VIAȚA MEA CU JOHN F. KENNEDY

Interviuri cu Arthur M. Schlesinger Jr., 1964

JACQUELINE KENNEDY

Cuvânt înainte de CAROLINE KENNEDY
Introducere și note de MICHAEL BESCHLOSS

KRONIKA

VIAȚA MEA CU
JOHN F. KENNEDY

Interviuri cu Arthur M. Schlesinger Jr., 1964

JACQUELINE KENNEDY

Arthur Meier Schlesinger, Jr. (născut **Arthur Bancroft Schlesinger**, 15 octombrie 1917 – 28 februarie 2007) a fost un apreciat istoric american, sociolog și formator de opinie, fiu al influentului istoric Arthur M. Schlesinger Sr. Numeroase lucrări ale lui Schlesinger investighează istoria liberalismului american din secolul XX. Scrierile lui s-au concentrat în mod special asupra unor lideri precum Harry Truman, Franklin D. Roosevelt, John F. Kennedy și Robert F. Kennedy. În campaniile prezidențiale din 1952 și 1956 a fost consilier al lui Adlai Stevenson, nominalizatul Partidului Democrat la președinție. Schlesinger a activat ca asistent specialist și „istoric de curte" al președintelui Kennedy din 1961 până în 1963. A scris, printre altele, o relatare amănunțită despre administrația Kennedy, de la campania prezidențială din 1960 până la funeraliile președintelui, pe care a intitulat-o *A Thousand Days* (*Cele o sută de zile*), pentru care a câștigat National Book Award in History and Biography și prestigiosul Premiu Pulitzer pentru biografie.

În 1968, Schlesinger a sprijinit activ campania prezidențială a senatorului Robert F. Kennedy, care s-a terminat prin asasinarea politicianului la Los Angeles, un destin tragic similar cu cel al fratelui său, președintele John F. Kennedy. Câțiva ani mai târziu, Schlesinger a scris biografia de mare succes *Robert Kennedy and His Times* (*Robert Kennedy și vremurile sale*), pentru care a obținut National Book Award in Biography.

VIAȚA MEA CU
JOHN F. KENNEDY
Interviuri cu Arthur M. Schlesinger Jr., 1964

JACQUELINE KENNEDY

Cuvânt înainte de CAROLINE KENNEDY
Introducere și note de MICHAEL BESCHLOSS

LITERA®

Historic Conversations on Life with John F. Kennedy:
Interviews with Arthur M. Schlesinger, Jr. 1964
Jacqueline Kennedy

Ediția originală a fost publicată în Statele Unite de Voice, un imprint al Hyperion.
Ediție publicată prin înțelegere cu Hyperion.

Cuvânt înainte de Caroline Kennedy
Introducere și note de Michael Beschloss

Copyright © 2011 Caroline Kennedy, John Schlossberg,
Rose Schlossberg și Tatiana Schlossberg

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Viața mea cu John F. Kennedy.
Interviuri cu Arthur M. Schlesinger Jr., 1964
Jacqueline Kennedy

Copyright © 2015 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Patricia Neculae

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Florentina Nica, Ovidiu Șerban
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Florentina Tudor
Tehnoredactare și prepress: Bogdan Mitea

ISBN ePUB: 978-606-741-945-0
ISBN PDF: 978-606-741-946-7
ISBN Print: 978-606-741-782-1

Cuprins

Cuvânt înainte de Caroline Kennedy 9

Introducere de Michael Beschloss 19

Primul dialog
Luni, 2 martie 1964 35

Aspirațiile prezidențiale ale lui John F. Kennedy • Nominalizarea pentru vicepreședinție din 1956 • Lupta pentru controlul delegației din Massachusetts • Politica din Boston 1953–1954 • Viața de cuplu la început • Operația din 1954 • Temperamentul lui JFK • Viața socială din Georgetown • Dineurile de la Casa Albă • Impactul lui JFK asupra celorlalți • Adlai Stevenson • Campania pentru Senat din 1958 din Massachusetts

Al doilea dialog
Marți, 3 martie 1964 67

Obiceiurile de lectură ale lui JFK • Pasiunile și eroii copilăriei lui JFK • Părerea lui JFK despre Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt, Franklin D. Roosevelt • Joseph P. Kennedy • Temperamentul lui JFK • Charles de Gaulle • Rivalii din 1960 • Campania din 1960 • Paternitatea *Profiles in Courage* • Relația dintre JFK și Robert F. Kennedy • Curajul politic al lui JFK • Campania din 1960 • Alegerile preliminare din Wisconsin și din Virginia de Vest

Al treilea dialog
Miercuri, 4 martie 1964 99

JFK și Joseph McCarthy • Nopțile alegerilor preliminare din 1960 • Vara lui 1960 – Hyannis Port • Convenția Partidului Democrat • Lyndon Johnson pe același buletin de vot • Adversari politici • Sănătatea lui JFK •

Dezbateri prezidențiale • Ziua alegerilor, 1960 • Concepțiile religioase ale lui JFK • Relația cu clerul catolic

Al patrulea dialog
Luni, 23 martie 1964 130

Tranziția spre președinție • Nașterea lui John F. Kennedy Jr. • Alegerea membrilor cabinetului • Viața la Casa Albă • Planurile lui JFK după terminarea mandatului • Relația dintre JFK, RFK și Edward M. Kennedy • Primele zile la Casa Albă • Restaurarea și ghidul Casei Albe • Relația dintre JFK și Jacqueline Kennedy • Discursul de învestire • Ziua Învestirii și balurile de la învestire • Viața socială la Casa Albă • Rutina zilnică a lui JFK • Problemele cu spatele ale lui JFK • Personalul și prietenii lui JBK

Al cincilea dialog 185
Marți, 24 martie 1964

Revoluția Cubaneză • Invazia din Golful Porcilor • America Latină • Lideri de stat și vizite oficiale • Harold Macmillan • Vizita în Canada • Vizita în Franța • Charles de Gaulle • André Malraux și *Mona Lisa*

Al șaselea dialog 237
Marți, 2 iunie 1964

Relațiile americano-germane • Criza Berlinului • Temperamentul lui JFK • Jawaharlal Nehru și Indira Gandhi • Dezarmarea nucleară • Harold Macmillan • Seminariile de la Hickory Hill – JFK despre Lincoln • Criza oțelului • J. Edgar Hoover • Drepturile civile • Marșul de la Washington din 1963 • Martin Luther King Jr. • Criza Rachetelor din Cuba • Lyndon Johnson • Mike Mansfield • Alți prieteni și membri ai personalului

Al șaptelea dialog 288
Miercuri, 3 iunie 1964

Harold Macmillan și rachetele Skybolt • Charles de Gaulle și Piața Comună • Călătoria în India a lui JBK • JFK și Departamentul de Stat • Vietnam • Henry și Clare Boothe Luce • America Latină • JFK și Dean Rusk,

Chester Bowles, Averell Harriman, Douglas Dillon • Întâlnirile de la Curtea Supremă • *New York Times vs. Sullivan* • JBK despre „imaginea“ ei • Relația lui JFK cu personalul • JFK și copiii • Planurile lui JFK pentru al doilea mandat • Campania din 1964

Mulțumiri.....343
Sursa citatelor.....345
Indice 353

Mulțumiri speciale
Bibliotecii Prezidențiale
și
Muzeului John F. Kennedy
www.jfklibrary.org

Cuvânt înainte de Caroline Kennedy

În 1964, ca parte dintr-un proiect de istorie orală despre viața și cariera lui John F. Kennedy, mama mea a intrat într-un dialog cu Arthur M. Schlesinger Jr. pentru a-și împărtăși amintirile și percepția asupra lucrurilor. Înregistrate la mai puțin de patru luni după moartea soțului ei, aceste conversații reprezintă un dar făcut istoriei, implicând pentru ea un adevărat travaliu al iubirii. Pentru a le trata cu respectul cuvenit, eu și copiii mei, după îndelungi chibzuieli, am luat decizia de a le publica acum, cu ocazia celei de-a 50-a aniversări a mandatului prezidențial al tatălui meu. Momentul pare potrivit – s-a scurs suficient timp pentru a putea fi apreciate pentru perspectiva unică pe care o aduc, dar, totodată, mandatul Kennedy este încă viu în memoria multora dintre cei care vor găsi observațiile ei revelatoare. De asemenea, sper că tinerele generații care încep să afle mai multe despre anii 1960 vor considera aceste rememorări o introducere utilă în modul în care se face istoria și vor găsi în ele inspirația de a oferi ceva acestei țări care ne-a oferit tuturor atât de multe.

De-a lungul copilăriei mele, mama și-a petrecut mult timp în întâlniri cu ușile închise cu membri ai administrației tatălui meu, făcând planuri în privința mormântului său din Cimitirul Național Arlington, asigurându-se că și Centrul pentru Arte Interpretative John F. Kennedy avea să reflecte angajamentul său față de tradiția culturală a țării noastre, împlinindu-i dorințele legate de Biblioteca Prezidențială John F. Kennedy și de Institutul de Politică, luând nenumărate decizii privind soarta documentelor oficiale ale tatălui meu, a obiectelor sale personale sau a celor care prezentau o valoare istorică. Era hotărâtă ca Biblioteca Kennedy să rămână un monument viu, unde studenții să fie stimulați să urmeze

cariere în funcții publice, unde cercetătorii să aibă acces la documente istorice și unde familiile să poată afla despre idealurile care au animat cariera tatălui meu și viziunea sa asupra Americii. Aceste întâlniri aveau un aer oarecum misterios, dar eu și fratele meu aveam conștiința că nimic nu era mai important decât „istoria orală“ despre care auzeam vorbindu-se din când în când.

Părinții mei împărtășeau dragostea pentru istorie. Pentru ei, trecutul nu reprezenta o preocupare academică, ci o adunare a celor mai fascinanți oameni pe care ai putea spera să îi întâlnești vreodată. Interesele tatălui meu erau politice – încă mai am cărțile lui despre Războiul Civil American și despre istoria parlamentarismului englez, cât și copia sa cu adnotări din *The Federalist Papers (Federalistul)*. Mama mea credea că nu există suficient de multe personaje feminine în istoria Americii astfel încât să o facă la fel de interesantă precum lectura romanelor și a jurnalelor de la curțile regale europene. A citit *Război și pace* în timpul întrunirii preelectorale din Wisconsin și a susținut că lectura *Memoriilor ducelui de Saint-Simon* a reprezentat învățătura cea mai de preț pentru viața la Casa Albă.

După moartea tatălui meu, mama a luat hotărârea de a face tot posibilul pentru a se asigura că povestea administrației sale avea să dăinuie. Avea încredere că deciziile pe care acesta le luase aveau să fie confirmate de trecerea timpului și și-a dorit ca generațiile viitoare să știe ce om extraordinar fusese. A ajutat la demararea unuia dintre cele mai de amploare proiecte de istorie orală de până atunci, în care au fost intervievați mai bine de o mie de oameni în legătură cu aspecte ale vieții și activității lor alături de John F. Kennedy. Cu toate că pentru mama era dureros să retrăiască o viață care, din acel moment, îi fusese distrusă, știa că participarea ei avea un rol important. Întotdeauna ne-a spus că a ales ca interviul să fie condus de Arthur M. Schlesinger Jr., istoric și câștigător al Premiului Pulitzer, fost profesor la Harvard și asistent special al președintelui Kennedy, pentru că făcea asta pentru generațiile viitoare, acesta fiind și motivul pentru care a păstrat benzile închise într-un seif timp de 50 de ani.

Prima dată am citit transcrierile acestor conversații în 1994, la câteva săptămâni după moartea mamei mele, atunci când seiful a fost deschis, iar avocatul ei mi-a înmânat o copie. Tot ceea ce ținea de acea perioadă a fost copleșitor pentru mine deoarece mă aflam în fața unor decizii similare în legătură cu bunurile ei pe care le luase cu 30 de ani în urmă. Nu am avut dificultăți cunoscându-i dorințele pentru istoria orală – știam că citeam ceva ce nu trebuia să fie încă văzut – și, deși mi s-a părut fascinant, am pus transcrierile la loc în seif până la momentul potrivit.

În urmă cu câțiva ani, familia mea a început să se gândească cum să comemoreze a 50-a aniversare a mandatului tatălui meu. Ne-am decis să ne concentrăm eforturile pe proiecte care aveau să facă moștenirea lăsată de el accesibilă în lumea întreagă. Lucrând alături de personalul Bibliotecii și al Fundației John F. Kennedy și de parteneri privați care au dat dovadă de generozitate, soțul meu a coordonat eforturile de a crea cea mai mare arhivă digitală a unui mandat prezidențial, precum și cursuri online, expoziții ce pot fi descărcate de utilizatori și un site web – www.jfk50.org – menite să reînnoiască pentru generația de astăzi chemarea adresată de tatăl meu publicului larg de a-și servi patria.

Publicarea acestor interviuri reprezintă o importantă contribuție la acest efort făcut în cinstea comemorării sale, ce are în spate chiar și o poveste proprie. Când directorul Bibliotecii Kennedy mi-a prezentat pentru prima dată această idee, l-am rugat să caute în arhive pentru a confirma dorința mamei mele în ceea ce privește data publicării. În mod surprinzător, având în vedere importanța materialului, nu existau nici un act de donație sau de transfer, nici o scrisoare de intenție privind data la care interviurile aveau să fie făcute accesibile. Nu s-a găsit decât o scurtă însemnare a unui fost arhivar guvernamental că aceste interviuri erau „supuse acelorași restricții precum interviurile lui Manchester“.

Pentru a înțelege contextul, există trei interviuri importante pe care mama le-a acordat după moartea tatălui meu. Primul a fost pentru Theodore H. White în Hyannis Port la 29 noiembrie

1963, la numai câteva zile de la înmormântarea tatălui meu. În acest interviu, apare relatarea, de acum faimoasă, a faptului că, seara, înainte de a merge la culcare, obișnuiau să asculte înregistrarea musicalului *Camelot* de pe Broadway și că, privind retrospectiv, „acel scurt moment luminos“ îi reamintea de perioada mandatului. Articolul lui White a fost publicat o săptămână mai târziu în revista *Life*, dar însemnările sale despre interviu nu au fost făcute publice decât la un an după moartea mamei mele. În prezent, acestea se află la dispoziția cercetătorilor la Biblioteca Kennedy din Boston.

Apoi au urmat convorbirile cu William Manchester, care scria o carte numită *Moartea unui președinte*. În timpul întâlnirilor cu el, mama a spus mai mult decât intenționase despre asasinatul tatălui meu. Ulterior, gândul că amintirile sale personale aveau să devină publice a supărat-o într-atât încât i-a dat în judecată pe autor și pe editor pentru a-i împiedica să le facă cunoscute. S-a ajuns la o înțelegere și, cu toate că mare parte din conținutul acestora a ajuns în sfera publică, însemnările pe baza interviurilor au fost făcute inaccesibile timp de o sută de ani – asta însemnând până în 2067.

De departe cele mai importante au fost aceste dialoguri de istorie orală cu Arthur Schlesinger, în care mama și-a amintit bucuroasă de perioada căsătoriei ei și ne-a împărtășit perspectiva ei asupra personalității politice publice și private a tatălui meu. Nota arhivarului cu privire la data publicării nu se potrivea cu ceea ce îmi aminteam eu și nici nu părea să reflecte dorințele mamei mele. M-am sfătuit cu foști membri ai personalului ei de la Casa Albă și din perioada de după, precum și cu alți prieteni și avocați. Nimeni nu își amintea altfel decât mine și cu toții erau entuziaști la ideea publicării.

Astfel, mă aflam în fața unei dileme cu care m-am confruntat de nenumărate ori în ceea ce privea documentele personale și corespondența mamei mele. Pe de o parte, era o persoană privată faimoasă care nu a dat interviuri oficiale (în afara celor trei) despre viața la Casa Albă și a cerut prin testament ca eu și fratele meu

să facem tot posibilul să împiedicăm publicarea documentelor ei personale, a scrisorilor sau scrierilor sale.

Cu toate acestea, a păstrat fiecare bucată de hârtie care îi era adresată – fiecare telegramă sau felicitare pentru aniversarea ei, fiecare scrisoare de la părinții ei, fiecare agendă și jurnal, fiecare ciornă a scrisorilor sale sau fiecare însemnare pe care a făcut-o. Știa că a trăi la Casa Albă era un privilegiu deosebit și era mândră de rolul pe care îl jucase acolo. La început, după ce a descoperit că unul dintre secretarii ei arunca însemnările și corespondența internă care dădeau seama de viața cotidiană și totodată de treburile oficiale ale reședinței, a scris o mustrare aprinsă prin care își îndemna personalul să păstreze chiar și cea mai mică mâzgălitură. Cufundarea ei în amintirile trecutului îi anima credința că avea obligația să păstreze tot ce se întâmplase în perioada șederii ei la Casa Albă.

După moartea mamei mele, în anii ce au urmat, m-am întrebat când oare cineva încetează să-ți mai aparțină, începând în schimb să aparțină istoriei? Despre puține persoane s-a scris mai mult decât despre mama și am crescut simțind că trebuie să o protejez – la fel cum ne protejase și ea. Astfel că, la început, m-am gândit că ar fi mai bine să nu fac publice aceste interviuri pentru încă 50 de ani decât ca amintirea ei să fie expusă încă unui val de bârfe și de speculații. Însă înțeleg totodată că interesul continuu pentru viața ei este un omagiu adus admirației nemărginite și bunăvoinței de care încă se bucură, iar eu cred că transparența administrației politice este o importantă valoare americană.

De-a lungul anilor, am primit numeroase cereri de a publica însemnările și corespondența mamei mele. Nu de puține ori, mi-a fost dificil să găsesc un echilibru între dorința ei de intimitate și rolul ei public și să le tratez cu egal respect. Deși fiecare dintre aceste cereri mi-a provocat mari frământări, știu că mama s-a încrezut în judecata mea și că simțea că am pătruns perspectiva sa asupra vieții. Odată cu trecerea anilor, durerea de a o împărți cu restul lumii s-a atenuat, transformându-se, de fapt, într-un privilegiu. Ca fiică a ei, mi-a fost uneori dificil să mă împac cu gândul

că majoritatea oamenilor ar putea să o recunoască de îndată, dar că nu o cunosc cu adevărat. S-ar putea să aibă o idee despre stilul ei și despre demnitatea de care a dat dovadă ca persoană publică, dar nu apreciază întotdeauna curiozitatea ei intelectuală, simțul penibilului care o caracteriza, dorința ei de aventură sau intuiția ei infailibilă a ceea ce este corect. În timp, am încercat să trasez granița dintre viața ei publică și cea privată în același fel în care cred că a făcut-o și ea – încerc să răspund acelor cereri care se referă la cariera tatălui meu, la viața la Casa Albă, la evenimente istorice și la memoria istorică, opunându-mă, pe de altă parte, publicării scrierilor sale ca persoană privată, fie ca tânără femeie, fie din munca sa ca editor.

Aceste dialoguri nu intră în aceeași categorie ca scrierile ei personale pentru că au fost înregistrate cu intenția ca, într-o bună zi, să fie făcute publice. Așadar, nu se punea problema dacă să fie publicate, ci când, iar decizia îmi aparținea. Experiența mea în legătură cu alte cereri similare m-a ajutat să mă decid că momentul este potrivit ales.

Pentru a ajunge la această concluzie, mi-a fost util să îmi amintesc contextul în care interviurile au fost luate și momentul în care au survenit. Scopul era să recreeze istoria vieții și a carierei tatălui meu din amintirile acelora care l-au cunoscut și au lucrat alături de el. În consecință, întrebările refac, în mare, un parcurs cronologic, începând cu primele bătălii politice ale tatălui meu în Massachusetts, cu lupta sa pentru candidatura la vicepreședințe din 1956, campania din 1960, trecerea spre președinție, inaugurarea mandatului, invazia din Golful Porcilor, Criza Rachetelor din Cuba, viața de serviciu și cea de familie la Casa Albă și planuri despre campania din 1964 și un al doilea mandat. Pe parcurs, sunt și discuții prin care ne sunt revelate multe despre personajele și evenimentele centrale din acea vreme, atât în ceea ce privește politica internă, cât și relațiile internaționale.

Decizia a fost îngreunată de convingerea mea că, dacă mama ar fi revăzut transcrierile, cu siguranță ar fi făcut modificări. Era o tânără văduvă profund îndurerată. Interviurile i-au fost luate

la numai patru luni după ce își pierduse soțul, casa și drumul în viață. Avea doi copii pe care trebuia să îi crească singură. Nu e de mirare ca, mai târziu, să fi considerat că unele afirmații sunt prea personale, iar altele prea dure. Sunt sigură că ar mai fi avut de adăugat și altele și că viziunea ei s-a schimbat cu timpul. Mă luptam cu gândul dacă să șterg sau nu spusele ei care ar fi putut fi scoase din context. Eram conștientă că intențiile mele ar fi putut fi greșit înțelese, chiar dacă versiunea revizuită reflecta într-un mod mai „exact" sentimentele ei. După îndelungi deliberări, am luat decizia să păstrez integritatea interviurilor audio ca sursă primară, în timp ce aveam să prelucrez într-o mică măsură textul pentru a putea fi citit mai ușor, fără să mă ating de conținut, la fel cum s-a făcut și în cazul altor transcrieri ale dialogurilor prezidențiale și ale interviurilor de istorie orală.

Deși aveam rețineri, m-am liniștit văzând că dialogurile erau în mod remarcabil caracterizate de un ton direct și informal. Cunoscându-mi atât de bine mama, îi pot auzi vocea în minte în timp ce îi citesc cuvintele. Îmi pot da seama când este cuprinsă de emoție, când se bucură sau când devine iritată – deși este în permanență politicoasă. Cu toate că majoritatea răspunsurilor ei îl vizează pe tatăl meu, citind transcrierea înregistrării, oamenii vor afla nenumărate lucruri despre ce fel de persoană era mama. Afirmațiile pe care le face ne dezvăluie multe. Am credința că cititorii vor situa viziunile ei în context pentru a putea construi un portret cât mai exact al persoanei și al momentului istoric și că devotamentul față de soțul ei va fi la fel de evident pentru alții cum este și pentru mine.

Pe lângă pasiunea lor pentru istorie, părinții mei împărtășeau convingerea că civilizația americană a atins maturitatea. Acum acest enunț pare unul banal, dar, în vremea aceea, Statele Unite abia se afirmau ca putere globală, iar oamenii încă priveau spre Europa pentru a fi călăuziți și conduși. Părinții mei credeau că America ar trebui să conducă prin intermediul idealurilor sale, nu numai prin puterea economică sau militară, și voiau să împărtășească lumii realizările noastre artistice și culturale. Mama a jucat

un rol important în dezvoltarea a ceea ce numim astăzi „diplomație blândă". A călătorit singură sau alături de tatăl meu, vorbind adesea limba țărilor pe care le vizita. Era o senzație internațională.

Înțelesese că însăși Casa Albă era un simbol puternic al democrației noastre și voia să se asigure că oglindea ce era mai bun din America pentru studenții și familiile care veneau în vizită, precum și pentru conducătorii de stat străini pe care îi primeau ca oaspeți. A făcut tot posibilul – nu să „renoveze", un cuvânt pe care îl ura –, ci să „restaureze" Casa Albă astfel încât moștenirea lăsată de John Adams, Thomas Jefferson, James Madison și Abraham Lincoln să fie vizibilă. A transformat Biblioteca de la Casa Albă într-un loc unde să fie expuse operele clasice ale istoriei și literaturii americane. A pus bazele Comisiei pentru Artele Frumoase și ale Asociației Istorice a Casei Albe pentru a alcătui o colecție permanentă de tablouri și de arte decorative americane ce avea să devină una dintre cele mai frumoase colecții ale întregii națiuni. A făcut din Casa Albă una dintre cele mai mari scene unde au fost invitați să participe cei mai de seamă artiști ai lumii. A primit călduros tineri muzicieni, soliști de operă afro-americani în afirmare, cântăreți de jazz și dansatori moderni – cu toții având rolul de a stârni și de a răspândi aprecierea pentru arta și cultura americană.

Simțea cu ardoare că Washingtonul, fiind capitala țării, trebuia să reflecte rolul proeminent pe care America ajunsese să îl joace în lume. A luptat să păstreze neschimbată Lafayette Square și a făcut eforturi să reabiliteze Pennsylvania Avenue – eforturi care au fost reiterate continuu de atunci încoace. Mama a înțeles că trecutul era o sursă de mândrie pentru oamenii din întreaga lume, la fel cum este și în America, și l-a convins pe tatăl meu că Statele Unite ar putea avea relații de prietenie cu țări precum Egiptul, cu care aveam neînțelegeri politice, prin susținerea eforturilor sale de a-și păstra monumentele istorice. Datorită insistențelor ei, a fost trimisă o contribuție către UNESCO pentru salvarea templelor de la Abu Simbel care erau amenințate de construirea barajului Assuan, impresionând astfel în mod plăcut regimul Nasser. Un alt exemplu de diplomație culturală este *Mona Lisa*, mama

fiind cea responsabilă pentru aducerea tabloului în Statele Unite, singura dată când acesta a părăsit Luvrul.

Mai important, credea că avea responsabilitatea de a-l ajuta pe tata în orice fel putea. Deși devenise diplomat și o importantă figură politică, nu a considerat niciodată că merita titlul de „primă-doamnă" care, în orice caz, îi displăcea, spunând că părea a fi numele unui cal de curse. Însă era profund patrioată și mândră de ceea ce realizase, iar tata era deopotrivă mândru de ea. Perioada petrecută împreună cu el la Casa Albă a fost cea mai fericită din viața ei.

Având în vedere rolul important pe care Jacqueline Kennedy l-a jucat în timpul mandatului lui John F. Kennedy și în perioada imediat următoare, părea un deserviciu ca perspectiva ei să nu fie prezentă într-o dezbatere publică și științifică, dezbatere ce avea să însoțească a 50-a aniversare a administrației Kennedy. 50 de ani par îndeajuns pentru ca înflăcărarea să se fi potolit, dar nu și să ne îndepărteze într-atât de acea lume încât să nu mai putem beneficia de pe urma învățăturilor ei. Am simțit și mai acut cum se scurge timpul pierzându-i pe unchiul meu Teddy și pe mătușa Eunice în 2009, pe Ted Sorensen în 2010 și pe unchiul meu Sarge în ianuarie 2011.

Dar, înainte de a lua decizia finală, i-am rugat pe copiii mei să citească transcrierea și să îmi spună părerea lor. Reacțiile lor nu au fost cu mult diferite de a mea. Au considerat dialogurile învechite în multe feluri – dar fascinante în și mai multe. Le-au plăcut istorisirile despre bunicul lor și cât de pătrunzătoare și, totuși, critică era bunica lor. Au fost nedumeriți în privința unor întrebări adresate de Arthur Schlesinger – rivalități personale pe care le urmărea și anumite chestiuni care nu au fost confirmate de trecerea timpului. Și-ar fi dorit să fi pus mai multe întrebări despre *ea*.

Dar au ajuns la aceeași concluzie ca și mine – nu exista nici un motiv însemnat pentru care să amânăm publicarea, și nimeni nu vorbește mai bine în numele mamei mele decât ea însăși.

New York, 2011

Introducere

de Michael Beschloss

Acum, în cele din urmă, a venit și rândul ei să vorbească. Dacă studiem miile de cărți despre John Fitzgerald Kennedy, vom observa că vocea unui martor crucial este practic absentă. Astfel citeam în necrologul apărut în *New York Times* chiar în dimineața următoare morții ei din 19 mai 1994: „Tăcerea ei în privința trecutului, mai ales despre viața în familia Kennedy și căsătoria ei cu președintele, a fost întotdeauna un mister". Nu a scris nici o autobiografie sau o carte de memorii.

Jacqueline Lee Bouvier s-a născut pe 28 iulie 1929 în Southampton, New York, reședința de vară a familiei sale, atât pe linie paternă, cât și maternă. Oacheșul ei tată, John V. Bouvier, american cu origini franceze, a studiat la Yale și a urmat o carieră pe Wall Street, asemenea înaintașilor săi, nereușind însă să își mai revină după prăbușirea Bursei din 1929. Mama ei, Janet Norton Lee, a fost fiica unui american cu origini irlandeze, magnat care a făcut avere prin forțe proprii, având afaceri în domeniul bancar și imobiliar în New York. Încă din copilăria petrecută în zonele Park Avenue și Long Island, lui Jackie (ea prefera Jacqueline, dar prietenii și familia i se adresau arareori pe numele întreg) îi plăcea să călărească, să creeze desene fanteziste și să citească – în special cărți de istorie a artei, poezie, istorie franceză și literatură. Când a împlinit 12 ani, după ce părinții ei trecuseră printr-un divorț urât, mama ei s-a căsătorit cu Hugh D. Auchincloss Jr., moștenitor al companiei Standard Oil, alături de care Jackie și sora ei mai mică, Lee, s-au simțit ca acasă în McLean, Virginia, și Newport, Rhode Island, proprietățile pe care acesta le deținea. La Miss Porter's School (Farmington) din Connecticut, unde a studiat și unde era găzduită și iapa ei, Danseuse, profesorii o considerau pe Jackie hotărâtă, expansivă și extrem de inteligentă.

După doi ani la Vassar, unde nimic nu o inspirase, tânăra și-a petrecut al treilea an de studii la Sorbona și la Universitatea din Grenoble, abia aici înflorind cu adevărat. La întoarcerea în țară a locuit la Merrywood, proprietatea tatălui ei vitreg aflată pe malurile fluviului Potomac, și a absolvit, în 1951, Universitatea George Washington, reușind totodată să câștige, în fața a alte o mie două sute de candidate din universitățile americane, concursul Prix de Paris organizat de *Vogue*, proiectând un număr al revistei și redactând un eseu cu tema „Oameni pe care mi-aș fi dorit să îi cunosc" (Oscar Wilde, Charles Baudelaire și Serghei Diaghilev). Premiul oferit era postul de redactor începător pentru revista *Vogue* în New York și Paris. Dar l-a refuzat – spre ușurarea mamei ei care era înclinată să creadă că interesul puternic al fiicei sale pentru Franța era o formă de loialitate față de Jack Bouvier. În schimb, Jackie s-a angajat ca „fotograf intervievator" la *Washington Times-Herald*. Astfel, ocupând această funcție, a început să îl vadă pe cel care avea să îi devină soț.

Prima dată l-a întâlnit pe Jack Kennedy în 1948, într-un tren care îi ducea de la Washington la New York, când, își amintește ea, a avut o scurtă discuție curtenitoare cu un „tânăr congresmen înalt și suplu cu păr lung și roșcat". Dar nu a fost nimic mai mult decât o întâlnire. În același an, pentru a-l cunoaște pe Jack Kennedy, Charles Bartlett, un prieten de familie, „a purtat-o de-a lungul unei mulțimi impresionante" în timpul nunții fratelui său în Long Island, însă „din păcate, până am ajuns la celălalt capăt, plecase". În cele din urmă, în primăvara lui 1951, aflați în Georgetown în sufrageria lui Bartlett și a soției sale, Martha, Jack și Jackie s-au cunoscut în mod oficial. După ce s-au „curtat sporadic", estetul francofil și senatorul din Massachusetts a cărui carieră se afla în plin avânt s-au căsătorit pe 12 septembrie 1953 în Newport, acesta fiind începutul deceniului vieții lor împreună despre care veți citi în această carte.

În lunile ce au urmat morții lui John Kennedy, pentru văduva de 34 de ani, amintirile vieții lor la Casa Albă, pe care le numește în acest volum „cei mai fericiți ani ai noștri", erau atât de traumatice încât le-a cerut șoferilor ei din cadrul Serviciilor Secrete

să facă aranjamentele necesare pentru ca traseul ales să nu-i permită niciodată să vadă vechea reședință. Intenția ei era să nu se mai apropie de Casa Albă pentru tot restul vieții – și așa a și făcut, cu o singură excepție. (În 1971, când Aaron Shikler a terminat portretele oficiale ale celui de-al 35-lea președinte și al soției lui, a fost de acord să facă o vizită privată la Casa Albă alături de copiii ei, unde au admirat portretele și au luat cina împreună cu președintele Richard Nixon și familia acestuia.) La sfârșitul anului 1963, doamna Kennedy se temea că atunci când va povesti pe larg despre viața alături de soțul ei „va începe din nou să plângă", dar era hotărâtă să îi ofere lui Jack posibilitatea unei evaluări obiective din partea istoricilor. Cum JFK nu a avut posibilitatea, acordată celorlalți președinți, de a-și apăra moștenirea istorică prin intermediul cărților, articolelor și al intervențiilor publice, ea a simțit obligația covârșitoare de a face tot ceea ce-i stătea în putință în această direcție. Pentru a se asigura că nu avea să fie uitat, la numai câteva zile de la evenimentul din Dallas, Jackie începuse deja să conceapă arhitectura unei viitoare Biblioteci Kennedy – ce urma a fi construită la Harvard, pe un amplasament aflat pe malul râului Charles ce fusese ales de președinte chiar cu o lună înainte de a muri.

La începutul lui decembrie 1963, când soția îndurerată și copiii ei nu plecaseră încă din Casa Albă, Arthur Schlesinger Jr., asistentul soțului ei, strânsese cele mai emoționante scrisori despre fostul lui șef pe care le primise și le-a trimis la etaj pentru a-i fi înmânate soției. Schlesinger, cu veșnicul său papion, cunoscut pentru „spiritul acid și pentru impresionantul său pas săltat", fusese profesor la Harvard, unul dintre cei mai respectați erudiți ai națiunii, autor al unor cărți premiate despre „epocile" lui Andrew Jackson și Franklin Roosevelt, și activase și în cadrul celor două campanii pentru președinție ale lui Adlai Stevenson, scriindu-i acestuia discursurile. Îl cunoștea pe JFK de pe vremea când studiau împreună la Harvard, dar prietenia lui cu Jackie a început să se contureze cu adevărat în timpul campaniei prezidențiale din 1960 când soțul ei, nedorindu-și să fie văzut încercuit de universitari liberali, l-a rugat pe Schlesinger să îi transmită sfaturi tactice

prin intermediul ei. Acum, în urma asasinatului, istoricul plănuia să facă niște cercetări pentru cartea al cărei subiect îl constituia cel de-al 35-lea mandat pe care JFK și ceilalți asistenți ai lui întotdeauna au presupus că Schlesinger o va scrie într-o bună zi.

De la reședința ei, Jacqueline i-a trimis un răspuns scris de mână lui Schlesinger: „Îți înapoiez scrisorile – sunt atât de fericită că le-am văzut –, încă n-am avut timp să le citesc". I-a scris că cineva insistase ca Biblioteca Kennedy să încerce să susțină influența soțului ei asupra tinerilor: „Ei bine, nu văd cum ar putea continua fără el – dar te-ai putea gândi la o posibilitate –, ar fi frumos să încercăm". I-a spus lui Schlesinger că fusese „foarte impresionată" de unul dintre discursurile pe care le ținuse despre soțul ei: „Ai spus tot ceea ce gândeam și eu despre Jack – chiar dacă nu a trăit să-și vadă visurile împlinite – își dorea atât de mult să fie un bun președinte – cred că încă poate fi – pentru că a demarat o serie de idei – ceea ce ai spus și tu. Și ar trebui să fie recunoscut pentru asta". L-a îndemnat pe Schlesinger să scrie cât mai curând despre el, „cât timp ai totul proaspăt în minte – cât timp încă îți amintești cuvintele lui exacte".

După cum își amintea Schlesinger ulterior, „după evenimentul din Dallas, începusem să mă preocup, asemenea lui Robert Kennedy", de un proiect de istorie orală. La Harvard fusese unul dintre primii susținători ai acestei noi metode de cercetare. Neliniștiți că dovezi istorice importante aveau să se piardă din cauză că oamenii scriau din ce în ce mai puține scrisori și jurnale, pionierii de la Universitatea Columbia și din alte părți intervievau figuri istorice, înregistrau conversații și păstrau transcrierile acestora în arhivele publice. Schlesinger i-a reamintit lui Jacqueline, „ca problemă presantă", că – spre deosebire de președinții Truman și Eisenhower, care au ținut jurnale și au semnat scrisori surprinzător de edificatoare – John Kennedy și-a exercitat adesea rolul de lider prin intermediul telefonului sau în persoană, fără să lase vreo mărturie scrisă[1]. Fără un program de istorie orală

[1] La începutul lui 1963, Schlesinger a insistat ca președintele să își înregistreze propriile relatări după „episoade majore". Dar, cu excepția

„intensiv“, menit să înregistreze amintirile celor implicați în politica Noii Frontiere cât timp erau încă recente, o bună parte din istoria mandatului Kennedy avea să se piardă pentru totdeauna. În ianuarie 1964, Jacqueline și Robert Kennedy și-au dat acordul pentru un plan în care cercetătorii și membrii cercului Kennedy să înregistreze imaginea păstrată de „miile“ de oameni care îl cunoșteau pe președinte – rude, prieteni, miniștri, politicieni din Massachusetts, lideri străini și alții care se bucuraseră de o relație „mai mult decât formală“ cu el. Alături de propria istorie orală a lui RFK, nucleul colecției va fi reprezentat de interviurile cu văduva lui John Kennedy ce vor fi luate chiar de Schlesinger.

Astfel, pe 2 martie 1964, într-o zi de luni, Schlesinger a vizitat-o pe Jacqueline Kennedy la noua sa adresă de pe N Street numărul 3 017 și a urcat șirul lung de trepte din lemn pentru a începe primul din cele șapte interviuri cu fosta primă-doamnă. Îndurerată, doamna Kennedy cumpărase această casă datând din 1794, aflată vizavi de casa care aparținuse odată lui Robert Todd Lincoln. Făcea tot posibilul pentru a le oferi lui Caroline, în vârstă de șase ani, și lui John, în vârstă de trei ani, o viață normală, simțind că are o obligație față de ei, dar văzând totodată în ei și o salvare. De-a lungul întregii zile (uneori și noaptea), autobuzele cu turiști opreau în fața casei ei, dând pe-afară de vizitatori care îi murdăreau scara, îndreptându-și aparatele foto Instamatic către ferestrele dinspre stradă și strigând numele copiilor ei, ceea ce o determina să țină trase draperiile de la camera de zi proaspăt vopsită în alb.

În interiorul casei, intrând pe ușile glisante, Schlesinger a însoțit-o pe Jacqueline în camera de zi, unde, pe rafturi, erau expuse artefacte din Roma antică, Egipt și Grecia pe care președintele Kennedy i le dăduse de-a lungul anilor. Îi plăcea să stea pe o canapea

---

câtorva note ocazionale pe care le-a dictat pentru a fi consemnate, Kennedy a refuzat propunerea. Schlesinger n-a aflat decât în 1982 că, în vara anului 1962, JFK începuse să înregistreze pe ascuns sute de ore ale întâlnirilor și apelurilor sale telefonice de la Casa Albă. Chiar și această colecție acoperea numai o mică parte a conversațiilor privind activitatea președintelui.

din catifea creponată, cu spatele la ferestre. Pe măsuța cu trei rânduri suprapuse de lângă ea se aflau două fotografii înrămate: JFK lângă biroul lui, zâmbind și bătând din palme în timp ce copiii lui dansau, și alta cu el făcându-și campanie în mijlocul unei mulțimi. Punându-și magnetofonul lângă o cutie de argint pentru țigări pe o masă orientală, joasă și neagră, Schlesinger s-a așezat în dreapta doamnei Kennedy pe un scaun galben pal pe care îl văzuse la Casa Albă. A îndemnat-o să vorbească de parcă s-ar adresa „unui istoric din secolul XXI". După cum își amintea mai târziu, „Din când în când, mă ruga să închid magnetofonul ca să poată spune ce voia să spună și apoi mă întreba: «Ar trebui să spun asta pe bandă?»... În general, îi răspundeam: «De ce nu o spui?... Tu verifici transcrierea»." În timpul acestei întâlniri și a celorlalte șase ce au urmat, începând cu o voce tremurândă ce devenea puternică după o vreme, Jacqueline își descărca sufletul în timp ce magnetofonul prindea totodată și sunetul brichetei când își aprindea țigara, al cuburilor de gheață puse în pahare, al câinilor ce lătrau în depărtare, al camioanelor ce se hurducau de-a lungul N Street și al avioanelor ce vuiau în aer.

Pentru cei care se îndoiesc de autodisciplina emoțională de care era capabilă Jacqueline Kennedy, e important să observăm că, de-a lungul acestor luni marcate de cumplită deznădejde, a reușit să își impună să vorbească cu lux de amănunte despre viața pe care o pierduse pentru totdeauna. Iar Schlesinger nici măcar nu a fost singurul ei interlocutor din acea primăvară. În aprilie 1964 a petrecut multe ore seara în același salon, unde răspundea întrebărilor lui William Manchester, care făcea cercetări pentru a scoate o carte autorizată despre asasinat. Pentru a o scuti pe doamna Kennedy de agonia de a povesti de două ori aceleași evenimente, Schlesinger l-a lăsat pe Manchester să se ocupe de asta. Totuși, în acea zi de iunie, după ce a terminat interviul cu Schlesinger, a fost nevoită să stea în aceeași încăpere pentru a fi chestionată de membrii Comisiei Warren despre ultima coloană oficială a soțului ei.

Citite după aproape o jumătate de secol, interviurile din această carte revizuiesc o serie de scene ale istoriei anilor 1950 și ale

începutului anilor 1960 pe care credeam că o cunoaștem. De vreme ce nici o astfel de lucrare nu spune nicicând întreaga poveste, această istorie orală reprezintă o nouă narațiune intrinsecă a vieții lui John Kennedy ca senator, candidat și președinte și a experienței soției sale din acea perioadă, oferind și detalii despre ceea ce JFK și Jacqueline își spuneau unul altuia în viața privată, rolul ei de culise pe care l-a avut în viața lui politică, în activitatea diplomatică și în crizele mondiale și despre concepțiile ei categorice și complet originale despre schimbarea distribuției personajelor din jurul amândurora. Cercetătorul fidel al mandatului Kennedy știe cum Jackie a extins cercul soțului ei datorită cunoștințelor sale de franceză și spaniolă, de istorie a Europei și a coloniilor acesteia, datorită pregătirii ei în domeniul artistic. Însă chiar și în ziua de azi, sunt mulți cei care cred că ea era oarecum indiferentă față de viața politică. În 1959, când Schlesinger a întâlnit-o la Hyannis Port, la fel ca și alții atunci, și-a imaginat-o ca pe o persoană care „cocheta cu politica", punând întrebări elementare cu „o naivitate copilărească". Acest comportament nu era unul surprinzător pentru că tinerele femei de familie bună din generația lui Jacqueline nu erau încurajate să pară intelectuale. Și nici nu avea să îl ajute pe soțul ei dacă își exprima părerile mai mult caustice în preajma altcuiva decât a prietenilor lor cei mai de încredere. Însă, după cum confirmă această istorie orală, știa considerabil mai mult despre viața politică a lui John Kennedy decât lăsa să se vadă în afară, iar influența ei asupra relațiilor lui oficiale a fost substanțială.

Jacqueline Kennedy ar fi fost ultima persoană care să sugereze – în timpul acestor interviuri sau mai târziu – că a fost un fel de guru politic ascuns de la Casa Albă. După cum ne destăinuie în acest volum, considera că rolul ei nu era să-și bată la cap soțul despre siguranța muncii sau despre dreptul internațional, cum făcuse Eleanor Roosevelt cu Franklin, ci să îi ofere lui JFK „un climat plin de afecțiune", cu oaspeți interesanți la cină, cu mâncare îmbietoare și cu „copii care să se poarte frumos", pentru a-l ajuta să scape de presiunea de a conduce lumea liberă în timpul uneia dintre cele mai critice perioade ale Războiului Rece.

Spre surprinderea președintelui și a primei-doamne deopotrivă – conform acestei istorii orale, amândoi se temeau că votanții o vor considera prea decadentă – a devenit, datorită frumuseții și a charismei ei, un mare atu politic. Mai toate femeile din America voiau să meargă, să vorbească, să își poarte părul și să își mobileze casele asemenea lui Jackie. Nu întâmplător, în toamna lui 1963, președintele a convins-o să îl însoțească în campaniile sale din Texas și California. În ultima dimineață, înainte de întrevederea de la Fort Worth, a glumit pe seama simpatiei populare de care se bucura soția lui, plângându-se în derâdere că „nimeni nu se interesează de cum ne îmbrăcăm eu și Lyndon"[1].

Ca primă-doamnă, Jacqueline Kennedy nu era o feministă, cel puțin nu așa cum înțelegem acest concept în ziua de azi. În 1963, Betty Friedan publica lucrarea sa *The Feminine Mystique*, însă mișcarea feministă a luat amploare abia după un deceniu. În această carte, doamna Kennedy sugerează că femeile ar trebui să-și găsească scopul prin intermediul soților și că vechea modalitate a căsătoriei este „cea mai bună". Spune despre prima ei secretară personală la Casa Albă că era „cam feministă" și, astfel, „atât de diferită de mine". Afirmă chiar și că femeile ar trebui să se țină departe de politică pentru că sunt prea „emotive" (păreri la care renunță categoric până în anii 1970). În ciuda acestor declarații, nimeni nu poate să spună că această primă-doamnă nu a făcut propriile alegeri independente în privința vieții și a muncii ei. Opunându-se acelora care au sfătuit-o să se poarte mai mult ca predecesoarele sale mai convenționale, a specificat încă de la bun început că obligația ei supremă nu era aceea de a participa la evenimente de caritate sau la banchete politice, ci de a-și crește copiii bine în mijlocul valului de atenție din jurul familiei unui președinte. Iar alte proiecte publice pe care le-a întreprins au fost din proprie voință. Pe parcursul acestor interviuri, doamna Kennedy

[1] Decenii mai târziu, după moartea ei, fenomenul a persistat. Jumătate de milion de oameni s-au strâns la Muzeul Metropolitan din New York pentru a asista la prima expoziție publică a garderobei lui Jacqueline de la Casa Albă.

nu pune accent pe aceste realizări. Asta pentru că istoriile orale ale lui Schlesinger erau menite să se concentreze asupra soțului ei și pentru că, în 1964, chiar și un istoric atât de inteligent precum Schlesinger privea povestea primei-doamne ca pe un eveniment marginal, ceea ce l-a făcut să o considere mai întâi de toate pe Jacqueline ca o sursă de informații despre soțul ei. Acest lucru este regretabil pentru că, dintre primele-doamne ale secolului XX, probabil doar Eleanor Roosevelt a mai avut un impact însemnat asupra americanilor din acea perioadă.

Una dintre contribuțiile lui Jacqueline Kennedy a fost să proclame importanța conservării istorice. Anii 1950 și 1960 au reprezentat pentru America perioada când arhitecții și specialiștii în urbanistică erau dornici să demoleze monumentele și cartierele ce păreau perimate pentru a construi noi autostrăzi, clădiri de birouri, stadioane și locuințe sociale. Fără demersurile doamnei Kennedy, unele dintre comorile Washingtonului ar fi avut o soartă similară – de exemplu, Lafayette Square, amplasată vizavi de Casa Albă, pe care Pierre L'Enfant, primul arhitect al Washingtonului, și-a imaginat-o ca fiind „parcul președintelui". S-a trasat un plan rapid de a distruge aproape toate casele și clădirile de secol XIX aflate la est și la vest de Lafayette Park, inclusiv vila în care a locuit Dolley Madison după ce a rămas văduvă și clădirea care fusese primul muzeu de artă al capitalei, datând din 1861. În locul lor aveau să se ridice clădiri federale „moderne" din marmură albă ce umbreau Casa Albă.

Plimbându-se prin piață, Jacqueline și-a amintit că, pe când studia la Paris, învățase cum francezii își protejaseră clădirile și locurile de valoare. Își dorea ca Senatul și Camera Reprezentanților „să voteze o lege care să instituie ceva precum existența acelor *monuments historiques* din Franța". (Congresul a adoptat o asemenea lege în 1966.) După cum afirma într-o scrisoare, nu putea să stea cu mâinile în sân în timp ce monumentele Americii erau „distruse, iar în locul lor erau construite lucruri oribile. Acest gând mă îngrozește și am decis să fac un apel de ultim moment". Drept răspuns, un eminent arhitect american s-a plâns că nu era „practic

nimic“ în partea de vest a parcului care să merite protejat: „Sper ca Jacqueline Kennedy să își dea seama că trăiește în secolul XX“. Dar doamna Kennedy nu s-a lăsat mai prejos. „Așteaptă o clipă“, îi scria unuia dintre cei cu care complotase. „Cele mai minunate visuri ale noastre se adeveresc… Casa lui Dolley Madison și cea a lui Tayloe vor fi salvate!“ Dacă altcineva ar fi fost prima-doamnă atunci, panorama din fața ferestrelor de nord ale reședinței executive ar fi astăzi foarte mohorâtă[1]. Printre alte monumente foarte importante pe care a reușit să le protejeze se află și Clădirea Biroului Executiv ce se distinge prin acoperișul ei cu mansardă, clădire ce fusese ridicată în anii 1870 alături de Casa Albă și găzduise în trecut Departamentele de Stat, al Războiului și al Marinei.

În ianuarie 1961, când președintele proaspăt instalat în funcție și soția sa înaintau de-a lungul Pennsylvania Avenue, au avut posibilitatea să constate încă o dată că proiectul lui L'Enfant de a crea un impunător traseu de ceremonii lung de o milă care să lege Capitoliul de Casa Albă dăduse naștere unor saloane de tatuaje și magazine de suvenire dărăpănate. Uneori, noaptea, neștiută de nimeni, Jackie mergea „jumătate de drum“ către Capitoliu împreună cu Jack, așa cum i-a mărturisit mai târziu cumnatului ei, senatorul Edward Kennedy: „El voia să facă un lucru care să asigure o noblețe a arhitecturii de-a lungul acelui bulevard care este artera principală a guvernului Statelor Unite… Voia să rivalizeze cu Thomas Jefferson, cu care avea o atât de mare afinitate instinctivă… Voiam doar să-ți spun din toată inima că acesta este unul dintre lucrurile care cu adevărat au însemnat ceva pentru Jack“. Președintele a înființat o comisie pentru reamenajarea bulevardului și, împreună cu soția lui, a supravegheat îndeaproape proiectul. Jacqueline i-a reamintit lui Ted Kennedy că Pennsylvania

[1] JFK a remarcat cu sarcasm că, dacă Lafayette Park va fi salvat, „ar putea fi singurul monument pe care îl lăsăm în urmă“. În octombrie 1963, dezvoltând această problemă într-un principiu general, în timp ce construia o bibliotecă în onoarea lui Robert Frost la Colegiul Amherst, a declarat că aștepta cu nerăbdare ziua când America „va proteja vechile și minunatele case, piețe și parcuri ale trecutului nostru național“.

Avenue a fost unul dintre ultimele lucruri „despre care l-a auzit pe Jack vorbind cu înflăcărare“ înainte de a pleca spre Texas în noiembrie 1963.

A avut inițiativa admirabilă de a transforma Casa Albă într-un spațiu de neprețuit al istoriei americane, care cuprindea mobilă, picturi, sculpturi și artefacte ce se ridicau la valoarea celor din muzeele de renume mondial. În cei 160 de ani după ce Abigail și John Adams fuseseră primii care locuiseră acolo, familiile prezidențiale redecoraseră saloanele reședinței după bunul lor plac. Când Jacqueline Kennedy le-a văzut pentru prima dată, a fost cât se poate de dezamăgită. Urâțenia tapetului și a tablourilor, niște reproduceri, îi sugerau „stilul timpuriu de la Statler“*, după cum a spus chiar ea, aproape lipsite de orice urmă a istoriei americane. A schițat un plan prin care să îi convingă pe colecționarii înstăriți (folosindu-se de „instinctul meu de prădător“, după cum glumea în cadrul privat) să doneze obiecte de artă valoroase de origine americană; în urma unei cercetări temeinice, să refacă saloanele, transformându-le în autentice încăperi cu încărcătură istorică; și să înființeze o Asociație Istorică a Casei Albe pentru a împiedica vreo viitoare soție de președinte a cărei mătușă „avea un magazin de antichități“ să redecoreze aceste camere după gusturile ei lipsite de perspectivă istorică. Mai ales după turul televizat al încăperilor Casei Albe proaspăt redecorate din februarie 1962, care a fost urmărit de 56 de milioane de telespectatori, proiectul a avut rolul de a-i face pe americani să își dea seama de importanța tradițiilor în artele decorative. Totodată, trainice sunt și alte metode prin care doamna Kennedy a schimbat ceea ce ea descria drept „mediul prin care președintele este înfățișat lumii“, incluzând organizarea dineurilor oficiale și a altor ceremonii prezidențiale. A transformat Biroul Oval dintr-o încăpere austeră într-o „cameră de zi în

* Unul dintre primele lanțuri de hoteluri din America, care se adresa în special oamenilor de afaceri și turiștilor, accentul decorativ fiind pus nu pe lux și eleganță, ci pe caracterul practic și salubritate, concretizate într-un stil în bună măsură impersonal. (n.tr.)

stil New England", aducând canapele și fotolii, deblocând șemineul și instalând masivul birou H.M.S. *Resolute* care, de atunci, a fost folosit de alți cinci succesori ai soțului ei. Tot la cererea lui Jacqueline, designerul industrial Raymond Loewy a creat designul azuriu cu alb al flotei aeriene prezidențiale de astăzi.

Doamna Kennedy a redefinit și rolul primei-doamne. De când a definitivat planul de refacere a Casei Albe, o acțiune îndrăzneață pe care singură a conceput-o și și-a asumat-o, fiecare soție de președinte s-a simțit obligată să se concentreze pe câte un proiect public important. La 31 de ani, Jackie vorbise serios când spusese că, mai presus de toate, obligația ei la Casa Albă era să fie soție și mamă, dar, după cum își amintea mai târziu Lady Bird Johnson, „Nu se dădea înapoi de la muncă și cred că acest fapt nu este pe deplin recunoscut". Având etica muncii, era normal ca Jacqueline să înceapă proiectul de renovare, deși știa că se va dovedi o muncă istovitoare. După ce a absolvit facultatea, a avut o slujbă cu normă întreagă, ceea ce era neobișnuit în grupul ei social, iar mai târziu, în 1975, când Aristotle Onassis, cel de-al doilea ei soț, a murit și ambii copii erau plecați să studieze în alte orașe, a acceptat o slujbă adevărată ca redactor de carte la Viking and Doubleday, stabilindu-și o reputație pentru volume de calitate în artă și istorie care au beneficiat de pe urma gustului ei, a experienței de viață și a priceperii ei.

Capacitatea lui Jackie pentru dezvoltarea intelectuală a fost vizibilă în anii 1970 când a îmbrățișat mișcarea feministă. I-a spus unei prietene că ajunsese să își dea seama că nu se putea aștepta ca o femeie să trăiască în primul rând prin intermediul soțului. A apărat o serie de cauze feministe, inclusiv revista *Ms.* fondată de Gloria Steinem, și, în ciuda aversiunii ei de a da interviuri, a vorbit laudativ despre femeile care aveau o slujbă în cadrul unui articol apărut în 1979 în revista lui Steinem, afirmând că „E trist că, pentru multe dintre femeile din generația mea, s-a considerat că nu ar trebui să se angajeze dacă aveau o familie de îngrijit".

Însă, la începutul anilor 1960, toate acestea făceau parte din viitorul lui Jacqueline Kennedy. Retrospectiv, simțea că, alături de proiectul ei de refacere a Casei Albe, la fel de important era

și efortul ei ca primă-doamnă, nu la fel de cunoscut, de a salva Abu Simbel. Îngrijorată să afle în 1962 că inundațiile amenințau să distrugă prestigiosul monument egiptean, i-a scris lui JFK: „Este cel mai important templu de pe Nil – secolul al XIII-lea î.Hr. Ar fi ca și cum am permite ca Partenonul să fie inundat... Abu Simbel este plin de măreție. Nu va mai fi nimic care să îl poată egala". În ciuda insistențelor lui JFK pe lângă congresmeni de a renunța la ideea că Abu Simbel nu era decât „o grămadă de stânci din Egipt", fondurile necesare au fost strânse datorită cererii personale a primei-doamne adresată Congresului. Când președintele Egiptului, Gamal Abdel Nasser, s-a oferit să trimită una dintre comorile țării sale Americii în semn de mulțumire, Jacqueline a cerut templul din Dendur pe care spera, împreună cu soțul ei, să îl instaleze în Washington pentru „a le reaminti oamenilor că războiului i se opune doar dimensiunea spirituală".

John Kennedy nu ar fi întârziat să afirme că evenimentele culturale majore din timpul mandatului său – Pablo Casals și American Ballet Theatre în Sala de Est, expunerea picturii *Mona Lisa* în America, cina pentru laureații Nobel, eforturile de a dezvolta un teatru național (ce a devenit astăzi Centrul pentru Arte Interpretative John F. Kennedy) și multe altele – nu ar fi existat dacă nu s-ar fi căsătorit cu Jacqueline Bouvier. Amândoi au insistat că arta nu trebuie să lipsească din definiția unei vieți americane complete. Societatea prosperă de la începutul anilor 1960 reprezenta un moment propice pentru o astfel de afirmație. Mulți americani care se bucurau de o perioadă de bunăstare postbelică se gândeau cum să-și cheltuiască, în timpul liber, veniturile nou descoperite aflate la discreția lor, lucru la care strămoșii lor care se luptau cu sărăcia nu puteau decât să viseze.

Simțul acut al lui Jacqueline Kennedy despre modul cum simbolurile și ceremoniile pot contura istoria americană nu a fost nicicând mai evident ca în timpul interminabilului weekend de coșmar ce a urmat asasinării soțului ei. Amintindu-și ce citise în timp ce se ocupa de refacerea reședinței despre funeraliile lui Abraham Lincoln, cele mai elaborate din trecutul țării de dinainte de 1963, văduva tulburată a pregătit trei zile de neuitat în care ceremonia

avea să se desfășoare într-o atmosferă perfectă – ritualul din Sala de Est și din Rotonda Capitoliului, convoiul liderilor străini care se îndrepta spre vechea catedrală ce îți insufla un sentiment bizar de intimitate, aeronava *Air Force One*, pe care JFK o prețuia nespus, zburând în semn de salut în timpul înmormântării, aprinderea unei flăcări eterne (la fel cum văzuse în Paris când studia la Sorbona). După evenimentul din Dallas, toate acestea au avut rolul de a-i ajuta pe americani să își recâștige măcar o mică parte din respectul de sine. Odată ce trista procesiune a luat sfârșit, doamna Kennedy a continuat să controleze desăvârșit aparițiile publice: când ea și copiii ei au părăsit definitiv Casa Albă, a avut grijă ca fiul ei Jack să poarte în brațe un drapel al Americii.

În vara lui 1964, după ce a terminat interviurile cu Arthur Schlesinger, i-a spus unei prietene că faptul de a povesti despre viața ei de altădată fusese „infernal". Chinuită de agitația din jurul casei ei din Georgetown și de amintirile dureroase ale unei perioade mai fericite, s-a mutat împreună cu familia într-un apartament la capătul Fifth Avenue în New York, căutând să înceapă „o nouă viață într-un oraș nou". De la fereastra noului ei dormitor, peste stradă, putea vedea Muzeul Metropolitan de Artă unde, în ciuda preferinței ei pentru Washington, fusese instalat templul din Dendur și, în timpul nopții, lumina reflectoarelor o deranja. În toamna aceea, când avea loc prima celebrare de la asasinat, a scris despre JFK în revista *Look*: „Acum este o legendă, deși ar fi preferat să fie un simplu om… Cel puțin, nu va cunoaște niciodată mâhnirile pe care le-ar fi putut rezerva viitorul". Iar apoi a adăugat, aproape ca o hotărâre în legătură cu sine: „El este liber, iar noi trebuie să ne continuăm viața".

După ce a scris aceste cuvinte, doamna Kennedy nu a mai vorbit niciodată în public despre soțul ei – nici în 1965, când regina Elisabeta a II-a a ridicat în memoria lui un monument în locul unde a luat naștere Magna Carta; nici în 1979, când a luat parte la inaugurarea Bibliotecii Kennedy; nicicând[1]. Când, alături de copiii

[1] Pentru zborul către Anglia pentru ceremonia oferită de regină în 1965, președintele Johnson i-a pus la dispoziție ei și familiei sale un avion prezidențial. Amintindu-și de momentul când s-a întors de la Dallas cu o

ei, s-a stabilit în New York, și-a impus dreptul de a fi un cetățean privat și a fost mulțumită să ofere posibilitatea ca dialogurile din această carte să reprezinte principala ei contribuție la istoriografia Kennedy. În primăvara lui 1965 a citit o primă versiune a cărții lui Arthur Schlesinger în curs de apariție, *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, și a fost supărată să descopere că autorul se folosise de o serie de informații din conversațiile lor nefăcute publice pentru a descrie relația președintelui cu ea și cu copiii lor. I-a trimis o scrisoare în care l-a rugat stăruitor să elimine „anumite lucruri care cred că sunt prea personale… Lumea nu are dreptul să se amestece în viața lui privată alături de mine – am împărțit acele camere cu el și cu copiii – nu cu cititorii de la Clubul Cartea Lunii și nu vreau ca ei să-și bage acum nasul prin acele încăperi – până și în cada din baie". Schlesinger s-a supus dorinței ei și, până la publicarea cărții, prietenia lor fusese refăcută.

În ciuda insistenței ei de a avea o viață privată, Jacqueline Kennedy nu a uitat niciodată că avea o obligație față de posteritate. Știa că, atunci când această istorie orală va fi publicată după moartea ei, va avea ceea ce se aștepta să fie aproape ultimul cuvânt despre viața alături de soțul ei. Era o altă inovație a ei. Prin amintirile povestite în această carte, Jacqueline Kennedy a devenit prima soție a unui președinte american care să accepte să răspundă ore în șir, în fața unui magnetofon, unor întrebări despre viața ei publică și privată. Acum, după ce decenii la rând povestea ei a fost scrisă de alții, puteți să citiți ce are ea de spus.

---

aeronavă *Air Force One*, Jacqueline i-a scris lui LBJ că nu știa „dacă aș avea puterea să mai urc vreodată într-unul din acele avioane". Cu toate acestea, pentru a-și onora soțul, avea să accepte: „Însă, vă rog, dacă se poate, să nu fie un *Air Force One*. Și, vă rog, dacă se poate, să fie un 707 care să se asemene cel mai puțin în interior cu *Air Force One*". În 1968, înainte de a urca la bordul unui avion prezidențial pentru a transporta sicriul lui Robert Kennedy de la Los Angeles la New York, a cerut să i se ofere garanția că nu era aeronava *Air Force One* din 1963. Deși chinuită până la sfârșitul vieții de astfel de sentimente dureroase, Jacqueline a fost binecuvântată cu copii iubitori și protectori. Odată, când John citea o carte pentru copii despre tatăl lui, a strigat: „Închide ochii, mami!" și, înainte de a i-o arăta, a rupt o fotografie ce înfățișa mașina prezidențială în Dallas.

Primul dialog

Luni, 2 martie 1964

Jackie, când crezi că a început președintele să ia în calcul în mod serios candidatura la președinție și să acționeze în acest sens? Când presupui că a început să se perceapă ca un posibil președinte?

Cred că se gândea la asta de foarte multă vreme, cu mult înainte ca eu să știu, și spun asta pentru că îmi amintesc că, în primul an de căsnicie, l-am auzit vorbind pe când eram la Cape. Stătea cu tatăl său într-o cameră și discutau, iar eu am intrat și vorbeau despre ceva anume... despre vicepreședinție. Ei bine, era chiar în anul după ce fusese ales senator.

Era în 1953?

Da. Eu am întrebat „Vorbeai despre o candidatură la vicepreședinție?" sau așa ceva, iar el a început oarecum să râdă. Dar cred că dintotdeauna... niciodată nu s-a oprit, întotdeauna a țintit spre mai mult. Așadar, după chestiunea cu vicepreședinția, era clar că se va îndrepta spre președinție[1]. Dar cred că trebuie să fi fost... nu știu... poate atunci când a candidat pentru prima dată pentru Senat. S-a întâmplat cu siguranță înainte de a-l fi cunoscut eu.

Sunt convins că, într-un fel sau altul, s-a gândit dintotdeauna la asta. E adevărată povestea cum că, după cum s-a scris uneori,

[1] Adlai Ewing Stevenson (1900–1965) a fost guvernatorul statului Illinois din 1949 până în 1953 și candidat la președinție din partea Partidului Democrat în 1952 și 1956. La Convenția Democrată din 1956 desfășurată în Chicago, Stevenson a încălcat tradiția în mod neașteptat, permițând delegaților să decidă ei cine avea să fie vicepreședinte. În lupta ce a urmat, JFK a pierdut în fața lui Estes Kefauver, senator al statului Tennessee, la diferență foarte mică.

ambasadorul se gândise inițial ca… se așteptase ca Joe să fie marea figură politică a familiei?[1]

E genul de poveste banală pe care toți acei oameni care obișnuiau să-i ia interviuri domnului Kennedy… începi să te saturi de oamenii care îți tot cer să le spui anecdote, iar el povestea întotdeauna același lucru despre ce ar fi făcut Joe. Înțelegi, de unde aș putea ști? Asta pentru că nu l-am cunoscut pe Joe. Și, bineînțeles, presupun că Joe ar fi intrat în politică, iar, astfel, cum Jack era atât de apropiat de el, n-ar fi putut să îi calce direct pe urme, candidând în Massachusetts. Poate că s-ar fi orientat spre ceva din domeniul literar. Dar lucrurile nu sunt chiar atât de simple pe cât ar lăsa să se înțeleagă această poveste. Iar apoi, odată cu moartea lui Joe, vezi tu, domnul Kennedy nu a făcut ceva bizar cum ar fi să spună „Bine, acum te aruncăm pe tine în cursă". Lucrurile au evoluat pur și simplu… ei s-au întors din război… nu știu ce să mai spun.

Povestea părea, cel puțin pentru mine, prea artificială și mecanică. Am fost coleg cu Joe la Harvard, dar…

Am sentimentul, bazându-mă pe ceea ce cred despre Joe și despre toate celelalte, că s-ar fi dovedit, în comparație cu Jack, atât de lipsit de imaginație. N-ar fi ajuns niciodată… cred că era posibil să ajungă senator, dar nu mult mai sus de atât. Nu știu dacă e o prejudecată, dar nu cred că era înzestrat cu acea capacitate imaginativă care îl caracteriza pe Jack.

[1] Joseph Patrick Kennedy (1888–1969) a fost un investitor, primul președinte al Comisiei pentru titluri de valoare și bursă, ocupând înainte de al Doilea Război Mondial funcția de ambasador pe lângă Curtea de la palatul St. James în timpul mandatului președintelui Franklin Roosevelt, fiind tatăl a nouă copii, printre care cel de-al 35-lea președinte al SUA. Comentariul lui Jacqueline se referă la insistența lui Kennedy senior în fața mai multor reporteri către sfârșitul anilor 1950 cum că hotărâse inițial că primul său fiu, Joseph Jr. (1915–1944), avea să ajungă președinte și că, atunci când acesta a fost ucis în cel de-al Doilea Război Mondial, și-a îndreptat speranțele către Jack.

Într-adevăr, eu cu siguranță îl cunoșteam bine într-o anumită măsură și nu avea imaginația, forța intelectuală sau interesul intelectual al lui Jack. Era un om atractiv și fermecător și, după părerea mea, ar fi avut succes în politică, dar nu cred că ar fi dus vreodată lucrurile până în același punct ca președintele. Atunci, se gândea la vicepreședințe cândva cam înainte de 1956?

Ei bine, e amuzant... cred că vorbeau despre asta prin octombrie–noiembrie 1953 când eram la Cape. Cu toate acestea, știu că, în noaptea în care Jack a candidat pentru funcția de vicepreședinte în Chicago, nu-și dorea deloc acest lucru la momentul respectiv. Și știi, a fost o chestiune de ultim moment când Stevenson a declarat convenția deschisă, iar tot ce s-a întâmplat atunci i-a învățat foarte mult despre cum să procedeze în California în 1960, asta pentru că nimeni nu era încă pregătit. Îmi amintesc că mă aflam în acel birou și că Bobby se chinuia să găsească pe cineva care să vopsească pancarte[1]. Ceea ce vreau să spun e că nu se chinuia pentru un post de vicepreședinte.

Să înțeleg că, atunci când a venit la Chicago în 1956, nu intenționa, de fapt, să...

Nu. Nu a intenționat... nu-și dorea asta. Știi, se gândea că Stevenson avea să fie învins, asta pentru că... unul dintre motive ar fi ținut și de faptul că avea să împartă buletinul de vot cu Jack, adică un catolic, ceea ce l-ar fi tras în spate. Dar când toată povestea asta a fost pusă pe tapet, nu mai știu cine i-a zis „Dă tot ce ai

[1] Robert Francis Kennedy (1925–1968) a fost cel de-al cincilea fiu din cei nouă copii ai lui Joseph și Rose Kennedy, avocat, consilier în cadrul comisiei Senatului și coordonator al campaniei din 1960 a fratelui său, după care, președintele ales l-a numit procuror general. În ciuda mandatului său formal de a conduce Departamentul de Justiție, pe măsură ce cariera fratelui său se dezvolta, RFK a devenit consilierul șef și ajutorul lui în efectiv toate chestiunile cu care se confrunta. În 1964, după moartea fratelui său, RFK a fost ales senator din partea statului New York. Patru ani mai târziu, a fost asasinat în timp ce candida pentru nominalizarea la președinție din partea Partidului Democrat.

mai bun“ sau ceva de felul acesta. Pur și simplu, a fost o decizie luată în acea seară.

Trebuie să fi avut totuși o idee despre asta pentru că-mi amintesc cum a venit Ted Sorensen… măcar Ted trebuie să se fi gândit la asta… cum a venit la mine la Cape în vara aceea, înainte de convenție, și am discutat despre asta… iar eu i-am zis lui Ted că sunt de acord și că știam și că alți oameni din cercul lui Stevenson ar susține candidatura. Îți amintești că Ted pregătise un memorandum despre votul catolicilor[1].

Da. Așa este. Nu mi-am dat seama la momentul acela. Problema cu Jack, ceea ce mie îmi îngreunează sarcina de a spune ceva care să aibă sens în aceste interviuri, e că nu vorbea niciodată despre obiectivele sale secrete sau despre planurile sale. Viața alături de el se desfășura întotdeauna cu repeziciune… ceea ce urma

[1] Theodore Sorensen (1928–2010) a fost fiul procurorului general al statului Nebraska, politician cu viziuni progresiste, având origini danezo-americane, și al soției acestuia, provenită din evreimea rusească. Ted Sorensen s-a alăturat staffului lui JFK în 1953 și, ca autor al discursurilor, l-a ajutat pe senator să își impună stilul, cu frazele sacadate, cu exprimarea contrapunctică, cu retorica eminentă și cu referințele istorice atât de apreciate. Mai târziu, la Casa Albă, Sorensen a fost consilier special al președintelui. În primăvara lui 1956, Kennedy l-a însărcinat cu redactarea și punerea în circulație a unui memorandum care să arate câte voturi ar fi adus un candidat de confesiune catolică pentru un tandem președinte–vicepreședinte din partea democraților în alegerile din 1956. (De la înfrângerea răsunătoare a lui Al Smith din 1928, singurul candidat catolic ales vreodată pentru o candidatură importantă din partea unui partid, mulți se temeau că a fi catolic reprezenta un dezavantaj pentru un nominalizat.) Dar doamna Kennedy are dreptate când spune că soțul ei nu l-a presat pe Stevenson să îl pună pe buletinul de vot. Când candidatul din Illinois a luat neobișnuita și surprinzătoarea decizie de a face publică nominalizarea, iar Kennedy a făcut efortul precipitat de a atinge țelul fixat, Joseph Kennedy, care se afla în vacanță în Cap d'Antibes, a fost furios că fiul său avea să se angajeze într-o luptă atât de prost planificată. Mai târziu, JFK a declarat că era bucuros că pierduse pentru că, atunci când Stevenson a fost învins de Dwight Eisenhower la alegerile din toamnă, unii democrați ar fi putut da vina pe colegul său de buletin de confesiune catolică.

să faci în ziua respectivă. Acasă, întotdeauna îmi spunea ce gândește, vorbea despre oameni. Lumea zice că nu vorbea niciodată cu mine despre politică atunci când eram acasă, dar, de fapt, numai despre asta vorbea. Însă niciodată nu își stabilea micile sale țeluri și nu îți spunea pe moment când intenționa să le ducă la bun sfârșit, iar viața alături de el decurgea întotdeauna atât de repede... numai când privești în urmă îți dai seama când a avut loc un anumit eveniment.

Oricum, pentru oameni, viața nu se desfășoară astfel. Nu cred că oamenii au obiective pe care plănuiesc dinainte să le atingă. Există lucruri integrate organic în ei care se actualizează în cursul existenței, fiind înscrise în ei și pe care nu le urmăresc, cum s-ar zice, în chip conștient. Când oamenii fac asta, se ajunge la ceva precum toată daravela cu Nixon[1]*, având un caracter respingător, iar președintele a trăit fiecare zi cu intensitate, astfel încât chestiunea era mai degrabă implicită în cariera sa, atât sub forma conștiinței sale, cât și a destinului său, și nu, după cum îmi imaginez, ceva explicit în mintea sa sau ceva despre care ar discuta în mod direct. Ai spune... când a decis să candideze pentru vicepreședinte în 1956, cum au stat lucrurile... crezi că s-a lăsat dus de val? Sau...*

Atunci eram în Chicago împreună cu el la convenție, dar eram însărcinată și din această cauză am stat la Eunice[2], iar el stătea

[1] Richard Milhous Nixon (1913–1994) a fost membru al Camerei Reprezentanților între 1947 și 1951, fiind coleg cu JFK, cu care avea relații cordiale. Nixon era senator din partea statului California când a fost ales de Dwight Eisenhower pentru a candida pe buletinele de vot din 1952 pentru republicani. Pe 7 noiembrie 1960, vicepreședintele Nixon a pierdut mandatul de președinte în fața lui Kennedy la o diferență infimă de 112 827 de voturi populare. Prin „daravela cu Nixon", Schlesinger înțelege o ambiție izbitoare.

[2] Eunice Mary Kennedy Shriver (1921–2009) a fost sora lui JFK. În 1956 locuia în Chicago cu soțul ei, Sargent Shriver, președintele Comitetului pentru Educație al orașului. Înainte de a se căsători, a împărțit o casă cu fratele ei în districtul Georgetown din Washington. Neobosită, foarte religioasă, doamna Shriver a dus o muncă de pionierat pentru a-i integra pe cei cu dizabilități intelectuale și întotdeauna l-a îndemnat pe Jack să facă mai multe pentru a ajuta cauza. (Sora lor, Rosemary, [1918–2005], fusese internată într-un

la hotel cu Torb[1]. Dar m-am văzut cu el... trebuia să-l vezi în ziua când avea loc convenția, să iei cina cu el, dar a fost atât de... nu pot să-ți descriu confuzia... ar trebui să vorbești cu Torb despre asta. Vezi tu, era atât de obosit și muncea tot timpul. Și fiecare zi era diferită, cred că a fost când... Cea mai urâtă luptă din viața lui, despre care ar trebui să mă întrebi cândva, este când a preluat puterea asupra legislaturii din Massachusetts. Asta însemna să conducă delegația din Massachusetts acolo, nu?

Da, împotriva lui Bill Burke.

Da, împotriva lui „Onions" Burke[2]. Pentru că atunci a fost singura luptă din viața sa când l-am văzut agitat, când, înainte de

---

ospiciu în Wisconsin.) Într-adevăr, JFK a fost primul care a pus bazele unei comisii prezidențiale pentru persoanele care sufereau de retard mintal. Joseph Kennedy a spus la un moment dat că, dacă Eunice ar fi fost bărbat, ar fi putut ajunge președinte.

[1] Torbert Macdonald (1917–1976) a fost un bun prieten al lui Kennedy, căpitanul echipei de fotbal de la Harvard și unul dintre colegii de cameră ai lui JFK la Harvard. A fost căsătorit cu Phyllis Brooks, o actriță de filme de serie B din anii 1930. A făcut parte din Partidul Democrat și a fost membru al Congresului, reprezentând orașul Malden, Massachusetts, din 1954 până la moartea sa.

[2] În 1956, președintele Partidului Democrat al statului era un conservator vocal pe nume William „Onions" Burke (1906–1975) din Hatfield, Massachusetts, un fermier care cultiva ceapă [de unde și porecla „Onions"] și tutun și care deținea un bar. Burke complota să îl facă pe Adlai Stevenson să piardă susținerea delegației statului la convenția de la Chicago, determinându-i pe membrii acesteia să îl voteze pe John McCormack din Boston (1891–1980), liderul majorității din Camera Reprezentanților, drept candidat regional. McCormack s-a arătat încântat de idee, dar JFK a perceput mișcarea ca pe o palmă pe obraz. După cum a explicat ulterior, „îl susținusem public pe Stevenson și voiam să îmi respect angajamentul". Kennedy dorea să evite asocierea filialei partidului din Massachusetts cu un individ cu vederi înguste și se temea că va părea lipsit de putere în chiar statul său dacă Stevenson îl lua în calcul pentru postul de vicepreședinte. În mai 1956 a demarat o acțiune de amploare pentru a-l înlătura pe Burke în favoarea fostului primar din Somerville, Pat Lynch. Conflictul a culminat prin ceea ce Sorensen a numit „o întâlnire furtunoasă – cu tot tacâmul, huiduieli, îmbrânceli, imprecații, dispute pentru dreptul de a conduce ședința, participanții nefiind foarte

confruntare, nu putea să vorbească despre nimic altceva. Deci, acesta a fost marele eveniment din primăvara aceea, știi tu, a fost să câștige lupta. Și chiar se gândea numai la asta tot timpul. Oricum, atunci mergea acolo în calitate de politician important și cred că a avut vreo două întâlniri nesatisfăcătoare cu Stevenson, iar apoi a urmat noaptea aceea. Îmi amintesc că am stat toată noaptea la sediu și Bobby a venit alergând spre mine și mi-a spus: „Nu știm nimic. Ce știm despre Nevada?“ Eu stăteam într-un colț făcându-mi de lucru cu niște plicuri sau punând pe cineva să facă pancarte și am zis cu o voce timidă: „Am un unchi care locuiește în Nevada“. Nimeni nu s-a gândit că aveam vreo rudă care să fie implicată în politică, dar acest unchi era bun prieten cu Pat McCarran[1]. Așa că eu și Bobby ne-am dus în camera din spate și l-am sunat.

Cine era acest unchi?

Norman Biltz. Și întotdeauna a fost implicat în politica statului Nevada. E căsătorit cu sora tatălui meu vitreg, Esther, care, înainte de el, a fost căsătorită cu fratele lui Ogden Nash. După asta, cred, s-a căsătorit cu Norman Biltz și a trăit în Reno pentru tot restul vieții sale[2].

---

departe de a se lua la pumni“. Încă de când Kennedy obținuse primul mandat în Cameră în 1946, McCormack îl percepuse pe tânărul aspirant ca pe o amenințare la adresa dominației sale, iar acum temerile sale se vedeau împlinite. Burke a fost înlăturat și JFK a ajuns să dețină controlul efectiv asupra filialei din Massachusetts. Ruptura dintre Kennedy și McCormack a dus la divizarea filialei democraților până în 1962 când, în cursa pentru nominalizarea candidatului pentru fotoliul din Senat pe care îl ocupase Kennedy, Edward Kennedy l-a învins pe nepotul lui McCormack, ajuns între timp președinte al Camerei Reprezentanților.

[1] Patrick McCarran (1876–1954) a fost un senator democrat din Nevada din 1933 și până la moartea sa în 1954. Spaima potențialilor comuniști din guvern, admirator al dictatorului spaniol Francisco Franco, se bucura în statul său de o influență ce o depășea cu mult pe cea descrisă de fișa postului său.

[2] Norman Biltz (1902–1973) era cunoscut drept „Ducele de Nevada“. Republican cu mulți prieteni democrați, a fost unul dintre cei mai puternici magnați și unul dintre cei mai mari proprietari de pământ din stat.

Norman Biltz este democrat?

Da. Știi, dar Pat McCarran și toți oamenii ăștia de felul lui, nu știu cum să spun, erau mai degrabă… nu aș zice că e „dubios", asta pentru că țin la el, dar era cu siguranță un om pe care era bine să îl cunoști în Nevada. Iar el a zis „Fie", pentru că Nevada nu îl susținuse pe Jack, iar a doua zi Jack primea toate voturile din Nevada. *[Schlesinger râde]* Așa că tot ce știu e că, atunci când s-a decis, nu știu cum să spun, știu doar că știam că avea să candideze pentru vicepreședinte în acea zi… în acea seară. Dar înainte… cred că Torb ți-ar putea spune cum au stat lucrurile, el a stat închis cu Jack în cameră în timpul discuțiilor secrete.

Da, o să vorbim și cu Torb. Așa știu și eu, pentru că îmi amintesc decizia lui Stevenson de a face votul public, iar Ted sau altcineva din personalul președintelui a luat legătura cu mine și am discutat și, cred că, evident, mulți dintre cei aflați acolo se gândeau la asta… înainte, cred, ideea rămăsese în stare latentă și apoi, dintr-odată, a renăscut. Să vorbim despre lupta împotriva lui Bill Burke. A fost, de fapt, o luptă împotriva lui John McCormack, nu-i așa?

Da, și iarăși, ar trebui să-mi spui tu mai multe despre asta, iar eu aș putea să-ți spun lucruri care păreau familiare pentru că e…

Marea problemă ținea de obținerea controlului în comitetul Partidului Democrat la nivelul statului, iar Burke fusese…

Și Lynch, care fusese…

Mai era și Lynch care era omul nostru…

Așa e.

Și tot el a fost președintele partidului în anii ce au urmat. Kenny și Larry[1] *erau și ei în acea confruntare, nu-i așa?*

[1] Kenneth O'Donnell (1924–1977), fiul antrenorului de fotbal de la colegiul Holy Cross, a fost colegul de cameră și coechipierul lui Robert Kennedy la Harvard și bombardier în Anglia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Începând cu 1952, de la campania lui JFK pentru Senat, a fost un

Cred că da, așa era.

Chiar erau. Dar cred că nici unul dintre ei nu făcea încă parte din stafful senatorului… stafful campaniei pentru Senat.

Așa e. Cred că numai ce am aflat asta de la Kenny… vreau să spun că mi-a zis asta în urmă cu vreo două săptămâni. Dar… în primul rând, că Jack călătorea foarte mult atunci, dar îmi amintesc că în fiecare seară aveau loc discuții. Îmi amintesc la nunta lui Jean… era atât de ocupat în Massachusetts, iar ea a venit… a organizat o cină cu o seară înainte de a se căsători[1]. Ei bine, chiar și Jack a mers de la un invitat la altul, vorbind cu tatăl său, cu Bobby, cu Torb, cu toată lumea. Era vorba despre lucrul ăsta… pur și simplu îl obseda. Pentru că urma să se facă cunoscut… ea s-a căsătorit pe 6 mai… cam atunci… sau s-a căsătorit pe 19 mai și cred că votul sau ce-o fi avea loc câteva zile mai târziu și îmi amintesc că mă gândeam… singura dată în viața mea când m-am gândit că Jack era puțin egoist. Dar nu credeam asta cu adevărat pentru că se vedea cât de îngrijorat era, pentru că în seara aceea, când toată lumea trebuia să toasteze în cinstea lui Jean și așa mai departe… ceea ce s-a și întâmplat, iar el a ținut un discurs emoționant… vorbea cu toată lumea de la petrecere despre acea confruntare. Înțelegi, asta îl frământa și nu-l mai văzusem niciodată în starea aia… nici în cazul primei, nici în cazul celei de-a doua chestiuni cubaneze[2], nici în timpul vreunor alegeri… vreau să zic, acele alegeri… alegerile prezidențiale, când mă gândesc cât

membru-cheie al cercului consilierilor lui Kennedy cunoscut sub numele de „Mafia Irlandeză", ocupând funcția de secretar de întâlniri la Casa Albă în timpul mandatului Kennedy. Lawrence O'Brien (1917–1990) din Springfield, Massachusetts, s-a implicat în campaniile lui JFK pentru Senat și președinție, devenind apoi omul de legătură al președintelui cu Congresul.

[1] Jean Ann Kennedy Smith (născută în 1928) este cea mai mică dintre surorile lui JFK. Soțul ei, Stephen Edward Smith (1927–1990), s-a ocupat cu dibăcie de finanțele familiei Kennedy și a activat ca strateg politic și ca mediator de culise pentru toți cei trei frați Kennedy.

[2] Termeni folosiți de mulți din cercul lui Kennedy pentru a desemna eșecul invaziei din Golful Porcilor din 1961 și Criza Rachetelor din Cuba din 1962.

de calm a fost în acea seară... fie că lucrurile aveau să sfârșească cu bine, fie că nu, dar, totuși... dar așa a arătat toată acea primăvară. Și după cum... vezi tu, nu trebuie să mi-o iei în nume de rău că nu am amintiri legate de toate aceste chestiuni politice, pentru că viața mea alături de el se situa la un alt nivel, dar tot ce îmi amintesc e că problema asta l-a frământat îngrozitor întreaga primăvară.

Am avut impresia că trebuie să fi fost o chestiune extrem de critică. Era primul test important al puterii în cadrul organizației de partid. Știu că, ori de câte ori discutam despre oamenii politici, Kenny îmi spunea că „Așa și pe dincolo, dar ne-a susținut în confruntarea cu Burke", ceea ce voia să însemne că îi putem ierta orice. Sau, vorbind despre altcineva, „Ăsta a fost împotriva noastră în confruntarea cu Burke". Iar acesta a devenit un criteriu de judecată care, chiar și ani mai târziu, în vremea mandatului prezidențial, avea să rămână întipărit în mintea tuturor.

Îmi amintesc că toată lumea... mă fascina pentru că, abia întoarsă din luna de miere, am fost imediat dusă la Boston pentru a fi înscrisă în rândurile democraților de către Patsy Mulkern, căruia i se spunea „Păpușa Chinezească" pentru că, odată, fusese boxer profesionist, și m-a purtat în susul și în josul străzii și mi-a zis că „a da cu palma" înseamnă a strânge mâna oamenilor și altele asemenea. Și, altă dată, mai era un bărbat cu „Onions" Burke pe nume „Juicy" Grenara. Ei bine, acele nume mă fascinau atât de mult. Știi, să vezi lumea aia, apoi ne duceam să luăm cina la Ritz. *[Jacqueline și Schlesinger încep să râdă]* Apoi ne duceam în altă parte. Nu par să fi fost decât valize, mutate dintr-o parte în alta, apoi ne duceam la New York pentru două zile. Nu am avut casa noastră decât după patru ani de la căsătorie. Așa că nu-ți pot spune...

Era în Georgetown sau în McLean?

Ah, nu, așa e. Am locuit într-o casă... timp de trei ani în Hickory Hill[1]. Dar nu ne-am cumpărat o casă. Vezi tu, închiriam

[1] Proprietatea de la McLean, Virginia, a fost ocupată pentru scurtă vreme în timpul Războiului Civil American de către generalul George McClellan din cadrul Armatei Unioniste. În 1956, Jacqueline și soțul ei au vândut-o

ceva din ianuarie până în iunie, apoi, pe timpul verii, mergeam să stăm la mama mea în Virginia pentru că, timp de patru ani, n-am avut copii. Așadar, petreceam verile în casa ei, mergând la Cape în weekenduri când aveam timp… iar iarna stăteam la tatăl lui… știi tu, locuiam cu socrii și cumnații noștri. Apoi ne duceam la un apartament în Boston sau mergeam la New York pentru vreo două zile. Cum să zic, duceam o viață îngrozitor de nomadă. Apoi, după Crăciun, plecam pentru câteva zile în Jamaica sau altundeva. Ce ritm, și mă gândesc cât de puțin timp am fost singuri sau cum eram tot timpul în mișcare.

Știu, în viața politică… nu ești niciodată singur când ești implicat în politică. E îngrozitor.

Niciodată singur. Mai târziu, când Teddy s-a căsătorit și și-a cumpărat imediat casă, Jack a zis: „Ce-o fi fost în capul meu? De ce n-oi fi luat casa mai devreme?“ Iar eu m-am gândit că de ce n-am făcut-o eu. Dar nu făceam decât să mergem dintr-un loc în altul și totul se desfășura atât de repede. Apoi am cumpărat Hickory Hill, dar s-a dovedit a fi o greșeală pentru că era atât de departe de oraș. Asta a fost la un an după ce Jack a avut problema aia cu spatele[1]. Ei bine, după asta am cheltuit din nou o grămadă de bani pentru a ne cumpăra o casă în Virginia, iar eu m-am gândit că ar fi un loc bun unde el să se poată odihni în weekenduri în anul în care trebuia să se recupereze după operație. Și am discutat despre asta când am cumpărat-o. Încă o dată, acest fapt îți va demonstra că nu mi-a spus ce plănuia pentru că, odată mutați, era plecat în fiecare weekend, în călătorii. Și nu era bine pentru el în timpul săptămânii… era atât de departe de biroul lui. Iar apoi, după ce am pierdut copilul… știi tu, când am făcut camera copilului și toate celelalte, n-am mai vrut să locuiesc acolo și după asta,

lui Robert și Ethel Kennedy pentru aceeași sumă cu care o cumpăraseră, adică 125 000 de dolari. Mai ales în comparație cu Georgetown, ajungeau foarte greu de acolo până la sediul Congresului din cauza traficului.

[1] E vorba de operația majoră la spate suferită de JFK în 1954.

ne-am mutat[1]. Am închiriat o casă... nu, în anul ce a urmat am închiriat o casă pe P Street, iar apoi am născut-o pe Caroline și ne-am cumpărat casa în 1957[2]. Mda, trebuie să fi avut Hickory Hill... nu, când am cumpărat Hickory Hill? Operația a fost în '55. Da, cred că a fost cu doi ani înainte de a avea o casă.

Ați cumpărat casa de pe N Street în '57.

'57. Atunci, cred că am cumpărat Hickory Hill în iarna de după operație, care a fost în '55.

Unii oameni au speculat, iar eu am scris, că operația și problema la spate au reprezentat un fel de punct de cotitură. Nu am știut niciodată dacă era ceva adevărat... dacă era genul de problemă ascunsă precum în cazul lui FDR [Roosevelt] și dacă era propriu-zis ceva adevărat în aceste speculații.

Nu, nu cred că există o bază reală în asta. E atât de ușor să crezi în aceste speculații. Max Freedman[3] m-a întrebat deunăzi „Și când presupuneți că a început să simtă această dedicare?" Ei bine, asta m-a iritat foarte tare. A simțit-o dintotdeauna. Știi, în iarna când a suferit operația la spate, care a fost îngrozitoare,

[1] Pe 23 august 1956, Jacqueline a născut primul copil, o fiică, dar aceasta s-a născut moartă. Soțul ei își dorea o familie numeroasă, iar faptul că nu reușea să aibă copii, mai ales în comparație cu surorile sau soțiile din familia Kennedy pentru care acest lucru părea lipsit de efort, a dus la frustrări care, în mod inevitabil, i-au afectat moralul, căsnicia și abilitatea de a-l însoți cât mai des pe soțul ei în călătoriile din timpul campaniei prezidențiale din 1960 și ca primă-doamnă. Asta a făcut ca nașterea unui copil mort, la trei ani după căsătorie, și moartea lui Patrick Bouvier Kennedy la două zile după ce s-a născut prematur pe 7 august 1963 să fie cu atât mai greu de suportat pentru ambii soți.

[2] Familia Kennedy a cumpărat edificiul federal din cărămidă roșie constituit din trei etaje și situat pe N Street la numărul 3 307 în Georgetown (despre care Jacqueline a spus „Casa mea dragă ce se apleacă puțin într-o parte") și a locuit acolo până când au plecat la Casa Albă.

[3] Max Freedman (1914–1980) a fost corespondent la Washington pentru ziarul *The Guardian*, Manchester (Anglia).

doar pentru a se stăpâni să nu înnebunească, zăcând în pat, cu dureri sfâșietoare, fiind mutat de pe o parte pe alta la fiecare 20 de minute sau așa ceva sau începând să meargă și chiar când începea să meargă cu cârje, una dintre cârje s-a rupt și atunci a luat-o de la capăt. Vezi tu, atunci a început să scrie cartea aia la care se gândea de multă vreme... îl avea pe Edmund Ross[1]... mi-a vorbit despre ea cam cu un an înainte drept exemplul clasic al profilurilor ce desemnau curajul. Și întotdeauna a avut în gând să scrie un articol sau ceva pe tema asta, iar atunci, toată iarna, a început să se documenteze despre alți oameni... îndeajuns încât să constituie o carte. Astfel, n-a fost nici un punct de cotitură. A petrecut acea iarnă la fel ca de obicei... a trecut printr-o iarnă îngrozitoare de suferință, lucrând la carte.

Problema cu spatele reprezenta o amenințare de ceva vreme.

Da, lucrurile s-au înrăutățit din ce în ce mai mult. Vreau să zic, în anul de dinainte de a ne căsători, când ieșeam în oraș, jumătate din timp era cu cârje. Știi, când mergeam cu el în campanii, înainte să fim căsătoriți, el era mereu în cârje. Mi-l amintesc mai mult mergând cu cârje decât fără. Iar apoi, cât am fost căsătoriți, renunța la ele adesea și se întâmpla ceva rău. De fapt... mă refer la problema pe care i-au depistat-o ulterior... nici măcar nu avea nevoie de operație. Era vorba că problemele cu spatele începuseră din facultate, apoi a urmat războiul, iar el a făcut operația de hernie de disc de care nu avea nevoie, astfel că mușchii i-au slăbit, ducând la convulsii, asta fiind cauza durerii... mușchii. Și astfel, apoi începea să folosească... cred că dacă folosea cârjele patru zile la rând, știi, începea să se simtă mult mai bine, dar, de fapt, asta nu făcea decât să-i slăbească mușchii. Și doar după ce a făcut operația la spate, bietul doctor Ephraim Shorr, care s-a ocupat de el,

[1] Edmund G. Ross (1826–1907). Senator republican din Kansas, și-a câștigat un loc în cartea *Profiles in Courage* dând votul decisiv împotriva punerii sub acuzare a președintelui Andrew Johnson în 1868, Ross sacrificând astfel posibilitatea unei realegeri.

i-a spus: „Cred că acum pot să-ți spun ceva ce am vrut să-ți spun înainte, dar nu cred că era corect din partea mea să-i fac asta doctorului Wilson", chirurgul care i-a făcut operația[1]. Am fost atât de furioasă cum medicii îi lasă pur și simplu pe oameni să sufere și nu spun nimic pentru a nu răni sentimentele altui medic eminent. Însă doctorul Shorr i-a spus despre doctorul Travell, o femeie din New York care locuia la capătul 16th Street și care făcea minuni împotriva durerilor de mușchi. Iar Jack s-a dus la ea. I-a introdus novocaină pentru spasme. Ei bine, putea să-l vindece. Vreau să spun, viața tocmai se schimbase atunci[2]. Pentru că, evident, după un an în care suferise o operație și în care stătuse pe margine, spatele îi era mai afectat ca niciodată. Îți imaginezi cât de descurajant trebuie să fi fost pentru el... după tot ce i s-a întâmplat în acel an, să descopere că problema la spate se agravase, nu se ameliorase...

Cu alte cuvinte, operația din 1955 nu fusese necesară[3]*?*

---

[1] Ephraim Shorr (1896–1956) a fost endocrinolog la Spitalul Prezbiterian din New York. Philip Wilson (1886–1969) a fost chirurg-șef la Spitalul de Chirurgie Specială din New York, acolo unde a fost făcută și operația, și coleg de clasă la Harvard al tatălui lui JFK.

[2] Janet Travell (1901–1997) a devenit ulterior medicul lui JFK la Casa Albă, fiind astfel prima femeie care a ocupat o asemenea funcție.

[3] Operația de fuziune spinală dublă suferită de JFK la Spitalul de Chirurgie Specială din New York a avut loc de fapt pe 21 octombrie 1954 și a constat în introducerea unei proteze de metal pentru susținerea vertebrei lombare. În luna august a acelui an fusese avertizat de medicii de la clinica Lahey că fără această operație ar putea să-și piardă capacitatea de a merge – iar pentru un pacient ca JFK care suferea de boala Addison, operația ar putea produce o infecție ce l-ar putea ucide. După ce medicii l-au operat, s-a întâmplat ce era mai rău, senatorul rămânând în comă. A primit și ultima împărtășanie. Anul următor în februarie, când medicii se temeau că proteza se infectase și au recomandat o altă operație pentru a o scoate și a efectua o grefă de os pe coloana vertebrală, Jackie dorise să ceară o a doua opinie, însă medicii au convins-o că nu era necesar. A doua operație l-a aruncat pe soțul ei într-o stare de agonie și depresie ce a durat trei luni în timp ce se recupera în Palm Beach; Jackie își dorea să se fi împotrivit medicilor. După prima operație suferită de JFK, când era aproape să moară, l-a auzit strigând-o, dar nu i s-a dat voie să intre în salon. A decis că nu va mai permite vreodată așa

Era tot atât de necesară pe cât ai avea tu nevoie să faci o operație în momentul ăsta. Și a fost înfiorător. Dar, știi, toți chirurgii ăia ortopezi se uită la radiografii... vezi tu, Jack era atât de înnebunit de durere. Chiar i-au spus dinainte „Nu știm dacă operația vă va ajuta sau nu". Îmi amintesc că stăteam cu tatăl lui, iar el vorbea și ne-a spus „Nu-mi pasă. Nu mai pot continua așa". Vezi tu, era o șansă la un milion, dar avea să profite de ea. Iar dacă n-ar fi fost ajutorul doctorului Travell... adică nimeni nu poate să subestimeze contribuția ei în acel moment. Deși ulterior era cât se poate de clar că ceea ce trebuia el să facă era să-și întărească spatele prin exerciții. Nu era de acord ca el să renunțe la tratamentul cu novocaină care, până atunci, nu-l ajutase cu nimic. Asta se întâmpla când eram la Casa Albă. Dar i-a schimbat viața atunci.

Și când a intrat în scenă? În '56?

Nu. Când a fost operația?

În '55.

În octombrie... nu, a fost în octombrie '54.

Operația a fost în iarna '54–'55.

Da, și s-a întors în Senat în iunie '55. Așa că ea trebuie să fi intrat în scenă prin iunie '55. Pentru el a fost un efort uriaș să meargă în ziua aceea și să se plimbe dintr-un loc în altul. Dar s-a întors, am stat la hotelul Capitol Arms[1] sau cam așa ceva... era chiar lângă Capitoliu... avea un pat de spital acolo. Se plimba prin Senat, bronzat și arătând minunat în costumul său gri, iar apoi se întorcea acasă și se întindea pe un pat de spital.

---

ceva. Astfel, pe 22 noiembrie 1963, în Dallas, când o asistentă de la spitalul Parkland a încercat să o împiedice să intre în salonul unde soțului ei i se aplicau măsuri de urgență, Jackie i-a spus „O să intru în acea cameră" și așa a și făcut, reușind astfel să fie alături de el când a murit.

[1] Hotelul Carroll Arms era situat vizavi de vechea clădire a Senatului, denumită astăzi Clădirea Russell, în care JFK își avea biroul.

O, Dumnezeule, cred că una dintre cele mai înfiorătoare fraze pe care le-am citit vreodată a fost în Introducerea lui Bobby la Profiles in Courage[1]*... despre cum „jumătate din zilele lui pe acest pământ au fost petrecute în chinuri". Pentru că, vezi tu, pe când era la Casa Albă, puteai, din când în când, să îți dai seama când începea să se întindă după ceva, iar apoi se oprea sau renunța subit, sau că încerca să nu stea prea mult în picioare. Și, totuși, niciodată... atât cât l-am văzut eu, a dat dovadă de un stoicism total în această chestiune. S-a întâmplat să vorbească despre asta?*

Nu a fost niciodată... gândindu-te la cât de mulți oameni sunt ipohondri sau le place să se plângă, pe el îl deranja să îl întrebi cum se simte. Puteai să îți dai seama când nu se simțea bine... te lăsa să ai grijă de el, să îl așezi în pat sau să faci ceva în privința asta... dar nu era niciodată iritabil... îi displăcea cu totul să discute despre asta și făcea un efort conștient să nu se gândească, invitând prieteni la cină sau vorbind despre... știi, sau mergea să vadă un film sau... totul ca să evite să stea într-un colț și să simtă durerea.

Iar asta, bineînțeles, l-a împiedicat să practice sporturile care trebuie să fi fost la un moment dat... precum navigația...

Doar că... e amuzant... pentru că, în luna de dinainte de căsătoria noastră, am mers împreună să călărim fără șa pe un câmp din Newport, cu doi cai neîmblânziți, și am galopat dintr-o parte în alta a terenului de golf. În luna de miere, am jucat golf. Îl împiedica să practice sporturi pentru o perioadă, dar apoi revenea. Iar apoi, toată primăvara a jucat baseball cu senatorii la Georgetown[2]. Și obișnuia să joace fotbal, dar nu putea să fugă... adică, putea să fugă suficient, dar nu putea să fie cel care alerga pentru a înscrie eseul. Așa că pasa, prindea mingea și alerga puțintel dintr-o parte în alta.

[1] RFK a scris un cuvânt înainte la o ediție comemorativă a cărții fratelui său care a fost publicată în 1964.

[2] JFK juca softball într-un parc din Georgetown cu colegii din Senat.

Avea momente în care îl durea mai tare și altele în care îl slăbea, nu-i așa?

Așa e.

Bănuiesc că durerea se agrava atunci când era mai obosit. Sau era destul de imprevizibilă?

Era imprevizibilă. Acum când știm că era vorba despre spasme, pot să presupun că țineau de momentele în care era obosit. Sau că era ceva care le declanșa pur și simplu... ceva la ce nu te așteptai. Putea să meargă la călărie fără să i se întâmple nimic. Iar ceva neînsemnat, ca atunci când scăpa un teanc de hârtii și se apleca repede să îl ridice, avea să le declanșeze. Dar nu era nicidecum... nu mă gândesc niciodată că aș fi fost soția unui invalid sau a unui infirm și nu vreau să par astfel... pentru că asta l-a ținut captiv atâta vreme.

Asta este izbitor, pentru că citind fraza lui Bobby... este ultimul lucru la care s-ar gândi cineva, văzându-l în momente bune și mai puțin bune mulți ani la rând, pentru că părea întotdeauna să fie plin de bucurie și de vitalitate, iar faptul că avea asta, această problemă care îl supăra... durerea care îl supăra... a fost pur și simplu o formidabilă victorie spirituală într-un anumit sens... o victorie psihologică.

Așa e. A, odată l-am întrebat... cred că este oarecum emoționant... dacă și-ar pune o dorință, care ar fi aceasta? Cu alte cuvinte, vezi tu, privind în urmă la viața lui, mi-a răspuns: „Îmi doresc să fi avut mai multe momente fericite". Și mi s-a părut că a spus ceva atât de emoționant pentru că întotdeauna l-am considerat a fi o figură extrem de fermecătoare cu care m-am căsătorit când avea 36 de ani. Mă gândeam că se bucurase de o mulțime de călătorii în Europa, de fete, de dansuri, de tot ce se poate. Și, desigur, nu dusese lipsă de așa ceva, dar cred că ce voia să spună era că avusese dureri atât de multă vreme, apoi agitația... ei bine, apoi acei

ani îngrozitori de campanie, întotdeauna cu Frank Morrissey[1], trăind cu un milkshake și un hotdog. *[mă întreabă în șoaptă dacă să discute despre „stomac"]* Mai avea și probleme cu stomacul, având uneori dureri mari din cauza asta, așa că nu erau întotdeauna provocate de spate. Dar întreaga familie suferă de acest lucru. E pur și simplu stomacul familiei Kennedy. În mod clar este din cauza stresului.

În timpul campaniilor și al altor asemenea evenimente, aceste lucruri au continuat, iar el pur și simplu…

O, da. După cum am spus, în timpul campaniilor era întotdeauna în cârje. Știi, era atât de dureros să-l vezi urcând treptele unui avion sau treptele unei scene sau altceva cu ajutorul cârjelor pentru că, atunci, părea atât de vulnerabil. Iar odată ce reușea asta și stătea pe podium, știi, atunci părea atât de sigur în legătură cu tot.

Cum s-a raportat la acea lume a Massachusettsului ilustrată în Last Hurrah[2]*? E destul de clar că îi plăcea și că l-a amuzat teribil.*

Îi plăcea la fel de mult cum iubea să-l asculte pe Teddy spunând povești despre Honey Fitz*. Dar nu era cu adevărat… Kenny

[1] Francis X. Morrissey (1911–2008) din Charlestown, Massachusetts, fiul unui docher care a studiat dreptul la seral, a lucrat la campaniile lui JFK pentru Camera Reprezentanților și pentru Senat și a câștigat funcția de judecător municipal în Boston.

[2] *The Last Hurrah* (1956), carte scrisă de Edwin O'Connor, romancier și ziarist din Boston, în care a recreat vechea politică muribundă irlandezo-americană a orașului său: în 1958 a stat la baza unui film cu Spencer Tracy în rolul principal.

* John Francis Fitzgerald (1863–1950) a fost bunicul din partea mamei și tizul lui JFK, congresmen pentru statul Massachusetts o scurtă perioadă, devenind apoi primul primar de origine irlandeză al Bostonului și cunoscut pentru faptul că știa să cânte „Sweet Adeline". În 1946, în seara în care JFK a fost ales pentru Camera Reprezentanților, a executat o gigă irlandeză și a prezis că, într-o bună zi, nepotul său avea să ajungă președinte. Kennedy admira abilitatea generației bunicului său de a urca în ierarhiile politice și îi

și Dave[1] și toată lumea, acum că oamenii vorbesc despre faptul că se scriu cărți despre Jack, îmi spun întotdeauna „De ce trebuie ca Sorensen și Schlesinger să scrie cărți? Nu vor fi pentru cei cărora le aparținea el. De ce nu scrie cineva o carte pentru cei proveniți din clădirile cu trei niveluri[2]?“ *[Schlesinger râde]* Vezi tu, ei cred că Jack le aparține. Dar nu e chiar așa. Când mă gândesc că acum e mort și la oamenii diferiți care vin la mine... ai crede că a aparținut atâtor oameni și fiecare dintre ei credea că este cu totul al lor, iar el îi iubea pe fiecare în parte, la fel cum iubirea unei mame pentru copiii ei e nelimitată. Dacă ai opt copii nu înseamnă că îi iubești mai puțin decât dacă ai avea doar doi... că iubirea se diminuează proporțional. Așa că îi iubea pe irlandezi, își iubea familia, îi iubea pe cei ca tine sau precum Ken Galbraith[3]. Ne iubea pe mine și pe sora mea în lumea care nu avea de-a face cu politica, spre care se întorcea pentru a găsi plăcere și pentru a se elibera de tensiune. Ne-a iubit pe toți. Și, cred că înțelegi, nu simt nici un pic de gelozie. Avea un punct de sprijin în fiecare

---

plăceau povestirile folclorice irlandeze, dar identitatea sa era atât de izbitor diferită, încât unii dintre locuitorii statului au ajuns să îl numească „primul brahmin irlandez“. (Prin „brahminii Bostonului“, termen introdus în secolul al XIX-lea, sunt desemnate acele familii bogate și influente din Boston, în special de origine protestantă, care joacă un rol important în dezvoltarea politică, economică și culturală a orașului, evidențiindu-se printr-un stil de viață cvasiaristocratic, dar animat de concepția unei responsabilități față de comunitate.) (n.tr.)

[1] David Powers (1912–1998) a fost un alt american de origine irlandeză din Charlestown, un om jovial și liniștit care a început să lucreze alături de Kennedy la campania pentru Camera Reprezentanților, rămânând alături de el pe tot parcursul vieții ca prieten, anecdotist, însoțitor în călătorii și om bun la toate.

[2] Blocurile cu trei etaje din Boston cunoscute pentru găzduirea imigranților nou-veniți și a muncitorilor în fabrici, alături de descendenții lor, în special de origine irlandeză, precum Morrissey și Powers.

[3] John Kenneth Galbraith (1908–2006) s-a născut în Ontario, fiind un economist și un activist liberal de la Harvard, cunoscut la sfârșitul anilor 1950 pentru cartea sa *Societatea perfectă*. L-a sprijinit pe JFK în 1960 și a devenit ambasador în India sub mandatul acestuia.

dintre voi. Reușea cu adevărat să își compartimenteze existența, iar lucrul extraordinar e că fiecare om, aparținând fiecăruia dintre acele compartimente, era gata să moară pentru el. Și noi îi iubeam pe toți ceilalți pentru că toți mă plăceau... pentru că știau că și eu sunt dispusă să fac asta. Și îl iubesc pe Dave Powers, chiar dacă nu-l prea cunoscusem înainte. Abia acum poți să îți dai seama că Jack știa ce își dorește pe fiecare dintre planurile existenței sale. Nu își dorea să fie seara alături de oamenii cu care lucrase în timpul zilei. Adeseori, la Casa Albă, îi spuneam „De ce nu-i invităm la cină pe Ethel și pe Bobby?", asta pentru că mă gândeam că Ethel s-ar putea simți ofensată. Dar nu voia să-l vadă pe Bobby, cum nici Bobby nu voia să vină, pentru că lucraseră împreună întreaga zi. Așa că invitam oameni care puteau să îl relaxeze. Charlie Bartlett[1] și soții Bradlees[2] veneau foarte des. Erau niște petreceri... nu știu cum să zic... mai lejere.

Cele mai frumoase petreceri la care am participat. Nu erau minunate? Cele mai grozave fete, cea mai frumoasă distracție. Toți erau mult mai buni decât în mod obișnuit. Toți erau cei mai bucuroși, cei mai drăguți, cei mai plăcuți.

Și era un amestec de membri ai cabinetului și de prieteni din New York și, totodată, de tineri. Și munceam atât de mult ca acele petreceri să iasă bine pentru că, odată stabiliți la Casa Albă, simțeam că eu pot să ies în lume, dar nu-ți pot spune cât de apăsătoare era presiunea la Casa Albă. Eu puteam să ies în lume și, ori

[1] Charles Bartlett (născut în 1921) a fost editorialist în Washington pentru *Chattanooga Times*, dobândind ulterior vizibilitate la nivel național, și care, în 1951, alături de soția sa, Martha, i-a făcut cunoștință lui JFK cu Jacqueline, rămânând un prieten apropiat al președintelui. Catolic la rândul lui, Bartlett a făcut parte din serviciul de informații al Marinei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în teatrul de luptă din Pacific. Doamna Bartlett a fost nașa de botez a lui John Kennedy Jr.

[2] Benjamin Bradlee (născut în 1921) a fost șef de redacție pentru *Newsweek*. El și Tony, soția sa de atunci, erau vecini cu familia Kennedy în Georgetown și s-au împrietenit imediat, petrecând mult timp alături de ei la Casa Albă și la alte întâlniri.

de câte ori Jack vedea că începeam să mă las puțin copleșită, mă trimitea undeva… nu întocmai, dar îmi spunea „De ce nu mergi până la New York sau în vizită la sora ta în Italia?“ Iar apoi m-a trimis în Grecia, motivul fiind unul nefericit atunci, știi, dar s-a gândit că voi fi deprimată după moartea lui Patrick[1]. Mi-am spus că pot să ies în lume, că pot să merg la un restaurant în New York sau să mă plimb pe stradă și să mă opresc într-un magazin de antichități sau să merg într-un club de noapte. Ai auzit de Twist sau așa ceva… nu că te-ar interesa cluburile de noapte… și nu vreau să merg acolo mai mult de o dată pe an… dar Jack nu putea să iasă în lume. Așa că încercam să fac din aceste petreceri niște momente de bucurie, cu oameni noi, cu muzică și cu nopți de fericire. Și cât de mult îi plăceau.

Îi plăceau mult. Dansa foarte rar, dar îi plăcea să…

Nu făcea decât să se plimbe printre invitați, pufăind din trabuc.

Vorbea cu fetele… îl punea pe Oleg să danseze twist. Sau pe Steve sau pe altcineva[2].

Da, iar apoi trecea repede mai departe. Știi, ca să poată să interacționeze cu toți.

Avea într-adevăr un cerc extraordinar de larg de cunoscuți și capacitatea de a pătrunde… de a empatiza… cu oameni aparținând întregului spectru social.

---

[1] În august 1963, după pierderea celui de-al doilea fiu născut prematur, Jacqueline și sora sa, Lee Radziwill, au plecat într-o croazieră pe Marea Egee alături de Franklin Roosevelt Jr. și de soția sa, fiind oaspeții lui Aristotle Onassis, magnat de origine greacă al transporturilor maritime.

[2] Oleg Cassini (1913–2006) a fost un designer vestimentar din New York pe care Jacqueline l-a rugat să îi creeze cea mai mare parte a garderobei pentru Casa Albă și care, de asemenea, s-a implicat în viața socială a familiei Kennedy. I-a scris că dorea să se îmbrace „ca și cum Jack ar fi fost președintele FRANȚEI“. A adăugat: „Să-ți plănuiești să rămâi la cină de fiecare dată când vii în Washington cu schițele“. „Steve“ se referă la Stephen Smith.

Da, e atât de adevărat, asta pentru că, așa cum îl vedeam eu, marele noroc cu el era că, înțelegi, la începutul căsătoriei noastre și mai apoi, era că orice te-ar fi interesat pe tine devenea un punct de interes și pentru Jack. Când am început să fiu interesată de mobilierul franțuzesc, a devenit atât de interesat de asta și apoi atât de mândru că, mergând la Joe Alsop[1], ajunsese să recunoască un Louis XVI sau un Louis XV. Apoi am început să colecționez schițe, iar el a vrut să afle despre ele. Avea un interes pentru animale, pentru cai. Sau, altădată, pe când citeam despre secolul al XVIII-lea, îmi fura câte o carte pe care o citea, iar apoi ajungea să știe despre toate amantele lui Ludovic al XV-lea înaintea mea. Atât de mulți dintre senatori, când mergeam la cină... și senatorii și ambasadorii în acel prim an... toți acei oameni nu făceau decât să vorbească despre ei înșiși. Iar Jack se arăta atât de interesat... poate că e ceva specific Gemenilor sau ce să zic[2]? L-am întrebat odată, cu o lună înainte de căsătoria noastră la Newport, care consideră că sunt calitățile și defectele sale. Credea că cea mai importantă dintre calitățile lui era curiozitatea și cred că avea dreptate. Cel mai mare defect îi părea irascibilitatea sa, dar, vreau să spun, cu mine nu a fost niciodată irascibil. Cred că se referea prin asta la nerăbdarea lui. Știi, nu-i plăcea să se plictisească, iar, dacă cineva era plictisitor, lua ziarul să citească, dar, fără îndoială, traiul alături de el nu era marcat de irascibilitate.

---

[1] Joseph Alsop (1910–1989) a fost un editorialist politic din Washington, un anglofil, vărul lui Roosevelt și un amfitrion respectat din Georgetown. L-a susținut pe JFK în 1960, spunând că este un „Stevenson cu tupeu". Alsop și noua sa soție, Susan Mary, urmașă a lui John Jay, primeau o diversitate de oaspeți în timpul mandatului Kennedy, iar casa lor era una dintre puținele case private în care președintele și prima-doamnă luau cina pe când locuiau la Casa Albă, totul începând cu vizita neașteptată făcută de Kennedy lui Alsop în seara învestirii.

[2] Referire la zodia lui JFK

Nu era irascibil așa cum se spune asta acum despre Casa Albă[1]*. Nu, chiar nu am văzut pe nimeni… din sudul Bostonului până la Harvard sau Palm Beach… se simțea în largul său în contexte foarte variate și, după cum spuneai, îi făcea pe oameni provenind din toate aceste medii să simtă că le era alături. Era o extraordinară…*

Da, cu toții ajungeau să fie interesați de politică și de altele. Vezi tu, n-a mai fost niciodată un președinte atât de universal. Nu că ar avea vreo însemnătate reală, dar, deunăzi, în *Washington Post*, citeam secțiunea dedicată teatrului… și Alain Delon, acest mic „jeune premier" al Franței, un star de cinema al momentului, a venit la Washington. Iar un critic de teatru i-a luat un interviu și el nu vorbea decât despre Jack. Vorbea despre cum, înțelegi, „noi, toți tinerii"… ei bine, vreau să spun, iată un tânăr și sexy actor de film din Franța și era atât de afectat de Jack. E pentru că Jack era tânăr și iubit… știi și tu… totul… eleganța, fetele, știi tu, în cel mai bun sens al cuvântului. Era ca și cum avea multe lucruri în comun cu acel tânăr, la fel cum avea, știi tu, multe lucruri în comun cu cei asemenea ție. Fiecare găsea în Jack o parte din sine. Înainte de asta, politica fusese abandonată în mâinile unor bătrâni sentimentali care scandau pe 4 iulie… și știi și tu, toate acele lucruri care mă plictiseau îngrozitor la politică.

A devenit un purtător de cuvânt al tinereții, intelectualității și bunului-gust de pretutindeni, având rezonanță în întreaga lume, și beneficia de o extraordinară combinație de idealism și realism care…

Asta-l descrie încă o dată… cei din familia Kennedy m-au învățat asta… pe Jack, pe cuvânt… toate aceste întrebări și iarăși întrebări. Vezi tu, dacă nu intrai în ofensivă, te prindeau în defensivă cât era seara de lungă. Și astfel, toate întrebările astea pe care mi le adresa mie și surorii mele… așa că, odată, l-am întrebat cum s-ar defini, iar el mi-a spus „Un idealist lipsit de iluzii".

[1] Referire la zvonurile despre temperamentul vulcanic al președintelui Johnson

Îhî-îhî. E foarte exact.

Iar apoi, s-a întâmplat să fiu întrebată despre el, iar eu am dat răspunsul ăsta… și m-am trezit că îmi este atribuit. Dar Jack e cel care a spus-o.

În anii în care a fost senator, cu cine vă întâlneați cel mai des? Din Senat, mă refer.

Ei bine, în anii în care a fost senator, când te gândești că Jack era plecat în fiecare weekend, astfel că nu aveam decât trei sau patru zile pe săptămână pentru noi, dintre care în două era obosit… dar cei cu care ne întâlneam… îmi amintesc de cinele mai restrânse… pe cine să amintesc? Familia Symington, familia Smathers, familia Cooper… întotdeauna veneau… ceea ce e destul de curios, John Sherman Cooper și Lorraine[1].

E cel mai agreabil om din Senat.

Da, cred că da.

Nu venea și Hubert[2]*?*

---

[1] Stuart Symington (1901–1988) a fost un aristocrat născut în est, om de afaceri, primul secretar al forțelor aeriene sub mandatul lui Truman și senator de Missouri din 1953 până în 1976. Symington și soția lui, Evelyn, locuiau la patru case distanță de familia Kennedy pe N Street. John Sherman Cooper (1901–1991) a fost senator din partea republicanilor în Kentucky și a fost coleg cu Symington la Yale. Înainte ca ambele cupluri să se căsătorească, Jacqueline și Jack au ieșit de mai multe ori împreună cu Cooper, un bărbat stilat, și cu soția sa, Lorraine. John și Lorraine Cooper au fost de asemenea invitați la prima cină a familiei Kennedy după ce s-au întors din luna de miere. George Smathers (1913–2007) a fost un senator cu idei conservatoare din partea democraților în Florida din 1951 până în 1969.

[2] Hubert Humphrey (1911–1978), senator liberal din Minnesota, a candidat împotriva lui JFK în adunările preliminare pentru stabilirea candidaților în Wisconsin și Virginia de Vest în 1960, dar s-a retras după ce a fost înfrânt în ambele. În timpul ultimei adunări, s-a plâns public că avusese o campanie relativ modestă în comparație cu cea a lui JFK, unde nu se ținuse cont de cheltuieli. După retragerea sa, Humphrey și JFK și-au reluat vechea prietenie.

Nu, niciodată nu l-am văzut… singurii pe care mi-i amintesc că au venit la noi acasă la cină în primul an în care am locuit pe Dent Place… Dent Place numărul 3 327… unde am închiriat de la familia Childs[1]… nu-mi amintesc decât de familia Symington, familia Smathers și de familia Cooper că veneau la cină și… aceștia sunt singurii senatori care îmi vin în minte… a, și câteodată și Mansfield[2]. Cu un an înainte, în 1960, atunci au fost alții… îmi amintesc de McCarthy… Eugene McCarthy[3] și alți câțiva, nu mai știu.

Și nici Johnson, nici măcar o dată?[4]

Niciodată.

Ai amintit de convenția de la Chicago… două convenții ce nu s-au desfășurat tocmai într-un mod satisfăcător cu Stevenson. Desigur, relația Kennedy-Stevenson a fost întotdeauna mai încurcată și un

---

[1] Domnul și doamna Blair Childs. Adresa era, de fapt, Dent Place numărul 3 321.

[2] Mike Mansfield (1903–2001) a devenit senator de Montana din partea democraților în 1953 și a fost liderul majorității din 1961 până în 1977. Mansfield, un om tăcut și integru, a jucat softball cu JFK și cu alți senatori la începutul anilor 1950. Unul dintre motivele pentru care Kennedy a fost bucuros să îl aibă pe Lyndon Johnson ca vicepreședinte a fost că liderul Senatului nu avea să fie texanul arogant, ci loialul Mansfield. Când Mansfield s-a retras din Senat, a spus că dintre toți președinții pe care i-a cunoscut, Kennedy a fost „cel mai bun dintre ei". Din respect pentru competența sa privitoare la Asia, doi dintre președinți i-au oferit ulterior funcția de ambasador în Japonia.

[3] Eugene McCarthy (1916–2005) a fost senator de Minnesota din 1959 până în 1971. Avea o aversiune față de JFK, pe care îl considera inferior din punct de vedere intelectual, și, la convenția din 1960, a ținut un discurs înflăcărat în care a susținut candidatura lui Stevenson. Kennedy bănuia că adevăratul scop al lui McCarthy era să împiedice susținerea acestuia, astfel încât Lyndon Johnson să iasă învingător.

[4] Lyndon Baines Johnson (1908–1973) a fost congresmen, senator de Texas și lider al majorității în Senat înainte ca John Kennedy să îl treacă pe buletinul lui de vot în Los Angeles în 1960. Pe 22 noiembrie 1963, după asasinarea președintelui Kennedy, Johnson a devenit cel de-al 36-lea președinte al Statelor Unite.

oarecare motiv de tristețe pentru mine, pentru că eu consider că, dacă președintele l-ar fi văzut vreodată pe Stevenson cu adevărat relaxat, chiar l-ar fi plăcut, fiindcă poate să fie nemaipomenit de agreabil. Dar nu știu cum se face, însă Stevenson întotdeauna se bloca în fața președintelui și devenea oarecum afectat.

Ei bine, spun asta retrospectiv, dar întotdeauna am considerat că de fiecare dată Stevenson… Stevenson l-a dezamăgit pe Jack de prea multe ori. Așa că, vezi tu, Jack a muncit din greu pentru el și nu s-a purtat frumos cu el la convenție. Îmi amintesc că a avut o întâlnire cu Stevenson înainte ca Stevenson să facă votul public… poate scopul acelei întâlniri era… nu știu, zic și eu… era că spera ca Stevenson să-l roage să fie vicepreședinte, sau ce? Apoi mă gândesc… nu știu dacă și Stevenson… dar cred asta despre mulți oameni… Jack îi făcea să fie geloși.

Cred că, până la urmă, l-a făcut și pe Stevenson gelos pentru că Stevenson l-a văzut pe președinte desemnat și atrăgând de partea lui mulți dintre susținătorii săi dinainte, descurcându-se mult mai bine decât o făcuse el vreodată, ceea ce-și dorise Stevenson întotdeauna. Dar în '56, nu știu… cred că este o chestiune ce ține de generație, Stevenson era cu 15 ani mai în vârstă[1].

Ei bine, observ asta la mulți oameni care nu erau încântați de Jack în timp ce era președinte. Iar apoi, auzi tot felul de lucruri despre asta. De exemplu, unul este Scotty Reston[2]. Cineva din cercul lui de apropiați mi-a spus că e vorba de o gelozie ce ține de generație. Nu putea suporta să vadă pe cineva mai tânăr, sau poate chiar de aceeași vârstă, avansând. Așa că Jack a provocat… la fel considera și Dean Archeson[3]. Apoi mai era vorba și de gelozia

[1] De fapt, diferența era de 17 ani.

[2] James „Scotty" Reston (1909–1995) a fost editorialist pentru *New York Times* în Washington și a contribuit într-o mare măsură la formarea opiniei politice a Coastei de Est.

[3] Dean Acheson (1893–1971) a fost secretar de stat în timpul mandatului lui Harry Truman, o figură impozantă a acelei vremi și un sceptic vizavi

contemporanilor pentru că cineva de aceeași vârstă cu Jack, care stătea în spatele biroului unui mic funcționar de bancă și care pierdea vremea în fața barului la Bailey's Beach[1], se simțea ca un nimic în fața lucrurilor pe care le făcea Jack. Așa că a provocat atât de multă gelozie și amărăciune, ei fiind aceia care spuneau lucruri răutăcioase despre el. Și mi s-a părut că Stevenson a avut un comportament îngrozitor față de Jack la convenția din 1960. Când Jack i-a cerut... oare a fost la alegerile preliminare din Oregon?... să îl susțină deschis pe el sau să se retragă din cursă.[2] Dar toată primăvara i-a pus nenumărate întrebări despre lucruri diferite, iar Stevenson nu făcea decât... A, știu ce i-a răspuns Stevenson, că nu putea s-o facă fiindcă nu putea să-i fie neloial lui Lyndon Johnson sau ceva de genul ăsta.

Așa este. Eu am fost intermediarul atunci. Erau mai mulți intermediari, sunt sigur. Dar în iarna și în primăvara aceea am avut vreo două discuții cu Stevenson din partea președintelui... iar răspunsul lui Stevenson a fost că îi spusese lui Lyndon Johnson în 1959 că va rămâne neutru și că nu va susține nici un candidat și că trebuia să-și țină cuvântul dat lui Lyndon Johnson.

Însă îmi amintesc că Jack a venit acasă într-o seară... nu vorbea cu insolență, dar avea râsul ăla al lui în timp ce-mi povestea ce-i spusese Stevenson și credea că Stevenson spera să fie nominalizat ca vicepreședinte alături de Johnson. Iar apoi mi-a povestit ceva atât de jignitor, ceea ce-i spusese Johnson cu o zi înainte despre Stevenson. Știi, se gândea „Cât de nerod poate să fie omul

---

de JFK, împărtășind aceeași viziune ca și Truman, că acesta era prea tânăr și neexperimentat pentru a fi președinte.

[1] Un club exclusivist din Newport, frecventat de mama și de tatăl vitreg al lui Jacqueline care, acum, reprezenta pentru ea cadrul unei lumi sociale retrase pe care o depășise.

[2] Sperând că avea să fie ales pentru a candida ca președinte la convenția din 1960, Stevenson refuzase să spună că nu va accepta nominalizarea în cazul în care i s-ar fi făcut o asemenea ofertă.

ăsta?“ Dar Jack a știut atunci, așa cred… adică a știut că avea să fie nominalizat.

Cred că Stevenson, deși nu avea să recunoască asta față de sine sau față de altcineva, spera într-o schimbare radicală de situație, astfel devenind candidat la președinție. Mă îndoiesc că ar fi vrut să continue drept candidat la vicepreședinție. Dar nu ar fi recunoscut așa ceva, astfel că, noi, oamenii care l-am susținut în ’52 și în ’56, printre care m-am numărat și eu, l-am întrebat dacă avea să mai candideze. A spus că nu mai candida, iar eu am simțit că asta m-a eliberat de orice obligație față de el. Dar în toată această perioadă, vezi tu, dacă ai câștigat de două ori, continui să speri.

Da, e greu și pentru el. Dar, știi, nu a avut niciodată înțelegerea și competența de care a dat dovadă Jack. Vezi tu, acum îmi este totul clar.

Cineva a spus la un moment dat că Stevenson era grec și Kennedy, roman.

Nu. Cred că Kennedy era grec și Stevenson era, ei bine…

Kennedy era atenian și Stevenson din Teba[1]. [râde]

[1] În primăvara lui 1964, Jackie citea *The Greek Way*, cunoscuta carte semnată de Edith Hamilton, care a influențat-o într-o mare măsură. În primăvara următoare, după ce s-a uitat peste prima versiune a cărții lui Schlesinger *A Thousand Days*, i-a scris: „Îți amintești că în paginile istoriei orale… am făcut un comentariu referitor la remarca ta că Adlai era grec și JFK, roman… Lăsându-l pe Adlai la o parte… Știu ce rol a avut pentru politică în 1952… dar, cu siguranță, a dat dovadă de multe slăbiciuni și, mai târziu, din păcate, a arătat multă lipsă de caracter – poți să îl descrii cât vrei de frumos –, dar nu spune că JFK era roman… Lyndon e cel cu adevărat roman… un împărat clasic… poate și [guvernatorul republican al statului Michigan, George] Romney e tot la fel… Nu poți să-l faci grec și pe Adlai, egiptean… sau să-l lași pe Adlai la o parte și doar să-l faci pe el grec?“ După ce a terminat scrisoarea către Schlesinger, doamna Kennedy a rupt-o în două și i-a scris alta pe un ton mai puțin dur pe aceeași temă.

[râde] Da, nu știu, era cam… Dar Stevenson era un om decent. Vreau să spun că el a fost primul care a avut un discurs politic pe care îl puteai asculta… a fost prima dată când cineva a avut un aport intelectual în politică.

A ajutat la deschiderea acestui drum. A ajutat la inițierea acestei situații, iar președintele a fost ca un fel de punct culminant.

Dar nu a reușit… ceea ce vreau să spun e că nu are sens să vorbim despre Stevenson. Pentru că au fost situații în care nu avea putere de decizie sau își revizuia documentele lui neînsemnate sau lua hârtii tipărite și le copia cu grijă de mână pentru că era atât de mândru când toată lumea îi spunea că și-a scris singur toate discursurile… nu știu ce să zic, bietul om. E destul de trist. Vezi tu, Jack a dobândit tot ceea ce a visat în viață și trebuie să fie deprimant când nu reușești să o faci[1].

Este deprimant. După convenția din '56, președintele s-a simțit ușurat, a fost… fiindcă nu a avut… imediat… știu că, ulterior, spunea adeseori cât de mulțumit a fost.

E amuzant. Era doar… îmi amintesc că priveam împreună cu Michael Forrestal[2]. Am coborât sub șirul de scaune ca să-mi iau o coca-cola sau altceva de băut și, când m-am întors, a început brusc acea cursă și toate tablele, toate numerele au început să se schimbe. M-am întâlnit cu Michael Forrestal și m-a luat cu el

[1] În acei ani, Stevenson a reușit să construiască o relație acceptabilă cu prima-doamnă, lucru pe care nu l-a izbutit niciodată cu președintele, față de care avea resentimente pentru că îi refuzase ceea ce el considera a fi dreptul său politic prin naștere, începând cu președinția și cu Departamentul de Stat. Dar, între timp, Jacqueline a adoptat aceeași atitudine disprețuitoare a soțului său față de Stevenson.

[2] Michael Forrestal (1928–1989) a fost prieten de familie; fiul primului secretar al apărării, James Forrestal, pentru care JFK a lucrat o scurtă perioadă în 1945; a fost avocat în New York și, mai târziu, membru al staffului Consiliului Securității Naționale în timpul mandatului lui Kennedy, specializat în Asia de Sud-Est.

într-un loc unde era dispusă aparatură Westinghouse și am privit toate acestea la televizor. Iar apoi am mers în camera lui Jack la Stockade Inn sau cum se numea?

Da, Stockyards Inn[1].

Dar era pur și simplu dezamăgit, ca în fiecare luptă pe care o ducea și, când a continuat spunând că… și făcând-o atât de frumos… doar puțin dezamăgit. Apoi, ne-am întors cu avionul… nu-mi amintesc dacă a fost chiar în după-amiaza aceea sau în ziua următoare… dar nu se mai simțea așa… era doar epuizat.

Îți amintești cine îi erau apropiații în acel moment la convenție? Torb și Bobby și Ted Sorensen bănuiesc.

Da, parcă făcea o baie și urmărea la televizor ce se petrecea, nu? Cred că ei trei erau. Ei ar ști ce alți oameni mai erau. Totul se întâmpla în camera aia mică, chiar în spate, și mai era și altcineva acolo… trebuie să mă gândesc… nu-mi amintesc cine era.

Iar apoi, după '56, când a candidat pentru Senat în '58, era cât se poate de hotărât să încerce să candideze pentru președinție în 1960.

Ei bine, nu mi-a spus nici măcar o dată în viața lui, înainte de începutul alegerilor preliminare, „Voi încerca să candidez la președinție" sau nu. Vezi tu, a urmat de la sine. Dar bineînțeles că avea să o facă pentru că apoi s-a întors… După convenție, s-a dus în Europa să stea cu tatăl său și să se odihnească pentru câteva zile în sudul Franței. Iar apoi am pierdut copilul și s-a întors în Newport[2] vreo două săptămâni. După aia, în toamna aceea, am venit să locuim la Hickory Hill în timp ce ne căutam o altă casă,

[1] Acest hotel devenit locul tradițional pentru adunarea participanților la convenția de la Chicago se numea de fapt Stockyard Inn și era situat vizavi de Amfiteatrul Internațional unde aveau loc întâlnirile delegaților.

[2] Mama și tatăl vitreg al lui Jacqueline își petreceau verile la ferma Hammersmith în Newport. Familia Kennedy folosea uneori acest loc, care era situat lângă o stație navală și era mai liniștit decât zona unde erau casele familiei la Hyannis Port, ca reședință prezidențială de vară.

dar el era întotdeauna plecat. Toată iarna, a fost plecat. Astfel că, în mod evident, toate discuțiile peste discuții, da, țintea spre... da, cred că într-adevăr atunci s-a decis.

Îmi amintesc, dându-mi seama acum, când era atât de hotărât să câștige cursa senatorială pentru Massachusetts din '58 la cea mai mare diferență posibilă[1]*. Era cât se poate de clar că avea să câștige și, astfel, nu avea nevoie de campanie, dar a muncit din greu în timpul acelei campanii.*

Da, îmi amintesc că atunci când ne-am întors din Europa cu vaporul, cineva ne-a întâmpinat cu un sondaj despre șansele lui Foster Furcolo[2]. Așa aveau să se termine lucrurile? Șansele lui Jack nu se arătau prea bune. *[discuții despre magnetofon]* Așa că a început să depună eforturi frenetice în această privință. Într-un fel, mi s-a părut cea mai dificilă campanie dintotdeauna... acea campanie pentru Senat.

Vrei să spui, că a făcut mai mult...

---

[1] JFK a candidat pentru a fi reales în funcția de senator în 1958. Era hotărât să câștige la o diferență atât de impresionantă, încât să aibă un avans în cursa prezidențială din 1960.

[2] Foster Furcolo (1911–1995) a fost guvernator de Massachusetts din partea democraților din 1957 până în 1961. Kennedy îl desconsidera într-atât încât, în eventualitatea că Furcolo ar fi câștigat, în 1960, nominalizarea democraților în cursa împotriva senatorului republican Leverett Saltonstall (întâmplarea face că a pierdut), era hotărât să ofere susținere tacită candidatului republican. Unele dintre motivele pentru care Kennedy se situa atât de jos în sondaje țineau de susținerea pentru sistemul de canale St. Lawrence, ducând la o diminuare a comerțului și a numărului de slujbe în Massachusetts; de implicarea sa în reforma muncii, provocând nemulțumirea sindicatului Teamsters și a aliaților acestuia; de antagonismele latente în urma conflictului cu „Onions" Burke; și de luptele politice cu Furcolo, candidat cu origini italiene, generând în interiorul Partidului Republican zadarnica speranță că asta va duce la un val de simpatie în rândurile populației italiene pentru Vincent Celeste, mult mai puțin cunoscutul contracandidat al lui Kennedy.

Vreau să spun că nu-mi amintesc să fi dormit vreodată acasă în timpul acelor luni cât a durat. Cred că două luni. Dar, știi, eram numai într-o fugă continuă.

Toate acele invitații la ceai.

În mare parte, ne petreceam timpul în mașini. A fost îngrozitor. A, da, cu profesorul Burns[1] și Jack care îi spunea cu cine să dea mâna pe podium, dar am colindat prin Berkshires, prin Springfield, am stat la diferite hoteluri, știi tu.

Îți place în campanii?

Îmi place… până când devine epuizant. Știi, cam după a cincea zi, ajungi să simți numai epuizare, iar apoi, vezi tu… îmi place nespus când lucrurile merg minunat… îmi place nespus când lui Jack îi merge minunat.

Nu e nimic mai emoționant decât atunci când ajungi într-o sală plină de lume și vezi candidatul intrând, iar mulțimea e cuprinsă de frenezie.

Da, ei bine, partea aia îmi plăcea, iar, spre sfârșit, lucrurile mergeau din ce în ce mai bine.

[1] James MacGregor Burns (născut în 1918) a fost politolog, profesor în cadrul colegiului Williams, autor al biografiei lui Franklin Roosevelt și un activist liberal care, în 1958, a candidat fără succes pentru Camera Reprezentanților în Massachusetts din partea democraților.

Al doilea dialog

Marți, 3 martie 1964

Am încheiat, cred, discutând despre Senat, unde președintele a fost reales cu o majoritate covârșitoare și unde, pentru prima dată, a ajuns să se vorbească despre el la nivel național ca de un posibil pretendent pentru 1960. Asta… a fost deja… crezi că această chestiune devenise un fel de preocupare pentru el și pentru tine și așa mai departe? Se îndreptau lucrurile din ce în ce mai mult în această direcție?

Te referi la faptul de a deveni președinte?

Da.

Ei bine, n-am discutat niciodată despre acest fapt cu voce tare, dar după seara alegerilor din Boston[1]… cred că ne-am dus undeva într-un loc însorit pentru o vreme, dar apoi a început să vorbească despre asta tot timpul. Și din nou, în toți acei ani dinainte de a ajunge la Casa Albă… în fiecare weekend era mereu plecat în călătorii. Știi, primea invitații de peste tot de prin țară… apoi s-a ajuns la alegerile preliminare care au avut loc când, în 1960?

În 1960.

Parcă ar fi durat la nesfârșit.

În tot acest timp când era plecat, precum în campania din 1958 și așa mai departe, cum a… cum a reușit să citească? Cum și unde făcea asta?

Ei bine, citea în cele mai bizare situații. Cum să spun, eu n-aș putea citi dacă nu am parte de o după-amiază ploioasă sau de o seară liniștită să stau întinsă în pat sau ceva de genul ăsta. Dar el

[1] Victoria lui JFK din 1959, fiind reales senator cu 73% din voturi

citea în timp ce mergea, citea când lua masa, citea după cină, citea în cadă, citea... își deschidea o carte... pe birou... în timp ce își făcea nod la cravată. Știi, citea câte puțin, deschidea câte o carte pe care o citeam eu și, știi, o devora. Chiar citea în momentele în care te-ai gândi că nu ai vreme de citit.

Citea pe pasaje, apoi își amintea ce citise și se întorcea să reia lectura de unde rămăsese?

Tot ce voia să-și amintească își amintea întotdeauna fără probleme. Regăseai idei pe care le folosea în discursurile sale. Stăteai lângă el pe podium și, dintr-odată, îl auzeai rostind o frază pe care ți-o citise cu voce tare în urmă cu două săptămâni în Georgetown, doar pentru că i se păruse interesantă.

Avea o memorie fantastică și înnebunitoare când venea vorba de citate pentru că... deși își amintea citatele, nu reușea să-și amintească întotdeauna de unde erau.

Îmi vine în minte iarna în care a fost bolnav. Tatăl său avea un raft întreg de cărți... *The World's Great Orations* sau așa ceva, pe care le primise de la tatăl său și citise fiecare volum în parte, iar apoi... l-am rugat pe tatăl său să i le ofere cadou de Crăciun, ceea ce, bineînțeles, a acceptat cu încântare. Dar le-a citit pe toate. Și obișnuia să-mi citească din Edmund Burke, „To the"... cum se numește?

Discursul adresat...

„To the People of..."

Bristol[1].

Asta este, ei bine, toate lucrurile de acolo, înțelegi, pur și simplu le... bineînțeles, asta a fost într-o altă iarnă. Stătea în pat zile în șir și parcurgea toate acele cărți.

[1] În „Discursul adresat electorilor din Bristol" din 1774, omul de stat și filosoful cu origini engleze și irlandeze spunea: „Cel care vă reprezintă vă datorează nu numai diligența sa, ci și judecata sa; și vă trădează în loc să vă servească dacă o sacrifică în favoarea opiniei dumneavoastră".

Crezi că a făcut asta și copil fiind... a fost un cititor pasionat?

Da, știu că citise *Marlborough*[1] când avea vreo zece sau 11 ani, pentru că în camera lui de la Cape, pe care o are de când era copil, cărțile acestea se află într-un mic raft lângă patul său... toate învechite, cu coperte mov. Și întotdeauna a fost bolnav, fiind nevoit să stea la pat. A avut scarlatină. Apoi, în alt an, a avut ceva... ori astm, ori probleme hematologice... anemie sau așa ceva, când a mers în Arizona.

Asta s-a întâmplat când a fost nevoit să plece de la Princeton[2].

Da. Apoi, într-o altă vară... știi, citea întruna... toate aceste lucruri... și obișnuia să-mi dea cărți atunci când ieșeam împreună înainte de căsătorie. Îmi amintesc că prima carte pe care mi-a oferit-o a fost o biografie a lui Sam Houston de Marquis James... *The Raven*. Apoi mi-a dat John Buchan... *Pilgrim's Way*... și multe altele ale lui John Buchan[3]. Dar citea mereu, practic chiar și când conducea.

---

[1] Lunga biografie semnată de Winston Churchill a celui mai cunoscut strămoș al său, John Churchill, primul duce de Marlborough (1650–1722). În 1704, în timpul Războiului de Succesiune a Spaniei, Marlborough și regimentele sale i-au învins pe francezi la Blenheim pe Dunăre, contracarând campania lui Ludovic al XIV-lea împotriva Austriei. Volumele lui Churchill descriu istoria ca eroism, aventură și dramă. Interesul de-o viață al lui JFK pentru carte și protagonistul acesteia sugerează o sursă de afinitate cu soția sa, care a folosit limbajul lui Churchill într-o scrisoare din 1978 pentru a descrie „prietenii pe care îi prețuia, figurile nobile, momentele petrecute împreună, inițiativele măreț" din timpul mandatului soțului ei.

[2] În 1935, de Crăciun, JFK a fost nevoit să plece de la Princeton, în timpul primului an, pentru a fi internat pentru probleme abdominale cronice și pentru că prezenta un număr îngrijorător de leucocite. După externare, s-a recuperat în Palm Beach, lucrând, în 1936, pe timpul verii la o fermă de vite din Arizona și reîncepând anul universitar la Harvard în toamnă.

[3] John Buchan (1875–1940) a fost primul baron de Tweedsmuir, un autor prolific de ficțiune și nonficțiune deopotrivă și guvernator general al Canadei din 1935 până la moartea sa. Lui Kennedy îi plăcea autobiografia lui Buchan, *Pilgrim's Way*, pe care a citit-o în 1940 când a fost publicată,

Citea vreodată romane în afară de thrillere?

Să fim bine înțeleși, în afară de trei cărți ale lui Ian Fleming, nu a citit thrillere. Nu, nu l-am văzut vreodată citind romane.

Îi plăcea Ian Fleming cu adevărat sau era mai mult un rol pentru presă…

O, de fapt, era o chestiune de presă, pentru că atunci când l-au întrebat care erau primele zece cărți preferate ale lui, a inventat un fel de listă și a amintit și un roman. Cum să spun, îi plăcea Ian Fleming[1]… vreau să zic că dacă ești în avion sau într-o cameră de hotel și nu ai decât trei cărți din care să alegi pe noptieră… adică proceda așa câteodată. Mi-a dat odată o carte s-o citesc… ceva despre „timp"… era un roman în care personajul se întoarce în secolul al XVIII-lea și dezvăluie un mister[2]. Era doar o carte pe care o găsise într-un avion sau așa ceva… ultimele două cărți despre care mi-a spus în toamna asta să le citesc… el citea *The Fall of the Dynasties*[3] și…

Edmond Taylor.

și cita adesea insistența lui Buchan că politica era „încă cea mai mare și mai onorabilă aventură".

[1] Ian Fleming (1908–1964) a fost autorul thrillerelor cu James Bond, agentul secret britanic. Familia Kennedy l-a cunoscut pe Fleming la o cină în Georgetown în 1960. Președintele a avut ocazia să vizioneze *Din Rusia, cu dragoste* în sala cinematografică de la Casa Albă cu puțin înainte de moartea sa.

[2] *Fiica timpului* de Josephine Tey (1951) este povestea unui agent de la Scotland Yard care investighează dacă Richard al III-lea îi omorâse sau nu pe prinții din Turnul Londrei.

[3] Fiind captivat de cartea Barbarei Tuchman despre începutul Primului Război Mondial, *Tunurile din august*, JFK a căutat o abordare mai amplă, *The Fall of the Dynasties: The Collapse of the Old Order, 1905–1922* a lui Edmond Taylor. Nu e greu de bănuit de ce Kennedy, după ce, în urmă cu un an, în octombrie, împiedicase izbucnirea unui război nuclear în timpul Crizei Rachetelor din Cuba, dorise să o citească.

Și *Patriotic Gore*[1], despre care mi-a tot spus s-o citesc... dar n-am găsit timp să mă apuc de ele.

Patriotic Gore, *mai ales, este o carte minunată.*

Încă n-am citit-o. Dar, vezi tu, el citea toate astea când eram la Casa Albă, iar eu deveneam din ce în ce mai incultă.

E o chestiune învăluită într-un mister permanent, pentru că era înconjurat de toți acei savanți care se presupune că citeau tot timpul. Nici unul dintre noi nu avea timp să citească și ne spunea pe un ton ușor acuzator... ne întreba despre cărți recent apărute pe care nici unul nu le citise.

În fiecare duminică, rupea trei pagini din *Times* de la secțiunea de cărți și făcea un „x" în dreptul celor pe care voia să i le iau. Știi, ar fi chiar interesant să arunci o privire peste facturile de la librăria Savile pentru a vedea toate cărțile pe care le-am comandat pentru Jack, pe care mi-a spus să i le iau. Și, înțelegi, în weekenduri citea întruna...

Ar fi fascinant. Ai facturile pe undeva?

Am toate facturile. Bănuiesc că sunt... și la librăria Savile există o listă. Ce altceva ar... De exemplu, când eram la Camp David, dacă era uneori o zi ploioasă sau altceva, își petrecea după-amiaza în pat. Parcurgea câte două cărți.

Citea foarte repede.

Da.

La un moment dat, a urmat un curs de citire rapidă. A avut vreun efect[2]*?*

---

[1] *Patriotic Gore*, cartea despre Războiul Civil American a criticului Edmund Wilson pe care familia l-a avut ca invitat la cină la Casa Albă.

[2] Pe când era senator, JFK și-a însoțit fratele în mai multe rânduri la un curs de citire rapidă în Baltimore, dar apoi a renunțat. După ce a devenit președinte, relatările de presă au exagerat importanța acestui episod minor.

Ei bine, a fost foarte amuzant pentru că era cam la fel ca magnetofonul ăsta. Bobby a venit cu un... Bobby a mers la Baltimore și a cumpărat echipamentul ăsta special care avea un mic card pe care îl introduceai în aparat și linia trecea de-a lungul lui. Ei bine, am făcut asta cam o dată. Știi, scopul e să mărești viteza în timp ce trebuie să răspunzi la niște întrebări despre trei ciori... câte ciori erau în straturile cu varză sau cam așa ceva. Cred că am făcut asta de două ori într-o vacanță de Crăciun în Florida, apoi am renunțat. Așa că nu a urmat pe bune un curs.

Se axa în principal pe cărți de istorie și biografii.

Da.

De ce crezi că nu și pe romane?

Cred că întotdeauna căuta câte ceva în cărți... căuta ceva despre istorie sau ceva din care să poată cita, așa ceva. A, la Glen Ora, citea Mao Zedong și îmi spunea citate din el[1].

Despre războiul de gherilă?

Da. Apoi am început să inventăm parabole precum „Când armata bea, nu setea o îndeamnă" sau chestii din astea. Se amuza teribil. Dar, înțelegi, cred că în lecturile sale căuta ceva anume. Nu citea doar de dragul de a citi. Nu voia să irosească nici o secundă.

La fel și cu poezia... astfel că nu era... nu citea prea multă. Citea cărți care ție îți plăceau mult?

[1] Scrierile liderului comunist chinez (1893–1976) îl interesau în mod aparte pe JFK în primăvara lui 1961 când, cu o prudență considerabilă, se gândea ce eforturi implicau viitoarele relații politice cu China (decisese, în mod pragmatic, că acesta avea să fie un proiect pentru al doilea mandat) – și se pregătea să participe la un summit alături de omul care fusese, până la schisma recentă dintre Moscova și Beijing, principalul aliat mondial al lui Mao – liderul sovietic Nikita Hrușciov. Și, într-adevăr, în timpul conversației sale private cu Hrușciov din iunie 1961, Kennedy a citat aforismul lui Mao că puterea răsare din țeava puștii.

Da... în vara asta citeam din mareșalul de Saxa[1]. Îmi amintesc că generalul Taylor[2] a venit în vizită pe *Honey Fitz*[3] și l-am întrebat o grămadă de lucruri despre bătăliile lui Saxa. A luptat și la Blenheim și i-am spus lui Jack ce îmi povestise generalul Taylor despre el. Ajunsesem pe la jumătatea cărții, iar Jack mi-a luat-o și a citit-o în întregime. Știi, dacă îi spuneam că citisem ceva interesant, îmi lua cartea și se apuca să o citească și el.

Dar teatru?

Dacă citea piesele sau dacă mergea să le vadă?

Dacă mergea să le vadă.

Ei bine, niciodată nu aveam suficient timp pentru asta. Când eram în New York, mai mergeam din când în când la teatru, dar îi plăceau piesele ușoare. Vezi tu, voia mai mult să se relaxeze. Prefera o comedie muzicală decât ceva dificil. Dar obișnuiam să ascultăm... când spui poezie... nu prea citea poezie... ei bine, uneori îi plăcea să citească Byron, știi, lua ce avea la îndemână și citea... bucăți din Shakespeare. Dar aveam un disc cu John

[1] Mauriciu de Saxa (1696–1750) s-a născut în Germania, a fost general în armata franceză, ajungând apoi mareșal al Franței, văzut ca un erou al bătăliei de la Fontenoy din 1745. A scris un tratat clasic despre arta războiului, *Mes Rêveries*, publicat după moartea sa în 1757.

[2] Maxwell Taylor (1901–1987) a fost comandant al Diviziei 101 Aeropurtate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și primul general al forțelor aliate care a debarcat pe plajele Franței în Ziua Z. În 1959 s-a retras ca șef de stat major al președintelui Eisenhower, opunându-se doctrinei bazate pe arme nucleare a lui Ike – critică pe care o formulează într-o carte numită *The Uncertain Trumpet*. Kennedy i-a dat dreptate lui Taylor și a adus în discuție argumentele sale în timpul campaniei din 1960. Rugat de JFK să investigheze eșecul din Golful Porcilor, Taylor l-a impresionat prin disponibilitatea de a se opune perspectivei convenționale. Președintele l-a făcut consilier pe probleme de apărare, iar apoi președinte al Comitetului Șefilor de Stat Major.

[3] Unul dintre iahturile prezidențiale pe care JFK l-a redenumit în onoarea bunicului său.

Gielgud pe care îl ascultam tot timpul... „The Ages of Man"[1] sau așa ceva. Iar în toamna asta ascultam un disc... ce era? Poate că era Richard Burton... nu știu. Îi plăcea să le asculte noaptea uneori. Știi, când te întinzi în pat, uneori asculți câte un disc.

În general, îl interesa mai mult istoria Angliei decât cea a Americii. Am impresia... istoria Angliei și cea europeană, așa este?

Da, mai mult Războiul Civil... asta îl interesa din istoria americană. Dar nu îl prea pasiona istoria americană. Apoi, la un moment dat, am făcut un curs despre asta coordonat de un om impresionant care... ulterior, am avut ocazia să fac niște cercetări pentru el, e vorba de dr. Jules Davids[2]. Dar când veneam acasă foarte entuziasmată... de câte aflasem despre agenții guvernamentali antimonopol sau despre multe altele, nu părea să-l intereseze foarte mult. Era cu adevărat... îl interesau britanicii. Era mai degrabă un whig, nu-i așa?[3]

Așa este. Asta s-a datorat faptului că a petrecut mult timp acolo pe vremea când tatăl său era ambasador? Asta i-a dat un fel... a fost înainte de asta? E un lucru bizar.

Nu, pentru că a petrecut chiar puțin timp acolo, când te gândești că a terminat la Harvard, și a petrecut... cât, poate o vară și un semestru sau așa ceva la Școala de Economie din Londra. Nu, e vorba de copilăria lui... ceea ce și-a ales să citească. Știi,

[1] Shakespeare citit de Gielgud (1958)

[2] Jules Davids (1920–1996) a fost un distins profesor de istorie diplomatică la Universitatea Georgetown care, la vremea aceea, era puțin cunoscut și publicat și care a făcut cercetări pentru cinci capitole ale *Profiles in Courage*. Soția sa a spus mai târziu că onorariul lui de 700 de dolari a fost „o sumă însemnată de bani pentru ei în zilele acelea".

[3] Partidul Whig, secolele al XVII-lea – al XIX-lea, întruchipa stilul britanic al aristocraților avuți care candidau pentru funcții politice. Aceștia se opuneau unei monarhii puternice, la fel cum partidul omonim din America din secolul al XIX-lea se opunea președinților puternici precum mult disprețuitul Andrew Jackson. Întrebat, în 1959, de James MacGregor Burns despre puterea prezidențială, JFK a subliniat „Nu sunt un whig!"

am tot vorbit de *Marlborough*, dar au fost și altele care... ei bine, am toate cărțile lui, cele pe care el le-a avut întotdeauna, așa că, atunci când le scot din cutii, pur și simplu știu... Mama lui poate să-ți spună mai multe despre el... când citea la vârsta de șase ani, punând câte o întrebare... sau mai multe bănuiesc. Știi, vreo carte de oameni mari pe care o găsise. A fost vorba de... cred că e pentru că și-a petrecut copilăria citind.

Citind Marlborough *la vârsta de zece ani, de exemplu. Deci Churchill a fost întotdeauna... până la urmă, o figură plină de înțeles...*

Cred că *Marlborough* era mai mult decât Churchill. Cred că eroii lui erau mai mult din trecut. Chiar nu cred că îl admira... ei bine, desigur că îl admira pe Churchill și că voia să îl întâlnească. L-am întâlnit într-o vară în sudul Franței, dar sărmanului om îi fila oarecum o lampă, înțelegi tu. Dar niciodată nu și-a găsit un erou pe care să-l admire în contemporaneitate... ci, mai mult în trecut. Ce-a spus la un moment dat despre președinție? „Aceste lucruri au fost făcute întotdeauna de om și pot fi făcute și acum", atunci când tatăl său l-a întrebat „De ce vrei să candidezi la președinție?" Nu spun că avea impresia că se putea compara cu Churchill, dar își dădea seama că era în stare să facă față faptelor și eșecurilor multor oameni care erau contemporani cu el... și la fel și defectelor lor. Așadar, căuta să ia lecții din trecutul istoric, dar chiar... nu, ai dreptate... chiar admira proza lui Churchill și a citit toate acele memorii care au fost publicate.

Cred că așa e. Cred că, într-adevăr, căuta... era mai mult vorba de Churchill ca scriitor... vreau să spun că îl admira pe Churchill, omul de stat, dar ce îl entuziasma și îi trezea curiozitatea era Churchill scriitorul.

Și îmi amintesc că mi-a citit cu voce tare două lucruri din... partea aceea unde descrie curtea regelui Carol al II-lea ce pare

un minunat serai... iar apoi, cum descrie războiul civil[1]. Știi, citea neîntrerupt și citea mult cu voce tare.

Există cineva din trecutul american care să-l fi interesat în mod deosebit? Hamilton, Jefferson, Jackson?

Cred că Jefferson, și mai era o scrisoare pe care își dorise atât de mult să o cumpere, dar era prea scumpă, și voiam să o caut și să i-o dau de Crăciun anul trecut, o scrisoare a lui Jefferson unde cerea încă patru grădinari la Monticello, dar voia să fie sigur că știau să cânte la vioară, ca seara să poată avea concerte de muzică de cameră. Scrisoarea a fost la Parke-Bernet și ar fi costat vreo 6 000 de dolari, așa că nu a licitat pentru ea. Știi, Webster[2]. Le-a citit toate lucrările. Cred că Jefferson, într-adevăr[3].

Dar... a spus vreodată... Theodore Roosevelt, Wilson, FDR...?

A, citea o carte despre Theodore Roosevelt în vară sau în iarnă.

De Noel Busch... o primise de la Alice Longworth[4].

Da, și îmi spunea „Ascultă cât de infatuat era Teddy Roosevelt" și „Să vezi cum..." și apoi îmi descria câteva... îmi citea câteva pasaje unde Roosevelt descria ce face. Întotdeauna într-un mod oarecum degajat... „Iar apoi am urcat pe dealul San Juan și am

---

[1] În cartea în patru volume a lui Churchill, *A History of the English-Speaking Peoples*. Se referă la Războiul Civil Englez din 1692–1696.

[2] Daniel Webster (1782–1852), senator de Massachusetts, a avut propriul său capitol în *Profiles in Courage* pentru că a susținut Compromisul din 1850.

[3] În 1970, Jacqueline i-a scris lui Ted Kennedy despre soțul ei că „A fost singurul președinte după Jefferson căruia să-i pese de grădini... (În toamna lui 1963, la Parke-Bernet a apărut o scrisoare, dar a considerat că era prea scumpă să o cumpere, iar eu mă gândisem să încerc să i-o fac cadou de ziua lui... Jefferson scrie către Franța – pentru patru grădinari – ei aveau să cânte muzică de cameră seara la Monticello.) La fel ca și lui Jefferson, îi păsa de arhitectură – sau, mai bine spus, de armonia omului cu mediul în care trăia".

[4] Alice Roosevelt Longworth (1884–1980), ea însăși un simbol al vieții sociale la Washington pentru aproape întreg secolul XX, a fost fiica lui Theodore Roosevelt din prima căsătorie. Cartea lui Busch se numea *T.R.: The Story of Theodore Roosevelt and His Influence on Our Times* (1963).

ucis cinci nativi"... și era mai degrabă apologetic. Cred că își dăduse seama de caracterul lui Theodore Roosevelt. Deși, totodată îl admira. Dar a citit tot ce fusese publicat de toată lumea.

Ce părere avea despre FDR? L-a cunoscut?

Ei bine, cu toții l-au cunoscut pentru că mi-o amintesc pe doamna Kennedy spunându-mi că ar trebui să mă gândesc la toți copiii din cabinet, cât de amabili fuseseră președintele Roosevelt și doamna Roosevelt... toți copiii familiei Kennedy i-au cunoscut[1]. Dar nu cred că avea impresia că era vreun... de multe ori îl considera mai degrabă un... șarlatan e o descriere nedreaptă... știi ce vreau să spun... cam pozeur, dar dând dovadă de inteligență[2]. Înțelegi că a făcut multe lucruri doar de efect, iar apoi se enerva... nu se enerva, îl irita când oamenii îi spuneau că ar trebui să aibă convorbiri la gura sobei și așa mai departe și când a aflat câte a avut Roosevelt, ceva de genul... știi, foarte...

---

[1] Asta se întâmpla în anii 1930, pe vremea când Joseph Kennedy era președintele Comisiei pentru titluri de valoare și bursă în timpul mandatului lui FDR și ambasador pe lângă Curtea de la palatul St. James.

[2] Răceala pe care JFK o afișa în spațiul privat față de Franklin Roosevelt era aproape singulară printre liderii democrați din anii 1960 pentru care Roosevelt căpătase proporțiile unei figuri sacre în rândurile partidului. Era rezultatul rupturii dureroase a relațiilor dintre Joseph Kennedy și FDR din cauza neînțelegerilor privind intervenția în Europa, resentimentele pe care JFK nu a încetat să le aibă față de Eleanor Roosevelt care, înainte de convenția Partidului Democrat din 1960, îl privea cu ostilitate și propria sa aversiune constantă față de orice idolatrie a eroilor. Ca mulți alții, JFK era critic la adresa lui FDR pentru că permisese armatei sovietice să aibă prea multă putere în Europa la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, lăsând Vestul în dezavantaj din punct de vedere militar în Berlin și în restul Europei, ceea ce s-a dovedit a fi una dintre cele mai mari probleme ale lui Kennedy ca președinte. Cu toate acestea, JFK nu era reticent în a recunoaște atributele măreției lui Roosevelt, în special în chestiuni privind politica internă. Petrecându-și copilăria într-o familie cu orientare republicană, Jacqueline era obișnuită să îl audă pe tatăl ei glumind, citând faimoasa caricatură din *New Yorker* a lui Peter Arno „Haide să mergem la Trans-Lux și să îl huiduim pe Roosevelt!"

13 sau 14 în toată acea perioadă. M-am interesat de numărul lor pentru el[1].

Da. Bineînțeles că era interesat de Roosevelt. N-a avut nici o… nu s-a modelat după el, nicidecum.

Nu s-a modelat după…

După nimeni. Îmi amintesc că îmi spunea care credea că este momentul în care Wilson nu avea dreptate sau care erau greșelile lor sau cum… dar, știi, toate astea cu o înțelegere retrospectivă. Nu era niciodată arogant. Nu făcea decât să îi devoreze pe toți și apoi lucrurile se alegeau și se clarificau… i-a folosit pe toți. Asta a făcut.

Asta mi s-a părut întotdeauna extraordinar. Avem trei oameni care au trăit cam în aceeași perioadă… Winston Churchill, Franklin Roosevelt și Joseph P. Kennedy, iar primii doi au fost, într-un sens sau altul, niște figuri mărețe și al treilea, un om de succes, un om foarte talentat, dar nu și o figură măreață. Și, cu toate acestea, copiii lui Churchill și copiii lui Roosevelt au fost toți… în multe cazuri, sclipitori și talentați, dar, cumva, nimic nu s-a concretizat pentru ei. Iar copiii din familia Kennedy au această disciplină extraordinară.

Chiar cred că foarte mult se datorează domnului Kennedy pentru că Jack obișnuia să-mi vorbească adeseori despre asta. Vezi tu, nu a precupețit nici un efort pentru asta. Când copiii lui făceau ceva, le scria neîncetat scrisori. De fiecare dată când făceau ceva important la școală, era acolo pentru ei. Și modul în care vorbea la masă. Dacă doar continui să fii un mare om, iar copiii

[1] Criticat pentru că vorbea prea rar poporului american la televizor, Kennedy a fost îndemnat să urmeze exemplul „convorbirilor la gura sobei" inițiate de FDR. L-a rugat pe Schlesinger să afle câte asemenea convorbiri a avut Roosevelt în timpul celor 12 ani ca președinte, pentru a contracara impresia populară că acestea se desfășurau aproape săptămânal. Pe de altă parte, președintele Kennedy avea o conferință de presă aproximativ o dată la două săptămâni.

tăi sunt ignorați, înțelegi... el îi supraveghea... întotdeauna l-am asemănat cu o mamă tigru. Iar doamna Kennedy[1], săraca, alerga dintr-o parte în alta, încercând să țină pasul cu acest om plin de energie, având grijă să aibă destule șervete de masă în Palm Beach sau, dacă nu, să le trimită pe cele din Bronxville sau dacă le pusese bine pe cele de la Londra. Știi, asta e... nu putea controla totul și domnul Kennedy era cel care... iar acum îi place să povestească cum stăteau în jurul mesei și le vorbea despre Plymouth Rock și le forma gândirea, dar, de fapt, ea le spunea „Copii, nu-l deranjați pe tatăl vostru!" Făcea totul... a știut că trebuie să facă eforturi pentru familie și nu cred că ceilalți doi au făcut-o. A, încă un lucru pe care Jack mi l-a spus despre Roosevelt a fost că politica lui externă fusese greșită și că nu fusese bun pe partea asta... greșelile pe care le-a făcut acolo. Îmi amintesc că odată l-am întrebat...

Referitor la Uniunea Sovietică, mă gândesc.

Da, cred că da. Și cum a subestimat sau i-a apreciat greșit... nu știu care e termenul... pe cei cu care avea relații politice. Dar, înțelegi, printr-o simplă analiză.

Putea privi lucrurile cu o extraordinară detașare pentru că avea o capacitate extraordinară de a se pune în locul altor oameni și de a vedea care erau problemele.

Și eu am gândit întotdeauna la fel despre el, știi. Poate că acesta e motivul pentru care unii oameni... ca Jim Burns, care nu l-a cunoscut niciodată, dar a spus că era detașat și se întreba dacă avea suflet[2]. Ei bine, normal că avea suflet când era implicat

[1] Rose Elisabeth Fitzgerald Kennedy (1890–1995) a fost mama președintelui, căreia Jacqueline îi spunea „Belle Mère". În acel moment, avea o relație afectuoasă cu soacra ei, dar oarecum distantă, mai ales în comparație cu legătura imediată pe care o simțise față de Joseph Kennedy când l-a întâlnit prima dată. După moartea președintelui, Rose și Jacqueline au devenit mai apropiate.

[2] Amândoi soții Kennedy s-au simțit indignați de pasajul de încheiere al cărții lui Burns, *John Kennedy: A Political Profile* (1960), scrisă cu cooperarea

emoțional. Dar avea detașarea asta. Întotdeauna am considerat că ar fi fost un judecător extraordinar. Pentru că ar fi putut să ia orice caz... care să-l fi implicat pe el sau pe mine sau așa mai departe, unde tu... cu oricine altcineva, unde ai fi atât de implicat emoțional... și să-l analizeze din toate unghiurile. Îmi amintesc că, la un moment dat, a vorbit astfel despre generalul de Gaulle, când toată lumea era supărată pe generalul de Gaulle anul trecut[1]. Eu eram atât de furioasă, iar el îmi spunea „Nu, nu, trebuie să iei în considerare și punctul lui de vedere". Totuși, era și el iritat.

Ei bine, acesta era un lucru extraordinar. Există oameni care percep întotdeauna atât de bine perspectivele altora, încât asta ajunge să le paralizeze capacitatea de acțiune. Nu și în cazul său. Era capabil să vadă imaginea de ansamblu. Putea să înțeleagă necesitățile

---

lui JFK, unde, în timp ce lăuda talentul și energia senatorului, punea la îndoială angajamentul lui emoțional în privința obiectivelor politice. (În ultima frază a cărții, Burns scria că, pentru a aduce „pasiune" mandatului prezidențial, Kennedy „depindea de disponibilitatea de a-și lua un angajament nu numai față de rațiune, ci și unul față de suflet, ceea ce, până acum, nu i se ceruse să facă".) Jacqueline a obiectat cu atâta vehemență la această afirmație, trimițându-i lui Burns o scrisoare cu răspunsul ei incisiv: „Cred că îl subestimezi. Oricine poate vedea că are inteligența... magnetismul și hotărârea de care este nevoie pentru a reuși în politică. Văd, cu fiecare săptămână pe care o petrec alături de el ca soție, că are ceea ce ar putea fi calitatea unică, cea mai importantă pentru un lider – o încredere în sine imperturbabilă și siguranța puterilor sale... Când ai de-a face cu un om ca Jack, de ce să îl reduci la imaginea unui vrej de fasole plăpând care bâjbâie și șovăie, reușind, cum-necum, să ajungă aproape de vârf, orbit de lumina soarelui?"

[1] Charles-André-Marie de Gaulle (1890–1970), liderul Franței Libere în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost președintele Franței din 1959 până în 1969. La mijlocul anilor 1950, Jacqueline și-a numit pudelul francez „de Gaulle". Fiind o francofilă înflăcărată în ceea ce privește arta, arhitectura, literatura, istoria și moda, cu cât mandatul Kennedy înainta, cu atât era mai ofensată de dorința lui de Gaulle de a otrăvi relațiile cu JFK și cu Statele Unite, precum și cu restul Aliaților occidentali, susținând un standard extrem al mândriei și independenței franceze.

politice care îi determinau pe alții să acționeze cu răutate, dar asta… nu l-a împiedicat niciodată să reacționeze.

Da, mi-aș dori să-i fi dat un ceas de mână care să aibă încorporat un magnetofon sau așa ceva, pentru că dacă l-ai fi auzit cum îmi explica despre de Gaulle… care erau obiectivele lui de Gaulle și de ce era atât de înverșunat. Vreau să zic, l-a analizat din toate punctele de vedere… de Gaulle era eroul meu când m-am căsătorit cu Jack, dar chiar a decăzut. Pentru că eu cred că era atât de plin de ură. Iar Jack n-a fost niciodată așa și obișnuia să spună… cred că femeile sunt îngrozitor de sentimentale și nu vrei să mai vorbești vreodată cu cineva care a aruncat vorbe ofensatoare la adresa soțului tău… dar Jack spunea întotdeauna „Trebuie să lași întotdeauna calea deschisă pentru conciliere". Știi, spunea, „Totul se schimbă în politică… prietenii îți devin dușmani peste o săptămână și viceversa".

De ce era de Gaulle eroul tău?

Nu era chiar eroul meu, dar îmi plăceau anumite fragmente de proză dintre unele din memoriile sale și mi se părea că omul ăsta care stătuse într-o pădure întunecată și se întorsese mărșăluind, știi, fiind francofilă, doar un fel ambiguu de…

Sunt de acord. Știi, mă gândeam, la înmormântare, că a fost… în ciuda tuturor lucrurilor supărătoare pe care le-a făcut… și le va face… o figură extrem de fermecătoare și impresionantă.

Da, e cât se poate de clar că există două fațete ale lui. Asta spunea Jack întotdeauna. Vezi tu, nimeni nu e doar bun sau doar rău. Și, știi, a înțeles cu adevărat ce era Jack. Cred că s-a simțit vinovat… nu știu… Vezi, și-a dat seama cine era Jack și de aia a venit la înmormântare. Și cred că a fost un efort din partea lui. Nu era nevoie să facă asta.

Avea o anumită… ceea ce vedem la de Gaulle, la Churchill, la președinte și la alți câțiva oameni este că aveau conștiința istoriei, ceea ce produce un fel de larghețe a judecății. Deși de Gaulle poate fi ranchiunos, poate fi totodată și foarte generos și a recunoscut că președintele…

I-a înțeles importanța în marele curs al istoriei și asta… desigur că memoriile lui sunt minunate din acest punct de vedere datorită înțelesului cuvintelor care se revarsă pe hârtie, necesităților cărora oamenii le răspund și a prozei sale deosebite.

A, da, când Jack a anunțat public că avea să candideze pentru Senat… nu, să candideze pentru președinție… îi citeam pasajele de început ale memoriilor lui de Gaulle, cum „Întotdeauna am avut o anumită imagine despre Franța" și a folosit o parte dintre aceste cuvinte, parafrazându-le pentru el. Da, ar trebui să vezi discursul ăla… „Am o anumită viziune a Americii" sau ceva în genul ăsta[1]. O altă persoană despre care obișnuia să-mi vorbească adeseori era Randolph Churchill, tatăl lui Winston Churchill. „Și am uitat de Goschen…" Îmi amintesc că spunea asta de multe ori atunci când cineva demisiona și găseau pe altcineva să-l înlocuiască. Cunoști povestea?

Nu, n-o știu.

A fost un ministru care a demisionat când Randolph Churchill făcea parte din guvern întrucât considerase că a fost… a fost o chestiune anume. Da, cine a fost cel care a demisionat… de la finanțe acum vreo doi ani? Era vorba dacă… ceva cu bugetul?

Dăduse informații…

Nu era Thorneycroft… în fine, cineva a demisionat și a fost imediat înlocuit cu altcineva, iar acest om credea că e de neînlocuit și au fost nevoiți să-și schimbe tactica pentru a face lucrurile cum voia el și, imediat, au numit pe cineva pe nume Goschen. Și omul ăsta… poate că era chiar Randolph Churchill… a spus „Dumnezeule, am uitat de Goschen". *[Schlesinger râde]* Ceea ce, înțelegi, este o situație care demonstrează că oricine poate fi înlocuit[2].

[1] Anunțându-și candidatura la președinție pe 2 ianuarie 1960, JFK a spus „Am dezvoltat o imagine a Americii, aceea de a îndeplini rolul nobil și istoric de a apăra libertatea într-o vreme în care primejdia a atins punctul culminant…"

[2] În 1886, când Lord Randolph Churchill a demisionat din funcția de ministru de finanțe, s-a considerat indispensabil și a fost foarte uimit când

În 1959, ce credea președintele despre ceilalți candidați? Ei bine, cred că cei care așteptau să-i ia locul erau Hubert, Lyndon și Stevenson.

Nu știu exact. Știi, înainte de asta, îi plăcea de Hubert, dar spunea întotdeauna că atunci când intri într-o luptă, aceasta devine atât de cruntă încât ești nevoit să-ți urăști adversarii până la sfârșit. A devenit extrem de cruntă, dar, după ce s-a încheiat, i-a plăcut din nou de Hubert. Lyndon îl amuza într-un fel. Ei bine, Lyndon era atât de viclean și venea la mine acasă și-mi spunea tot felul de lucruri... când Lyndon a făcut anunțul în Senat că era pregătit să candideze... în fața tuturor reporterilor... că putea... nu știu... să joace squash și să aibă relații sexuale o dată pe săptămână. *[amândoi râd]* Lyndon... ei bine, venea la noi acasă... știi, era conștient cu ce avea de-a face. Vreau să spun, niciodată nu a recunos...

Îl plăcea pe Lyndon. Lyndon era oarecum...

Nu-l plăcea în mod deosebit, dar putea să negocieze cu el și să nu iasă... Când îi vedeai împreună, era de-a dreptul ca la scrimă, referitor la chestiuni politice. Și întotdeauna mi s-a părut că Lyndon îl contrazicea sau îi vorbea insolent, dar Jack îl para cu atâta amuzament și întotdeauna ieșea învingător. Lyndon sfârșea mormăind asemenea unui elefant. Dar, știi, nu a... nu era nimic personal.

Cred că întotdeauna a simțit... că a fost amuzat sau, mai curând, încântat de Johnson ca un fel de fenomen american și, în același timp, de multe ori iritat de câte o chestiune anume pe care o genera la un moment dat.

Lord Salisbury l-a numit imediat pe George Goschen în locul lui, făcându-l pe Churchill să se lamenteze că „uitase de Goschen". Un exemplu mai recent la care probabil că se gândește e cel al lui Peter Thorneycroft care a demisionat în 1958 din funcția de ministru de finanțe, alături de alți doi oficiali mai puțin importanți, pentru a protesta împotriva creșterii cheltuielilor publice. Catalogând demisiile acestora drept „dificultăți locale minore", prim-ministrul Harold Macmillan i-a înlocuit imediat pe toți.

Vezi tu, Lyndon... adică el doar... care erau lucrurile... despre Lyndon... Lyndon era liderul majorității și a obținut poziția pe care și-a dorit-o în Senat, dar știu că a fost nevoit să negocieze sau chiar să devină deranjant pentru asta... pentru a ajunge la Relații Externe și la Departamentul Muncii. Asta a fost ce și-a dorit. Dar la alegerile preliminare era vorba mai mult de ce puteai face în Wisconsin și pe cine ajungeai să vezi, iar apoi, dacă Hubert avea să meargă în Virginia de Vest sau nu, și mai puțin de oameni. Ți-am povestit seara trecută cum îl enerva Stevenson. Niciodată n-a considerat că vreunul dintre ei era mai bun decât el, dar, să înțelegi, nu a fost nicicând plin de sine. Vreau să spun, dacă ar fi putut să... să depășească obstacolul acesta al religiei catolice și obstacolul tinereții și al bogăției... sau orice-ar fi fost, înțelegi, totul ar fi fost bine. Așadar, îl interesa mai mult cum să depășească aceste obstacole decât pe oponenții săi.

Crezi că era mai neliniștit din cauza vreunui obstacol anume sau le acorda oarecum o importanță egală?

Cred că se temea mai mult din cauza religiei catolice și a tinereții[1]. Și îmi amintesc că înainte să plece la Chicag... în California, m-am dus cu el în New York să-l conduc și a ținut discursul... a fost la Grand Central sau la hotelul Biltmore?... în care răspundea acuzațiilor lui Truman că era prea tânăr[2]. Dar a făcut asta fără pic de ostilitate.

---

[1] JFK a sperat că obținând victoria în Virginia de Vest, unde protestantismul era predominant, va reuși să anuleze definitiv chestiunea legată de religia catolică, dar aceasta a rămas încă în picioare fiindcă, în septembrie 1960, s-a simțit obligat să iasă în fața unui grup de preoți protestanți în Houston și să-și reconfirme poziția prin care susținea separarea Bisericii de stat, spunând „Nu sunt un candidat catolic pentru președinție. Sunt candidatul din partea Partidului Democrat, iar întâmplarea face să fiu și catolic". Tinerețea lui Kennedy reprezenta un alt obstacol: la vârsta de 43 de ani, avea să fie cel mai tânăr președinte ales.

[2] În urma apariției violente a problemei tinereții, ce a fost dezbătută tot anul, pe 2 iulie 1960, apărând în fața oamenilor la Biblioteca Truman în Independence, Missouri, fostul președinte Truman l-a îndemnat pe JFK,

Și a fost extrem de eficient. La sfârșitul lui '59 are loc o... poate în apropierea Zilei Recunoștinței la Hyannis Port, a avut loc un fel de întâlnire pentru a pune la cale o strategie.

A, îmi amintesc de asta. Aveam o casă acolo și, timp de două zile, toată lumea s-a închis în casă la Ethel și la Bobby și apoi au apărut toți... Kenny, Larry, Bobby, toată lumea și s-au strâns laolaltă și au făcut planuri. Dar, știi, când Jack se întorcea de la o astfel de întâlnire, nu-l întrebam „Ce planuri ați făcut?" Venea acasă și mânca niște supă de pește sau ce voia la cină sau asculta un disc sau își găsea pe cineva cu care să râdă. Așa că asta... vreau să spun că aș fi fost o soție îngrozitoare dacă aș fi încercat să-l descos în legătură cu asta.

Era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit. Adică își dorea altceva. Cred că, într-un fel, marea diferență dintre... e valabil și în cazul lui Roosevelt cu Truman... dintre Kennedy și Johnson... e că și Roosevelt și Kennedy erau politicieni experimentați, dar politica era doar o parte a vieții lor. Era ceva ce le plăcea să facă. Era un mijloc pe care îl foloseau pentru a face alte lucruri. Dar totodată, erau multe alte lucruri pe care le presupunea viața. Cred că pentru Truman și Johnson politica reprezenta întreaga lor viață.

Așa este. Dacă vorbești cu oricare dintre ei, numai despre asta vorbesc. Fiecare metaforă... „unchiașul meu de la fântână"[1]. Sau fascinația lui Truman pentru istoria americană. Îl poți întreba

candidatul cu cele mai mari șanse din partea democraților, să iasă din cursă pe motiv că era prea tânăr și lipsit de experiență, iar convenția fusese „aranjată" dinainte. Două zile mai târziu, la hotelul Roosevelt din New York, candidatul i-a răspuns, susținând că dacă „14 ani de activitate nu reprezintă suficientă experiență" (referindu-se la funcția ocupată în Congres, nu și la anii în care a fost ofițer de marină pe timp de război, pe care i-a inclus în alt discurs în care vorbea despre cei 18 ani ai lui petrecuți „în serviciul Statelor Unite"), atunci ar fi desființați toți președinții secolului XX, inclusiv Truman. După această declarație, a luat avionul spre Los Angeles pentru convenția organizată de partidul său.

[1] Una dintre zicalele preferate ale lui LBJ. Pentru Johnson, un prieten de încredere era cineva „cu care te-ai duce la fântână" pentru a scoate apă,

absolut orice. Dar nu vei auzi niciodată nimic diferit de la ei. Însă, vezi tu, Jack… ei bine, vreau să zic… cred că o femeie se adaptează întotdeauna și mai ales dacă ești foarte tânără când te căsătorești și, știi tu, ești neformată, chiar devii tipul de soție pe care vezi că soțul tău și-o dorește. Așa că, dacă ar fi vrut… de exemplu, soțului surorii mele îi place să-și aducă problemele acasă și nu vorbește decât despre afaceri, iar Lee nu înțelege asta[1]. Dar, cum să spun, dacă Jack voia să facă asta… și să vorbească despre aceste lucruri acasă… atunci i-aș fi pus întrebări. Nu voia să vorbească despre lucrurile care îl supărau. Dar alte aspecte ale vieții lui… vreau să zic, așa era întotdeauna, trebuia să citești ziarele și tot. Pentru că era iritat dacă spunea „L-ai văzut pe Reston azi?" Și dacă nu, trebuia să te asiguri că-l vei vedea a doua zi. Pentru că dacă-l întrebai „Ce-a spus?", îți răspundea „Ei bine, știi, va trebui să afli asta singură".

Membrii staffului său au fost și ei niște victime. După cum îmi amintesc eu faptele, la întâlnirea asta de la Hyannis Port a fost… problema reală care a schimbat într-un fel toată situația, în sensul că Ted[2]*, care până atunci se ocupase de amândouă, și de discursuri, și de aspectul politic… a fost exclus din partea politică, iar Bobby și Kenny și așa mai departe au venit și au preluat întreaga chestiune ce ținea de aspectul politic…*

A, da, și îmi amintesc că a fost o atmosferă tare neplăcută pentru o vreme… sau cel puțin în Wisconsin, așa cred. Ted era supărat pe Bobby. Lui Ted nu-i plăcea poziția în care fusese pus și privat de… știi tu, au fost câteva divergențe la mijloc. Dar, înțelegi, Jack avea întotdeauna încredere în Bobby. Și, bănuiesc… adică și-a plănuit întreaga campanie în felul ăsta. Nu putea să aibă

făcând referire la zilele în care amerindienii îi amenințau pe coloniștii veniți din Europa.

[1] Caroline Lee Bouvier Canfield Radziwill (născută în 1933) era sora mai mică a lui Jacqueline.

[2] E vorba de Ted Sorensen.

întotdeauna încredere în Ted. Vezi tu, Ted demonstrase înainte că nu era...

Te referi la chestiuni de judecată?

Nu, la chestiuni de... ei bine, da. Dar mă refer la situația aia cu *Profiles in Courage*. Jack s-a comportat ca un adevărat domn cu Ted atunci, dar Ted nu s-a comportat foarte frumos în acel an. Adică sunt sigură că nu ăsta e motivul pentru care l-a pus pe Ted să se ocupe de discursuri, dar trebuie să spun că nu m-am mai putut uita la Ted Sorensen timp de doi ani după asta.

Pentru că Ted a lăsat impresia că el scrisese cartea?

Că scrisese cartea. Sigur, bietul băiat, era abia la început, era nou la Washington, dar chiar a făcut eforturi deliberate de a veni să-i arate paginile lui Jack cu lucrurile pe care le tăiase sau le adăugase... cum să spun, chiar și-a dat toată silința pentru a le face cunoscute oamenilor. Iar apoi, când Drew Pearson a amintit de asta, apoi a fost procesul în care Clark Clifford a venit și l-a apărat... și, din fericire, Jack păstrase toate acele pagini din manuscrisul galben pe care le scrisese el[1]. Și, cred că lui Jack i-a plăcut mult de Clark Clifford atunci, pentru că în momentul când l-a rugat să îl apere, cred că Clark avea impresia că Ted era cel care

[1] Drew Pearson (1897–1969) a fost unul dintre cei mai importanți jurnaliști care se ocupa de demascarea figurilor publice implicate în scandaluri, având o rubrică ce apărea în mai multe publicații și o emisiune săptămânală la ABC. Clark Clifford (1906–1998) a fost un avocat din St. Louis care a fost consilier și un sfătuitor apropiat al președintelui Truman înainte de a începe să practice cu succes dreptul la Washington și de a-și câștiga reputația ca unul dintre „înțelepții" de la Washington. În anii 1950, JFK a fost unul dintre clienții lui. În 1957, Pearson a formulat public acuzația pe ABC că *Profiles in Courage* fusese de fapt scrisă de Sorensen. Cu ajutorul lui Clifford, JFK l-a forțat pe Pearson să-și retragă acuzația. În 1960, Kennedy l-a rugat pe Clifford să înceapă să se pregătească pentru o eventuală mutare în slujba Casei Albe. Pe parcursul mandatului lui JFK, Clifford a continuat să îi sfătuiască pe ambii soți Kennedy privitor la aspecte ce țineau de viața privată și de cea publică.

scrisese cea mai mare parte a cărții. Dar nu l-a întrebat niciodată despre asta, iar apoi Jack a luat manuscrisul galben și i l-a arătat lui Clark și Clark a fost pur și simplu uimit, spunându-i că „Este cel mai de preț lucru al tău. Pune-l undeva bine sub cheie. Până la ultima pagină". Știi, l-am văzut pe Jack scriind cartea. Și, înțelegi, Ted îi trimitea vreo 50 de cărți despre Lucius Lamar... și despre toți ceilalți... de la Biblioteca Congresului..., iar Jack își lua notițe. Și despre Thaddeus Stevens și alții. Era un du-te-vino continuu în jurul cutiei poștale. Știi tu, chiar l-am văzut pe Jack scriind cartea aia. Nu mi-a plăcut niciodată felul în care s-a comportat Ted atunci. Dar, cum să spun, nu-l interesa nimic în afară de propria persoană și cred că numai când a ajuns la Casa Albă a început să mai țină și la altcineva în afară de el însuși, adică la Jack. Așa că nu mă pot plânge de comportamentul lui la Casa Albă.

Atât de târziu? Pentru că până atunci... cu siguranță, Ted părea a fi omul cel mai devotat și altruist chiar până în punctul...

Să vedem, *Profiles in Courage* a apărut în '55, '56? Ei bine, aș spune că pe tot parcursul lui '56 și la începutul lui '57. Știi, Jack ierta cu atâta ușurință, dar eu nu l-am iertat niciodată pe Ted Sorensen. L-am urmărit ca un uliu timp de un an sau așa ceva. Dar apoi, de vreme ce avea mai multe de făcut, nu mai avea nevoie să iasă în evidență. Iar apoi Jack i-a dat... din nou, nu consideri că este un gest frumos?... Jack i-a dat toți banii câștigați din *Profiles in Courage* pentru că simțea că Ted muncise din greu... iar el muncea și stătea treaz noaptea. După cum am mai spus, scria încet... întotdeauna trebuia să stea treaz până la două sau trei dimineața ca să facă ceva. Dar nu crezi... dacă toată lumea spune că Ted a scris cartea, pentru ca apoi Jack să-i dea lui banii... ceea ce a însemnat mai bine de 1 000 000 de dolari...[1]

[1] La momentul respectiv, Schlesinger nu se ferea să o provoace pe doamna Kennedy în legătură cu Sorensen. În momentul acestor interviuri de istorie orală, amândoi se grăbeau să-și termine cărțile despre președintele Kennedy, lucru ce a dus la ruperea relațiilor dintre ei pentru o vreme. În autobiografia sa din 2007 *(Counselor: A Life at the Edge of History)*, Sorensen

Ted a primit toate drepturile de autor pe Profiles in Courage*?*

Da, pentru că atunci, vezi tu... când a fost publicată, Jack a considerat că ar fi...

E fantastic!

Știi, doar o simplă carte care ar fi făcut... nu știu... din care s-au vândut 25 000 de exemplare sau așa ceva? Dar apoi a ajuns repede să fie un bestseller, bestseller, bestseller. Ted a luat toți banii pe carte până când a apărut ediția comemorativă cu prefața scrisă de Bobby. Iar apoi, de atunci, banii merg la Bibliotecă. Știi, așa că...

E extraordinar! Niciodată nu... Ted trebuie să fi câștigat sute de mii de dolari.

Știu că a câștigat cel puțin o sută de mii. Dar, vezi tu, Jack a vrut să-i dea și altceva pe lângă salariu pentru că nu trăia... și, înțelegi, muncise din greu nopți la rând și așa mai departe... dar Jack a fost un adevărat domn. Din punctul meu de vedere, a făcut un gest extraordinar.

---

amintește acuza lui Pearson „că m-am lăudat în privat sau am insinuat că scrisesem cea mai mare parte a cărții (o acuză care, regret să spun, se poate să fi fost – toate s-au întâmplat cu mult prea mult timp în urmă ca să-mi mai amintesc – în parte adevărată)". Insistă că „la fel ca și în cazul discursurilor lui JFK, *Profiles in Courage* a fost o colaborare și nu una în mod deosebit neobișnuită, având în vedere că metoda noastră de colaborare la carte a fost asemănătoare cu metoda folosită la discursuri". Sorensen scrie că, în 1953, a căzut de comun acord cu JFK că, pentru orice lucrare adițională publicată în colaborare, Sorensen avea să primească jumătate din câștig sau din drepturile de autor. Spune în continuare că în momentul când *Profiles* a devenit un bestseller, drepturile de autor „depășind orice așteptări ale amândurora", JFK „în mod neașteptat și plin de generozitate" i-a oferit „o sumă pe care să o primească de-a lungul mai multor ani, lucru pe care l-a considerat mai mult decât corect" și care, până în 1961, încă depășea jumătate din câștigurile totale ale cărții. În ciuda comentariilor ei caustice la adresa lui Sorensen în timpul acestor interviuri, Jacqueline și-a rezolvat neînțelegerile cu el și, mai târziu, în anii petrecuți de ea la New York, și-au reluat prietenia.

În toată această perioadă, Bobby a fost în Washington, dar, până în '59, nu a fost implicat în asta în mod regulat.

De fiecare dată când eram în Washington, ne vedeam cu Bobby. E nostim... Doar când am stat la Casa Albă am încetat să ne vedem cu ei seara. Când ieșeam, ne vedeam cu Bobby. Înainte de a ne căsători, stăteam mereu în Georgetown și luam cina împreună cu ei o dată sau de două ori pe săptămână. Iar apoi Bobby... discutau despre comisia McClellan, despre comisia McCarthy... știi tu, despre toate lucrurile în care era implicat Bobby[1]. Dar cred că atunci Bobby se ocupa de campania pentru Senat... nu-i așa?

Da, așa este.

În '52?

În '52 și Teddy, presupun, în '58[2].

Dar, știi, Bobby a fost întotdeauna cam... ei bine, și unul, și altul erau interesați de ce face fiecare în parte. Dar, cred că... bănuiesc că la întâlnirea aceea de Ziua Recunoștinței, Bobby a renunțat la orice altceva și a făcut totul pentru Jack începând din acel moment. Nu-mi amintesc ce făcea Bobby în '58, de ce nu s-a ocupat el de campanie. Ești sigur că nu el s-a ocupat?

---

[1] RFK a fost consilier-adjunct în cadrul Subcomisiei Permanente pentru Investigații condusă de senatorul Joseph McCarthy înainte de a-și da demisia în semn de protest față de abuzurile lui McCarthy. Din 1957 până în 1959, a fost consilier-șef în comisia senatorului John McClellan pentru cercetarea activităților de extorcare din cadrul relațiilor industriale, funcție din care l-a cercetat neobosit pe președintele sindicatului Teamsters, James Hoffa.

[2] Edward Moore Kennedy (1932–2009) a fost cel de-al nouălea copil al familiei Kennedy. După nașterea lui Teddy, Jack și-a întrebat părinții „Pot să fiu nașul copilului?" Aceștia au fost de acord. Oficial, Ted Kennedy a fost șeful de campanie când JFK a candidat pentru un al doilea mandat ca senator, dar, cum era student la drept la Universitatea Virginia, nu a fost implicat permanent. În 1962, Ted a câștigat vechiul loc în Senat al fratelui său, funcție pe care a ocupat-o până la moartea sa.

Impresia mea e că Teddy a fost numit director de campanie, dar poate că mă înșel. Presupun că era în vremea când se desfășurau anchetele privind relațiile industriale.

Ei bine, țin minte că a fost un eveniment major în viața lui Jack, dar nu-mi amintesc în ce an a avut loc. Dar îmi amintesc că în fiecare dimineață la micul dejun apărea Arthur Goldberg[1]. Sau George Meany[2] și toată lumea... asta era în '57 când ne-am mutat în casa noastră pentru că, în prima dimineață la micul dejun, am adus pentru sufragerie niște scaune vechi care scârțâiau și, în una din primele zile la micul dejun, Jack și George Meany și încă cineva s-au răsturnat cu ele. Dar în tot anul ăla, vezi tu, ne întâlneam cu oamenii pentru a discuta despre Legea muncii. În primăvara aia, el împreună cu Seymour Harris...[3]

În momentul acela, discutau mai mult despre reforma muncii decât despre politica externă...

Ei bine, important era să treacă Legea muncii. Era propusă împotriva Legii Landrum-Griffin[4]?

Legea Landrum-Griffin a apărut ca o... alternativă care a trecut în cele din urmă ca urmare a implicării lui Eisenhower.

Ei bine, în fine, Jack a lucrat o primăvară întreagă la asta.

---

[1] Arthur Goldberg (1908–1990) din Chicago, fiul unor imigranți evrei din Polonia și Ucraina, a fost consilier general pentru Federația Americană a Muncii – Congresul Organizațiilor Industriale și pentru Sindicatul Metalurgiștilor înainte ca JFK să îl numească secretar [ministru] al muncii, iar apoi, în septembrie 1962, la Curtea Supremă.

[2] George Meany (1894–1980) un fost instalator necizelat venit din Bronx, a fost șeful Federației Americane a Muncii – Congresului Organizațiilor Industriale.

[3] Seymour Harris (1897–1974) a fost un economist de la Harvard.

[4] Legea Landrum-Griffin din 1959 căuta să pună în ordine modul de funcționare a sindicatelor pentru a evita abuzurile pe care frații Kennedy le descoperiseră în timpul anchetelor. JFK voia să se asigure totodată că aceasta nu restricționa activitățile sindicatelor care procedau în mod corect.

În primăvara lui ’59 am impresia. Dar, în același timp, se mai ocupa și de alte lucruri, cum ar fi discursul despre Algeria[1].

A, da. Dumnezeule, numai pentru cât l-am ajutat cu asta și trebuia să mă ia de soție. Pentru că în vara… a fost vara de dinainte de a ne căsători… mi-a dat toate cărțile astea în franceză și m-a rugat să le traduc. Iar eu lucram pentru *Times-Herald*[2] și locuiam singură în casa mamei mele din Virginia. Și stăteam trează până târziu în nopțile alea călduroase, traducând cărțile și, cum nu știam ce e important și ce nu…

Ce fel de cărți?

Adică, pe toate… erau toate în franceză despre Algeria. Nu, nu, erau despre Indochina. Scuze, despre Indochina. Asta era[3]. Asta am făcut înainte de a mă căsători.

Asta se întâmpla în ’51–’52.

---

[1] În 1957, francezii duceau un război împotriva algerienilor care își doreau să își elibereze țara de sub dominația „Franței metropolitane“. JFK a ținut un discurs controversat, denunțând stăpânirea Franței asupra Algeriei, adoptând o viziune îndrăzneață pentru vremea aceea (și îndreptată spre viitor) – că era în interesul Americii să se alieze cu mișcările anticoloniale, pe de o parte, pentru că asta era atitudinea corectă și, pe de alta, pentru că ar ajuta Statele Unite să atragă de partea lor națiuni devenite recent independente în care asemenea mișcări avuseseră succes.

[2] Din 1951 până în 1953 a fost „fotograf intervievator“ la *Washington Times-Herald*, iar Frank Waldrop, editorul publicației, a afirmat că Jackie „putea să vadă după colț“. Din această postură, s-a ocupat de încoronarea reginei Elisabeta a II-a.

[3] În 1954, francezii s-au retras din Vietnam după o înfrângere rușinoasă la Dien Bien Phu, iar Statele Unite erau supuse unor presiuni serioase de a interveni să preia lupta pentru a-l opri pe liderul nord vietnamez, Ho Și Min (1890–1969), să pună stăpânire pe întreaga țară. JFK a fost sceptic și a vrut să știe mai multe. Stăpânind perfect limba franceză, Jacqueline i-a tradus cărți despre istoria și politica coloniilor franceze în Africa de Nord, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, precum și despre alte subiecte.

Da, am tradus totul despre amiralul D'Argenlieu, despre Ho Și Min și despre amoniți și mennoniți[1]. Cred că am tradus vreo zece cărți.

Zece cărți întregi?

Nu, mai degrabă spicuiam de pe diferite pagini, dar...

Un rezumat. El nu știa să citească în franceză?

Ba da, știa să citească în franceză, dar, cum să spun, nu îndeajuns de bine pentru a avea siguranța că a înțeles toate faptele sau întâmplările. Și atunci se întâlnea... ne întâlneam cu o grămadă de francezi atunci și ei ne mai dădeau câte o carte. Și la fel... ei bine, am tradus ceva și despre Algeria. Dar, știi... și sistemul de canale St. Lawrence, îmi amintesc și de asta. Înțelegi, toate acțiunile acelea au fost pline de curaj[2].

Mai ales discursul despre Algeria, pentru că întreg Consiliul pentru Relații Externe din această țară a fost scandalizat. Întâmplarea face că mă aflam în Paris la momentul apariției discursului și un vechi prieten de-al meu, Jean-Jacques Servan-Schreiber de la L'Express*, a fost absolut încântat de discurs și a publicat textul integral, susținând că este prima revistă din lume care l-a pus pe președinte pe copertă. Și îmi amintesc că i-am scris din Paris, spunându-i „Nu da atenție editorialelor din* New York Times *care spun că nu ar trebui să agiți apele. Ai perfectă dreptate. Francezii cărora le pasă de asta au primit cu entuziasm discursul".*

A, da, îmi amintesc că atunci când s-a dus în Polonia, nu m-a luat cu el pentru că a considerat că era o dovadă de neseriozitate

[1] Georges d'Argenlieu a fost guvernator colonial din partea Franței pentru Indochina din 1945 până în 1947. Amoniții erau descendenții biblici, seminomazi ai lui Lot. Mennoniții elvețieni au emigrat în Algeria în secolul al XIX-lea.

[2] Votând pentru construcția canalului, ceea ce ar fi dezvoltat comerțul Statelor Unite cu prețul pierderii locurilor de muncă în Massachusetts, Kennedy i-a scandalizat pe mulți dintre alegătorii săi care s-au plâns că era mai preocupat de restul țării decât de propriul său stat.

să călătorești cu soția. Dar, știi, întotdeauna a fost mai interesat... ei bine, mai interesat de aspectele externe. Și atunci, salariul minim, îmi amintesc... nu mai știu când a fost asta[1]. Vezi tu, toate lucrurile de care îi păsa... nu știu anul. Dar, îți dau numai un exemplu că avea suflet... îmi amintesc că a fost atât de dezgustat pentru că odată am luat cina cu mama mea și cu tatăl meu vitreg, iar tatăl meu vitreg și-a pus o bucată mare de foie gras pe pâinea prăjită și spunea că e pur și simplu îngrozitor când te gândești că salariul minim ar trebui să fie un dolar și 25 de cenți. Iar, când ne-am dus acasă, Jack mi-a spus „Îți dai seama că spălătoresele din Sud primesc 60 de cenți pe oră?" Sau 60 de cenți pe zi sau cât era. Și cât de îngrozit a fost când l-a văzut pe generalul Eisenhower... pe președintele Eisenhower... cred, la întâlnirea de la Camp David de dinainte de învestire... iar Eisenhower i-a spus... vorbeau despre refugiații din Cuba... și Eisenhower i-a spus „Desigur, ar fi minunat dacă ai putea să-i urci în camioane și să-i expediezi din Miami ca să-i folosești ca servitori pentru 20 de dolari pe lună, dar bănuiesc că s-ar găsi cineva care să facă scandal dacă ai încerca să faci asta"[2]. Înțelegi, din nou a fost înfiorat de oamenii ăștia bogați care se gândeau cum poți să trăiești de pe... Nu se gândeau cum ai putea trăi doar cu 20 de dolari pe lună, ci doar să-i folosească pe oamenii ăștia ca pe niște sclavi. Era foarte afectat de soarta lor, deși nu vorbea îndelung despre asta. Acea îngrozitoare... natură republicană... A, și altă dată, când încerca să strângă bani pentru centrul cultural[3], un prieten republican al tatălui meu a spus „De ce nu te folosești de forța de muncă?

[1] În timpul primei lor dezbateri din septembrie 1960, JFK a respins acuzația lui Nixon că era „prea extrem", aducând argumentul că republicanii se opuneau creșterii salariului minim pe oră, care atunci era 1 dolar, la un dolar și 25 de cenți: „Nu cred că este extrem deloc".

[2] Întâlnirea lui Kennedy cu Eisenhower a avut de fapt loc în aprilie 1961, după eșecul invaziei din Golful Porcilor.

[3] Este vorba despre efortul de a construi un Centru Cultural Național în Washington (ulterior redenumit Centrul pentru Arte Interpretative John F. Kennedy), care s-a deschis, în cele din urmă, în 1971.

Dacă le-ai lua un dolar pe săptămână din salariu, ai strânge banii cât ai zice pește". Iar el a fost pur și simplu scârbit să audă așa ceva și a spus: „Nu te gândești ce înseamnă să le iei un dolar pe săptămână tuturor acelor oameni?" Așa că toate astea demonstrează că avea suflet pentru că era realmente șocat de aceste lucruri.

O, cred că cel mai… bineînțeles că avea suflet și că avea… de fapt, știi, lui nu i se potrivea, iar oamenii fuseseră obișnuiți cu un anumit stil sentimental prin care să le fie transmise astfel de lucruri. Dar era profund afectat. Însă era și detașat. Acest lucru este motivul pentru care cineva ca Hubert, la care țin mult și care este un om admirabil… cu toate acestea, nu poate să relaționeze cu atât de mulți oameni cum a reușit președintele, pentru că Hubert este încă… este într-o fază timpurie de reacție la astfel de lucruri. Președintelui i-au plăcut alegerile preliminare din 1960… în afară de faptul că a fost o întreagă bătaie de cap să treci prin toate astea, dar mă refer la campanie și așa mai departe?

Nu-ți poți imagina cât de obositor a fost la alegerile preliminare și el a spus adeseori că acele patru zile petrecute în Jamaica, între călătoria la Wisconsin și în Virginia de Vest, au fost motivul pentru care a fost posibil să devină președinte. Pentru că pur și simplu a muncit până la epuizare, apoi încă un efort și încă un efort și când ajungi atât de obosit, nu te mai bucuri de campanii. Și uneori, când eram la Casa Albă, iar el pleca într-o călătorie mai lungă… un fel de călătorie de campanie, se întorcea și spunea „Dumnezeule, nu-mi dau seama cum am trecut de anii aceia". Știi, „Nu-mi dau seama cum am reușit". Îmi imaginez că dacă ești obosit vreme îndelungată… erau momente când își pierdea vocea… nu cred că cineva găsește vreo plăcere să muncească atunci când se simte realmente epuizat. Iar în Wisconsin, mergeam într-un magazin cu preț unic sau așa ceva, unde erau trei oameni. Se lipeau de perete. Nu voiau să dea mâna cu tine. Trebuia să mergi la ei și să-i apuci de mână ca să reușești să le-o strângi. Sau mitinguri într-un oraș oarecare, unde aveai pregătită o formație și tot ce era nevoie și nu venea nimeni. Știi, a fost foarte greu. În Wisconsin a fost cel mai rău.

Mai rău decât în Virginia de Vest?

Pentru că în Virginia de Vest am fost uimită. Credeam că toată lumea va sta și se va holba la noi ca la niște...

Niște „papistași"?

Da, și toate acele broșuri care circulau despre călugărițe și preoți și așa mai departe. Dar oamenii au fost atât de prietenoși. Vedeai o mamă cu dinți cariați care își hrănea la sân copilul pe o verandă mâncată de vreme, dar zâmbea și îți spunea „Nu intrați puțin"? În Wisconsin, oamenii se holbau la tine ca niște animale. Jack spunea „Toată vorbăria asta despre viața rurală e pur și simplu"... cum să zic... „o supraestimează". Pentru că oamenii sunt singuri toată iarna și e frig și sunt înconjurați doar de animale și sunt atât de suspicioși. Poate e din cauză că sunt nordici și... nu știu. Dar e plin de oameni suspicioși acolo. Câh!

Crezi că asta s-a întâmplat din cauză că era catolic sau pentru că venea din est, ori erau la fel de suspicioși cu toată lumea... cu Hubert sau cu altcineva?

Cred că în Wisconsin sunt suspicioși cu oricine pare mai sociabil. Vreau să spun că nu cred că le place să vină cineva pe-acolo sau să vadă vreo formație sau nimic altceva. Și cred că erau suspicioși la adresa lui din toate aceste motive. Pe când în Virginia de Vest, vezi tu, sunt puțin mai plini de viață, cu toate că sunt atât de săraci. Dar mi-a plăcut... n-am întâlnit pe nimeni în Virginia de Vest care să nu-mi placă, cu excepția bărbatului aceluia ciudat care alerga de colo-colo împărțind fluturași oriunde ne duceam. Și n-am întâlnit pe nimeni în Wisconsin care să-mi placă, cu excepția celor care lucrau pentru Jack.

Când se simțea epuizat, își revenea repede totuși, nu-i așa?

A, da, te aruncai într-un pat de hotel și te trezeai la șase dimineața. Avea puterea să-și revină. Putea să stea o zi acasă și să doarmă încontinuu până seara, iar tu te ocupai să-i speli rufele și să-i pregătești tot în timpul zilei, iar noaptea îi făceai bagajul și pleca sau plecam amândoi. Și putea să doarmă în orice

condiții. Putea să doarmă în avion, aproape ca un soldat. Cred că asta e... multe dintre problemele oamenilor sunt cauzate de lipsa somnului.

Clem Norton[1]*... nu știu dacă ai ascultat banda... a spus că Teddy avea mai mult caracterul unui om din mijlocul mulțimilor, dar nu și președintele.*

E adevărat, nu avea. Cum să zic, la sfârșit a avut, știi tu, lucrul acela incredibil[2]. Dar Teddy era mai mult un om al secolului al XIX-lea. Putea să coboare printre ei și să istorisească anecdote. Se aseamănă mai mult cu Clem Norton și cu Honey Fitz. Dar niciodată Jack... n-a spus niciodată „Salut, amice!" sau să te ia de braț sau, știi și tu, nimic de genul acesta. Erau atitudini care mai degrabă îl jenau.

Dar nu-i displăcea să meargă în campanii. Mai de grabă îi făcea plăcere, nu-i așa?

Da, îi făcea plăcere. Adică, dacă l-ai fi întrebat care erau primele trei activități preferate pe care le-ar face într-o zi, nu cred că ar fi amintit mersul în campanii[3]. Dar când era prins în asta

[1] Clem Norton (1894–1979) a fost un prieten apropiat al bunicului lui JFK din partea mamei care este întruchipat în personajul Charlie Hennessey din romanul lui Edwin O'Connor, *The Last Hurrah*, drept „un bărbat pe la 50 de ani, durduliu și palid, cu ochii ieșiți din orbite și vioi". Norton a fost administrator pentru Digul Commonwealth și, făcându-și campanie de unul singur cu ajutorul unei camionete dotate cu portavoce, veșnic perdant al primăriei Bostonului.

[2] În iunie 1963, în timpul unei călătorii în Europa, JFK a vizitat Zidul Berlinului și a ținut un discurs însuflețit (în locul unde astăzi se află Piața John F. Kennedy), asigurându-i pe cei din Berlinul de Vest liber că îi va susține împotriva sovieticilor care îi amenințau că îi vor alunga din oraș. Când a rostit cuvintele „*Ich bin ein Berliner!*", mulțimea l-a ovaționat, iar, după asta, glumea spunând că viitorilor președinți le poate da următorul sfat dacă se găsesc într-un moment de deznădejde: „Mergeți în Germania".

[3] Pe de altă parte, Robert Kennedy a fost șocat în 1964 când LBJ i-a spus că, dintre toate lucrurile din viață, cel mai mult îi plăceau campaniile.

și când totul se desfășura cum trebuie, atunci era cu adevărat plăcut pentru el și reacționa în consecință. Și ultima… știi, pe măsură ce timpul trecea, se descurca din ce în ce mai bine. Și îi simpatiza pe cei care se bucurau să îl vadă… micuțele doamne înaintate în vârstă sau copiii sau alții.

Întotdeauna am avut impresia că, atunci când era plecat într-o călătorie și mergea în mijlocul unei mulțimi ca președinte, se întorcea mult mai animat. Nu simțeai că era plin de o nouă energie și încredere…

Ba da, îi făcea foarte bine. Și spunea cât de bine era să iasă din Washington unde e grupul ăsta mic care tot scrie… și scrie și scrie… știi la ce mă refer, micii corespondenți care îi tot toacă pe alții. Era atât de bine pentru el să plece și să vadă că era adorat. Înțelegi, era minunat de fiecare dată când făcea asta. Și când a mers în Europa în iunie.

Al treilea dialog

Miercuri, 4 martie 1964

Ultima dată am început să vorbim despre convenție și despre lunile de dinainte de convenția din 1960, despre ce credea președintele despre diferiții săi oponenți și despre anumite probleme, iar unul dintre lucrurile care m-a surprins întotdeauna a fost felul în care liberalii... discuțiile despre președinte pe care obișnuiam să le am cu unii dintre vechii liberali sau cu unii oameni de știință și așa mai departe. Pare foarte bizar acum, pentru că nimeni de la Jefferson încoace n-a făcut mai mult pentru intelectualii de la Casa Albă. Mă gândesc că unul dintre motivele majore a fost întreaga chestiune cu McCarthy. Cum... l-ai cunoscut pe McCarthy[1]*?*

Nu, nu l-am cunoscut. Am mers numai la una dintre audieri o dată. Dar Jack era bolnav la momentul acela, nu-i așa?

Da, așa este.

Și știau că tatăl lui îi fusese prieten, nu a fost și la Cape Cod o dată? Nu știu.

Se pare că a fost la Cape o dată sau de două ori...

[1] Când JFK a intrat în Senat, colegul său republican, Joseph McCarthy, se folosea de Subcomisia Permanentă de Investigații pentru a-i urmări pe presupușii comuniști care se ascundeau în interiorul Guvernului SUA, distrugând vieți nevinovate în timpul acestui proces. Prins între votanții numeroși din Massachusetts (în special americani de origine irlandeză) care îl iubeau pe McCarthy și între democrații liberali care îl detestau, Kennedy a fost criticat de anumite persoane pentru eșecul său de a-l denunța public pe demagogul din Wisconsin. În decembrie 1954, când Senatul a dat votul de blam împotriva lui McCarthy, JFK se recupera după operația aproape fatală suferită la spate și a fost singurul membru democrat care nu a participat.

Niciodată când eram noi acolo.

Dar nu l-ați perceput niciodată ca pe un prieten sau ca pe un apropiat…

A, nu, niciodată! M-am dus o singură dată să iau parte la audieri din pură curiozitate și l-am văzut pe bărbatul acela care era mai degrabă înfricoșător. Dar bănuiesc că toată lumea credea asta din cauza domnului… cum să zic, cred că toți liberalii au pus asta pe seama faptului că Jack era fiul tatălui său sau ce alt motiv să fi fost?

Cred că, pe de o parte, era și această chestiune, dar, totodată, și faptul că nu l-a atacat pe McCarthy, deși, de fapt, foarte puțini membri ai Senatului, inclusiv oameni precum Hubert Humphrey și Paul Douglas, l-au atacat pe McCarthy[1]*. Ce părere crezi că avea despre el?*

Știi, cred că percepea toate astea ca fiind un lucru îngrozitor. Știi tu, felul cum dădea din mâini și se ocupa de toate? Iar apoi, a făcut și o declarație ori din spital, ori a fost chiar înainte de operație sau ar fi dat un vot de blam împotriva lui, dar nu a fost acolo, asta s-a întâmplat?

Da. A fost pregătit un discurs înainte de a intra în spital. Discursul n-a mai fost ținut, dar preciza că era pentru blam. Am impresia că la momentul votului era destul de bolnav și nu cred că a făcut vreo declarație atunci.

Credea despre McCarthy… ei bine, știi tu, săracul McC… vreau să zic că dacă-l vedeai pe McCarthy, aveai în față un om în ultima… îmi amintesc că stăteam acolo și am impresia că tot ieșea și intra în lift… ei bine, omul era terminat. Mirosea a băutură și ochii îi arătau îngrozitor. Vezi tu, cred că Jack avea aceeași părere ca toată lumea despre McCarthy. Totuși, n-a fost niciodată genul de om care să se-nhăiteze împotriva… Și mai mult, desigur, mă gândesc că avea și, parțial, problema politică de acasă, nu-i așa?

[1] Paul Douglas (1892–1976) a fost senator liberal democrat de Illinois.

Așa este.

Fiecare votant de-al lui din Boston… oricine se numea McCeva credea că asta e minunat. Dar cred că s-a descurcat destul de bine.

Majoritatea sau mulți dintre ei credeau că McCarthy era probabil democrat. Nu, îmi amintesc uneori când eu… ți-l amintești pe bătrânul John Fox… nu John Fox cel bun, judecătorul John Fox, ci…

A, cel care deținea un ziar?

Deținea Boston Post[1]. *La un moment dat a început să-i atace pe comuniștii de la Harvard, în special pe mine.* [Jacqueline râde] *Iar Jack era în oraș și s-a dus până la el și i-a explicat că cel mai probabil nu eram comunist și că n-ar trebui să fiu atacat. Și, mai târziu, mi-a povestit despre asta și a spus că, drept urmare, s-a gândit că John Fox a crezut probabil că el era comunist!*

Da, apoi Bobby i s-a împotrivit lui McCarthy, nu-i așa, sau asta s-a întâmplat mai târziu? Când a fost chestia dintre Bobby și Roy Cohn[2]?

Bobby, ei bine, cam în perioada asta se întâmpla…

Bobby lucra pentru McCarthy atunci?

---

[1] John Fox (1906–1985) a cumpărat *Boston Post* în 1952 pentru suma de șase milioane de dolari (inclusiv luând un împrumut de 500 000 de dolari de la Joseph Kennedy, pentru care Fox și-a exprimat mulțumirea renunțând la a-l mai susține pe Henry Cabot Lodge în favoarea lui JFK pentru Senat). Fox a făcut din ziar o tribună și i-a dat o orientare pro-McCarthy, oferindu-i sprijin puternic lui „Onions" Burke în primăvara lui 1956. Mai târziu în acel an, a dat faliment. Fox a murit, până la urmă, în sărăcie.

[2] În ianuarie 1953, Robert Kennedy a început să lucreze pentru comisia lui McCarthy în funcția de consilier-adjunct sub conducerea consilierului grosolan și lipsit de scrupule al lui McCarthy, Roy Cohn. Animozitatea dintre cei doi pe probleme majore sau minore aproape că a dus, la un moment dat, la o bătaie între ei. Până în vară, Robert s-a transferat în cadrului staffului democrat al comisiei, apoi a renunțat cu totul.

La început, Bobby… Bobby a fost consilier pe problema minorităților. A fost consilier din partea democraților în cadrul comisiei, dar inițial… el și Roy Cohn lucraseră împreună cu McCarthy și nu suporta metodele lui Cohn… iar apoi a fost asociat cu Symington, Jackson și cu cei din tabăra opusă[1]*. Se pare că a fost și prieten cu ambasadorul la un moment dat.*

Da, nu tocmai un bun prieten. Știi tu, domnul Kennedy era atât de loial. Pare să fie vorba de toate chestiunile astea irlandeze… întotdeauna par ca și cum au fost supuși unor persecuții, nu-i așa? Observ chiar și acum felul în care doamna Kennedy vorbește despre… nu chiar și acum, dar, știi, noi… „E cineva catolic?“ sau „Sunt irlandezi?“ De parcă ar fi… înțelegi, cred că au fost atât de oprimați.

Doamna Kennedy își amintește cum a fost să crești în Boston…

Da, dar va spune chiar și acum când spui că știi că va veni cineva la cină… „E catolic?“ sau „E catolică?“… de parcă asta i-ar face să fie mai drăguți. E pur și simplu vorba de timorare. Așa că sunt sigură că domnul Kennedy era mai mult conservator… știi, s-ar putea să-l fi plăcut pe Joe McCarthy doar pentru că… asta înainte să apară problemele… pentru că era irlandez, pentru că era catolic și pentru că toți ceilalți îl criticau. Dar, știi, nu aprofundau subiectul. Pentru că nu vorbeau niciodată despre el acasă. Și cu siguranță nu i-a spus niciodată lui Jack… știi tu, să îl susțină sau să fie împotriva lui. Jack era într-o situație încurcată… să-și exprime dezaprobarea și așa mai departe, iar în Boston nu le-a plăcut asta.

Da. A fost o situație dificilă pe plan local pe această problemă. Dar familia Nixon? Îi vedeați pe soții Nixon în timpul mandatului senatorial?

[1] Henry „Scoop“ Jackson (1912–1983) a fost senator democrat de Washington, pe care JFK îl luase în considerare în mod serios pentru candidatura la vicepreședințe în 1960.

Nu. A, de fapt o vedeam când mergeam să rulăm bandajele. Știi tu, soțiile senatorilor se întâlneau în fiecare marți pentru a rula bandaje, iar soția vicepreședintelui era președinta acestei adunări. Era îmbrăcată într-o uniformă albă de asistentă. Era singura dată când o vedeam.

Cred că se pricepea la… rulatul de bandaje. Ei bine, e anul 1960, au loc alegerile preliminare, iar tu îți amintești că alegerile preliminare din Wisconsin au fost cele mai grele. A părut președintele în vreun moment îngrijorat de rezultat sau era prea absorbit de munca de zi cu zi ca să se mai gândească la asta? Avea momente mai bune sau mai proaste sau a fost…

Ei bine, era nevoie să muncești din greu. Știi, când ești în campanie, nu prea ai timp să te gândești care va fi rezultatul, deși se uita peste sondajele de opinie dintr-un district sau altul. Dar îmi amintesc alegerile… seara alegerilor preliminare la hotelul Pfister din Milwaukee. Știi, a fost îngrozitor. A fost atât de amuzant. Eram toți… stăteam ca pe ace. Iar apoi s-a terminat oarecum la egalitate. Ei bine, a fost pur și simplu îngrozitor pentru că toată lumea a depus eforturi maxime în această confruntare și la sfârșit erai epuizat. Și ai văzut că totul s-a dovedit a fi degeaba. Și trebuie să o iei de la capăt. A, și îmi amintesc de omul ăla îngrozitor, Miles McMillin, cel care scria pentru un ziar în Madison, căsătorit cu… soția lui, Rockefeller, a fost înainte căsătorită cu Proxmire[1]. Ei bine, tot trimitea scrisori anonime către ziar, spunând lucruri injurioase la adresa lui Jack. Era un om înfiorător. Din nou, o unealtă liberală împătimită[2]. Se plimba prin apartament să inspecteze

[1] Miles McMillin (1923–1982) a fost reporter și, mai târziu, editor la *Capital Times* din Madison, Wisconsin. Soția sa, Elsie Rockefeller McMillin (1924–1982), fusese căsătorită cu noul senator al statului, William Proxmire. JFK credea că McMillin era anticatolic.

[2] În 1964, doamna Kennedy încă îi mai vedea pe liberali ca pe niște oameni care îi creaseră probleme lui Jack – la fel cum credea și soțul ei în anumite momente. Membrii grupului pe care JFK îi numea „liberali profesioniști" îl priviseră cu suspiciune de când candidase pentru prima

când eram toți acolo în noaptea în care contabilizaserăm situația voturilor și... vai, ce urât din partea mea... am trecut pe lângă el de două ori fără să-l salut... l-am ignorat cu desăvârșire. *[râde]* Iar Jack... vreau să zic că am fost atât de supărată pe el. Jack a fost politicos.

În Virginia de Vest, după cum ai spus, a fost mai plăcut.

Ei bine, oamenii erau pur și simplu mai drăguți acolo. Și, știi cum e, ne preumblam dintr-o parte în alta, dar... a, și atunci, pentru prima dată, ne-am plimbat separat, eu am plecat cu cineva să facem un mic tur... știi, am luat la rând câteva mici magazine, am intrat în bărulețe și am trecut prin toate acele orășele miniere. Iar oamenii au fost atât de drăguți cu mine. Știi, doar niște mici... niciodată nu erau mai mult de zece sau douăzeci de oameni.

Le vorbeai sau doar...

Doar îi salutam și vorbeam cu ei. Știi, și le spuneam cine sunt și cine era cel care mă însoțea. Oare cine era? M-am dus cu Franklin[1]? Pentru că el era de obicei cu Jack. Apoi, în fiecare seară, eram la câte un miting important unde Franklin vorbea. Însă, știi, în mijlocul acestei campanii, am început să fiu însoțită

---

dată pentru Camera Reprezentanților în 1946 din cauza tatălui său cu vederi conservatoare. Odată ajuns președinte, l-au acuzat că a fost un strateg militant al Războiului Rece și prea intimidat de președinții conservatori ai comisiilor congresionale din Sudul democrat pentru a urmări cu hotărâre agenda liberală pe drepturile civile, educație, muncă, sănătate, sărăcie și alte probleme interne.

[1] Franklin Roosevelt Jr. (1914–1988) a făcut parte din Congres alături de JFK din 1949 până în 1955. Kennedy a apreciat în mod special sprijinul acordat în 1960 pentru că a compensat opoziția mamei sale, Eleanor, de dinainte de convenție, care îl preferase pe prietenul ei apropiat, Stevenson. După nereușita de a-i găsi o poziție bună în cadrul guvernului său (l-a rugat pe McNamara să îl numească ministru sau ministru adjunct al forțelor navale, la fel cum fusese tatăl său în timpul mandatului lui Wilson, dar noul șef de la Pentagon a refuzat), președintele l-a făcut subsecretar al Departamentului Comerțului în 1963.

de John. Iar apoi, am cam fost... trimisă acasă. Am fost acolo doar în prima jumătate.

Franklin a fost un vechi prieten sau a devenit un bun prieten în Virginia de Vest?

Nu, era prieten cu Jack de când fuseseră în Congres. Cum să zic... întotdeauna alergau dintr-o parte în alta și erau ocupați și așa mai departe, dar întotdeauna s-au simpatizat reciproc. Iar apoi... cred că ne-am întâlnit cu ei de câteva ori când eram căsătoriți. Da, obișnuiam să ne vedem cu Franklin. Așa că întotdeauna a fost considerat un prieten. Nu constant. Dar întotdeauna puteai să râzi cu el și... cum să zic, mă amuza, iar el și Jack se amuzau reciproc. Așa că asta... și am mers cu Franklin în Wisconsin, îmi amintesc. Am trecut printr-un cartier de negri și am intrat în supermarketuri unde nimeni nu se uita la noi. Atunci a devenit... ne-a ajutat și în Wisconsin. Dar în Virginia de Vest am văzut de ce este în stare și din momentul acela a fost un foarte bun prieten.

În Virginia de Vest lucrurile au început să devină puțin mai urâte. Bănuiesc că în Wisconsin lucrurile erau destul de urâte cu Hubert.

Da, așa e, pentru că ce ziceau? A, chiar cum a spus Jack, o luptă devine întotdeauna urâtă. Oamenii lui Humphrey spuneau că cei din echipa lui Kennedy își cumpărau voturile, iar oamenii lui Kennedy... Humphrey nu fusese... nu urmase stagiul militar și am uitat ce mai era[1]. Dar, vezi tu, Jack nu se apuca să spună așa ceva. Încerca numai să demonstreze de ce faptul că era catolic nu îl făcea periculos.

Ceea ce a și reușit... în întregime, bineînțeles. În Virginia de Vest a câștigat cu un raport de trei la unu după cum îmi amintesc. Cam așa ceva. Iar apoi, după asta, a...

[1] Susținându-l pe JFK în campania din Virginia de Vest, Roosevelt le-a spus reporterilor că Humphrey era „un bun democrat, dar nu știu unde se afla în timpul celui de-al Doilea Război Mondial". De fapt, candidatul din Minnesota a încercat să se înroleze în timpul războiului, dar a fost respins din cauza unei hernii.

A, vrei să știi ceva interesant despre seara în care am câștigat acolo? Cred că seara aia a fost mult prea înfricoșătoare. Știi, nu mai voiam încă o seară ca aceea de la hotelul Pfister. Așa că s-a întors la Washington și ne-am dus... am luat cina acasă cu familia Bradlee și ne-am dus la un film.

Îți amintești ce film era?

Ne duseserăm la un film la Trans-Lux, dar trecuse deja de jumătate, așa că ne-am dus la un film bizar pe New York Avenue. Cam singurul film pe care l-am găsit la care am putut intra. Era ceva îngrozitor, sordid despre o crimă din California... serios, cu adevărat morbid[1]. Apoi ne-am întors acasă, înfiorător de deprimați din cauza filmului, și am așteptat să sune telefonul. Eu eram în cămară să iau niște cuburi de gheață și, dintr-odată, am auzit strigătul acela de bucurie! Îl sunaseră pe Jack și totul era, ei bine, minunat în Virginia de Vest, așa că, după asta, ne-am suit toți în avion și ne-am dus acolo și am ajuns în toiul nopții. Dar, înțelegi, era atât de agitat încât nu a vrut să fie acolo. Așa că am petrecut împreună această seară mai aparte, fiindcă nu voiam să stăm lângă radio sau lângă telefon, nimic de felul ăsta.

Este... asta e singura dată când ați procedat astfel în timpul alegerilor, nu-i așa? În celelalte dăți ați fost întotdeauna acolo.

Da. În celelalte dăți am fost întotdeauna acolo, da.

Era o situație în care fie ieșea victorios, fie pierdea. Și după asta, lucrurile s-au desfășurat fără probleme?

[1] Această melodramă se numea *Private Property* și era regizată de Leslie Stevens, având un buget atât de mic încât a fost filmată în casa sa din Hollywood Hills, având-o ca protagonistă pe soția sa, Kate Manx. Ne descrie o gospodină care se înhăitează cu niște huligani, cu scene de viol și crime. După cum își amintea Bradlee, JFK a speculat (și a avut dreptate) că *Private Property* era pe lista filmelor interzise de Biserica Catolică și glumea spunând că l-ar fi ajutat să mai adune voturi din partea celor care îi urau pe catolici în Virginia de Vest dacă ar fi știut că îl va vedea.

Ei bine, cred că da pentru Jack. Pentru că nu trebuia decât să meargă și să vorbească cu oamenii, nu-i așa, să vorbească încontinuu. Ei bine, în ce lună eram atunci?

Ei bine, era luna mai, iar apoi, în iunie, a fost atacul președintelui Truman. Îți amintești de asta?

A, da.

Despre experiență. Asta l-a supărat rău sau…

Ei bine, știi, l-a iri… adică, știi, era încă un lucru care să-l deranjeze ca o insectă ce te bâzâie. Dar îmi amintesc când a răspuns acuzațiilor lui pentru că era în drum spre convenție. Deci ce-a făcut în iunie și în iulie? Ei bine, apoi a urmat lunga întrunire a Senatului.

Asta a fost după convenție.

A fost după convenție? În iunie și iulie… cred că a fost mai mult în Washington, nu-i așa? Nu se desfășura încă sesiunea Senatului atunci?

Ba da, convenția a fost în iulie. A avut loc mai devreme pentru că democrații erau în vacanță, iar apoi el s-a întors și sesiunea extraordinară a început în august.

Atunci, de fiecare dată când venea la Cape pentru weekend… a, sau pentru o zi… trebuia să ne vezi casa. Erau vreo 50 de lituanieni care veneau la noi la 11 dimineața, aducând păpuși în port tradițional pentru Caroline, apoi plecau. Apoi, nu mai știu, apoi venea Tom Mboya[1], iar apoi guvernatorul Stevenson, apoi Norman Mailer, apoi… era pur și simplu un du-te-vino. Și toată lumea din

[1] Tom Mboya (1930–1969) a fost un tânăr lider naționalist din Kenya care, pe 26 iulie 1960, în timpul întâlnirii lor de la Hyannis Port, l-a convins pe JFK, președinte al subcomisiei Senatului privind Africa, ca fundația familiei Kennedy să sprijine proiectul lui Mboya numit Airlift Africa de a ajuta studenții din Kenya să ajungă în universitățile americane. Un tânăr kenyan care a studiat în America a fost Barack Obama Sr., prieten și susținător al lui Mboya care ajunsese acolo în 1959.

stradă... începusem să construiesc o îngrăditură la convenție, dar nu am terminat-o decât până la jumătate... care să fie pe post de gard. Așa că, Lee și Stas[1] stăteau cu noi și toată lumea îi vedea când intrau sau ieșeau din cadă pentru că aveau camera la stradă. Am cam stat laolaltă în vara aia.

În legătură cu convenția, ați fost tu sau președintele vreodată îngrijorați de modul în care decurgeau lucrurile la convenție? De exemplu, toate eforturile lui Johnson sau protestele lui Stevenson sau chestii de genul ăsta?

Vezi tu, eu eram acasă la Cape cu mama și tatăl meu vitreg și cu Janet. Dar eram singură în casă pentru că eram însărcinată cu John[2]. Și mă cuprindea panica urmărind ziarele. Ei bine, Jack mă suna întotdeauna, de obicei foarte târziu seara, sau îmi spunea că lucrurile aveau să se termine bine, sau să nu mă îngrijorez, sau chestii de astea. Cred că era îngrijorat că eu mă îngrijoram și eram însărcinată. A, și eram cuprinsă de panică urmărind ce se întâmpla la televizor. Dar nu cred că ei erau atât de îngrijorați acolo pentru că Bobby mi-a spus că, odată ajuns la convenție, știa că vor... știi tu, că va primi nominalizarea.

Președintele te suna în fiecare zi... iar Bobby te suna și el?

Nu, nu, Bobby mi-a spus asta mai târziu. Nu, Bobby nu m-a sunat.

Așadar, ai pierdut, bineînțeles, marele act al lui Stevenson...[3]

---

[1] Stanislas Albert Radziwill (1914–1976), căruia i se spunea Stas, a fost un prinț polonez exilat și un investitor imobiliar din Londra, cel de-al doilea soț al surorii lui Jacqueline, Lee. În 1960 l-a susținut în campanie pe JFK în fața votanților de origine poloneză și a fost nașul lui John.

[2] Deși faptul nu a fost făcut public la vremea aceea, doamna Kennedy avea o sarcină cu probleme. Medicii îi spuseseră să stea cât se poate de liniștită până când avea să nască în decembrie. „Janet" era sora ei vitregă, Janet Auchincloss.

[3] Se referă la inițiativa celor din Illinois de a demara o mișcare pentru susținerea candidaturii lui Stevenson la convenția din Los Angeles.

Da, am văzut numai la televizor.

Și pe Lyndon care spunea… ai văzut, de exemplu, dezbaterea dintre președinte și Lyndon. Ai pierdut momentul când oamenii lui Lyndon treceau spunând… vorbind despre boala Addison și…[1]

A, îmi amintesc de asta pentru că, după convenție, când Lyndon Johnson a venit la noi acasă în Cape, ne-am mutat din dormitor… era o casă foarte mică… pentru ca el și Lady Bird să stea acolo. Noi dormeam într-un pat de o persoană în camera aia mică de oaspeți. Iar apoi trebuia să mergem acasă la domnul Kennedy, unde, a doua zi, urma să vină toată presa, iar Lyndon s-a trântit în scaunul domnului Kennedy. Eu îmi spuneam în minte „Ai idee pe ce scaun te-ai așezat tu, după tot ce ai spus despre omul ăsta?[2]“ Și de fiecare dată când Lyndon deschidea gura în seara aia, Lady Bird scotea un carnețel… n-am mai văzut niciodată doi soți atât… ea era ca un câine de vânătoare bine antrenat. Dacă spunea ceva lipsit de importanță precum… nu știu… „Sora ta locuiește la Londra?“… Lady Bird nota numele lui Lee și „Londra“. Nota tot. Vreau să spun că avea fiecare nume, număr de telefon… era… un mod de acțiune cam hilar[3].

Erau ca o echipă de hochei.

---

[1] Înainte de convenția din Los Angeles, susținătorii lui Lyndon Johnson au făcut prevestiri necruțătoare despre sănătatea senatorului Kennedy.

[2] În Los Angeles, LBJ îl criticase pe Joseph Kennedy (cu care înainte fusese în relații destul de amicale și care îl îndemnase să candideze la președinție în 1956 cu Jack ca vicepreședinte) pentru pesimismul său înainte de cel de-al Doilea Război Mondial în legătură cu șansele Marii Britanii în fața Germaniei naziste. Johnson a spus: „*Eu* nu am considerat niciodată că Hitler avea dreptate“.

[3] În afara interviului, Jacqueline i-a spus lui Schlesinger că, în timpul vizitei, o întrebase pe Lady Bird ce mai făcuse după convenție, așteptându-se să-i spună ceva de genul că „se odihnise după toată agitația aia“. În schimb, doamna Johnson i-a răspuns că trimisese câteva rânduri de mulțumire tuturor acelora care fuseseră atât de binevoitori față de soțul ei în Los Angeles.

Da, ei bine, știi... avea întotdeauna la ea trei carnețele verzi pline cu tot felul de chestii.

Am discutat despre asta zilele trecute, dar nu e pe bandă, așa că ai fost... despre problema ca Lyndon să apară pe buletinul de vot.

Ei bine, cred că toată lumea a fost dezamăgită pentru că, dintre toți, pe Lyndon îl plăceau cel mai puțin și, trebuie să spun, Symington s-a comportat cât se poate de frumos atunci, nu-i așa[1]?

Da.

Nu era considerat un mare om de stat, dar a fost un adevărat gentleman după cum a reacționat. Și știu că asta l-a întristat pe Jack. Chiar i-am trimis și o scrisoare lui Symington... pe care l-am rugat s-o ardă. *[râde]* Și mi-a scris înapoi că a ars-o... în scrisoare spuneam că mi-aș fi dorit ca el să fi fost vicepreședinte. Dar știu că Jack a fost nevoit să facă asta... să candideze cu Lyndon ca vicepreședinte... pentru a-l înlătura ca lider al majorității pentru că acest om, cu egoul său uriaș, s-ar fi înfuriat și l-ar fi împiedicat pe Jack în toate felurile posibile și, într-adevăr... îți dai seama, pentru a ține lucrurile în interior. Știu că a prezidat acea sesiune înainte de convenție[2].

---

[1] În ziua nominalizării, Kennedy îi spusese lui Clark Clifford, bunul prieten al lui Symington din Missouri, că intenționa să îl ia alături de el pe Symington – care își ducea propria campanie prezidențială destul de slab organizată, sperând că va fi ales în cazul în care convenția ajungea la un punct mort – ca vicepreședinte. După asta, Symington a început să-și scrie discursul de acceptare în funcție. Dar a doua zi, JFK i-a spus lui Clifford că, fiind convins cu o seară înainte că nu putea câștiga fără Lyndon, era nevoit să-și „retragă propunerea făcută cu toată sinceritatea". Jacqueline i-a scris lui Eve Symington că ar fi fost „atât de plăcut să fi fost tu și Stu".

[2] LBJ convocase o sesiune extraordinară a Senatului după convenție. Jacqueline îl simpatizase dintotdeauna pe Johnson – acesta considerase că ea fusese mai „drăguță" cu el decât oricine altcineva din anturajul lui Kennedy, dar acest pasaj sugerează că simțea o anumită decepție în legătură cu noul președinte. Cu două zile înainte de Crăciunul anului 1963, LBJ dăduse o dovadă a tendinței lui de a supralicita lucrurile. O sunase pe doamna

Cred că a convocat-o înainte de convenție.

Da, așa e, astfel că Jack nu a putut să iasă și să meargă în campanie și să facă și alte lucruri. Vreau să zic, a făcut ceva înainte pentru a-i îngreuna situația.

Îmi amintesc că a convocat-o înainte de convenție, dar a avut loc după aceasta.

Ei bine, cu siguranță n-a făcut… Dacă era acolo cu tine, cu egoul lui enorm, potrivnic și înverșunat… așa că nimeni nu se bucura de asta. Toată lumea a fost uimită că a acceptat. Ei bine, alții îți pot spune mai multe despre asta, cum se ducea în camera lui și altele… *[în șoaptă]* și cred că era beat, nu-i așa?

Phil Graham a fost un intermediar de nota zece și mi-a spus… mi-am notat undeva… că în vinerea în care am ieșit să iau cina cu Phil, mi-a istorisit pe larg care a fost rolul lui ca arbitru politic intermediar. Cred că Joe Alsop e de părere că și el a fost responsabil pentru introducerea lui Lyndon pe buletinul de vot[1].

Kennedy pentru a-i ura sărbători fericite („Ce mai face fetița mea?“) fără a-i spune că, de fapt, conversația era ascultată de reporteri, totul pentru a se făli cu relația pe care o avea cu venerata văduvă. Totodată, Robert Kennedy, care îl disprețuia pe Johnson, îi servise povești precum cea despre modul în care, în dimineața de după asasinat, LBJ îi ceruse secretarei personale a lui JFK să elibereze biroul din Aripa de Vest a Casei Albe „pentru a-mi aduce fetele mele“ și despre cum revocase diferite numiri în funcție, politici și acțiuni inițiate de Kennedy. Dar, deși stânjenită de stângăciile periodice ale lui Johnson, ca și de respingerea unei serii de politici dezvoltate de JFK, doamna Kennedy îl simpatiza pe LBJ și o prețuia și o admira foarte mult pe Lady Bird, care îi ținuse adeseori locul la evenimente la care era invitată prima-doamnă. Mai mult, Jacqueline îi era recunoscătoare succesoarei ei pentru că se angajase să ducă la împlinire planurile ei de restaurare a Casei Albe și să păstreze Asociația Istorică a Casei Albe și toate celelalte demersuri menite să facă din reședință un etalon al istoriei și culturii americane, ridicând-o la standardele unui adevărat muzeu.

[1] Philip Graham (1915–1963) a fost editor la *Washington Post* și un aliat apropiat al lui Johnson, căruia, după obiceiul multor proprietari de ziar din acea vreme, îi plăcea să se implice în politică din culise. Dar în memoriul

Dumnezeule, nu știu. Bănuiesc că Bobby e cel care poate să-ți spună despre toate astea.

Bobby era împotrivă.

Dar, vreau să zic, Bobby știe despre asta. Tot ce știu eu e că a fost dat un telefon în jur de opt dimineața și a răspuns Lady Bird. Și Lyndon dormea încă. Iar apoi Jack s-a dus la el. Lyndon a spus că vine el, dar Jack a spus că nu, că se duce el la apartament la ei, iar Lyndon a acceptat pur și simplu imediat. Dar nu știu ce s-a întâmplat de-a fir a păr și cu toții erau oarecum surprinși. Așa că nu știu dacă oamenii ăștia au fost arbitri politici sau nu.

Joe și Phil l-au așteptat marți pe senatorul Kennedy și i-au spus că trebuia să-l adauge pe Johnson pe buletinul de vot. Președintele n-a spus nimic. Dar mai târziu, după spusele lui Phil, președintele l-a sunat și am uitat unde… și l-a întrebat dacă să sune… ce ar trebui să facă în legătură cu telefonul… a spus „Vreau să merg mai departe cu Lyndon". Și cred că, după asta, președintele l-a sunat pe Lyndon direct. Lyndon dormea și a început toată această chestiune. Apoi, mai târziu, toate astea au început să devieze și a fost chemat Phil pentru a pune lucrurile cap la cap.

Am înțeles. A, la ce mă gândeam adineauri? Nu-mi amintesc.

---

său publicat postum despre rolul său în alegerea lui LBJ, nu sugerează nici pe departe că ar fi fost un arbitru politic. Nici Alsop nu face acest lucru în memoriile sale. După spusele lui Graham, rolul său a fost strict acela de a-i convinge pe cei doi să candideze împreună și apoi – după ce JFK a mers la apartamentul lui Johnson de la hotelul Baltimore pentru a bate palma cu el – să-l încurajeze pe LBJ să nu dea înapoi când liberalii supărați aveau să amenințe cu o dezbatere în plen. RFK, care chiar și în 1960 îl displăcea pe texan, a insistat ulterior că propunerea fratelui său fusese doar una pro forma, iar Johnson nu a pierdut ocazia „să profite" de asta. Graham, Alsop și alții au insistat că JFK plănuise încă de dinainte de a fi nominalizat să-i facă această propunere lui Johnson pentru a se bucura de succes în statele din sud, câștigând astfel mandatul prezidențial. E puțin probabil să știm vreodată cu siguranță cât de mult și l-a dorit Kennedy pe Johnson pe buletinul de vot.

Înainte ca președintele să meargă la Los Angeles, vorbea mult despre... făcea speculații despre vicepreședințe?

Nu, chiar nu. Era la Cape și am mers cu el la New York cu avionul și am stat... am stat oare la hotelul ăla din Idlewild[1]?... Sau doar l-am condus până acolo și m-am întors la Cape... știi tu, și mi-am luat rămas-bun de la el. Cred că am stat peste noapte acolo pentru că pe atunci a fost chestiunea cu Truman. Dar chiar nu făcea speculații. Știi, pentru el era mai important să obțină el victoria. Așa că, evident, toate astea s-au întâmplat în cele patru sau cinci zile acolo.

Se supăra vreodată permanent pe oameni?

Niciodată! Obișnuiam să-i spun câteodată... știi, era atât de amuzant în politică... toată lumea vorbea despre asta în fiecare seară. Și îl auzeam vorbind frumos despre cineva și spuneam „Cum? Spui lucruri frumoase despre X? Dar îl urăsc de trei săptămâni". Știi, dacă vedeam acea persoană pe stradă, voiam să demonstrez ceva și doar îi aruncam o privire și treceam pe partea cealaltă ca să o evit, iar Jack spunea „Nu, nu, asta a fost în urmă cu trei săptămâni. Acum a făcut una sau alta". Vezi tu, cum să spun, în politică lucrurile chiar se schimbă atât de repede, iar Jack niciodată... spunea adeseori că... nu merge niciodată atât de departe în legătură cu ceva astfel încât să pierzi orice șansă de conciliere. Vreau să spun, niciodată nu privea... cum spunea? „În politică nu ai prieteni sau dușmani, ai colegi"? Nu e chiar exact...

Interese. Palmerston obișnuia să spună că nu există prietenii sau alianțe permanente, există numai interese permanente. Ceva în genul ăsta.

Da, dar el niciodată nu... vreau să spun că eu eram extrem de afectată, fie că era vorba de un politician, fie de un jurnalist care era nedrept la adresa lui, dar el întotdeauna privea toate astea cu obiectivitate, ca și cum erau oameni pe o tablă de șah... ceea ce e adevărat. Vreau să zic, cum ai putea dacă... dacă s-ar supăra

[1] Acum Aeroportul Internațional John F. Kennedy din New York

pe toți oamenii, se poate să fie nevoit să lucreze cu ei mai târziu. Așa că e singurul mod de a fi eficient... acesta este unul dintre motivele pentru care cred că femeile n-ar trebui să intre în politică. Nu suntem potrivite pentru asta.

Da. Era un mare realist în acest sens, pentru că îmi amintesc în Los Angeles, de îndată ce Lyndon l-a atacat pe ambasador, toată lumea a simțit că asta l-a terminat[1]*. E din pricina teoriei care s-a dezvoltat despre un fel de vrajbă irlandeză. Prea mulți oameni văzuseră filmele lui John Ford pe care eu nu...*[2]

John Connally era cel care se învârtea pe-acolo spunând că domnul Ken... și despre boala Addison. Și, știi, cu o zi înainte ca Jack să moară în Texas, i-am spus „Pur și simplu nu-l pot suporta pe guvernatorul Connally. Nu pot suporta felul lui domol în care vorbește." Era atât de mulțumit de sine și tot timpul în mașină i-a spus lui Jack că îl întrecuse cu mult în Texas. Iar eu îl întrebam „Ce încearcă să-ți transmită? Pare că vrea să te înțepe mereu." Iar Jack îmi spunea „Ei bine, a reluat relațiile cu mulți oameni de afaceri de aici și a primit sprijinul multora, sprijin pe care nu-l avea înainte. Asta încearcă să-mi transmită.[3]" Dar Jack lua toate

[1] Se referă la tatăl lui JFK, în trecut trimisul la curtea de la palatul St. James.

[2] Este vorba de regizorul care a făcut filme precum *The Informer* (1935) unde ne este prezentat un rebel irlandez care își trădează un camarad.

[3] John Connally (1917–1993) a fost avocat și un apropiat din Texas al lui Lyndon Johnson. La o conferință de presă dinainte de alegerile din Los Angeles din 1960, Connally a cerut o evaluare medicală care să arate dacă JFK era într-o stare de sănătate îndeajuns de bună pentru a putea fi președinte. Cu toate acestea, Kennedy l-a făcut ministru al forțelor navale. Guvernator ales în statul său în 1962, Connally și soția sa, Nellie, au trecut cu mașina, alături de familia Kennedy, prin patru orașe din Texas pe 21 și 22 noiembrie 1963. În Dallas, la momentul trecerii coloanei oficiale, printre ultimele lucruri pe care le-au vorbit, Connally, un democrat conservator, i-a spus președintelui despre un sondaj ce avea să fie publicat în curând unde acesta se clasa în fața lui JFK la alegerile din Texas din 1964. Kennedy i-a răspuns că „Asta nu mă surprinde".

astea... știi tu, mereu zicea „mda“... iar apoi, când am spus că îl urăsc pe Connally, Jack a fost foarte drăguț. M-a mângâiat pe spate... când ne pregăteam să mergem la culcare... și mi-a zis „Nu trebuie să spui asta, nu trebuie să spui asta.“ Îmi zicea „Dacă începi să spui sau să gândești că urăști pe cineva, apoi, a doua zi, te vei comporta ca și cum ai urî persoana respectivă“, iar apoi, „Am venit în Texas să reparăm lucrurile, iar tu vei îngreuna situația.“ Nelly Connally refuza să meargă în aceeași mașină cu Yarborough... toată lumea refuza să meargă cu Yarborough în mașină... toată lumea refuza să meargă în vreo mașină. Și erau doi cu numele de Yarborough și nu mai știu[1]. Toată lumea ura pe toată lumea. Și, știi, Jack a spus numai atât „Știi, nu trebuie să gândești astfel despre oameni.“ A spus-o pe un ton binevoitor.

A fost la fel și cu oamenii lui Stevenson. Și când te gândești că oamenii de top care își parcau mașinile pe aleea casei lui în Los Angeles erau George Ball, Bill Wirtz și Tom Finletter. Cu toții au fost imediat...[2]

O, da, știu. Cred că e atât de bine să ai capacitatea de a ierta ușor. Asta e o calitate pe care Jack o aprecia la mine când eram căsătoriți... dacă vreodată simțeam și cea mai mică urmă de supărare, eram întotdeauna cea care... imediat spuneam „Dragule,

[1] Unul dintre scopurile călătoriei în Texas din noiembrie 1963 a fost rezolvarea unei dispute din interiorul partidului în acel stat în urma căreia Johnson și Connally s-au întors împotriva inamicului lor politic, senatorul de Texas Ralph Yarborough. Connally a refuzat să meargă în aceeași mașină cu Yarborough la trecerea coloanei oficiale. Yarborough a refuzat să meargă cu Johnson. În acea ultimă dimineață la Fort Worth, JFK a fost obligat să-i spună lui Yarborough „Pentru numele lui Dumnezeu, Ralph, încetează!“ Celălalt politician cu același nume era liberalul Don Yarborough (nu există nici o legătură între cei doi), care aproape că l-a învins pe Connally la nominalizarea democraților pentru guvernatorul de Texas în 1962.

[2] Willard Wirtz (1912–2010) a fost subsecretar în Departamentul Muncii în timpul mandatului lui Kennedy înainte de a ajunge la conducere în 1962. George Ball (1909–1994) a fost subsecretar de stat pe probleme economice. Thomas Finletter (1893–1980) a fost ambasador NATO. Toți trei îl susținuseră pe Stevenson.

te-am supărat? Am spus ceva ce nu trebuia?“ Sau „Îmi pare rău“. Și îi plăcea asta pentru că, după părerea mea, bărbaților le e greu să facă primul pas spre împăcare într-o familie, într-un mod intim, ca să spun așa. Dar el făcea același lucru… eu nu pot face asta în viața din afara căsătoriei, dar el făcea același lucru în afară.

Era vreodată deprimat sau era extrem de echilibrat din fire?

O, era extrem de echilibrat, mai puțin când avea dureri o lungă perioadă de timp… de exemplu, probleme cu spatele… și când trebuia să facă cele trei sau patru lucruri care erau necesare în asemenea circumstanțe, adică să meargă în cârje patru zile… dacă asta nu funcționa, să se odihnească la pat timp de două zile sau să-și pună o compresă termică sau mai știu eu ce. Și dacă situația persista, dacă nu se putea mișca, atunci se demoraliza, dar numai din cauza asta. Dar, dacă avea ceva de făcut, se ridica din pat și făcea. Iar apoi, în cele din urmă, lucrurile se îmbunătățeau. Dar în primii ani de căsnicie sănătatea lui șubredă era… să-l văd pe Jack având dureri mă întrista atât de rău tot timpul, dar după… când? Cred că după chestia cu Senatul, asta n-a mai fost o problemă atât de mare.

În 1960, durerile de spate nu-l mai deranjau așa de rău, a fost… în timpul campaniei?

Nu, vreau să zic, avea cea mai bună stare de sănătate din lume. Cred că unul dintre motive era că făcea atât de multe, mult prea multe. Când eram la Casa Albă, trăgea câte un pui de somn în fiecare zi… erau numai 45 de minute. Venea… cine s-ar deranja să se schimbe în pijama pentru 45 de minute?… și se trântea pe pernă și adormea, apoi se trezea iarăși. Cum să zic, eu nu puteam dormi… aveam nevoie de 45 de minute doar ca să ațipesc, dar lui îi făcea foarte bine. Atunci spatele și stomacul și toate celelalte nu-i mai făceau mereu probleme. Pur și simplu se suprasolicita. Astfel, n-a avut nicicând o stare de sănătate mai bună și nu s-a simțit niciodată mai bine decât în anii petrecuți la Casa Albă.

A avut vreodată probleme cu somnul?

Nu.

N-a luat niciodată somnifere? Niciodată… întotdeauna…

Uneori, în campanii, lua câte o tabletă mică. Asta dacă terminai treaba târziu și trebuia să te trezești devreme și mai erai și într-o cameră de hotel urât mirositoare. Îmi amintesc că, odată, sub saltea era o sticlă de whisky pentru că Legiunea Americană avusese o convenție la hotelul ăla și erau sticle de whisky sub toate saltelele. Ei bine, înțelegi, doar ca să se asigure că reușea să doarmă ca să nu fie obosit a doua zi. Dar nu era decât o pastilă mică, iar apoi nu mai lua deloc. Pentru că aveai nevoie de somn… Dumnezeule, nu aveai decât vreo patru ore. Îmi amintesc că am încercat să nu iau nici o pastilă, dar mă foiam de pe-o parte pe alta, așa că, în astfel de momente, îi ceream uneori și eu una.

În 1960, ați fost în Hyannis Port toată vara, în timpul sesiunii speciale.

Așa este.

Și, bineînțeles, ați fost acolo toată toamna.

Să mă gândesc, am făcut o grămadă de lucruri pe parcursul primăverii în Georgetown, iar apoi m-am dus la parada cu confetti de la New York. Prima dezbatere la care am asistat a avut loc în casa noastră din Hyannis Port și au participat oameni din Boston. A doua… sau care dintre ele a fost în New York, am fost acolo. Și pentru a treia, am fost la Washington… pentru a treia sau a patra.

Îți amintești cum s-a simțit președintele când a apărut chestiunea dezbaterilor?

Ei bine, mi-o amintesc pe cea din New York, unde l-am însoțit… cum avea teancuri de cărți informative și a avut o zi destul de ocupată, iar apoi a stat într-o încăpere timp de două sau trei ore în fața a vreo cinci oameni care îi puneau cele mai groaznice întrebări la care te-ai putea gândi. Cum să spun, el s-a pregătit din greu pentru asta… de parcă ar fi fost un examen. Și, știi, era atât de încrezător… nu, nu atât de încrezător… dar, înțelegi tu, nu se

văita, nu se plângea, nu era îngrijorat, nimic de felul ăsta. Și, când m-a sunat după cea din Washington în clipa când s-a terminat, a fost… cred că a fost a doua care s-a desfășurat în Washington… pentru că mi-a spus la telefon că fuseseră vreo minus treizeci de grade sau așa ceva pentru că îmi amintesc că Nixon transpirase la prima dezbatere acolo… era oarecum amuzat de asta. Dar era destul de încrezător.

La ce te-ai gândit în timpul primei dezbateri?

Ei bine, gândeam ce gândea toată lumea. Pur și simplu, nu-mi venea să cred. Înțelegi tu, era atât de evident. Era pur și simplu cât se poate de clar. Asta a schimbat totul. Jack întotdeauna mi-a spus că detaliul care a schimbat mersul campaniei lui din '52… asta a fost înainte de a ne căsători… a fost apariția sa la *Meet the Press* cu Lodge[1]. A spus că ăsta era obstacolul care trebuia trecut și apoi lucrurile au început să se desfășoare după cum a vrut el. Ei bine, acea primă dezbatere a fost… întotdeauna am crezut asta… dar am fost atât de bucuroasă că totul era cât se poate de evident. Pentru că îți dădeai seama că reușise să câștige și auzeai asta pe stradă și peste tot.

S-a discutat despre asta înainte de… vreau să spun că președintele s-a gândit, bineînțeles, că dezbaterea avea să fie o mare oportunitate dacă reușea, dar nu și-a imaginat că Nixon va coopera. Îți amintești ceva în legătură cu asta?

[1] Henry Cabot Lodge Jr. (1902–1985) a fost un senator republican din Massachusetts și nepotul senatorului brahmin cu același nume care a asasinat visul lui Woodrow Wilson de a include SUA în Societatea Națiunilor, înființată după Primul Război Mondial. Apărând alături de mult respectatul Lodge, JFK a beneficiat de un avânt similar cu acela pe care l-ar fi oferit apariția într-o dezbatere cu vicepreședintele Statelor Unite. După ce a pierdut în fața lui Kennedy, Lodge a servit ca ambasador pe lângă Națiunile Unite în mandatul lui Eisenhower, iar apoi a candidat fără succes la alegerile din 1960 pentru postul de vicepreședinte alături de Nixon.

Nu chiar. Îmi amintesc că toată primăvara a fost o oarecare discuție care se tot relua despre dezbateri. Nu, nu știu ce l-a făcut pe Nixon să se decidă în cele din urmă să…

Asta a fost marea lui greșeală. Și cred că a făcut asta pentru că, la colegiul Whittier, era campion la dezbateri și a crezut că va câștiga și aici. Sunt sigur că nu… cred că s-a gândit că asta va fi o experiență pentru el dacă va apărea alături de tânărul acesta.

Dar îmi amintesc discuția din fiecare seară despre care dezbatere va fi… nu a fost una pe politică externă și una pe politică internă?… Îmi amintesc toate acele seri când stăteau de vorbă… se strângeau mai mulți ca să decidă cum aveau să se desfășoare dezbaterile. Dar nu-mi prea amintesc partea care a pregătit terenul pentru toate astea.

Știu că, din cauza lui John, n-ai prea fost de față tot timpul pe parcursul campaniei. Pe cine consideri că s-a bazat președintele în mod deosebit pentru strategia de campanie și alte lucruri de acest fel?

Ei bine, ca să fiu sinceră, pe el însuși. Pentru că, de fiecare dată când era acasă, îl auzeai dând telefoane și, vreau să zic, le spunea tuturor ce să facă. Presupun că se baza pe Bobby… nu-i așa?… cel mai mult. Bobby…

Și întotdeauna se consulta cu Bobby. Nu cădeau întotdeauna de acord, ca în cazul lui Lyndon Johnson, dar cred că întotdeauna voia să vadă reacția lui Bobby… cum va reacționa Bobby.

Apoi, tatăl său a fost întotdeauna… știi, m-am bucurat atât de mult că domnul Kennedy a avut șansa să facă ceva. Dar îl ducea pe Billy Green la Pavillon sau mai știu eu unde… sau poate că asta a fost înainte[1]. Dar vorbea și cu tatăl său, dar mai mult ca să audă ce discutase tatăl său. Înțelegi tu, toți oamenii ăia mai vârstnici…

[1] William Green (1910–1963) a fost un congresmen din Philadelphia și președintele democrat al orașului. Descrierea lui Jacqueline aici despre eforturile lui Joseph Kennedy pentru campania fiului său este una minimalistă.

John Bailey a jucat un rol important[1]*?*

A, da, ei bine, John Bailey… nu prea știu…

Era președintele comisiei…

Da. Întotdeauna am ținut la John Bailey. După ce ne-am căsătorit, acolo ne-am dus prima dată și Jack a ținut un discurs în Connecticut. Dar nu, nu cred că îi cerea sfatul lui John Bailey.

Din câte am văzut eu, mi s-a părut că el orchestra totul.

Da. Apoi el și Bobby ziceau și toată lumea zicea… știi, „Nimeni nu are voie să se supere pe candidat". Așa că aici Bobby a fost ca un fel de mediator. Și toți cei care aveau un conflict sau cineva care îl ura pe Ted Sorensen în nu știu ce stat și altcineva… erau doi potențiali lideri, iar cineva trebuia să aleagă între ei. Erau toate lucruri care îi reveneau lui Bobby pentru ca oamenii ăia să nu se supere pe Jack. Îți dai seama, Bobby a făcut asta cu plăcere. Ăsta e un alt motiv… a căpătat imaginea cuiva pe care oamenii îl displăceau, dar trebuia să fie tare pentru Jack. Și, zilele trecute, Bobby mi-a spus asta… vezi tu, e atât de bine să ai pe cineva care să ducă lupta pentru tine… adică să fie altcineva pe care se supără oamenii… nu pe tine. Cum îmi spunea Frank Morissey că un candidat nu putea niciodată să fie cel care părăsește încăperea, așa că Frank Morissey trebuia să-l dea afară. Și acesta întotdeauna protesta „Nu, Frank, nu vreau să plec încă". *[Schlesinger râde]* Dar întotdeauna aveai oameni care să te protejeze și să facă asta pentru tine.

Spune-mi, spune-ne despre ultima zi înainte de alegeri.

Ei bine, toată lumea era la Cape. A, nu…

V-ați dus la Boston…

[1] John Bailey (1904–1975) a fost liderul democraților în Connecticut și un susținător al lui Kennedy încă de la început, pe care acesta l-a numit ulterior în funcția de președinte național al democraților.

Da, când ne-am trezit, eram în Boston, așa că trebuie să fi dormit acolo cu o seară înainte.

A avut loc un mare miting la Boston Garden cu o seară înainte. Cred că ai fost acolo, nu-i așa?

Nu, n-am fost. Eram la Cape, așa că trebuie să mă fi trezit foarte devreme, după care am fost dusă cu mașina pe Bowdoin Street numărul 122[1] și, de acolo, am mers să votăm. Apoi, am zburat cu *Caroline*[2] înapoi la Cape, după care a început ziua aia lungă. Îmi amintesc că am mâncat supă de pește. Se putea sta încă afară. Și e amuzant, discutând tocmai despre ziua cea mai lungă, cine crezi că apare în fugă dintr-un garaj din zona servitorilor, nimeni altul decât Cornelius Ryan, cel care a scris *Ziua cea mai lungă*, cu o fotografie tipărită în mână[3]. Amândoi am spus „Ce faci aici?“ Nu-l cunoșteam de fapt... s-a prezentat. Așa că Jack a început să-i pună tot felul de întrebări despre *Ziua cea mai lungă*, despre diferite părți din carte. Și ar trebui să-l întrebi pe Ryan despre asta... cred că a intrat în asta prin Pierre[4]. Apoi mergeam la plimbare, am fost în vizită la tatăl său, la Bobby acasă.

Cum a fost ziua?

A fost o zi răcoroasă de toamnă... foarte senină. Dar știu că am stat pe verandă acoperiți cu pătura în soarele după-amiezii. Apoi s-a dus... casa lui Bobby fusese transformată într-un, cum

[1] Apartamentul modest aflat la mică distanță dincolo de clădirea cu cupolă aurită a Congresului din Boston pe care JFK l-a luat în 1946 pentru a-l transforma în sediu de campanie când a candidat pentru prima dată pentru Congres care, până în 1960, a devenit adresa de vot a lui și a lui Jackie.

[2] Avionul Convair cumpărat de familia Kennedy pentru ca JFK să-l folosească în campania din 1960.

[3] Cornelius Ryan (1920–1974) a fost autorul de origine irlandeză al cărții *Ziua cea mai lungă: 6 iunie 1944*, un bestseller din 1959 după care s-a făcut și un film regizat de Darryl F. Zanuck la Twentieth Century Fox.

[4] Secretarul de presă al lui JFK, Pierre Salinger

să zic, post de comandă… radiouri, telefoane, panouri, muncitori. Dar Jack a stat deoparte. Iar apoi, la cină…

Cum părea…

Oarecum neliniștit, dar tăcut. Mergea până acolo, apoi încerca să tragă un pui de somn.

Nu mai făcea speculații…

A, nu, nu vorbea despre asta. Adică a fost… aveai mâncarea lui preferată… supa lui de pește… apoi îl descosea pe Cornelius Ryan despre *Ziua cea mai lungă*. Sărmanul om era de-a dreptul uimit. Apoi făceam o plimbare scurtă pentru că știai că partea cea mai rea urma abia seara. Și apoi… am uitat unde am luat cina, dar, după asta, ne-am uitat cu toții la televizor la noi acasă. Îmi amintesc că primele rezultate le-am aflat din Connecticut. Iar eu i-am spus lui Jack „Știi, acum ești președinte“ și el mi-a răspuns „Nu, nu“ cu glas scăzut. Așa că m-am uitat până pe la 23.30 sau 12 noaptea și apoi toată lumea a înțeles că asta va dura toată noaptea. Apoi am fost trimisă la culcare. Și tot… a fost atât de drăguț… Jack a urcat și m-a sărutat de noapte bună… iar apoi au urcat și toate fetele Kennedy și ne-am îmbrățișat și toată lumea avea să aștepte trează toată noaptea. Iar Jack a dormit în camera alăturată în noaptea aceea. Când m-am trezit dimineața, m-am repezit în cameră la el să văd… doar ca să aud veștile bune… să aud ce aflase când stătuse treaz… și nu, nu se știa nimic.

În cele din urmă, s-a dus la culcare.

Da, s-a dus la culcare pe la patru dimineața am impresia, iar eu am intrat la el pe la nouă fără un sfert sau pe la opt jumătate.

Dormea încă?

Da. *[râde]*

Și l-ai trezit?

Am sărit peste el... și nu se știa nimic și l-am mai și trezit pe bietul om. Apoi te trezeai și toată lumea se învârtea pe-acolo... ai văzut fotografiile alea... în haine de ploaie. Dintr-o parte în alta. Apoi s-a strâns și presa și cred că era în jurul prânzului sau unu după-amiaza când, în cele din urmă, am aflat.

Nixon s-a recunoscut, până la urmă, învins.

Și apoi... o, apoi a trebuit să mă întâlnesc cu presa acasă la Ethel... toate femeile alea care spuneau „Ce primă-doamnă vei fi?" Femeile alea îngrozitoare. Apoi am fost fotografiați în casa cea mare. Apoi am mers cu toții la Armory, iar domnul Kennedy n-a vrut să vină. Era atât de drăguț, tot timpul încerca să stea în spate. Îmi amintesc că l-am apucat de braț și i-am spus „Trebuie să veniți cu noi". A fost atât de drăguț. Și ne-am dus cu toții la Armory.

[John Kennedy Jr. intră în cameră.]

John, vrei să vorbești? Ține-l puțin mai departe... așa. John, azi ai fost la aeroport.

John: Da.

Ți-a plăcut?

John: Da.

John, ce s-a întâmplat cu tatăl tău?

John: Ei bine, a plecat în rai.

A plecat în rai?

John: Da.

Ți-l amintești pe tatăl tău?

John: Da.

Ce-ți amintești?

John *[răutăcios]*: Nu-mi amintesc *ni*-mic!

Nu-ți amintești nimic? Îți amintești când veneai și dădeai buzna în biroul lui?

John: Da.

Și se juca cu tine?

John: Da. Poți să-l înregistrezi pe John[1]?

Bine, îl înregistrăm pe John.

[John pleacă din cameră.]

Îți amintești momentul când președintele a știut că va fi președinte? A spus ceva sau a primit vestea netulburat?

Ei bine, cred că toți eram undeva afară și cineva a strigat „Nixon s-a recunoscut învins!" Cred că, până atunci, cam știai, după voturi, că era clar... nu mai trebuia decât să așteptăm ca Nixon să se recunoască învins, nu-i așa?

Da.

Așa că, ei bine, când a venit momentul, ce puteai să faci? Adică, îți dai seama, ne-am îmbrățișat.

Ai spune că era un om religios?

O, da. Ei bine, vreau să zic că nu a fost nici o duminică în care să nu meargă la biserică în tot timpul cât am fost căsătoriți... dar, parțial, puteai vedea... adesea mă întrebam dacă era vorba de superstiție sau nu... vreau să spun că nu era în totalitate sigur, dar dacă lucrurile stăteau astfel, voia să aibă asta de partea lui.

Pariul lui Pascal[2]?

---

[1] Pe magnetofon

[2] Filosoful din secolul al XVII-lea Blaise Pascal afirma că, deși existența lui Dumnezeu nu poate fi dovedită rațional, oamenii ar trebui să se comporte ca și cum El există cu adevărat pentru că nu au nimic de pierdut dacă trăiesc cu teama de Dumnezeu – și, posibil, au numai de câștigat.

Dar îmi amintesc că odată mi-a spus ce a zis Somerset Maugham: „Suferința nu înnobilează, ci înrăiește". Așa că nu știu dacă... vreodată... o fi avut câteva discuții cu Dumnezeu... nu știu dacă a... doar se gândea „De ce trebuie să mi se întâmple mie toate astea?" Dar nu a spus niciodată asta. Nu cred că puteai fi crescut în felul în care a fost crescut fără să te gândești...

Ei bine, în mod evident a acceptat, să-i spunem, structura religioasă a existenței și credința într-un Dumnezeu și credea că... voia să-și crească copiii ca pe niște buni catolici și credea în Sfânta Liturghie și așa mai departe.

Vreau să zic că știu că nu era ateu sau agnostic sau nimic de genul ăsta. Nu, credea în Dumnezeu, dar nu... Vezi tu, ca oricare dintre noi, nu începi să te gândești la lucrurile astea până nu ți se întâmplă ceva îngrozitor. Și, știi, cred că Dumnezeu este nedrept acum și cred că și el a gândit asta de-a lungul... Obișnuia să-și spună rugăciunile... serios...

Își spunea rugăciunile în fiecare seară?

Da, dar o făcea atât de repede, era mai mult ca un ritual. Venea și se așeza în genunchi la marginea patului... se așeza în genunchi pe pat și se ruga. Treceau vreo trei secunde... se închina. Asta a fost... nu-mi amintesc să fi făcut asta la Casa Albă. Dar, știi, era clar... era doar o deprindere din copilărie, ca spălatul pe dinți sau mai știu eu ce. E doar un obicei. Dar mi se părea atât de drăguț. Mă amuzam... stând acolo.

Avea prieteni apropiați în rândul clerului?

Nu erau tocmai prieteni. Știu că se întâlnea cu episcopul Hannan, dar cred că era mai mult din considerente politice și tot ce ținea de asta... pe el l-a simpatizat întotdeauna cel mai mult. A, și părintele Cavanaugh era un bun prieten al tatălui său și, știi tu, era mai degrabă un preot liberal[1]. Îl plăcea și pe el.

[1] Philip Hannan (născut în 1913) a fost episcop vicar al Washingtonului, preot militar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A coborât cu parașuta în Ardeni și a ajutat la eliberarea unui lagăr de concentrare.

Și episcopul Wright din Worcester?

A, da, îl simpatiza foarte mult. Și, bineînțeles, ținea la cardinalul Spellman[1] după...

Chiar îl simpatiza... n-am... serios?

La început, când ne-am căsătorit, știu că aveau o mare dispută, dar, între timp, a ajuns să-l placă.

Chiar așa?

Ceea ce a făcut cardinalul Spellman... știi, l-a susținut pe Jack și apoi a ținut toate acele discursuri despre... chiar s-a schimbat. Pentru că fusese un cleric atât de conservator. Kenny O'Donnell mi-a spus despre cardinalul Cushing[2] că obișnuia să țină discursuri... „Un băiat care nu merge la un colegiu catolic..." și arăta cu degetul spre Kenny, care făcea parte din parohia lui, pentru

---

JFK, când era președinte, a purtat cu acesta o discuție liniștită, ce nu a fost făcută publică despre religie și politică. Tot el a fost cel care a oficiat înmormântarea sa. John Cavanaugh (1899–1979) a fost preot și rector al Universității Notre Dame din 1946 până în 1952.

[1] Cardinalul Francis Spellman (1889–1967) a fost arhiepiscop al New Yorkului din 1939 până la moartea sa. Deși a oficiat căsătoriile lui Robert și Edward Kennedy, l-a susținut pe Nixon în 1960, disprețuind opoziția lui JFK – în încercarea sa de a-și demonstra credința în separarea Bisericii de stat – față de acordarea de bani din partea statului pentru școli parohiale și de numirea unui ambasador al Statelor Unite la Vatican. În 1945, Spellman a inaugurat dineul Fundației Memoriale Alfred E. Smith, desfășurat anual și unde ținuta este obligatorie, ce are ca scop strângerea de fonduri pentru acte de caritate din partea Bisericii Catolice și unde, în anii când au loc alegerile prezidențiale, ambii candidați țin discursuri umoristice, la fel cum s-a întâmplat în 1960.

[2] Cardinalul Richard Cushing (1895–1970) a fost arhiepiscop al Bostonului din 1944 până în anul morții sale. Fiul unui fierar irlandez imigrant, Cushing, cu vocea sa enervantă, care și-a dorit inițial să ajungă politician, era un apropiat al familiei Kennedy, care a oficiat căsătoria lui JFK cu Jackie, a ținut o rugăciune la învestirea în funcție a lui JFK și la înmormântarea acestuia și a susținut-o pe văduvă atunci când s-a recăsătorit în 1968 cu Aristotle Onassis.

că mersese la Harvard. Apoi cardinalul Cushing s-a schimbat și când toate acestea...

A, te refereai la Cush... Credeam că vorbești despre Spellman...

O, am spus Spellman?

Da.

O, Dumnezeule!

De aia mă miram.

[râde] A, nu, voiam să zic Cushing... cum să zic Spellman. O, nu.

Ei bine, evident că s-a schimbat. Absolut.

Da, și a spus toate lucrurile... lucrurile corecte... ceea ce ar trebui să spună un catolic. Și nu-l plăcea pe cardinalul Spellman.

Nu, asta a fost și impresia mea, pentru că îmi amintesc foarte clar că l-am auzit vorbind despre cardinalul Spellman. Nu, Cushing era foarte loial. Cushing are un caracter exuberant, nu-i așa?

Da, și e foarte amuzant... vreau să zic că pare un personaj din *Last Hurrah* și felul lui tăios de a vorbi. Așa că aș spune că îi era devotat lui Cushing și Cushing îi era devotat lui.

Dar asta s-a întâmplat mai târziu, nu-i așa, pentru că, după cum ai spus și tu, Cushing nu a fost așa la început. Îți amintești de monseniorul Lally care scria pentru The Pilot *din Boston? A fost vreodată...?*

Nu-mi amintesc de el... nici măcar de numele lui.

Și Spellman?

O, domnul Kennedy... de ce nu-l plăcea pe Spellman? Nu l-a invitat pe Nixon la cină la Al Smith? Vezi tu, era foarte mult împotriva lui Jack. Cum să-l simpatizezi? Și felul lui afectat de a se purta. Înțelegi, chiar încerca să-i ia gâtul lui Jack de fiecare dată și nu era de nici un ajutor. Nu episcopii din Puerto Rico[1]...

[1] În octombrie 1960, trei episcopi din Puerto Rico au declarat că este un păcat pentru catolici să voteze cu orice candidat căruia Biserica i se opune,

Ba da.

Au publicat… Cushing a ieșit în față și s-a opus, dar Spellman nu a făcut asta. Atât de mulți catolici erau de partea… de partea lui Goldwater. Spellman a fost unul dintre ei. Și acum este lăsat în contracurent… în noul val al Bisericii[1]. Sunt atât de încântată!

O dovadă de necinste pe care președintele și papa Ioan al XXIII-lea n-au mai întâlnit-o până atunci.

Știu.

Cum era la confesional?

Ei bine, când Jack mergea la spovedanie, de Crăciun și de Paște, era o coadă lungă, așa că trimitea un om de la Serviciile Secrete să-i țină rând. Trebuia să stai cam o oră până să-ți vină rândul, apoi el venea și se strecura la locul lui la rând, așa că nimeni nu știa cine era. Nici preotul n-a știut niciodată. Asta era în Florida, de Crăciun și de Paște. Era o bisericuță în West Palm Beach… nu aceeași biserică la care mergeam de obicei duminica. Așa că mergea la spovedanie… îți dai seama, cum face toată lumea.

E uimitor cum a reușit fără să…

Odată mi-a spus, glumind, că, uneori, preoții te fac să mergi la spovedanie chiar înaintea unei mese de împărtășanie și întotdeauna zicea „Am uitat de rugăciunea de după-masă" sau „Am pierdut liturghia de miercuri", drept păcate pentru că… nu voiai ca anumiți oameni să se mărturisească de față cu o încăpere plină. Dar, vreau să zic că era așa de amuzant cu chestia asta. Dar îi păsa cu adevărat. Întotdeauna făcea acest lucru. Nu știu, era vorba des-

---

ceea ce le-a furnizat un întreg arsenal celor care erau împotriva alegerii unui catolic drept președinte. Încântat să-i facă rău lui JFK chiar înaintea alegerilor, cardinalul Spellman a susținut public edictul celor trei episcopi. Cardinalul Cushing s-a opus.

[1] Spellman s-a situat de partea perdanților în dezbaterea referitoare la reformele progresist inițiate de papa Ioan al XXIII-lea la Conciliul Vatican II din 1962.

pre superstiție, despre obișnuință sau despre ce? Adică, de multe ori, eu nu mergeam.

Întotdeauna mi s-a părut că Bobby a fost o persoană mult mai religioasă decât președintele.

O, da. Cu mult. Adică, știi tu, mergea la ceremonii precum First Friday sau la care se ducea Ethel[1].

[1] Se referă la obiceiul catolic de rugăciune și Sfântă Împărtășanie care are loc în prima zi de vineri după nouă luni succesive.

Al patrulea dialog

Luni, 23 martie 1964

Cred că, data trecută, ne-am oprit cu discuția la Hyannis Port în ziua alegerilor. Ai stat acolo câteva zile din câte îmi amintesc. Știu că am venit cu Marian să luăm prânzul în vinerea de după alegeri.

A, da. Nu mi-am dat seama că a fost după alegeri.

Și atunci, cred că în după-amiaza aceea ai plecat la Palm Beach.

Cred că Jack s-a dus la Palm Beach, iar eu m-am întors la Washington pentru că urma să-l nasc pe John dintr-o clipă în alta.

Așa este.

Așa că s-a dus în Florida pentru vreo două zile să se odihnească, apoi s-a întors la Washington. Da, și când s-a întors de Ziua Recunoștinței... era pe drumuri tot timpul... iar apoi, de Ziua Recunoștinței s-a întors. În ziua aia am mers cu mașina la țară pe lângă Middleburg[1] ca să căutăm o casă s-o închiriem, iar el s-a întors în seara aia și, mai târziu în acea noapte, l-am născut pe John.

Pe ce dată s-a născut John?

Pe 25 noiembrie... era Ziua Recunoștinței. Așa că, în noaptea aia a venit și el înapoi... a trebuit să întoarcă avionul... și a stat în casa noastră din Georgetown tot timpul, unde și-a alcătuit guvernul și s-a ocupat de toate treburile, venind la spital de trei ori pe zi[2].

---

[1] Middleburg, Virginia, era de fapt „capitala vânătorii" a ținutului. Căutau un loc unde să-și petreacă weekendul în familie, unde să poată să scape de agitația orașului și unde Jacqueline să călărească și să meargă la vânătoare de vulpi.

[2] Familia Kennedy plănuise ca Jacqueline să nască la Spitalul Prezbiterian din New York, la fel ca în cazul lui Caroline, la mijlocul lui decembrie.

Ce-ți amintești despre formarea guvernului?

Ei bine, mi-e cam greu să-mi amintesc, pentru că am fost internată în tot timpul ăsta și doar îi vedeam pe oamenii ăia... fotografii cu ei toți stând în zăpadă în fața casei noastre, iar el venea în vizită și îmi povestea despre unii dintre ei... McNamara[1] și toată lumea. Îmi amintesc când ne-am dus în Florida, pe 20 decembrie, Dean Rusk[2] a venit la noi în prima seară. Am luat cina... atunci eram doar eu și Jack acolo. Am luat cina doar noi trei. Și atunci, Jack încerca să-l recruteze... sau Dean Rusk acceptase deja și discutau?

Președintele a ezitat multă vreme între Rusk și Bill Fulbright.

Dar pe 24 noiembrie 1960, în timp ce președintele în funcție se afla în avion spre Palm Beach, a fost anunțat prin radio că soția sa intrase în travaliu prematur și că fusese transportată cu ambulanța la Spitalul Universitar din Georgetown. Când a ajuns acolo, a întrebat „O să pierd copilul?“ După miezul nopții, John F. Kennedy Jr. s-a născut prin cezariană.

[1] Robert McNamara (1916–2009), născut în San Francisco, fiul unui manager în cadrul unui magazin de încălțăminte, a fost profesor la Școala de Afaceri de la Harvard, crezând cu devotament în valoarea analizei statistice. După al Doilea Război Mondial, în timpul căruia s-a ocupat cu analiza eficacității bombardamentelor Statelor Unite asupra Asiei, a avansat în interiorul Companiei Ford, devenind președintele acesteia în 1960, la două zile după alegerea lui JFK. Dorindu-și cel puțin încă un mare om de afaceri republican în cabinetul său, Kennedy s-a întâlnit cu el la casa din Georgetown și i-a oferit Trezoreria sau Departamentul Apărării. McNamara a acceptat să-l conducă pe cel din urmă, cu condiția să-și poată numi oamenii din cercul lui. Kennedy a fost de acord, rămânând impresionat de stăruința sa. Mai târziu, sub președintele Johnson, McNamara a fost responsabil de escaladarea conflictului din Vietnam până la demisia sa în 1968.

[2] Dean Rusk (1909–1994) născut în districtul Cherokee, Georgia, a fost beneficiarul unei burse Rhodes, fiind adjunctul secretarului de stat pentru Orientul Îndepărtat în timpul mandatului lui Truman și apoi președintele Fundației Rockefeller. Când alte posibilități pentru Departamentul de Stat nu s-au dovedit a avea succes, Kennedy l-a ales pe Rusk, un om blând, dar tenace, pe care nu îl cunoscuse dinainte, însă consolându-se cu ideea că plănuia oricum să îl numească în funcția de secretar de stat.

Așa este. Îmi amintesc. A fost conferința aia din Florida unde Caroline a apărut încălțată cu pantofii. Atunci se afla acolo și senatorul Fulbright[1] ca să-i spună că nu poate accepta, presupun?

Cred că Bobby a fost împotriva lui Fulbright pe motiv că Fulbright, din cauza poziției față de segregația rasială, n-ar fi fost bun pentru Africa.

O, și tu ce crezi? Crezi că e rău că n-a fost ales Fulbright?

În opinia mea, da.

Și eu cred la fel.

Cum ți s-a părut Rusk? Președintele nu îl știuse dinainte.

Nu. Ei bine, era foarte tăcut… îți dai seama, discutau. Eu doar am stat la cină, apoi m-am dus în pat. Vezi tu, asta e o perioadă unde nu te pot ajuta prea mult pentru că eram cam slăbită și aveam un mic dormitor în partea din spate a casei… iar apoi, a venit toată familia Kennedy și a fost o nebunie acolo. Așa că nu mă vedeam cu Jack decât în camera noastră… și, de cele mai multe ori, eram în pat. Dean Rusk mi se părea, știi… pare să fie un om plin de compasiune. Întotdeauna am crezut asta despre el și… nu știu. Când îl întâlnești, ți se pare cu mult mai capabil decât atunci când știi ce ar fi putut face, dar nu le face.

[1] J. William Fulbright (1905–1995) a fost beneficiarul unei burse Rhodes, fiind senator de Arkansas din partea democraților din 1945 până în 1975. Ca membru al Comisiei Senatului pentru Relații Internaționale, fiind președintele acesteia, JFK admira alergia lui Fulbright față de perspectiva convențională, dar știa că în funcția de secretar de stat ar fi fost blamat din cauza opoziției sale față de drepturile civile și a sprijinului exprimat deschis față de statele arabe, lucru care l-ar fi împiedicat să trateze cu țările africane și cu Israelul, ca să nu mai vorbim de pierderea votanților afro-americani și evrei de acasă. „Caroline a apărut încălțată cu pantofii" se referă la momentul când președintele în funcție și Fulbright aveau o întâlnire cu reporterii în spatele casei din Palm Beach a familiei Kennedy, iar Caroline, în vârstă de trei ani, a apărut clătinându-se, purtând pantofii cu toc ai mamei sale.

Ai perfectă dreptate, pentru că îți dă impresia că este un om foarte inteligent și întotdeauna e extraordinar de bun în definirea unei situații. E mai puțin bun în a găsi o soluție.

E extrem de speriat să ia o decizie. Cred că este nevoie de un secretar de stat puternic. Nu-mi mai amintesc, am vorbit despre asta înainte... dar cum îl enerva pe Jack la Casa Albă... cum cerea un răspuns de rutină în legătură cu ceva ce făcuseră rușii. Cred că asta a fost după Viena[1]. Treceau șase săptămâni până să-l obțină sau i se trimiteau 11 evaluări parțiale, iar el obișnuia să spună „Eu și Bundy[2] realizăm mai multe la Casa Albă într-o singură zi

[1] La sfârșitul lui mai 1961, familia Kennedy a mers la Viena, unde președintele s-a întâlnit două zile cu liderul Uniunii Sovietice, Nikita Sergheevici Hrușciov (1894–1971). Cei doi se mai întâlniseră în treacăt numai o dată în septembrie 1959 la Capitoliu, pe vremea când JFK era senator, iar Hrușciov venise în Statele Unite să se întâlnească cu președintele Eisenhower la Camp David. Acum că JFK era la putere, fiecare voia să îl evalueze pe celălalt. Kennedy spera că în spatele ușilor închise, fără să fie nevoie să pozeze în fața publicului, el și cu Hrușciov puteau să ajungă la o formă de convietuire practică privind chestiuni precum Berlinul, Cuba, Asia de Sud-Est și alte butoaie cu pulbere ale Războiului Rece. Hrușciov, care avansase la putere sub Stalin, a interpretat dorința lui Kennedy de a trata în secret ca slăbiciune politică. Conștient că sovieticii aveau cu mult mai puține rachete cu focos nuclear decât Statele Unite, Hrușciov intenționa să depășească această slăbiciune militară impunându-și ferocitatea în fața noului președinte american, spunându-i că „Dacă vrei război, asta e problema ta". Kennedy a părăsit Viena simțindu-se cutremurat, spunând că a fost „Cel mai dificil lucru din viața mea". Hrușciov le-a zis oamenilor săi că John Kennedy era „prea inteligent și prea slab". Faptul că l-a subapreciat pe președinte la Viena a reprezentat un factor în decizia sa de a-l provoca pe Kennedy în 1962 prin plasarea rachetelor ofensive în Cuba.

[2] McGeorge Bundy (1919–1996) a fost un republican în timpul mandatului lui Eisenhower, mama sa fiind un brahmin din Boston, iar tatăl său un diplomat din Grand Rapids, Michigan, cunoscut drept „cel mai inteligent băiat de la Yale". Vorbind fluent franceza, la 26 de ani a colaborat la memoriile prietenului tatălui său, Henry Stimson, ministru de război sub FDR în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, și a devenit cel mai tânăr decan numit vreodată la Harvard. JFK l-a numit consilier pe probleme

decât reușesc ei să facă acolo în șase luni". Iar Dean Rusk părea cuprins de această apatie și teamă de a lua decizia greșită, lucru pe care mulți oameni din Departamentul de Stat l-au făcut. Așa că, până la urmă, s-a dovedit a nu fi persoana potrivită. Dar Jack... el era atât de loial și, știi tu, Jack se simțea atât de vinovat... adică se gândea... știu că ți-am mai spus asta și înainte... cum să îl îndepărteze fără să îl rănească.

Nu, mi-ai spus... dar nu în timpul interviului, așa că poți să continui.

Ei bine, se întreba pe cine ar putea lua ca secretar de stat data viitoare. Oscila între atâția oameni. McNamara era unul dintre ei, dar nu era hotărât... Bundy?... dar să fie cineva puternic. Și se simțea atât de vinovat față de Dean Rusk, iar eu spuneam „Nu se poate întoarce la Fundația Rockefeller?" și Jack îmi răspundea „Nu, nu"... știi... „a rupt toate relațiile cu ei". Era atât de grijuliu. Nu voia să-l rănească, dar știa că trebuia făcut ceva. Și acum tot citesc în ziare... nu știu dacă e adevărat sau nu... că lui Lyndon îi place foarte mult de Dean Rusk.

Cred că Johnson va vedea și el lucrurile la fel și că... problema e contrastul dintre Rusk și McNamara, pentru că McNamara are capacitatea, mai întâi de toate, să-și controleze departamentul și apoi să facă recomandări și să vorbească despre lucruri cu claritate, să vină cu idei și să rezolve situațiile. Cred că președintele se gândea: ce bine ar fi dacă ar avea instinctul lui McNamara.

---

de securitate națională, funcție care, până în momentul acela, fusese ocupată de un funcționar. După invazia din Golful Porcilor, cu instinctul său ager și rafinat pentru putere, Bundy l-a convins pe Kennedy că funcția ar trebui mult îmbunătățită, astfel încât președintele să aibă un consilier permanent alături de el, care să îl protejeze împotriva viitoarelor sfaturi greșite venite de la membrii cabinetului – o redefinire a acestei funcții care se păstrează până în ziua de azi. De asemenea, simțea o mare afinitate față de președinte, încât s-a înscris în Partidul Democrat.

Da. O, erau atâtea lucruri pe care voia să le facă. Chiar acum m-am gândit la asta. Voia să scape de J. Edgar Hoover… care numai ce fusese numit din nou[1]. La următorul interviu voi avea o listă pentru că am notat totul seara trecută… vreo cinci, șase lucruri pe care voia să le facă de data asta.

A, da?

Și, vezi tu, toate au fost făcute greșit.

Îhî. McNamara era nou, îți dai seama. Nu cred că președintele l-a întâlnit… s-au întâlnit înainte?

Nu, și mi-a spus că McNamara l-a întrebat un singur lucru. Pentru conferință, au venit în mica noastră casă din Georgetown și primul lucru pe care l-a întrebat McNamara a fost „Chiar ați scris *Profiles in Courage*?“ și Jack a răspuns că da. Ceea ce arată, încă o dată… de aia ți-am spus mai înainte că am fost atât de supărată

[1] J. Edgar Hoover (1895–1972) a fost primul director al Biroului Federal de Investigații (FBI), contribuind totodată și la crearea acestuia, și director al agenției predecesoare din 1924 până la moartea sa. Admiratorii lui Hoover au amintit succesul său în a-i urmări pe infractori și pe comuniști. Detractorii săi au vorbit despre ura sa extinsă (de exemplu, față de Martin Luther King și cei câțiva jurnaliști și politicieni care au îndrăznit să-l critice), despre excentricitățile sale (după un accident nefericit de mașină în timp ce șoferul lui vira la stânga, i-a cerut acestuia ca, pe viitor, să renunțe să mai vireze la stânga), despre abuzul comis împotriva libertăților civile și tendințele napoleoniene. Cu toții erau de acord că Hoover, în anii petrecuți în fruntea FBI-ului, a ajuns să aibă o putere fără precedent și de nejustificat, strângând dosare cu informații potențial distructive despre aceia care l-ar putea opri. În 1960, JFK, proaspăt ales președinte, a simțit că, în special din cauza faptului că a câștigat la o diferență mică, nu avea altă soluție decât să-l numească iarăși pe Hoover. Dar spre deosebire de predecesorii săi, Kennedy i-a cerut bătrânului să trateze cu președintele prin intermediul procurorului general – în acest caz, Robert Kennedy, pe care Hoover, evident, îl detesta – și spera că o realegere răsunătoare pentru un al doilea mandat îi va permite să îl concedieze pe directorul FBI și să îl înlocuiască cu cineva mai sensibil la libertățile civile. Dimpotrivă, președintele Lyndon Johnson l-a făcut practic pe Hoover director pe viață.

pe Ted Sorensen... că există o îndoială. Iar apoi McNamara chiar l-a admirat pe Jack și apoi a spus, ei bine, că acceptă cu plăcere.

Cred că, inițial, i s-a propus Trezoreria [Ministerul de Finanțe].

Da? Știu că lui Lovett i s-a oferit posibilitatea de a alege între Departamentul de Stat, al Apărării și Trezorerie și nu a putut să accepte nici una dintre funcții, iar Jack a spus „Știi, e chiar un omagiu pentru cineva să-l consideri în stare să conducă oricare dintre cele trei departamente, dar el e prea bolnav"[1]. Iar apoi a fost chestia cu guvernatorul Stevenson care voia Departamentul de Stat, dar i-a spus că trebuia să se ocupe de Națiunile Unite. A fost cam... îmi amintesc că Jack mi-a povestit despre asta.

Cum... i-a creat dificultăți... președintelui... sau a fost mai degrabă amuzat de toată această situație?

Îți dai seama, a fost neplăcut. Vreau să zic, nu-i plăcea să fie nevoit să facă asta, dar nu avea de gând să-i dea Departamentul de Stat. Îmi amintesc la început când am vorbit despre asta, se știa că guvernatorul Stevenson se va ocupa de Națiunile Unite și nu de Departamentul de Stat, așa cum ar fi vrut. Dar e destul de neplăcut să-i spui cuiva asta. Și îmi amintesc că discuția lor din pragul ușii a fost oarecum vagă sau Stevenson a zis că nu are nimic de adăugat sau ceva amuzant. Poți să dai înapoi să vezi ce a zis[2].

[1] Robert Lovett (1895–1986) a fost bancher de investiții pe Wall Street și ultimul secretar al apărării al lui Truman. JFK își dorea să arate că vrea să continue în spiritul fostului guvern democrat, numind o figură respectată, însă Lovett a refuzat orice funcție din motive de sănătate.

[2] Când l-a vizitat pe Kennedy la casa sa din Georgetown pentru a afla ce va face pe viitor, Stevenson a fost surprins când președintele în funcție nu i-a oferit funcția de secretar de stat, ci pe aceea de ambasador ONU. După această întâlnire, în pragul ușii sale, pe o vreme rece, Kennedy le-a spus reporterilor că îl rugase pe Stevenson să meargă la ONU, iar Stevenson a declarat că va trebui să se gândească la asta. Rezervele lui Stevenson erau de înțeles, dar, într-un moment când alții acceptau cu plăcere numirile făcute de președinte, Kennedy a fost enervat să fie refuzat în mod public. Prietenii

De ce crezi că a decis să nu... împotriva lui Stevenson pentru Departamentul de Stat?

Ei bine, de ce să-i dea... Stevenson nu ridicase niciodată un deget ca să-l ajute. Și, cu toate acestea, nu a fost vorba numai de amărăciune sau așa ceva, pentru că uită-te la toți oamenii pe care Jack i-a ales, care fuseseră împotriva lui sau susținuseră pe altcineva. Era de părere că omul acela avea o problemă serioasă în a lua decizii, și Stevenson îl irita. Nu cred că l-ar fi suportat ca secretar de stat, să vină în fiecare zi să se plângă de ceva. Îmi imaginez că ar fi fost o relație îngrozitor de problematică și cred că Jack ar fi luat-o razna și... chiar nu cred că Stevenson ar fi fost la fel de bun ca Fulbright. Nu cred că ar fi fost prea diferit de Dean Rusk. Sau poate ar fi fost.

Eu cred și că... cred că se gândea că scopul era să aibă oameni care ar fi... care să aibă tăria de a lua măsurile necesare la Capitoliu. Și cred că ăsta e unul dintre motivele pentru care Fulbright i s-a părut potrivit, pentru că se gândea că, dacă Fulbright era cunoscut în Senat, asta însemna că se bucurau de încredere.

O, da. O, sărmanul Fulbright. Ce bine era dacă l-ar fi ales... da, apoi Lyndon l-ar fi simpatizat. Și Fulbright a avut... da, a avut dreptate. Îmi amintesc că el a fost cel care... practic singurul care i-a dat dreptate lui Jack... sau care s-a împotrivit invaziei din Golful Porcilor[1]?

Așa este. Îhî. A fost singurul care s-a opus cu vehemență într-una dintre ședințe.

---

lui Stevenson l-au convins că, dacă va renunța la această funcție, americanii vor uita de el. Astfel, Stevenson a acceptat fără tragere de inimă.

[1] În aprilie 1961, JFK a aprobat o versiune revizuită a unui plan secret existent din timpul lui Eisenhower menit să răstoarne guvernul lui Fidel Castro printr-o invazie a Cubei conduse de exilați cubanezi, având susținerea CIA. După ce debarcarea din Golful Porcilor a eșuat, provocându-i președintelui o imensă umilință la doar trei luni de la debutul mandatului, Kennedy și-a asumat responsabilitatea public.

Da. Deși se pare că la a doua ședință s-a gândit că n-ar fi nimic rău în asta, dar, știi, până la sfârșit a fost de acord. Și, totuși... îl apreciez mult pe Fulbright.

Când a apărut Dillon[1] *în peisaj?*

Cam prin perioada aia... dar, îți reamintesc, eram în spital.

Dar ai cunoscut familia Dillon la Washington.

A, da.

Dar nu foarte bine, să înțeleg.

Nu foarte bine, ci la fel de bine cum îi știam și pe ceilalți. Înțelegi tu, am fost la ei acasă la cină de câteva ori și o știam pe Phyllis Dillon. Așa că au fost unii dintre puținii oameni la care am fost la cină... ocazional, ca la niște prieteni, dar nu foarte apropiați. Iar acum aș spune că, dintre toți cei care făceau parte din guvern cât am fost la Casa Albă, ei au fost cu adevărat cei mai buni prieteni ai noștri. Singurii cu care ne întâlneam seara sau care veneau la seratele noastre erau ei și McNamara... familia McNamara. Dar numai cu familia Dillon am luat cina împreună, numai noi patru. Familia McNamara și familia Dillon veneau la seratele noastre... unde dansam și multe altele.

Alegerea lui Bobby în structura guvernamentală a cauzat multe...

O, a fost îngrozitor pentru că... eu cred că a fost mâna domnului Kennedy cu totul. Bobby mi-a spus asta odată în săptămânile de dinainte de a pleca de la Casa Albă, cândva după luna noiembrie. Mi-a spus că domnul Kennedy a fost cel care a făcut asta cu adevărat... și a spus că Bobby nu se gândea că ar fi bine pentru Jack și Jack vedea problemele pe care le presupunea acest lucru, deși nu i-ar fi spus niciodată așa ceva lui Bobby. Și Bobby chiar a avut un moment de declin după moartea lui Jack,

[1] C. Douglas Dillon (1909–2003) a fost republican și moștenitorul unei bănci de investiții, fiind ambasador în Franța și subsecretar de stat în timpul mandatului lui Eisenhower, înainte ca JFK să-l numească secretar al Trezoreriei.

așa cum vorbesc oamenii. Nu știa ce vrea să facă și din nou voia să plece și să predea. Chiar nu și-a dorit asta și până la urmă... știi tu, tot spunea nu sau că nu s-a decis sau una sau alta și, în cele din urmă, Jack l-a chemat la el într-o zi și i-a spus „Ei bine, trebuie s-o faci" sau ceva de genul ăsta și decizia a fost luată. Asta ne arată ce fel de om este Bobby și că a făcut tot posibilul să scape de chestia asta, pe când Eunice se ținea de capul lui Jack să îl facă pe Sargent șeful Departamentului pentru Sănătate, Educație și Asistență Socială, pentru că își dorea să fie soție de ministru[1]. Vezi tu, asta ne arată că unii oameni au ambiții mari, dar Bobby nu era așa.

La ce altceva crezi că s-ar fi gândit președintele pentru Bobby dacă nu ar fi fost să-l aleagă la Departamentul Justiției... l-ar fi adus la Casa Albă într-un fel sau altul sau...

Nu știu. Dar era atât de obișnuit să lucreze cu Bobby și să se sfătuiască cu el asupra deciziilor, așa că, bănuiesc, ar fi fost consilier privind afacerile interne... cam ca Bundy, dar nu exact același lucru. Nu știu. Cred că întotdeauna l-a vrut pe Bundy în poziția lui Bundy, nu? Sau a hotărât asta după?

Cred că întotdeauna s-a gândit la asta. S-a decis cândva prin decembrie. Era cât se poate de hotărât că îl voia pe Mac alături de el și cred că în cursul lunii decembrie, când era la Palm Beach, a decis că era omul potrivit pentru această funcție.

Și... o, dar acea funcție s-a schimbat total, ce au reușit Jack și Bundy să facă din ea, nu-i așa?

---

[1] Robert Sargent Shriver (1915–2011) lucra pentru Joseph Kennedy la Merchandise Mart în Chicago, proprietatea familiei Kennedy, când a întâlnit-o pe fiica șefului său și s-a căsătorit cu ea în 1953. În perioada interregnului, a fost principalul căutător de talente al președintelui, sarcină pe care a îndeplinit-o cu mare eficiență. Kennedy l-a făcut primul lider al noului său Corp de Menținere a Păcii. Ulterior, Shriver s-a aflat în fruntea Războiului împotriva Sărăciei al lui Johnson, a fost ambasador în Franța și a candidat din partea democraților pentru vicepreședințe în 1972.

Da, era mult mai mult. Fusese până atunci o muncă de rutină cu oameni ca Gordon Gray[1] *și așa mai departe și a devenit, în parte datorită abilității lui Mac și în parte din cauza slăbiciunii lui Rusk, a devenit…*

Jack a înțeles că avea nevoie de asta?

A devenit mai mult decât o simplă funcție.

La fel cum a înțeles că era nevoie să-l trimită pe generalul Taylor acolo după invazia din Golful Porcilor. A creat într-un fel această funcție. O, încă un lucru pe care voiam să ți-l spun… guvernul, oare ce voiam să zic? Dumnezeule, parcă mi s-a golit mintea.

Mac? Sau?

A, îmi amintesc despre interregnul din Florida, a fost o zi dureroasă. A fost când Franklin Roosevelt Jr. a venit la mine și Franklin mi-a povestit că domnul Kennedy s-a întâlnit cu el la aeroport și i-a spus „Dacă nu ar fi fost un anume italian din New York, cu toții am lucra în slujba ta acum", referindu-se la Carmine[2]. Vezi tu, iarăși șarmul domnului Kennedy… a, nu, nu, asta a fost înainte de Virginia de Vest… scuze. Asta i-a spus lui Franklin ca să-l facă să ne ajute în Virginia de Vest. Dar Franklin voia să fie secretar al forțelor navale și McNamara a spus că nu putea accepta asta. Franklin a crezut întotdeauna că Henry Ford i-a spus lui McNamara să nu-l accepte… o chestiune încurcată. Am uitat despre ce era vorba. Așa că a fost foarte greu pentru Franklin… înțelegi tu, să-i spună asta. Dar a fost foarte înțelegător la primirea veștii[3].

[1] Gordon Gray (1909–1992) deținuse funcția în ultimii ani ai mandatului Eisenhower.

[2] Carmine de Sapio (1908–2004) a fost șeful organizației Tammany Hall, care i-a năruit visul lui FDR Jr. de a deveni guvernator al New Yorkului.

[3] JFK i-a atribuit lui FDR Jr. mare parte din merit pentru că l-a ajutat să câștige alegerile preliminare din Virginia de Vest, liniștindu-i pe mulți dintre votanți care erau îngrijorați din cauză că era catolic, dar care îl venerau

Mă întreb de ce Bob gândea astfel.

Cred că ar fi putut fi vorba... ori Henry Ford, ori McNamara au avut o întâlnire cu Franklin. Era hotărât în acest sens cu ceva timp înainte. Cred că Franklin s-ar fi descurcat bine.

Cred că Franklin ar fi fost un foarte bun secretar al forțelor navale.

Da.

Franklin e inteligent și capabil să muncească susținut și cred că a fost... tot ce aud despre el e ce treabă bună face la Departamentul de Comerț.

Iar Jack s-a simțit îngrozitor față de Franklin. I-a oferit funcția de ambasador în Canada, ambasador în Italia, de fiecare dată, orice... asta era în lunile de după ce devenise președinte și înainte, de fiecare dată când se gândea la ceva ce i s-ar fi potrivit pentru că știa că îi datora atât de multe lui Franklin, iar Franklin a refuzat, voia să folosească anii aceia să facă niște bani și să-și păstreze Fiatul... și apoi, într-o... cred că iarna trecută... am mers la familia Roosevelt să cinăm împreună și cred că a venit vorba de funcția de subsecretar al Departamentului de Comerț pentru că, după cină, Franklin și Jack au dispărut într-o cameră de la etaj timp de vreo oră și jumătate și, mă gândesc, Franklin i-a spus lui Jack cât de mult își dorea asta. Așa că, în drum spre casă în mașină, Jack era atât de fericit să vadă... știi, în sfârșit era ceva ce Franklin își dorea. Și apoi a fost numit.

Dar pe Udall[1]? L-ai cunoscut?

Nu prea. Îți imaginezi, îl știam la fel cum îi știam pe toți senatorii. Cred că Jack l-a vrut întotdeauna aici, tu ce zici?

Așa este.

---

pe președintele Roosevelt pentru că le salvase casele și locurile de muncă în timpul Marii Crize.

[1] Stewart Udall (1920–2010) a fost un congresmen democrat de Arizona, iar JFK l-a numit secretar al Departamentului pentru Afaceri Interne.

Jack îi datora multe pentru ajutorul din Arizona, pe care i-a luat-o lui Lyndon și i-a adus-o lui Jack. Și era inteligent și chiar era... vreau să spun că Jack a zis despre el că este unul dintre cei mai buni secretari ai Departamentului pentru Afaceri Interne. Știi, chiar era preocupat de conservare și de toate astea. Așa că știu că întotdeauna el a fost alegerea... cine era pentru Agricultură? Erau trei... Herschel, are sens ce zic?

Herschel Newson?

Herschel sau cineva și Docking, așa este?

Docking a fost guvernatorul Kansasului.

Da, îl știam, am stat cu ei. Și un anume Her... ei bine, Herschel Loveless, nu-i așa?

Da, Herschel Loveless, fostul guvernator al statului Iowa.

Da. Dar Jack nu-l prea simpatiza, nu cred. În orice caz, a îngreunat lucrurile. Când Jack l-a intervievat, cred că nu a venit cu nici o idee sau a fost doar... știu că Jack a fost foarte deprimat după asta. Și ținea mult la Orville Freeman[1]. Nu știu dacă s-a gândit întotdeauna la Orville Freeman sau cum a ajuns la el.

Orville a ținut discursul pentru nominalizare în Los Angeles.

Da, dar vreau să zic, mă întreb de ce Jack nu l-a numit încă de la început.

Orville nu a vrut. Orville voia să fie procuror general.

Am înțeles.

[1] Orville Freeman (1918–2003) a fost guvernator al statului Minnesota înainte de a deveni secretar al Departamentului Agriculturii sub Kennedy. În trecut, fusese pușcaș marin și, asemenea președintelui, fusese decorat cu Inima Purpurie pentru curajul său în Pacificul de Sud în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Freeman a ținut discursul de nominalizare a lui JFK în Los Angeles în 1960.

Sau, dintr-un motiv sau altul, să fie secretar al Departamentului Apărării și pur și simplu i se părea că problema agriculturii nu poate fi rezolvată și cred că asta a fost… din câte îmi amintesc, asta a fost ultima sa funcție pe care a ocupat-o în cabinet.

Știu că, la convenție, Jack le promitea tuturor Agricultura, nu-i așa? Vreau să zic că vizase vreo doi oameni precum Loveless și…

Cred că da… în special pe cei din Vestul Mijlociu.

Da.

Ca să înflorească în fața lor. Pe Hodges?

Ei bine, nu-mi amintesc să fi fost vreo problemă sau să se fi gândit la altcineva în afară de Hodges[1]. Cine l-a găsit pe Hodges? Cred că Sargent. Și, nu știu, nu îți stârnea nici o senzație. Cred că Jack se gândea că avea nevoie de cineva mai în vârstă.

Un bătrân simpatic, un sudist…

Un sudist în care afaceriștii să se încreadă sau ceva în genul ăsta. Nu-mi amintesc deloc ce a spus despre el și ce fel de secretar al Comerțului a fost Hodges.

Și apoi, Ed Day ca director general al Poștei[2].

A, da. Nici el nu știu de ce a fost ales, tu știi?

Voiau pe cineva din California.

A, da. Ei bine, el a fost un membru al cabinetului pe care l-am considerat un om de proastă calitate. Adică, nu știu cum a fost ca director general al Poștei, dar era atât de melodramatic și de… nu știu. N-am avut niciodată o părere bună despre el.

---

[1] Luther Hodges (1898–1974) a deținut un mandat de guvernator al Carolinei de Nord și a reușit să aducă statul de partea lui JFK pentru candidatura la vicepreședințe din 1956. Președintele în funcție, având nevoie de cel puțin încă un sudist în cabinetul său, l-a numit secretar al Comerțului.

[2] J. Edward Day (1914–1996) fusese agent de asigurări în Illinois pe vremea guvernatorului Adlai Stevenson, înainte de a fi director de asigurări în California.

Dintre membrii cabinetului, cei pe care președintele îi știa destul de bine dinainte, în afară de Bobby, erau Douglas și, cred, Stewart Udall.

Și Freeman.

Și Freeman. Dar am uitat de Rusk și de McNamara, de Hodges și de Day și, bineînțeles, de Arthur Goldberg.

A, da.

Goldberg era un vechi prieten.

Da, și îl știa pe Goldberg... vreau să spun că nu s-a îndoit nici o clipă că îl voia pe Arthur în funcția aia. Și îmi amintesc cât de trist a fost când a fost numit la Curtea Supremă, deși era de părere că Wirtz era un... un om minunat. Știi, era cam aceeași situație ca în cazul lui McNamara și al lui Gilpatric[1], care lucrau împreună la Apărare. Îți dai seama, chiar nu i-a plăcut să-l piardă pe Arthur la Muncă, dar îi păsa de numirile lui la Curtea Supremă. Spunea „Dumnezeule, n-o să-mi placă să-l pierd". Iar acum Arthur crede că e... nu știu... la fel cum ajung să creadă toți judecătorii de la Curtea Supremă despre ei înșiși. Am fost atât de uimită că Arthur a dat o astfel de dispoziție... chestiunea aia pe care tocmai au votat-o, că poți să scrii orice despre cei care ocupă funcții publice. Și Arthur chiar a spus că poți face asta cu maliție voită[2]. A fost unul dintre cei trei care au votat pentru. Când te gândești că astfel de anunțuri în ziar au contribuit parțial la uciderea

[1] Roswell Gilpatric (1906–1996) a fost avocat pe Wall Street și a servit ca subsecretar al Apărării sub McNamara.

[2] *New York Times vs. Sullivan*, 9 martie 1964, unde s-a hotărât că reclamantul într-un caz de defăimare sau calomnie în scris trebuie să demonstreze că afirmația acuzatului a fost făcută cu maliție, cu bună știință sau neținându-se cont de falsitatea acesteia. Această lege a permis publicațiilor să introducă noi comentarii maliție despre președinți și alte figuri publice. Goldberg a ajuns la concluzia că nu va fi niciodată posibil să stabilești motivul acuzatului, așa că a preferat să evite explicațiile pentru presă.

lui Jack[1]. Ajung să fie atât de detașați în ce privește viața, acolo, la Curtea Supremă. Domnește acolo o atmosferă de adâncă venerație. Cu toate acestea, Arthur Goldberg e sclipitor. Dar vorbește mai mult despre sine decât oricare alt om pe care l-am cunoscut în viața mea.

Așa a fost întotdeauna sau este o chestiune…

Ei bine, la început, când obișnuia să vină tot timpul la noi la micul dejun pentru legea muncii… evident că discutau despre legea muncii. Dar, după alegeri, chiar am început să-l cunosc mai bine pe Arthur Goldberg. Și am fost pur și simplu îngrozită. Dar, vezi tu, știu că este sclipitor. Cred numai că nu e bine să fii atât de mulțumit de sine.

În afară de Rusk și de Day, președintele a fost cât se poate de mulțumit de cabinetul lui. Ce părere ai?

Da, cred că nu s-a cramponat prea mult de Day pentru că, nu știu… vreau să zic, Departamentul Poștelor constituie o problemă?

Nu, cred că Day l-a condus extrem de competent.

Da, Day a fost doar… nu știu… era tot timpul luat în râs la balurile pentru strângerea de fonduri pentru cei care suferă de scleroză multiplă. Întotdeauna mi s-a părut că e absurd. Dar așa văd eu lucrurile și niciodată n-am discutat despre el cu Jack. Dar nu cred că avea o părere prea bună despre el.

Un lucru interesant este intuiția președintelui în privința oamenilor, pentru că abilitatea lui de a alege dintre oamenii pe care nu-i cunoștea îndeaproape… chiar și Lovett și McCloy[2] *de exemplu. Nu-i cunoscuse prea bine înainte, nu-i așa?*

---

[1] Referire la o reclamă din *Dallas Morning News*, pe o pagină întreagă, ce purta amprenta extremei drepte, apărută în ultima dimineață din viața lui JFK, în care președintele era acuzat de trădare, ceea ce l-a determinat să o prevină pe Jacqueline că Dallasul, bastionul dreptei radicale, era „țara nebunilor".

[2] John McCloy (1895–1989) a fost, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, consilierul secretarului de Război al lui FDR, Henry Stimson,

Nu cred. Adică, evident că îi cunoștea, însă nu foarte bine. Își dădea seama de caracterul lor vorbind cu ei, deși cred că a făcut o greșeală cu Dean Rusk, dar, cum ai spus și tu, Dean Rusk lasă o impresie extraordinară când vorbești cu el. Te face să crezi că poate salva lumea.

Asta ar fi... după ce îi judeca? Discuta cu ei... ăsta era principalul lucru, evident, apoi lua de la Sarge[1] *o grămadă de rapoarte despre ei.*

Da. Avea toate acele rapoarte și alte lucruri, lucruri pe care alții le-au spus despre ei, apoi veneau la el. E ca un interviu pentru a fi acceptat la școală sau ceva în genul ăsta. Cum să spun, stătea în camera de zi cu ei vreo două ore și nu făceau decât să discute.

Îți spunea vreodată despre ce discutau?

Ei bine, a fost o perioadă atât de grea pentru el, avea zile pline. Iar apoi, când venea să mă vadă la spital... Ți-am spus la un moment dat ce zicea despre McNamara și știu cât de dezamăgit a fost de Loveless... foarte convins, care nu avea nici o soluție la problema fermelor și nici un gând original. Ceilalți... ar fi trebuit să îl întreb despre asta, dar când trăiești cu un om care e atât de ocupat și toate cele, la sfârșitul zilei nu vrei să-i pui tot felul de întrebări. Așa că prinzi și tu din ce le spune altora sau din ce îți spune ție... deși, poate că îmi doream mult să știu. O să-mi amintesc mai multe mai încolo. Acum, nu-mi mai vine nimic în minte despre lucrurile pe care știu că mi le-am amintit înainte.

O să-ți amintești. Avea și alte bătăi de cap în afară de Franklin și Stevenson în acea perioadă? Îți amintești și altceva ce ar fi putut să-i pună probleme?

Nu. Îmi amintesc... am mai spus asta înainte... că l-a pus pe Clark Clifford să facă treaba aia cu reorganizarea? Nu a fost

---

precum și un avocat republican pe Wall Street cunoscut sub numele de „Președintele cercurilor guvernante". L-a sfătuit pe JFK cu privire la măsurile de dezarmare.

[1] Sargent Shriver făcea muncă de cercetare cu privire la potențialele persoane care aveau să fie numite.

bătaie de cap. A fost foarte mulțumit de asta. Am spus asta pe banda dinainte?

Nu, nu ai spus.

Ei bine, imediat după ce a fost ales, l-a sunat pe Clark Clifford. Cred că îl întrebase pe Clark cu mult înainte de alegeri, spunându-i „Dacă voi fi ales, trebuie să fii pregătit imediat pentru mutare". Astfel, Clark se ocupase de asta, știi tu, realizând lucruri măreațe, astfel încât toți cei care primiseră sarcini au petrecut acele luni din noiembrie până în ianuarie la biroul omului căruia urmau să-i ia locul. Și a spus că nici o tranziție nu se mai desfășurase, știi tu, atât de bine. Dar se gândea la asta cu mult timp înainte de a fi ales.

Tu ce simțeai în legătură cu venirea la Casa Albă?

E amuzant. La început, îmi făceam probleme cu mutatul la Casa Albă[1]. Asta a fost înainte de începerea campaniei sau a fost atât de aproape... știi tu, gândeam la fel cum ar gândi oricine. Va fi un spațiu lipsit de intimitate, Serviciile Secrete, n-o să-mi mai văd soțul. Apoi, odată ce Jack a fost nominalizat și toate astea, am fost atât de fericită pentru el. Și apoi, odată ajuns acolo, cum să zic, te bucurai atât de mult pentru el, apoi mi-am dat seama că a fost chiar cea mai fericită perioadă a vieții mele. Atunci am fost mai mult ca oricând atât de apropiați unul de altul... nu-mi imaginasem apropierea fizică de a avea biroul în aceeași clădire și de a-l vedea de atât de multe ori pe zi. Era întotdeauna o mare tensiune să locuiești acolo, dar obișnuiam să... îmi amintesc că mă gândeam „Ce-o fi fost în capul meu de-am pierdut atâta timp făcându-mi griji, îmi imaginam că ni se va destrăma căsnicia odată cu venirea la Casa Albă?" Și aici am fost atât de fericiți. Iar apoi m-am gândit că niciodată nu știi ce e cel mai bine pentru tine[2]. Apoi, odată ajunși la Casa Albă, îmi făceam tot timpul

[1] După alegeri, JFK a aflat că această perspectivă o deprima atât de tare pe soția sa, încât a fost nevoit să-l roage pe FDR Jr. să o liniștească.

[2] În iunie 1962, Jacqueline i-a scris prietenului ei William Walton: „Viața mea aici de care m-am temut și care, la început, m-a copleșit... este acum sub control și sunt cele mai fericite momente pe care le-am trăit până acum...

probleme cum va fi când vom pleca. Și mă tot gândeam, ce să faci cu Jack care, când vom pleca, va avea vreo 51 de ani? Acest tigru într-o cușcă, atât de tânăr, capabil încă să facă atât de multe. Și, uneori, îl întrebam despre asta și mă îngrijoram. Și el mă liniștea întotdeauna și îmi spunea „Știi doar, nu va fi o problemă când se va întâmpla asta".

Ce... vorbea vreodată despre ce ar vrea să facă după încheierea mandatului?

Da. La început lua toate astea în glumă și nu-i plăcea să vorbească despre asta și spunea „O, voi fi ambasador în Italia" sau așa ceva. Și asta avea să... dar doar mă tachina. Iar eu spuneam „Trebuie să candidezi pentru Senat". Și... încă o dată, asta demonstrează ce om minunat era Bobby. Odată i-am spus lui Bobby că eram atât de îngrijorată și că mi-aș dori ca Jack să candideze pentru Senat, știi tu, să-i ia locul lui Teddy, pentru că Jack mi-a spus că nu ar accepta doi frați acolo. Așa că Bobby a mers și a vorbit cu Teddy, apoi s-a întors și mi-a spus că Teddy îi zisese că nu va candida când Johnny... așa îi spuneau frații lui... va fi în cursă, ceea ce este foarte emoționant, pentru că asta e cea mai înaltă funcție la care cred că Teddy ar fi putut spera vreodată. În fine, i-am spus asta lui Jack pentru că îmi amintesc că întotdeauna spunea cum John Quincy Adams...

Da.

... a revenit și a fost congresmen toată viața sa, iar eu eram de părere că putea fi senator și să aibă un sediu de unde să-și rezolve toate lucrurile. Iar Jack a fost cu adevărat rănit când i-am spus asta. Și a fost și impresionat că îmi păsa atât de mult și că eram atât de îngrijorată, dar mi-a spus „Nu, niciodată nu aș face asta. Și să-i răpesc asta lui Teddy? Cum crezi că aș face așa ceva? Așa că du-te la Bobby și spune-i că nu accept". Însă cred că asta arată legătura strânsă dintre cei trei frați.

---

nu datorită funcției, ci datorită apropierii familiei. Ultimul lucru pe care mă așteptam să-l am la Casa Albă".

Da.

Că fiecare ar… Bobby care îl face pe Teddy să renunțe la ceea ce își dorea cel mai mult, lucru pe care Teddy îl face cu plăcere, iar apoi Jack care refuză. Toți se ajutau unul pe altul cu atâta dragoste. Și chiar spre sfârșit, Jack se gândea să fie editor la un ziar prestigios sau… nu știu. Bundy mi-a spus aseară că se gândea că ar putea ajunge la televiziune sau ceva în genul ăsta. Cred că ar fi trebuit să facă ceva. Devenea chiar entuziasmat de asta. Uneori vorbea cu Ben Bradlee despre asta… „Crezi că am putea cumpăra *Washington Post*?"… sau așa ceva, era jovial, dar îți dădeai întotdeauna seama când se amuza cu o idee care îi era pe plac. Cred că ar fi călătorit prin lume, ar fi scris o carte, ar fi făcut ceva cu biblioteca și apoi s-ar fi axat definitiv pe această direcție.

Unde ați fi… unde crezi că ați fi locuit?

Ei bine, am presupus că am fi locuit în Cambridge, dar poate că nu e așa. Apoi, am crezut că ar trebui să locuim tot în Washington, dar acum știu că nu ar fi fost o idee bună. Și Jack întotdeauna a spus că nu ar trebui să locuim în Washington. Avea dreptate. Ar fi prea greu pentru un fost președinte să locuiască în orașul ăsta care e atât de interesat de noul președinte. Poate am fi locuit în…

Mi-a spus că ar fi vrut să locuiți în Cambridge o parte din an. Mi-a lăsat impresia că ar fi petrecut trei sau patru luni pe an acolo și dacă…

Probabil Cambridge, New York. Cred că așa am fi făcut.

Și ideea cu ziarul de asemenea…

Știi, asta ar fi fost…

Considerată ca o posibilitate.

Da, el ar fi făcut asta ca pe o slujbă cu normă întreagă. Iar Bundy mi-a spus seara trecută… M-a întristat nespus întrucât pentru Jack ar fi putut urma cea mai fericită perioadă. Mi-a spus că ar fi fost un fel de „președinte al Vestului". Și, știi tu, oriunde s-ar fi dus, ar fi fost… și orice spunea, oamenii l-ar fi ascultat. Iar apoi Bundy mi-a mai zis… nu știu dacă e adevărat sau nu… că, după

o vreme, i s-ar fi cerut să se întoarcă, astfel că ar fi trebuit să facă ceva ca să vadă dacă se poate să ai și un al treilea mandat… îți dai seama, nu succesiv, ci mai încolo. Eu spuneam mereu „Mi-aș dori să poată institui o lege prin care să poți rămâne acolo pe viață"… pentru că, atunci când pleci de la Casa Albă, singurul lucru… și Jack spunea mereu asta… este că simți o teamă înfiorătoare care te cuprinde în fiecare zi când iei să citești ziarul de dimineață pentru că știi cât de aproape este… cum cineva poate să facă o greșeală, ca, de exemplu, rachetele Skybolt[1] sau altele asemenea, și totul poate să sară în aer. Iar președintele trebuie pur și simplu să supravegheze pe toată lumea, peste tot, cum numai cineva tânăr și sclipitor ca Jack o poate face. Așa că ai fi fost speriat tot timpul, știind că nu aveai nici o putere să intervii. Dar Jack a spus întotdeauna „O, Dumnezeule, nu, niciodată. Opt ani sunt de-ajuns în locul ăsta". Apoi vedeai că într-adevăr… greutățile, felul în care privești fotografiile cu Lincoln de-a lungul anilor și cum a ajuns din ce în ce mai obosit și mai bătrân. Vezi asta și în fotografiile cu Jack. Deși nu vorbea niciodată despre… uneori vorbea despre asta, dar, vezi tu, niciodată nu se văieta sau nu își plângea de milă. Dar spunea mereu, cum să zic, ca un prizonier care se gândea cum să scape… „O, nu, opt ani sunt de-ajuns în locul ăsta".

Când… când ai început să te gândești la proiectul de restaurare al Casei Albe? Dinainte?

Da, cred că odată ce Jack a fost ales sau poate de fiecare dată când mă gândeam că aș putea fi soția președintelui. Știam că era nevoie să fie făcut. Iar apoi, în Florida, între Crăciun și inaugurarea mandatului prezidențial, le-am cerut să-mi trimită o grămadă de cărți de la Biblioteca Congresului. Și, când am ajuns acolo, după învestire, am stat în pat vreo săptămână în Dormitorul Reginei, dar îmi amintesc că m-am văzut cu David Finley și poate cu John

[1] În 1962, Statele Unite au anulat brusc programul de construire a rachetelor Skybolt, inclusiv cele promise prim-ministrului britanic Harold Macmillan, ca un îndemn pentru acesta de a renunța la propriul program de construire a rachetelor sol–aer. Comportamentul nepăsător al Washingtonului față de aliatul britanic i-a știrbit prestigiul lui Macmillan în propria țară.

Walker[1], așa că a început imediat. Pentru că era de-ajuns să te uiți la locul ăla. Poate doar pentru că mai fusesem la Casa Albă, bineînțeles, la niște recepții ale congresului și doamna Eisenhower mi-a oferit un mic tur al acesteia.

Cum a fost?

Ei bine, ar putea fi interesant, dar... citisem în ziar că se obișnuia ca prima-doamnă să îi arate împrejurimile celei care urma după ea. Și era ultimul lucru pe care mi-l doream pentru că, după cum am spus, urma să nasc. Așa că am rugat-o pe Tish[2] să ia legătura cu Mary Jane McCaffrey, secretara doamnei Eisenhower. Doamna Eisenhower i-a spus doamnei McCaffrey să nu le ofere nici un fel de ajutor oamenilor noștri.

Cum?

Dar Tish o cunoștea cumva, așa că obișnuia să se întâlnească cu Mary Jane, se furișau să ia prânzul împreună. Iar Tish o simpatiza

[1] David Finley (1890–1977) a fost primul director al Galeriei Naționale de Artă; primul președinte al Asociației Istorice a Casei Albe înființată de doamna Kennedy; membru al Comisiei pentru Arte Frumoase (a refuzat donațiile nedorite în numele comisiei); și, din 1950 până în 1963, președinte al Comisiei pentru Arte Frumoase a SUA, care se ocupa de designul clădirilor federale și al monumentelor din capitală. După cum îi scria Jacqueline unui alt funcționar, Bernard Boutin, îl considera pe Finley „un om foarte cultivat și un adept al protejării monumentelor... dar dacă ar fi acționat cu și mai multă forță, ar fi putut fi salvate mult mai multe". John Walker al III-lea (1906–1995) a fost directorul Galeriei Naționale din 1956 până în 1969. După învestirea ca președinte a lui Kennedy, Jacqueline se recupera încă după nașterea traumatică a lui John.

[2] Letitia Baldridge (n. 1925), o femeie înaltă, energică și puternică, studiase, ca și Jacqueline, la Farmington și la Vassar și era o prietenă a familiei Auchincloss. A lucrat în două ambasade americane din Europa și și-a dat demisia din funcția de director executiv de la Tiffany pentru a-și începe propria afacere în domeniul relațiilor publice în Milano când, în 1960, Jackie a sunat-o să-i propună să fie secretar pe probleme sociale la Casa Albă „dacă Jack reușește". Când Baldridge a renunțat la post în primăvara lui 1963, JFK i-a spus că este cea mai „emoțională" femeie pe care a cunoscut-o.

pe Mary Jane foarte mult și aceasta îi spunea, înțelegi tu, lucruri pe care era bine să le știi. Așa că am întrebat-o dacă trebuie să, înțelegi tu, „Dacă doamna Eisenhower are de gând să facă ceva, aș putea să fac asta cât mai repede pentru că nu știu când voi naște?“ Și, atunci când doamna McCaffrey i-a transmis mesajul doamna Eisenhower, i-a sărit țandăra și a spus „Asta este casa mea și nimeni n-o să o viziteze“... și tot așa. Când am primit mesajul ei, m-am simțit atât de ușurată pentru că m-am gândit ce aveam să văd plimbându-mă prin casa aia enormă, îți dai seama, era vorba de o jumătate de oră și de o ceașcă de ceai. Am fost atât de bucuroasă că nu trebuia să fac asta. Apoi m-am internat și l-am născut pe John și totul a fost oarecum dramatic. Și, cred că după asta, presa a început să o instige pe doamna Eisenhower. Așa că a început să o bată la cap pe Tish și pe toată lumea: aș putea să trec și să vizitez casa în ziua aia înainte de a pleca în Florida? Și m-am externat cam pe la prânz, urmând să plecăm spre Florida pe la două jumătate, am impresia. Nici n-am vrut să mă duc. Nu făcusem nimic, doar m-am învârtit prin cameră, era atât de plictisitor, după cezariană, îți e greu să mergi și așa mai departe pentru o vreme. Ca o proastă, am spus că mă duc. Îmi doresc să nu fi făcut asta. Și au spus că vor avea un scaun cu rotile și tot ce era nevoie. Dar n-a fost nici un scaun cu rotile și am fost târâtă pe la fiecare etaj, nici măcar nu mi s-a oferit un scaun să mă așez și am fost pusă să intru și să ies din... să trec prin fața presei. Și când m-am întors, aveam o stare lamentabilă și nu m-am putut opri din plâns timp de două zile. A fost ceva care te secătuiește de toate puterile când nu mai ai nici un pic de forță în tine. Așa că nu a fost foarte frumos din partea doamnei Eisenhower[1].

Îngrozitor. Dar de ce crezi că a făcut asta?

Era foarte amuzantă. Mereu spunea „casa mea“ și „covoarele mele“ și cred... nu zicea președintele Eisenhower în timpul

[1] Ulterior, a fost informată că Mamie Eisenhower spusese personalului ei să țină un scaun cu rotile în spatele unui paravan ornamental, dar să-l aducă numai dacă doamna Kennedy îl cerea în mod expres. După zborul la Palm Beach, Jacqueline și-a petrecut următoarele două săptămâni în pat.

campaniei „De fiecare dată când Mamie se gândește că fata aia ar putea veni la Casa Albă o aud făcând pfu“... sau uf sau mai știu eu ce sunet fermecător? Vezi tu, era o atmosferă veninoasă acolo sau așa ceva. Și apoi, oamenii ziceau că murea de nervi când auzea despre toate lucrurile pe care le făceam. Mă gândesc că nu e niciodată plăcut să auzi despre noua primă-doamnă care face ceea ce ar fi trebuit să faci tu și așa mai departe. „Dar am auzit despre Camera Roșie că e purpurie“, zicea ea. N-o învinuiesc pentru asta, dar te gândești că ar fi putut să fie și ea mai înțelegătoare înainte.

Da. Cum se înțelegeau președintele și președintele Eisenhower...

Cred că președintele Eisenhower s-a purtat frumos când au mers... când a avut loc prima întâlnire dintre ei. Nu știu despre ce au vorbit, dar Eisenhower a spus „Acum vreau să-ți arăt cât de repede ajung elicopterele aici ca să te ia“. Și a apăsat un buton, iar elicopterele au fost acolo în trei minute și am plecat. Așa că Eisenhower s-a purtat frumos cu el.

Ce părere avea președintele despre Eisenhower?

Ei bine, nu una prea bună. Știi ce mi-a spus odată Joe Alsop... ce ne-a spus amândurora? „Eisenhower ar fi cel mai prost președinte al Statelor Unite, posibil cu excepția lui James Buchanan“. Știi, Jack a văzut că toate astea se puteau face, vreau să zic, cum ne-a ținut pe loc și s-a dovedit... nu cred că avea o părere prea bună despre el. Dar obișnuia să spună „Uite ce sănătos e omul ăsta. E rumen în obraji și zâmbește și chicotește“. A, încă ceva ce am observat, e foarte amuzant. La Casa Albă, în ușa lui Jack... pragul ușii de la biroul lui Jack din dormitorul lui... am crezut că sunt termite. Era plin de găurele. Așa că l-am întrebat pe intendent, domnul West[1], pentru că m-am gândit dacă nu cumva Casa Albă se va deteriora la fel cum s-a întâmplat în timpul lui Truman. Dar era din cauza crampoanelor de la pantofii de

[1] J. Bernard West (1912–1983), intendent-șef din 1957 până în 1969, conducând personalul privat de la Casa Albă, a avut o relație apropiată și productivă cu doamna Kennedy. A susținut-o și i-a oferit tot sprijinul în eforturile ei de restaurare a Casei Albe.

golf. Să nu-ți vină să crezi. Cred că îi purta tot timpul peste tot la Casa Albă.

La fel și în biroul președintelui.

Da. Acum s-au mai estompat. Nu se mai observă așa de mult.

Îți amintești ceva despre vizita lui Nixon la Palm Beach? N-a venit în perioada interregnului?

O, Jack s-a dus să se întâlnească cu el?

Nu, așa este. Era pe undeva în apropiere în Florida.

La nu știu ce hotel[1].

Așa este. Președintele a mers să se întâlnească acolo cu el.

Cred că asta a fost fie când eram în spital, fie... Trebuie să fi fost înainte, chiar după alegeri.

Așa e. Cred că a fost înainte ca tu să naști.

Da, când eram în Washington. Nu-mi amintesc nimic despre... Smathers[2] l-a însoțit pe Jack? Sau Smathers s-a dus altă dată și mi-a spus cât de epuizată era doamna Nixon și că zăcea ca un cadavru în scaunul ăsta, știi, nu se mișca deloc și avea o expresie amară, deznădăjduită și cât de îngrozitor de deplorabilă era. Cineva i-a povestit asta lui Jack. Că, știi tu, spunea cele mai îngrozitoare lucruri și „Să mai numărăm o dată voturile!" și altele asemenea. Nu-mi prea amintesc despre discuția lui cu Nixon. Adică îmi amintesc că mi-a vorbit despre asta, dar acum nu-mi amintesc ce mi-a spus. Doamna Kennedy mi-a spus să pun pe hârtie tot ce se întâmpla în timpul primului an de căsnicie și am făcut asta, dar nu am nimic important... ce i-a spus Arthur Krock lui Dean Acheson sau lucruri din astea. Și în toți ceilalți ani când ar fi trebuit să notez diferite chestiuni, n-am făcut-o.

Ce părere avea președintele despre restaurare?

---

[1] Cei doi s-au întâlnit într-o vilă de la marginea oceanului situată lângă hotelul Key Biscayne.

[2] George Smathers, senator democrat de Florida

Despre restaurare?

La Casa Albă.

Îl interesa acest aspect. Întotdeauna era interesat de lucrurile care mă preocupau, dar apoi a avut emoții în legătură cu asta. Cum să spun, voia să fie sigur că totul era făcut așa cum trebuie, așa că l-a trimis pe Clark Clifford la mine. Iar Clark Clifford era atât de agitat pentru că a încercat să mă convingă să nu fac asta, ceea ce Jack niciodată...

De ce? Din motive politice?

Mi-a spus „Nu te poți atinge de Casa Albă". Spunea „E atât de bizar. Tuturor, întregii Americi i se pare un lucru bizar și uită-te la Balconul Truman. Iar dacă încerci să faci schimbări, va fi exact aceeași situație". Eu i-am spus „Nu se va întâmpla ca atunci cu balconul lui Truman[1]", apoi i-am povestit despre Harry du Pont[2]

[1] Președintele Truman a fost acuzat în 1947 pentru apostazia sa de a construi un balcon la etajul al doilea pe fațada sudică a reședinței. În martie 1963, Jacqueline i-a scris lui David Finley, a cărui ocupație era să respingă plângerile în legătură cu unele dintre inovațiile ei, că „Președintele mi-a spus că ai fost singurul care l-a susținut pe președintele Truman în chestiunea cu balconul! – n-am știut asta – dar ar fi trebuit să-mi dau seama... pentru că asta te caracterizează pe tine". Finley, originar din Carolina de Sud, i-a răspuns că „Trebuie să fiu sincer... Am fost de acord cu ceilalți membri ai Comisiei că la o casă de secol XVIII în stil georgian, așa cum este Casa Albă, nu ar trebui să se spargă linia de coloane pentru a face un balcon, le fel cum se proceda în secolul al XIX-lea în cazul conacelor din Sud". Dar președintele privise obiecția lui cu bunăvoință și „Domnul Truman îmi era prieten". Răspunzând la scrisoarea lui Finley că, în acel an, avea să părăsească Comisia pentru Arte Frumoase, doamna Kennedy i-a scris una dintre cele mai emoționante scrisori care i-a adus loialitatea și afecțiunea multora dintre cei cu care a lucrat: „Nu mi-am imaginat niciodată că s-ar putea întâmpla un lucru atât de îngrozitor – în timpul vieții mele... E de neconceput să mă gândesc la o existență fără tine... Ce voi face? Nu voi putea găsi vreodată cuvintele prin care să-mi exprim toată recunoștința și afecțiunea și îndatorirea pe care le voi avea pentru tine până în ziua când voi muri".

[2] Henry du Pont (1880–1969), republican, moștenitor al unei mari averi, a fost un respectat expert în arta americană, în mobilier și horticultură și și-a

și despre toți oamenii pe care speram să-i implicăm. Și despre momentul când am fost nevoită să-i fac o scurtă vizită lui Harry du Pont. Așa că totul a început să prindă contur încetul cu încetul și cum am organizat comisia și ne-am ocupat de anumite chestiuni legale și… apoi Clark s-a descurcat minunat când a alcătuit ghidul[1]. Așa că, imediat ce Jack a văzut că totul se desfășura cum trebuie, că eram bine sfătuiți, vreau să spun că a fost atât de entuziasmat în legătură cu asta.

Era extrem de mândru. Îi plăcea să aducă oamenii și să le arate împrejurimile…

A, da, biroul pe care i l-am găsit atât de repede[2]? Ei bine, a fost unul dintre primele lucruri, iar apoi… dar a fost nituit… și, a, turul

---

arătat interesul pentru a reface Winterthur, vechiul domeniu al familiei de 900 de acri din Delaware, acesta fiind deschis publicului în 1951, având amenajate camere de epocă și grădini. Du Pont a fost președintele Comisiei pentru Arte Frumoase, comisie bipartizană alcătuită din figuri americane remarcabile care îi ofereau sfaturi în legătură cu restaurarea Casei Albe. Ca iubitor al artei americane, du Pont era uneori deranjat de improvizațiile de inspirație franceză ale lui Stéphane Boudin. În timpul vizitelor la Casa Albă, du Pont rearanja uneori mobila, după care Jacqueline o muta discret la loc. Când du Pont încerca să împiedice unul dintre planurile lui Boudin pentru Camera Verde, Jacqueline i-a scris lui J.B. West: „Te rog să îi atașezi și această umilă scrisoare prin care îi solicit acordul. Dacă nu ni-l oferă, va avea surpriza de a afla că l-am pus oricum în aplicare!"

[1] Clifford a ajutat-o de asemenea pe doamna Kennedy să pună bazele Asociației Istorice a Casei Albe care, până în ziua de azi, suportă cheltuielile de întreținere pentru camerele accesibile publicului din interiorul reședinței, ajută familiile prezidențiale să achiziționeze tablouri și mobilă și publică versiuni contemporane ale ghidului *The White House: An Historic Guide* și cărți despre președinți, prime-doamne și grădinile Casei Albe, toate acestea fiind demarate de Jacqueline Kennedy. Ghidul a fost cumpărat de jumătate de milion de cititori în primele șase luni de la apariție, aducând sume substanțiale în contul noii asociații.

[2] Printre comorile neglijate ale Casei Albe, Jacqueline a descoperit biroul în stil victorian făcut din lemnul corabiei H.M.S. *Resolute*, ce a devenit apoi faimos în Biroul Oval al lui JFK și, de la Gerald Ford încolo, a fost folosit de toți președinții, cu excepția unuia singur.

televizat[1] al Casei Albe... obișnuia să-l urmărească tot timpul. Era atât de drăguț, era mândru de mine. Apoi, cu ghidul a fost altă problemă. Îți dădeai seama că nu puteai strânge nicicând destui bani ca să-l alcătuiești. Îți imaginezi, oamenii nu aveau de gând să renunțe la piesele bune de mobilier sau stăteai la nouăzeci și nouă de cești de ceai cu vreo doamnă în vârstă și îți dona cincizeci de dolari. Așa că întotdeauna m-am zbătut să scriu ghidul. Dar custodele nu se punea nici într-un chip pe treabă... doamna Pearce. Îi plăcea să stea la ceai cu alți custozi. A fost foarte dificil, dar am reușit să-l scriem. Însă apoi Jack McNally... un irlandez micuț și vesel, care se ocupa să-i plimbe pe oameni prin Casa Albă și de organizarea tururilor... a spus că ar fi absolut revoltător și un sacrilegiu față de ceea ce este pentru națiunea noastră... anume, pentru Casa Albă... să faci negoț acolo și toate celelalte. Mulți erau de părere că nu poți să vinzi un ghid acolo. Iar eu am susținut că poți să o faci, pentru că avea să fie unul cu adevărat de calitate. Astfel, când i-am spus lui Jack toate astea, vezi tu, deși mai multe voci îl sfătuiau să nu o facă, el a ascultat de mine și mi-a zis: „Fie, dă-i drumul". A fost frumos din partea lui, iar lucrurile au ieșit bine în final.

Ai primit vreodată critici pentru ceea ce ai făcut la Casa Albă în toți acești ani?

Niciodată... nu, toată lumea s-a arătat extrem de interesată. Apoi au început tururile. Și în fiecare seară venea acasă, spunând „Astăzi am avut mai mulți vizitatori"... asta se întâmpla după ce am găsit măsuța lui Monroe, sau așa ceva... „decât a avut familia Eisenhower în primii doi ani". Și adeseori el... iar apoi, ghidul a început să se vândă bine... întotdeauna îl necăjea pe McNally pe tema asta. Era cu adevărat mândru. Eu eram atât de fericită că... că reușisem să realizez ceva care să-l facă să fie mândru de mine. O să-ți spun un lucru minunat despre el. Chiar am fost ... nu m-am

[1] În februarie 1962, turul de restaurare al Casei Albe, ce a durat câteva ore, a fost urmărit de 56 de milioane de telespectatori și i-a adus un premiu Emmy onorific.

schimbat cu nimic când am ajuns la Casa Albă, dar presa te făcea să pari un om diferit. Dintr-odată, tot ceea ce înainte reprezenta un neajuns pentru tine... coafura, faptul că vorbeai franceza, că nu erai înnebunit după campanii și că nu-ți băgai mâinile până la cot în făină ca să faci pâine... cum să zic, toată lumea credea că eram o snoabă și că uram politica. Ei bine, Jack nu m-a făcut niciodată să mă simt că aș fi fost un neajuns pentru el, dar eram. Și apoi urma să nasc și nu m-am putut duce în campanie. Iar când am ajuns la Casa Albă, toate lucrurile pe care întotdeauna le făceam au devenit dintr-odată minunate, pentru că tot ce face prima-doamnă este diferit, toată lumea vorbește despre asta... și eram atât de fericită pentru Jack, mai ales acum, numai după trei ani împreună, că a fost mândru de mine atunci[1]. Pentru că asta îl făcea atât de fericit... ca și pe mine. Așa că au fost cei mai fericiți ani ai noștri.

Era extrem de mândru. Și era mândru că putea să afle toate acele informații de la tine. Îi plăcea să vorbească despre mobilă și picturi, lucruri pe care... despre care nu știa foarte multe înainte.

Așa este, apoi chiar a început să cunoască multe despre ele. A început să-l intereseze sculptura. Am uitat cum s-a întâmplat asta. A, Stas îi dăduse lui Lee, de Crăciun, un cap roman. Și apoi ăsta a fost primul lucru pe care l-a văzut și care l-a făcut să se ocupe de sine. Și obișnuia să meargă la Klejman, vizavi de Parke-Bernet

[1] Doamna Kennedy este modestă în ceea ce spune aici. Încă de la marea lor vizită la Paris din mai 1961 și, mai ales, de când a organizat turul televizat al Casei Albe, nu numai că nu mai reprezenta un neajuns politic, dar ar fi fost un câștig major pentru președinte dacă ar fi candidat pentru un al doilea mandat în 1964. Conștient de acest lucru, JFK încerca să o convingă să accepte a-l însoți în călătoriile plănuite în Texas și California, care aveau să preceadă acea campanie. Aflați la hotelul Rice din Houston, în ultima lor seară petrecută împreună, președintele l-a rugat pe Dave Powers, de față cu ea, să facă o comparație între mulțimea care îl întâmpinase în ziua aceea și cea care îl întâmpinase cu un an în urmă, când venise în Houston singur. Kennedy a radiat de încântare când Powers i-a spus că numărul oamenilor era cam același, „dar veniseră cam cu o sută de mii mai mulți pentru Jackie".

în New York... vizavi de Carlyle[1], de fiecare dată când era acolo... și le studia, și a început să cumpere toate sculpturile grecești pe care le vezi în camera asta... toate sculpturile egiptene. Apoi chiar a început să se priceapă în acest domeniu. Evident, îi plăcea mult pentru că, fiind ceva atât de vechi, spunea: „Gândește-te, e din 500 î.Hr". Dar avea ochi pentru asta. Să-ți povestesc ceva despre gusturile lui... când Boudin, decoratorul francez de la Jansen... de fapt, mai mult decât un decorator... e pur și simplu un cărturar... era de față, îmi spunea cum să aranjez lucrurile sau cum să agăț tablourile[2], iar eu aveam dubii. Apoi îi ceream părerea lui Jack, fără să îi spun ce credea Boudin. Și Jack, cam în cinci sau șase rânduri, momente pe care mi le-am notat, a fost de aceeași părere cu Boudin. Avea... am fost atât de dezamăgită de Camera Albastră prima dată când am văzut-o. Mi s-a părut că era cam exagerat[3]. Dar lui Jack i-a plăcut. Chiar avea ochi pentru așa ceva și alegea

[1] În timpul mandatului de la Casa Albă, familia Kennedy avea rezervat un apartament la hotelul Carlyle din New York. Parke-Bernet era o casă de licitații, iar J.J. Klejman un dealer de antichități.

[2] Stéphane Boudin (1888–1967), președintele firmei pariziene de design Maison Jansen, care coordonase lucrările de restaurare la Versailles, Malmaison, castelul Leeds și pentru alte monumente istorice, a fost angajat de doamna Kennedy să o ghideze în proiectul ei de la Casa Albă. Aceasta i-a spus unuia dintre asistenții săi: „Am învățat mai multe despre arhitectură de la Boudin decât din toate cărțile pe care le-aș putea citi". Pentru a evita o controversă publică, una care s-ar fi putut isca din cauză că, pentru un astfel de proiect, nu fusese adus un american, personalul ei, cu consimțământul lui Boudin, a făcut tot posibilul să-l țină departe de ochii lumii. Dar Jacqueline considera cât se poate de potrivit să consulte un francez datorită contribuției francezilor la Revoluția Americană, talentului francezilor de a folosi arhitectura și arta pentru a reda gloria națională și pentru că, gândindu-se cum ar trebui să arate Casa Albă, era captivată de sensibilitatea președinților Jefferson și Monroe, ambii foști ambasadori la Paris, care au decorat reședința cu artefacte, picturi și mobilă franțuzești sau de inspirație franceză.

[3] Ea se temea de reacția negativă a publicului cu privire la noul design al camerei unde culoarea albastră nu mai era predominantă. Dar până în 1980, a ajuns să considere încăperea „capodopera lui Boudin", inspirând un sentiment de „fast, ceremonie, ospitalitate și grandoare".

cele mai bune lucruri. Regăseai bunul-gust în fiecare fațetă a caracterului său... pentru oameni, pentru cărți, pentru sculptură, pentru mobilă, pentru camere, pentru case. A cumpărat casa noastră din Georgetown pentru că mânerul ușii era vechi, ceea ce l-a încântat, și îi plăcea aerul vetust al acesteia. La a zecea noastră aniversare a fost atât de drăguț. Știi tu, după cină, era timpul să ne dăm cadourile. Și, dintr-odată, Provi, micuța noastră menajeră, intră în cameră cu vreo treizeci de cutii diferite. Erau toate luate de la Klejman, cu excepția uneia... știa că obișnuiam să colecționez schițe, așa că îmi adusese vreo două schițe de la Wildenstein[1]. Și îmi amintesc că pe la început, după ce ne-am căsătorit, obișnuia să-mi dea tot timpul lucruri care îi plăceau, cum ar fi o scrisoare a lui Byron sau o scrisoare a lui John Quincy Adams, sau altele asemenea, ceea ce mă bucura. Și mi-am dat seama că, dintre toate cadourile, cel mai mult își dorea să-mi aleg această brățară alexandrină. E foarte simplă, din aur, înfățișând un fel de șarpe. Și era cel mai simplu lucru dintre toate și am văzut că, efectiv, era încântat de ea. Stătea pur și simplu cu ea în mână. Așa că, îți dai seama, era un cadou special și nu voia să-mi spună pe care avea de gând să mi-l dea, dar am înțeles și am ales brățara.

Cum a ales toate astea? Dintr-un catalog? N-ar fi...

A, păi cred că l-a rugat pe Klejman să-i trimită... vorbise cu el la telefon și îi ceruse să-i trimită o grămadă de lucruri. Avea vreo cincizeci de obiecte la el în cameră, pentru că tot timpul... cât a durat cina, a stat închis la el în cameră. Și a ales vreo cincisprezece dintre ele, gândindu-se care mi-ar plăcea. Iar unul dintre ele era o zăbală pentru căpăstrul calului din perioada asiriană, pentru că l-a fascinat că... că fusese folosită, nu știu, în războaiele împotriva perșilor, sau așa ceva... o zăbală de la un cal persan, poate. Sylvia Whitehouse[2] era acolo în seara respectivă și râdea de el. Era atât de nostim să vezi cât de mult îi plăcea asta lui Jack, iar ea a zis:

[1] Wildenstein & Asociații era o galerie de artă din Manhattan.

[2] Sylvia Whitehouse Blake (n. 1930) fusese colegă de clasă cu Jacqueline la Vassar și una dintre domnișoarele de onoare. Soțul ei, Robert, a fost diplomat american.

„Cred că am putea avea ceva mai sentimental pentru a zecea aniversare". Dar, a doua zi, Jack voia să o prindă la căpăstrul poneiului lui Caroline, să vadă dacă era bună. *[Schlesinger râde]*

Îți amintești ceva despre prima zi la Casa Albă?

Da, îmi amintesc. Nu ți-am povestit despre asta?

Nu în timpul interviului.

Aha. Cu doctorul [Travell]... ei bine, în dimineața următoare, stăteam întinsă în pat în Dormitorul Reginei. Stăteam în acea aripă atunci pentru că în aripa noastră se zugrăvea.

Asta e la ceremonia învestirii... sau la o zi după?

A doua zi după ceremonie. Și îmi ridicase piciorul, încercând să mă scape de un cârcel. Pur și simplu, nu puteam să merg. Și cine crezi că dă buzna în cameră, Jack și președintele Truman, iar bietul președinte Truman s-a făcut roșu de rușine. Nu cred că mai văzuse înainte o altă femeie, în afară de soția lui, întinsă în pat în cămașă de noapte. Așa că au ieșit imediat, iar Jack a băgat capul pe ușă și a spus: „Pot să-l aduc și pe el în cameră?" Și, știi, după asta, am avut o discuție foarte agreabilă. Mai târziu, în aceeași zi, l-a adus și pe Robert Frost. Iar apoi, seara, luam mereu cina în Camera Lincoln și ne aduceam mâncarea pe tavă. Știi, iubeam acele zile.

Dar ceremonia învestirii? Îți amintești ceva despre zilele de dinainte de învestire... despre discurs și așa mai departe? Președintele își făcea griji din cauza asta?

Păi, îmi amintesc că și-a scris discursul în Florida[1]. Știi, avea tot felul de hârtii galbene și apoi venea și îți citea diferite fragmente, ștergându-le pe altele care nu-i plăceau. Nu l-am auzit citind întregul discurs până la ceremonia învestirii, dar îmi amintesc că am ascultat fiecare parte, știind că o mai auzisem și înainte. Aveam un mic dormitor în Florida și erau atât de mulți oameni în toată casa... în cea mai mare parte a timpului, eu stăteam în pat.

[1] În dormitorul din colț, aflat la parterul casei din Palm Beach a părinților lui

Iar Jack venea la mine în cameră, știi, pufăind din trabuc, cu un bloc mare de foi galbene și stătea... se așeza pe marginea patului și îmi citea unele lucruri pe care le scrisese, apoi întorcea paginile și mâzgălea ceva pe spatele lor, după care le așeza într-un teanc pe biroul lui, doldora de hârtii, și peste tot în cameră erau împrăștiate hârtii. Apoi ieșea și mergea la vreo întâlnire sau, uneori, juca golf. Era atât de binedispus atunci... arăta atât de bine, îți dai seama, erau niște zile minunate pentru el.

Din câte ți-ai putut da seama, își făcea în vreun fel griji în perioada interregnului?

Nu, tot ce făcea atunci era să rezolve problemele care apăreau, se ocupa de asta. Și asta, când se simțea cel mai fericit. N-a fost deloc îngrijorat, pentru că tot timpul spunea „Cineva trebuie să facă și treaba asta"... cum era?... „și întotdeauna oamenii au reușit să o facă". Există un foarte bun citat al lui despre asta[1]. Dar știa că se poate descurca la fel de bine ca oricine altcineva. Așa că era încântat că, în sfârșit, putea să facă asta. Dar seara, după ce luam cina, câteodată citea în bibliotecă unele părți din discurs sau își întreba... restul familiei sau pe cine mai era acolo.

Cine era acolo în acele momente?

Ei bine, domnul și doamna Kennedy. Și bănuiesc că și Bobby a venit de vreo două ori. Întotdeauna era cineva... apoi Sam Rayburn[2], o dată au venit și Lyndon și Lady Bird. Să vezi, intrai la baie și uitai să-ți iei halatul, dar nu puteai să ieși pentru că Pierre

[1] În ceea ce a ajuns el să numească „discursul său de pace" ținut la American University în iunie 1963, Kennedy a spus: „Aceste probleme sunt create de om. În consecință, pot fi rezolvate de om. Iar omul poate să fie cât de puternic își dorește".

[2] Samuel Rayburn (1882–1961) a fost purtătorul de cuvânt al Camerei Reprezentanților până în 1961 și mentor al tânărului congresmen Lyndon Johnson.

Salinger[1] ținea o conferință de presă la tine în dormitor. O luai pur și simplu razna. Astfel că Jack își lua teancul de foi și îl înghesuia în servietă, cred că atunci când s-a întors la Washington. Nu știu când a fost scris.

Din câte îmi amintesc, s-a întors la începutul săptămânii, iar tu ai venit miercuri, cel mai probabil.

Da, am venit în ziua în care avea loc gala, nu știu ce zi era.

Era într-o joi.

Așa este.

Ți-a plăcut gala[2]?

O, a fost frumos. Știi tu, a fost o seară festivă și zăpada mi-a plăcut mult. Gala… n-am prea… și a trebuit să plec… în mijlocul ei. Îmi amintesc o… anumite momente mi-au plăcut… îmi amintesc un episod care mi s-a părut îngrozitor, era un bărbat pe nume… Alan King? Spunea tot felul de glume oribile despre căsătorie… că soția este o scorpie și că… mă gândeam că e trist când comicii fac asta. Dar, altfel, toată lumea a fost entuziasmată. Și apoi…

Unde ați dormit miercuri seara?

La noi acasă, pe strada 3307. Și apoi, a doua zi de dimineață…

A fost greu? Erați cu toții nerăbdători?

O, da!

Ai dormit bine în noaptea aia?

Păi, în seara aia parcă eram un copil care aștepta Crăciunul, sau așa ceva. Pentru că eram trează când Jack a venit acasă.

---

[1] Pierre Salinger (1925–2004), un bărbat cu gusturi rafinate din San Francisco, fost jurnalist și asistent al lui Robert Kennedy, a fost secretar de presă în timpul campaniei din 1960 și al mandatului de la Casa Albă.

[2] Frank Sinatra (1915–1998), cântăreț și prieten al lui JFK, organizase o gală înainte de învestire, la care au fost invitați artiști de la Hollywood precum cântărețul Nat King Cole și comediantul Alan King.

Și cred că tatăl său organizase și o cină la Paul Young[1] ceva mai târziu. Dar, vezi tu, n-am putut să dorm, eram trează când a venit acasă. Era o noapte specială, pe care o împărtășeam pentru că, știi, în noaptea aia dormeam amândoi în același pat. Apoi, a doua zi de dimineață, ne-am trezit și ne-am îmbrăcat, și era viscol... tot entuziasmul ăla, apoi am plecat de-acasă. Nu m-am gândit nici o clipă atunci că plecam de-acolo pentru ultima oară. Vreau să spun că nu m-am gândit să-mi iau rămas-bun de la ea. Iar apoi am mers la Casa Albă și înainte am băut cu toții cafea în Camera Roșie. Îmi amintesc că stăteam pe canapea lângă doamna Nixon, care arăta foarte bine în ziua aia. Îți dădeai seama că, atunci când voia, putea să fie șic, așa cum se cerea la New York, purtând o haină și pălărie din blană de miel persan. Și doamna Eisenhower... a fost foarte plăcut, știi, toată lumea era acolo, bând cafea și făcând diferite lucruri. Și, când am plecat, am mers în mașină cu Styles Bridges[2] și cu Mamie Eisenhower înspre Capitoliu. Și, pe când eu ședeam în mașină, au ieșit în urma noastră președintele Eisenhower și Jack, sau așa ceva, iar ea a spus: „Uite-l și pe Ike cu jobenul lui. Parcă ar fi Paddy Irlandezul[3]!“ Și cred că imediat și-a dat sea... Iar apoi, în drum spre Capitoliu, a spus că, în seara aia, avea să fie prima dată când când urma să-și formeze numărul de telefon, pentru că, timp de treizeci de ani, avusese centrală telefonică. Mă tot gândeam că mereu a fost cineva care să aibă grijă de oamenii ăștia... dar, în fine. Îți imaginezi, făceam și noi conversație. Apoi, momentul învestirii și cardinalul Cushing, și strana care a luat foc, iar apoi, sărmanul Robert Frost[4].

---

[1] Un restaurant din Washington

[2] Styles Bridges (1898–1961) a fost un senator Republican din New Hampshire și unul dintre cei responsabili cu aranjamentele pentru ceremonia învestirii.

[3] Nu a fost un comentariu tocmai diplomat din partea doamnei Eisenhower care ședea lângă soția celui care era, în acel moment, figura americană de origine irlandeză cea mai proeminentă a națiunii.

[4] În timpul rugăciunii foarte lungi rostite de Cushing, strana a fost învăluită în fum din cauza unei defecțiuni electrice, iar când bătrânul poet s-a ridicat ca să citească un poem pe care îl compusese special pentru

Există o fotografie minunată care surprinde expresia de neliniște de pe chipul tău, fiindcă erai îngrijorată pentru Robert Frost. Ce s-a întâmplat acolo?

A, da. Ei bine, te uitai înspre el, și zăpada îl orbea, încât îi era imposibil să vadă ce scria pe hârtie. Și Lyndon s-a ridicat și i-a ținut pălăria deasupra paginii, dar sărmanul om tot nu vedea nimic. Și arăta de parcă era gata să izbucnească în plâns, era atât de trist, însă, din fericire, știa pe de rost *The Gift Outright*. A, și apoi am asistat la discursul lui Jack. După asta, n-am avut ocazia… mai erau vreo trei în fața mea și toată lumea zicea „De ce nu te-a sărutat Jack la sfârșit?“… ceea ce, bineînțeles, n-ar fi făcut niciodată acolo. Dar trebuia să ieși într-o ordine anume, erau vreo opt persoane între mine și el… eu eram cu femeile, sau ceva de genul ăsta. Și îmi doream atât de mult să îl văd înainte de prânz, să fim singuri. M-am dus într-o cameră cu toate femeile, unde se serveau cherry și cafea, iar el era cu bărbații. Am reușit să îl prind la un moment dat la Capitoliu și, o, eram atât de mândră de el. Există și o fotografie în care eu îi țin mâna pe bărbie, iar el se uită la mine, și avea lacrimi în ochi. Deodată, s-a aprins un bliț, nu credeam că e cineva acolo. În ziare scria „Soția îl apucă de sub bărbie“. Cum să spun, a fost mai emoționant decât orice sărut, pentru că ochii i s-au umplut pur și simplu de lacrimi. *[șoptește]* Știi, am spus doar „O, Jack, ce zi!“ A urmat prânzul în vechea sală a Curții Supreme în Capitoliu. Îmi amintesc că toată lumea își dădea meniul ca să primească autograf, era o veselie generală. Cu Truman… eu ședeam lângă Warren[1]. Apoi ne-am urcat în mașină pentru a participa la paradă, fără să știm exact cum trebuie să facem cu mâna. Iar apoi, când am ajuns la Casa Albă, cred că am intrat pentru un minut, după care am ieșit la tribună. Jack era

---

această ocazie, a fost orbit de lumina soarelui și, astfel, a recitat clasicul *The Gift Outright*.

[1] Earl Warren (1891–1974) a fost guvernator al statului California, pe care Eisenhower îl numise președinte al Curții Supreme în 1953. Deși era republican, Warren fusese bucuros să depună jurământul în fața lui Kennedy, și nu a lui Nixon, care era un dușman politic.

cu adevărat fericit. Se servea supă fierbinte la tribună, și el voia să vadă absolut toată parada. Era realmente mândru și era... ne tot spuneau că avea să țină până târziu, iar eu am plecat după câteva ore, pentru că eram foarte obosită în ziua aia. Dar el a stat până seara... cred că a fost ultimul care a plecat, știi, apoi a intrat pentru că la parter avea loc o mare recepție. Eu eram, bineînțeles, în pat. Și în seara aia urma să meargă la cina organizată pentru întreg cabinetul de către Jane Wheeler[1], iar eu aveam să rămân să iau cina în pat și toate cele, apoi el trebuia să se întoarcă pentru a mă lua să mergem la balul de inaugurare. Și, în jurul orei nouă, când trebuia să încep să mă pregătesc, iarăși n-am putut să mă dau jos din pat. Pur și simplu nu mă puteam mișca. Așa că am sunat-o pe doctorița Travell, înnebunită, iar ea a venit într-un suflet. Și mi-a adus două pastile, una verde și una portocalie, spunându-mi să o iau pe cea portocalie. M-am conformat și am întrebat-o: „Ce este?“ Mi-a spus că era dextroamfetamină, ceea ce nu mai luasem niciodată în viața mea... și nici n-am mai luat de atunci. Dar, mulțumesc lui Dumnezeu, chiar a funcționat, pentru că, după aceea, am reușit să mă îmbrac. Apoi a venit și Jack, a urcat și m-a condus jos în Camera Roșie. Erau puțini oameni... îmi amintesc de familia Foley[2]. Am ciocnit cu șampanie, și el a... îi plăcea cum arătam și mi-a spus ceva frumos, apoi am mers la bal. A fost foarte amuzant cu asistenții, pentru că cel mai în vârstă dintre ei, șeful asistenților de la Casa Albă, tot încerca să stea pe lângă Jack toată seara, iar ceilalți trei mai interveneau și ei din când în când. Apoi, când am venit la bal, a fost foarte emoționant. Există și fotografia aceea extraordinară cu el arătând înspre ceva. Apoi am mers la un alt bal la hotelul Mayflower, unde Lyndon stătea chiar lângă noi. Și după aceea am mers la un al treilea la hotelul Wardman Park și, pe drum, parcă se repeta povestea Cenușăresei, când ceasul a bătut miezul nopții, pentru că efectul

[1] Jane Wheeler (1921–2008) a fost amfitrioană în Washington și una dintre primele susținătoare ale lui Kennedy.

[2] Edward Foley (1906–1982) a fost un cunoscut avocat din Washington, fost subsecretar de finanțe pe vremea mandatului lui Truman și președinte al comisiei însărcinate cu ceremonia de învestire a lui JFK.

pastilei a trecut și pur și simplu nu am putut coborî din mașină. Așa că Jack mi-a spus „Du-te acasă acum“ și m-a trimis acasă cu unul dintre asistenți. Cred că s-a dus la toate celelalte baluri și apoi la Joe Alsop.

Eu stăteam cu Joe atunci.

Și eram atât de fericită. Uneori mă gândeam că mi-ar fi plăcut să reușesc să împărtășesc noaptea aceea cu el. Dar s-a simțit minunat și probabil că a ajuns acasă pe la trei sau patru, dar a venit și m-a trezit. Eu dormeam în Dormitorul Reginei. El a dormit în Dormitorul Lincoln atunci, așa că a fost prima lui noapte în patul lui Lincoln. Și... ei bine, era pur și simplu fericit. A doua zi de dimineață s-a trezit foarte devreme, ei bine, eram și eu trează, și am mers la el în cameră, iar asta este cea mai luminoasă încăpere. Știi tu, amândoi am stat în patul acela. Cum să zic, ne simțeam iarăși ca doi copii. Gândește-te cum ar fi să stai în patul lui Lincoln! Și, cu mersul lui sprințar, a plecat în birou și apoi, ți-am mai spus asta, s-a întors zgomotos cu Truman și cu Robert Frost. Au fost niște zile pline de fericire pentru el. Și abia aștepta să-i aducem înapoi pe copii. Iar aripa aceea mirosea atât de rău a vopsea, dar el spunea întruna: „Trebuie să-i aduci înapoi cât de curând“. Chiar îi era dor de ei. Cred că s-au întors peste vreo două săptămâni.

Cum te relaxai și cum îți ocupai timpul liber, la început, la Casa Albă?

Ei bine, la fel ca întotdeauna. Jack semăna atât de mult cu tatăl său în această privință, nu-i plăcea să plece de-acasă, fie că stăteam în Georgetown, la Cape, fie că eram la casa mamei mele din Newport, și chiar când eram la Casa Albă, nu-i plăcea să iasă.

Întotdeauna a urât să iasă din casă?

Da, tatălui său îi plăcea să stea acasă și considera că avea cea mai bună mâncare, și tot ce era mai bun era la tine acasă. Așa că Jack a fost crescut... înțelegi, atât timp cât totul e bine acasă.

Îi plăcea să meargă la Joe[1] pentru că acolo mâncarea era întotdeauna foarte bună. Așa că era exact ca înainte. Era în vizită familia Bartlett, sau David Gore, care a apărut în peisaj după învestire. Nu era încă ambasador. Sau a fost și Max Freedman o dată, sau ne luam pur și simplu tăvile cu cina în brațe. Sau dacă cineva din familia lui era la noi sau...

Ați ieșit mai mult atunci, în prima iarnă, decât mai târziu.

Am ieșit numai de vreo două ori în prima iarnă... de trei ori. O dată am fost la Lorraine Cooper pentru că Jack... era prima dată când ieșeam, iar Jack o simpatiza pe Cooper. Nu voia neapărat să meargă la ea la cină deoarece Lorraine avea întotdeauna foarte mulți invitați. Nu s-a simțit prea bine. Iar apoi am mers o dată la Joe când Jack... și o dată la Rowlie. Jock Whitney era la Rowlie, iar apoi toată lumea... au aflat că am fost acolo pentru că pe strada lui Rowlie trecuseră înainte plugurile de zăpadă și o curățaseră, sau cam așa ceva[2]. Așa că, din cauză că aceste ieșiri au stârnit atâta vâlvă... ai crede că ieșeam în fiecare seară... nu au existat decât aceste trei ocazii. Și am uitat de ce am mers la Joe. Apoi am încetat... a, poate că în primăvară am mai mers încă o dată la Joe. Dar n-am mai prea ieșit după aceea... știi, s-a dovedit a fi un lucru foarte practic, și așa mai departe. Era mult mai amuzant ca oamenii să vină la tine în vizită. Lucra întotdeauna până târziu și trebuia să găsești mereu tot felul de trucuri privind somnul copiilor sau alte chestiuni asemenea, ca ei să îl aștepte până venea acasă. Îi plăcea să-i vadă timp de o jumătate de oră înainte de cină. Și, ei bine, dacă trebuia să ieși și voiai să faci o baie, să te schimbi și să pleci, era pur și simplu bătaie de cap. Așa că, fiind la Casa Albă, ăsta era unul dintre lucrurile care nu-ți lipsea niciodată.

Dar... cât de des vă uitați la filme, de exemplu?

---

[1] Se referă la casa lui Alsop.

[2] Rowland Evans (1921–2001) era un reporter din Washington pentru *New York Herald Tribune*. John Hay „Jock" Whitney (1904–1982) era proprietarul și directorul ziarului.

Nu foarte des. Dumnezeule, nu... nu știu, poate de patru ori pe an, sau cam așa ceva. Cred...

O, mai mult de atât, cu siguranță.

Poate în prima iarnă ne-am uitat la câteva. Serios, nu la foarte multe, pentru că nu-mi vin în minte decât patru sau cinci pe care le-am văzut în toată perioada aceea. Cred că în vară s-a uitat la ceva mai multe.

Am impresia – de fapt, sunt sigur – că au fost măcar atâtea filme pe care le-am văzut cu tine sau cu el.

Crezi?

Totuși, la nici unul nu a stat vreodată mai mult de o jumătate de oră.

Îmi amintesc de unul francez... a, era *Anul trecut la Marienbad [„L'année dernière à Marienbad"]*... l-a urât. Da, sau uneori, era ceva despre USIA ce voia să văd, sau ceva de felul ăsta, știi, ceva ce făcuse. Dar chiar n-au fost așa de multe.

Cum își începea ziua? La ce oră se trezea?

Se trezea la opt fără un sfert, și George[1] venea să bată în ușa dormitorului nostru, apoi se dădea jos din pat și mergea în dormitorul lui ca să ia micul dejun acolo. Eu sunam să mi se aducă micul dejun la aceeași oră sau mai dormeam încă puțin. Apoi intrau copiii și era incredibil, pentru că se năpusteau să aprindă televizorul, și auzeai numai zgomote și urlete de la desenele animate sau de la exercițiile de înviorare. Iar Jack ședea acolo... lua micul dejun pe un scaun cu tava în fața lui, citind cele cincizeci de ziare de dimineață sau teancul de rapoarte peste care urma să se uite cu Bundy, și toată gălăgia din jurul lui. Apoi făcea o baie. Și întotdeauna mi s-a părut că era amuzant pentru cei care foloseau baia lui... invitații... era baia pe care bărbații o foloseau

[1] George Thomas (1908–1980) era un afro-american din Berryville, Virginia, valetul de multă vreme al lui JFK, care stătea la etajul al treilea al Casei Albe.

după cină. Pentru că la el în cadă era plin de animăluțe de cauciuc, rațe, porcușori roz și altele. Pentru că îmi spunea: „Dă-mi ceva ca să-l amuz pe John cât fac baie". Așa că John se juca în apă cu toate astea. Și nu-l deranja să-i aibă pe copii pe lângă el. Și întotdeauna venea la mine înainte să plece la birou... venea la mine în cameră... eu eram pe jumătate trează sau luam micul dejun... și intra să mă vadă. Și obișnuia s-o ia cu el pe Caroline la birou în fiecare zi...

Asta era pe la 9.30.

Da. La opt fără un sfert... da, poate chiar ceva mai devreme. Probabil trecea mai mult de o oră până lua micul dejun, până citea ziarele și până făcea duș. Iar mai târziu, a venit rândul lui John să se bucure că merge cu el la birou în fiecare zi.

George a fost dintotdeauna la Casa Albă sau... a lucrat dintotdeauna pentru președinte, sau cum stau lucrurile?

George a fost în slujba lui Jack de când a venit prima dată la Congres.

O, a venit...

El l-a găsit. Lucrase pentru Arthur Krock[1] înainte, iar Arthur i-a spus lui Jack despre el. După care a plecat pentru vreo doi ani să lucreze pentru mama lui Ethel. Apoi s-a întors la noi... nu a fost cu noi la Hickory Hill... s-a întors în '57 și de atunci a rămas cu noi.

Unde e acum?

E prin preajmă. Adică, locuiește unde... în Washington. Ne vizitează adesea. Vreau să spun că întotdeauna vom avea grijă

[1] Arthur Krock (1886–1974) era un editorialist conservator la *New York Times*. Krock fusese odată prieten apropiat al lui Joseph Kennedy și consultant al lui Jack în timp ce scria *Why England Slept*, dar relația lui cu familia s-a răcit în 1960 din cauza liberalismului crescând al lui JFK, când începuse să se îndrepte spre președinție. Un vechi prieten al bunicului lui Jacqueline, John V. Bouvier, Jr., și al tatălui ei vitreg, Hugh Auchincloss, Krock o ajutase să obțină postul la *Washington Times-Herald*.

de el. Dar, sărmanul George, au început să-i tremure mâinile... adică nu putea... l-am întrebat dacă vrea să lucreze pentru mine, dar e prea bătrân, a scăpat... iar la Casa Albă, tot ce făcea îl amuza teribil pe Jack. Deschidea ușa ca un alt servitor să-i aducă lui Jack tava cu micul dejun. Singurul lucru pe care îl făcea era să tragă draperiile, apoi dădea drumul la cadă, după care urca la el în cameră, și toți băieții care serveau la masă la Casa Albă îi lustruiau pantofii și altele asemenea.

Apoi președintele se întorcea mereu pentru a lua prânzul.

Da.

Nu cred că a luat vreodată prânzul la birou, nu-i așa?

Niciodată, numai dacă nu era vorba de un prânz de afaceri, știi, și mergeau în sufrageria de la parter. Întotdeauna a ținut etajul nostru... puneam în sufragerie... tot timpul, toate prânzurile de afaceri le ținea la parter. Și știa că acesta era locul nostru privat. Era foarte diferit de cum este acum, unde toată lumea vizitează băile și multe altele[1]. Poate era așa și din cauză că Jack avea copii mici.

Și rareori îi plăcea... nu-i prea plăceau prânzurile de afaceri, nu-i așa? Am impresia că era foarte... prefera să se întâlnească cu oamenii la el în birou decât să ia prânzul cu ei.

Da, îi era foarte greu. Apoi venea și, știi, nu-i era ușor. Și întotdeauna ești îngrozitor de obosit după o dimineață în biroul tău de la Casa Albă și ai nervii întinși la maximum. Așa că ultimul lucru de care ai nevoie e un lung prânz de afaceri, unde bei vin și altele. Iar după asta venea și încerca totuși să tragă un pui de somn. Înainte nu dormea niciodată la prânz, dar la Casa Albă, cred, s-a hotărât să o facă pentru sănătatea lui. Înainte de asta, i se întâmpla întotdeauna să cedeze. Și spusese mereu că și Winston Churchill avea obiceiul acesta, și zicea adeseori cât de multă,

[1] Se referă la tururile exuberante ale Casei Albe oferite de Lyndon Johnson de când a devenit președinte.

știi, rezistență îi oferea. Dar, venind vorba de somnul lui de după-amiază, Dumnezeule, ți-am vorbit despre asta?

Nu.

Ei bine, avea la dispoziție patruzeci și cinci de minute și își dădea toate hainele jos de pe el, și se schimba în pijama, apoi se băga în pat și apoi se trezea. Și obișnuiam adesea…

Și putea să doarmă… să adoarmă, nu-i așa?

Da. Mă gândeam că, pentru un somn de patruzeci și cinci de minute, de ce să te mai deranjezi să te schimbi de toate hainele? Eu aveam nevoie de patruzeci și cinci de minute doar să mă cuibăresc în pat și să încep să ațipesc. Uneori, când lua prânzul în camera lui, stătea în pat. Luam și eu prânzul cu el, apoi, înainte de a se culca, îi trăgeam draperiile și îi deschideam fereastra, după care îl trezeam. Și, după aceea, stăteam cu el până se îmbrăca. Asta era ora mea cu el, și nu a copiilor. Totul mergea ceas… patruzeci și cinci de minute, și era înapoi la el în birou. Și întotdeauna lucra, ei bine, până după opt seara.

Înota în fiecare zi sau asta a fost mai târziu, după…

Când a venit la Casa Albă, era în cea mai bună condiție fizică, cum nu mai fusese nicicând în viața lui. Făcuse mușchi și așa mai departe. Juca golf pe un teren cu optsprezece găuri… nu putuse să facă aceste lucruri pentru o perioadă lungă de timp. Și apoi a stat la birou, fără să se miște, timp de șase săptămâni. Nu se plimba pe alee, nu înota și, deodată, i-au revenit durerile de spate. Tonusul muscular i-a slăbit. Apoi a fost îngrozitor, pentru că avea dureri. Dr. Travell venea și îl îndopa cu novocaină și, în cele din urmă, am… *[lui John]* O, afară!

John: De ce? [John pleacă.]

Serios, faptul că nu făcea mișcare…

Da, vezi tu, oricum n-a făcut niciodată prea multă mișcare, dar, cum a spus și el, în campanii, tot intrând și ieșind din mașină,

mergând pe jos dintr-o parte în alta, îți dai seama, se menținea în formă. Și apoi, pentru prima dată în viața lui, din momentul alegerii până la învestire, a făcut multă mișcare în Florida, a jucat golf... nu știu, de două ori pe săptămână, sau de trei ori... a înotat, s-a plimbat pe plajă. Niciodată n-a avut o perioadă atât de lungă în care să facă atâta mișcare zilnic. Și a pierdut toate astea stând la birou. Apoi s-a întors la dr. Travell, dar cu toată novocaina, nu-i era bine. Știi, numai peste un an, în octombrie... m-am supărat atât de rău pe ea pentru că, atunci, alți doctori încercau să ne pună în legătură cu Hans Kraus care te putea ajuta să-ți revii prin exerciții fizice[1]. Ei bine, toți doctorii ăștia sunt atât de geloși unul pe altul, și nu voia să-l lase pe Kraus să intervină. Și, în cele din urmă, după ce am stat și am privit atâția doctori care se ocupau de Jack... ei bine, doctorii nu făceau decât să îl forțeze pe Jack ... m-am înfuriat și am intrat în cameră, și i-am adus pe chirurg și pe celălalt... pe toată lumea și am forțat-o... l-am forțat să îl primească pe Kraus. Iar Kraus a început aceste serii de exerciții pe care Jack le făcea în fiecare seară cu unul dintre ofițerii de marină. Știi tu, cum ar fi să ridice... să încerce să-și atingă degetele de la picioare sau să stea întins pe burtă și să încerce să ridice un picior. Și puteai să vezi... adică, avea încă dureri mari în iarna aia... a, și lucrurile au mers foarte rău, îți amintești, în luna mai, în Canada.

[1] Hans Kraus (1905–1995), alpinist austriac, a fost un expert ortoped care considera că exercițiile fizice sunt cel mai benefic remediu pentru leziunile spatelui. În 1961, când problemele de spate ale lui JFK s-au agravat, acesta l-a consultat pe Kraus, care a fost de acord să accepte cazul atâta vreme cât dr. Travell renunța la cazul președintelui, iar Kraus avea posibilitatea să ia legătura cu Kennedy la orice oră printr-o linie telefonică directă. Înspăimântat că dr. Travell îl tratase de dureri pe președinte doar cu ajutorul novocainei, lăsând mușchii pieptului, mușchii abdominali și cei ai spatelui să se atrofieze, dr. Kraus l-a prevenit că, în curând, avea să aibă nevoie de un scaun cu rotile, dacă nu începea un regim strict. Sub îngrijirea lui Kraus, până în 1963, JFK le spunea prietenilor că nicicând nu se simțise mai bine și că avea destulă energie încât să se reapuce de golf. Doctoriței Travell, cunoscută publicului ca prima femeie care fusese doctor la Casa Albă, i s-a permis să-și păstreze statutul și să dea impresia că încă se ocupa de președinte.

Dar anul următor, în octombrie, când a început să facă exercițiile, după o vreme…

Dar era slăbit înainte să meargă în Canada? Cu alte cuvinte, nu faptul că a plantat un copac în Canada a provocat toate astea, ci chiar a fost din cauza lipsei de mișcare.

Da. Și…

Cât timp durau exercițiile într-o zi?

A, păi exercițiile astea cu ofițerul nu durau decât cincisprezece minute. Știi tu, abdomene sau apoi te țineau de picioare ca să încerci să îți ridici corpul. Dar, știi, Jack nu putea niciodată să își atingă degetele de la picioare. Nu putea să se aplece prea mult, mâinile nu îi treceau de genunchi. Înainte nu putea să se încalțe… nu putea să se aplece atât de mult.

Serios?

Ei bine, putea, dacă își ridica piciorul în poală, sau cam așa. Prin urmare, după cum am mai spus, nu era infirm… sună ciudat… putea să facă orice, dar observai, când încerca să se întindă după ceva ce scăpase pe podea, cât de țeapăn era. Dumnezeule, la sfârșit, după câteva luni, putea să-și atingă degetele de la picioare, putea să facă tot felul de lucruri pe care înainte nu reușea să le facă… genuflexiuni… Așa că, odată ce Kraus a început… știi, asta a fost încurajator pentru el, pentru că se demoralizase. Astea erau momentele lui de deznădejde. Ei bine, încercase totul și fusese examinat de toți doctorii, iar dr. Travell îi administrase al zecelea tratament, și, înainte, ne ajutase întotdeauna. Iar acum părea să nu mai existe nici o rezolvare. Dar Kraus l-a ajutat și asta i-a ridicat moralul.

Petrecerile tale organizate la Casa Albă… cele mai bune la care am participat… erau…

Ei bine, să-ți spun de ce m-am gândit să le organizez. Mi-am dat seama că puteam să plec de la Casa Albă și să merg la New York, să văd o piesă de teatru sau să merg la un restaurant. Lui Jack

nu i-a plăcut niciodată să iasă în oraș, când era acasă, dar îi plăcea să rămână la New York pentru vreo două zile, să vadă o piesă de teatru, să meargă la Pavillon[1]... să se vadă cu diverși oameni. Cum să spun, eram tineri și plini de viață, și nu puteai să-l privezi de toate astea și să rămână numai cu grijile pe cap. Așa că, prima dată când m-am gândit la asta a fost când Lee era la noi. M-am gândit că ar fi o scuză să organizez o petrecere. Și m-am gândit la toți oamenii ăia din New York... de peste tot, oameni cu care nu se vedea... de aceea atât de puțini oameni din Washington... au venit până la urmă. Și s-a dovedit a fi... ei bine, i-a plăcut. Apoi spunea să dăm... din când în când... cred că am organizat doar cinci petreceri cu totul. Dar după ce treceau vreo trei sau patru luni sau după ce aveam o lună groaznică, și mie îmi înțepenea gâtul de cât de încordată fusesem, sau el nu avea tocmai o stare bună, spunea: „Haide să mai organizăm o petrecere". Și, ei bine, pur și simplu îi plăceau teribil, pentru că apoi era... te ajută oarecum să te revigorezi. Întotdeauna îmi spunea să merg să o vizitez pe Lee sau să mă duc la New York sau mai știu eu ce, când vedea că nu mai făceam față stresului. Pentru că, îți dai seama, când am venit acolo, eram foarte slăbită, mai fusese și campania, plus copilul, plus... și să începi să te ocupi de toate, să faci tot ce e nevoie să pui casa pe picioare, să faci rost de un bucătar, de mâncare, de flori, să începi reconstrucția sau restaurarea, sau cum să-i zic. Uneori, la sfârșitul zilei, erai pe punctul de a izbucni în lacrimi, dar voiai să fii binedispusă pentru Jack când ajungea acasă, ceea ce reușeam aproape întotdeauna, însă el își dădea seama când începeam să mă simt copleșită. Și în prima iarnă acolo... nu puteam să dorm prea bine. Întotdeauna îmi spunea să merg în diferite locuri și... atunci când știa că eram obosită. După asta, mă întorceam din nou fericită. Întotdeauna mă gândesc că toată căsătoria noastră a fost, știi, o reînnoire a iubirii după scurte separări.

Unde îți petreceai weekendurile în acea primă...

[1] Joseph Kennedy era unul dintre proprietarii restaurantului Le Pavillon din New York.

La Glen Ora.

La Glen Ora.

Nu mergeam... e bizar, nici el nu s-a gândit să meargă la Camp David. Eu aveam ideea asta că trebuia să ne luăm o casă la țară, iar el urâse Camp David când a fost acolo cu Eisenhower. A spus că „Este cel mai deprimant loc“... și așa și este, privit din exterior. Apoi Taz Shepard, ofițerul de marină care îl ajuta, îl tot bătea la cap să meargă acolo. Iar Tish îmi tot spunea: „Ofițerul e atât de trist și demoralizat că nu va merge acolo“. Așa că, în cele din urmă, într-un weekend, a zis: „Prea bine, să mergem la Camp David“. Apoi a ajuns să-i placă, pentru că este un loc liniștit, așa că mai mergeam pe-acolo câteodată, dar să meargă la Glen Ora[1], mai ales în weekend, nu-i plăcea chiar deloc.

De ce nu-i plăcea la Glen Ora?

Păi, îți dai seama, nu avea ce să facă acolo. Mă gândesc că la Camp David mai poți să vezi un film seara. Și acolo e o casă mică, întunecoasă. Îi plăcea să mă vadă călărind... știi, să mă vadă fericită că eram în aer liber toată ziua, pentru că tot timpul spunea că tăticul[2] i-a zis: „Du-o să călărească și întotdeauna va fi binedispusă“. Ei bine, într-un fel, asta înseamnă să faci mișcare și să stai în aer liber, ceea ce e adevărat. În fiecare zi faci eforturi suplimentare ca să ieși și să joci tenis, deși eu n-am putut să joc. Sau doar să ieși să iei aer, să faci o plimbare de zece minute pe peluza de sud. Pentru că, dacă stai tot timpul în casă și fumezi, așezat la birou și vorbind la telefon până ajungi să ai gâtul încordat,

[1] Un domeniu în Middleburg, Virginia, pe care familia Kennedy l-a închiriat în 1961 și 1962. În iulie 1962, într-o scrisoare trimisă unui prieten, a spus că este „cel mai intim loc la care mă pot gândi pentru a echilibra modul nostru de viață de la Casa Albă“. După ce s-a căsătorit, în 1953, campaniile, călătoriile și sarcina nu i-au mai permis lui Jacqueline să călărească în mod regulat.

[2] John Vernou Bouvier III (1891–1957), tatăl lui Jacqueline, era un om cordial pe care ea îl adora.

nu mai poți fi jovial cu nimeni. Apoi, în primăvara aceea, am început să mergem la Camp David. Și venea și el întotdeauna. Cred că numai de câteva ori a venit de vineri seara, întotdeauna venea sâmbăta, pe la ora prânzului. Apoi dormea toată după-amiaza de sâmbătă, după care, până seara, stătea în pat și se uita la televizor sau altceva. Era ca o renunțare pentru el. Și întotdeauna venea câte un prieten la noi în weekend, luam cina, ne duceam devreme la culcare, a doua zi mergeam la biserică, citeam ziarele, mai trăgeam un pui de somn. Pentru că spunea: „Nu mă prea interesează Glen Ora deoarece singurul lucru pe care îl fac acolo e să dorm".

Ținea la weekendurile lui cu devotament. Aproape în fiecare weekend era plecat.

De fapt, în fiecare weekend, cu excepția... când a fost... în '62? În unele weekenduri trebuia să se ocupe de chestiuni legate de alegeri sau de vreo strângere de fonduri în New York, sau mai știu eu ce. Iar apoi, în toamna asta, chiar ne-am bucurat de două sau trei weekenduri la noua noastră casă din Virginia... și...[1]

A fost plecat în călătorii de vreo două ori.

În Tampa, Dallas[2]. Știi, pentru că era an electoral, nu te așteptai să fie prea multe.

O știi de mult pe Tish? Este o prietenă veche?

---

[1] În 1963, familia Kennedy și-a construit o casă din stuc galben și piatră, cu șapte camere, cu o vedere superbă către munții Blue Ridge, ce se întindea pe treizeci și nouă de acri în Atoka, Virginia. Au numit-o Wexford, după casa strămoșească a familiei Kennedy din Irlanda.

[2] JFK și-a petrecut weekendul de dinainte de a merge în Texas în Tampa și în Miami, unde a ținut discursuri, și în Palm Beach, unde a stat acasă la tatăl său cu prietenul lui de la Harvard, Torbert Macdonald, și s-au uitat la fotbal. Pierzând un sprijin substanțial din partea statelor din Sudul extrem, pe votul cărora se bazase în 1960 datorită poziției sale față de drepturile civile, considera că pentru un nou mandat era esențial să câștige votul Floridei în 1964.

Am cunoscut-o pe Tish când studiam la Paris. Era cu doamna Bruce la ambasadă, iar apoi, când am fost la Roma, era cu doamna Luce[1]. Și era pur și simplu un munte de energie. Dar îmi amintesc că mă gândeam „Nu mă pot duce acolo dacă nu e și Tish cu mine“, și am chemat-o imediat ce Jack a fost nominalizat. Nominalizat sau ales? Cred că după ce a fost ales. Și, ei bine, Tish e minunată și o iubesc, dar avea atât de multă energie încât eu… acum, că mă gândesc la asta, chiar mă obosea mai mult decât era nevoie. Pentru că îți transmitea atât de multe lucruri în plus care nu necesitau un răspuns. Și în weekenduri trimitea întruna dosare, până când am oprit-o. Sau, când stăteam cu Jack seara, vreun mesager dădea buzna înăuntru și îmi arunca un dosar în poală. Îți imaginezi, începusem să o iau razna, iar apoi Jack mi-a spus că trebuie să încetez să-mi mai folosesc biroul din Salonul de Est… Salonul de Vest, acolo unde stăteam. Mi-a spus: „Nu poți să ai biroul în aceeași cameră în care stăm, în care ne petrecem timpul“. Așa că am fost nevoită să mă mut în Camera Tratatelor. Și a fost bine, pentru că, de multe ori, când eram singuri seara, el se uita peste vreo carte sau se ocupa de diferite documente, iar eu luam dosarul de pe birou și încercam să-mi însemnez toate lucrurile mărunte pe care le aveam de făcut. Dar nu e atmosfera potrivită atunci când soțul tău se întoarce acasă. Așa că, știi,

[1] Evangeline Bell Bruce (1918–1995) a fost cea de-a doua soție a lui David Bruce (1898–1977), ambasador la Londra în timpul mandatului lui JFK, după ce ocupase aceeași funcție la Paris și la Bonn. Clare Boothe Luce (1903–1987) a fost cea de-a doua soție a lui Henry Luce (1898–1967), fondatorul organizației Time-Life, probabil singura revistă care avea cea mai puternică influență asupra opiniei publice americane în acei ani. Influențat în parte de vechiul lui prieten Joseph Kennedy, care, în 1940, îl convinsese pe Luce să scrie prefața primei cărți a lui Jack, *Why England Slept*, și care a ajuns să privească la televizor discursul de primire al fiului său în rândul democraților alături de Luce, după ce luaseră cina împreună, editorul conservator fusese surprinzător de blând la adresa lui JFK în timpul campaniei din 1960. Dar când Kennedy a devenit președinte, soția lui mai dogmatică, fostă membră a Congresului din partea statului Connecticut și ambasador în Italia, avea tendința să-i țină prelegeri ca și cum ar fi fost același student de pe vremea când s-au întâlnit prima dată.

a rezolvat problema acestei laturi a vieții mele. Odată ce mi-am mutat biroul în Camera Tratatelor, puteam să las dosarele lui Tish să se strângă teanc timp de mai multe zile și apoi să mă ocup de ele într-o singură ședință[1].

Nancy era o prietenă mult mai apropiată?[2]

Nancy a fost colega mea de cameră și, de când a venit la Casa Albă, lucrurile s-au schimbat. Cât timp mai aveai să te poți bucura... să reușești să faci asta astfel încât Jack să se poată bucura de tine mai mult. Am încercat să o aduc mai devreme, dar n-a vrut să vină.

Nancy e o fată foarte simpatică. E, de asemenea, o fată foarte amuzantă, dar și sarcastică.

Da.

Dar în ea se ascunde o timiditate... la suprafață este diferită.

Și e feminină. Cum să spun, Tish e oarecum feministă, serios. Îmi spunea mereu că-i plăcea să ia prânzul în sala de mese de la

[1] Jacqueline luase o cameră din reședința familiei pe care familiile prezidențiale din ultima vreme o numiseră „Camera Monroe" și i-a schimbat numele în „Camera Tratatelor". Folosită de președinți începând cu Andrew Johnson până la Theodore Roosevelt drept cameră de întâlnire a membrilor cabinetului, doamna Kennedy i-a schimbat stilul, transformând-o într-o încăpere victoriană de un verde-închis, unde se aflau un birou bogat ornamentat al lui Ulysses Grant, alte piese de mobilier și alte obiecte de la sfârșitul secolului al XIX-lea, și reproduceri înrămate ale unor pacte semnate în acea cameră, precum tratatul de pace al lui William McKinley, care încheie războiul hispano-american.

[2] Nancy Tuckerman (n. 1928), prietenă apropiată a lui Jacqueline (căreia prima-doamnă îi spunea „Tucky") și secretar pe probleme sociale la Casa Albă din iunie până în noiembrie 1963, o cunoștea de la vârsta de nouă ani, pe când amândouă mergeau la școala Chapin în New York și, mai târziu, au fost colege de cameră la Farmington, unde, după cum povestea Tuckerman, Jackie o făcuse să treacă pe sub burta cailor ei „de douăzeci de ori pe zi pentru a scăpa de teama mea de cai". Fiind însărcinată, doamna Kennedy plănuia „să se retragă", lăsând-o mai ușor cu angajamentele publice impuse de regimul galopant al lui Tish Baldrige.

Casa Albă ca să poată purta polemici cu bărbații. Era o persoană minunată, dar e atât de diferită de mine, și pur și simplu mă vlăguia.

Ce părere ai despre Pam[1]*?*

Pam a fost extraordinară, la început nu credeam că voi avea nevoie de un secretar de presă sau de altcineva, o persoană se ocupase de toate. Dar când am văzut cum se comporta Tish de față cu presa, Jack s-a enervat îngrozitor. Tish a avut propria conferință de presă înainte de învestire la Sulgrave Club. Mergea acolo să vorbească în fața tuturor. A adus televiziunea și tot ce se putea. Râdea și spunea „Da, o să agățăm tablouri pe toți pereții cu susul în jos"... artă modernă, mai știu eu ce. Și, îți imaginezi, chiar s-a declanșat un scandal. A fost prima dată când au apărut titluri senzaționale, într-o notă negativă, la adresa noastră, iar Jack a spus „Nici unul dintre membrii cabinetului meu nu a dat vreun interviu. Vrei să-mi spui ce naiba face Tish Baldrige?" Îi plăcea să apară în fața presei, așa că mi-am dat seama că, dacă voiam ca viața noastră să rămână privată... și întotdeauna spunea „Trebuie s-o aducem pe Betty Beale[2] la prima cină oficială"... trebuie să aduc pe cineva care să aibă aceleași reacții ca și mine. Iar micuța Pam fusese o prietenă a surorii mele. Jack avusese trei fete... Lizzie Condon[3], care acum lucrează pentru mine, Pam și Nini[4]... care lucraseră pentru el la Senat într-o vară, iar Pam lucrase la el la birou. Pam rămăsese, celelalte plecaseră și se căsătoriseră. Și știam că ar fi avut aceleași reacții ca mine. Oricum, avea să ocupe o funcție tot undeva la Casa Albă, dar am întrebat-o dacă

[1] Pamela Turnure (n. 1937) a fost secretarul de presă al doamnei Kennedy. Jacqueline o ruga să le ofere reporterilor „minimum de informații cu maximum de politețe".

[2] Elizabeth Virginia Beale (1911–2006) a fost o editorialistă din Washington pe probleme sociale, o personalitate extrovertită, ale cărei articole erau citite de toată lumea.

[3] Elizabeth Guest Condon (n. 1937) s-a căsătorit mai târziu cu regizorul George Stevens Jr.

[4] Nina Gore Auchincloss Steers (n. 1937) a fost sora vitregă a lui Jacqueline.

nu cumva ar accepta să fie secretarul meu de presă, și a fost îngrozită, și nu a vrut. I-am spus că dacă își făcea bine treaba... dacă eu consideram că își făcea bine treaba, presa s-ar fi gândit că nu era bună pentru asta, iar dacă ei considerau că era bună, nu mă ajuta în felul în care îmi doream eu, așa că a fost foarte greu pentru ea, întrucât era foarte sensibilă. Dar s-a descurcat perfect și nu i-a fost ușor.

E o fată minunată. West a fost... l-ați păstrat.

Da, J.B. West, intendentul-șef de la Casa Albă. A venit acolo să lucreze ca intendent pentru Franklin Roosevelt. Cred că a ajuns intendent-șef în timpul mandatului lui Truman. Și, ei bine, el se ocupă de toate, știi. A fost unul dintre oamenii care a contribuit cel mai mult la fericirea noastră în acel loc. A făcut totul. Încep să rămân fără superlative acum, și fără energie.

Și doamna Pearce?[1]

O, doamna Pearce. Ei bine, nu putea avea recomandări mai bune pentru un custode... totul de la Winterthur, o fată care promitea atât de multe. Iar domnul West mi-a explicat ce s-a întâmplat cu ea. Pentru că această tânără micuță a venit aici, plină de entuziasm pentru ceea ce făcea, și, dintr-odată, a încetat să mai lucreze, și scrisorile primite rămâneau fără răspuns. Cineva

[1] Lorraine Waxman Pearce (n. 1934), primul custode de la Casa Albă, a fost absolventă a programului postuniversitar de la Winterthur și s-a specializat pe impactul artei franceze asupra artelor decorative în America. Deși o considera pe Pearce „la fel de entuziasmată ca un câine de vânătoare", doamna Kennedy a fost nemulțumită să vadă în ea dorința de a fi în centrul atenției. În ceea ce o privește, fără să aibă experiență politică, tânăra Pearce se simțea încurcată de interacțiunea complexă dintre prima-doamnă, Comisia pentru Arte Frumoase, Asociația Istorică de la Casa Albă, du Pont și Boudin. Un an mai târziu, Jacqueline a însărcinat-o să se ocupe de noul ghid al Casei Albe. În septembrie 1962, prima-doamnă i-a scris lui du Pont: „De ce sunt unii oameni atât de avizi după publicitate – când aceasta otrăvește totul în jurul ei. Eu urăsc presa și nu am încredere în așa ceva și, dintre toți cei care au lucrat pentru mine și le-a plăcut publicitatea, nimeni nu s-a dovedit de încredere".

ar fi donat cincizeci de mii de dolari sau altcineva ar fi trimis o scrisoare cu șase luni în urmă, sau cu șase săptămâni în urmă, dar nimeni nu primise nici un răspuns, și întotdeauna stătea la ceai cu alți custozi. Iar domnul West mi-a spus: „Cred că trebuie să vă spun ceva, doamnă Kennedy. Aici plutește în aer o boală, ceva ce noi numim apucături de Casa Albă, și îi afectează pe mulți... la unii dintre ei te aștepți cel mai puțin". Și chiar a afectat-o pe Lorraine Pearce. Într-o zi am găsit-o în dormitorul lui Jack cu domnul Ginsburg și cu Levy... care are un foarte bun magazin de mobilă... de mobilă americană, în New York. Dar era acolo, în dormitorul lui Jack, la etajul unde locuiam noi, stând pe podea și uitându-se sub masă sau sub pat. Iar eu am întrebat-o: „Lorraine, de ce i-ai adus pe domnii aceștia aici?" Ei bine, s-a înfuriat și mi-a spus că dacă nu o lăsam să le arate incrustațiile sau mai știu eu ce, avea să îi scrie președintelui cu mâna ei. Și devenise atât de plină de sine încât, după o vreme, a încetat să ne mai fie de folos și am fost nevoită să scap de ea. Mi-a spus că e nevoie de zece ani ca să scrii un ghid, iar eu i-am răspuns „Ei bine, nu avem zece ani la dispoziție"... și „președintele cum poate să facă tot ce face?" Apoi, în locul ei, a venit micul și timidul arhivar Bill Elder[1], care a fost un foarte bun custode. Nu voia nici un fel de publicitate, însă era atât de pasionat să se uite sub mobilă și alte lucruri de felul ăsta, încât n-a răspuns niciodată la vreo scrisoare și nici la telefon. Dar a fost mult mai bun. Însă, până la urmă, Lorraine, împinsă de la spate de mine, a pus lucrurile cap la cap și, să zicem, am scris împreună ghidul. Îmi trimitea o serie de ilustrații și scria o parte din text, iar eu alegeam ce voiam să introduc. Îți dai seama, a fost o muncă grea, iar Jack obișnuia să spună „Ce-i în neregulă cu fata asta? A avut șansa vieții ei, cea mai bună slujbă din America pentru domeniul ei... să ai așa ceva când toată lumea e interesată". Și apucăturile de Casa Albă i s-au urcat pur și simplu la cap. Iar apoi, Tish s-a ocupat de asta. Pam, niciodată. Cred că foarte puțini dintre cei care erau de partea lui Jack s-au ocupat de asta. Nu știu, tu trebuie să știi mai bine. Tish adora

[1] William Voss Elder III (n. 1933) a fost custode după doamna Pearce.

să ridice receptorul și să spună „Vă contactez de la Casa Albă“ sau „Trimiteți toate porțelanurile de la Casa Albă cu avionul spre Costa Rica“, sau să îi anunți că e nevoie de fasole verde pentru un dineu oficial, cerând să ne fie livrată cu avionul. Și s-ar putea spune că ea a aranjat vizita în Irlanda când aceștia i-au spus „La noi crește o mazăre de toată frumusețea“. Știi, era vorba de impresia că deținea puterea. Și apucăturile de Casa Albă... e fascinant. Poți să vezi pe care dintre prietenii tăi îi afectează când, dintr-odată, încep să se poarte diferit față de tine. Mă gândeam că, dacă aș scrie vreodată o carte, s-ar numi *Otrava președinției*, pentru că a otrăvit atât de multe relații cu oamenii din exterior.

Cum așa?

Ei bine, unii oameni cu care nu te vezi atât de mult pe cât și-ar dori ei spun lucruri îngrozitoare despre tine. Sau alții, care îți sunt prieteni vechi, vor rămâne întotdeauna neschimbați, dar alții, atât de entuziasmați că au devenit cunoscuți, se apucă și spun tot felul de lucruri neînsemnate cum ar fi, nu știu, „Caroline a spus asta sau cealaltă“. Inventează ceva, doar ca să demonstreze că au fost acolo. Sau mai sunt și aceia care n-au vorbit cu tine niciodată înainte, dar, brusc, încep să te caute sau încearcă să-ți trimită știu eu ce cadou extraordinar. Și André Meyer, prima persoană care a făcut o donație pentru biblioteca lui Jack, un om tare ursuz, se află la conducerea băncii Lazard Frères din New York și nu a vrut să facă nici o donație pentru Casa Albă... s-a săturat de insistențe și să se lase emoționat, iar când i-am spus că nu voiam așa ceva de la el[1], cred că după asta a început să mă simpatizeze și mi-a oferit cel mai mare ajutor. După moartea lui Jack, a venit zece zile mai târziu cu un cec de 250 000 de dolari pentru bibliotecă, înainte să apucăm să spunem mare lucru despre asta. De obicei mă vedeam

[1] André Meyer (1898–1979) a fost un refugiat evreu din Franța, care se ocupa de operațiunile bancare americane pentru banca de investiții pariziană Lazard Frères. Prima dată a întâlnit-o pe doamna Kennedy când a contribuit cu un covor Aubusson pentru Camera Roșie, aranjată cu inspirație Empire. După moartea președintelui Kennedy, Meyer a devenit unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Jacqueline.

cu el când mergeam la New York, pentru că avea apartamentul cu un etaj mai jos decât noi la hotelul Carlyle, și mă plictiseam singură. Îmi plăcea să merg să iau cina cu el, iar el îmi spunea „Vei vedea, când pleci de la Casa Albă, mulți dintre cei pe care-i credeai prieteni nu-ți vor mai fi. Dar eu îți voi fi întotdeauna prieten pentru că…"… și îmi dau seama acum, vreau să zic, întotdeauna…

Chiar așa?

Vreau să zic, întotdeauna am știut cine erau aceștia. Toți îți sunt încă prieteni, dar îi vezi pe cei care sunt atât de entuziasmați de putere și caută noul, ceea ce nu mă deranjează. Vezi asta în ceea ce scriu unii oameni, ei bine, întotdeauna știi… Domnul Kennedy obișnuia să spună că întotdeauna poți … dacă poți să-ți numeri prietenii pe degetele de la o mână, ești norocos. Iar eu am prietenii despre care am știut întotdeauna că îmi sunt prieteni, pe care…

L-am întâlnit pe André Meyer zilele trecute în New York. Luam cina cu Mendès France[1]*, care stătea tot la hotelul Carlyle. Cei doi s-au întâlnit întâmplător în lift. Un om foarte simpatic, a vorbit cu multă afecțiune despre tine.*

Cred că este mai mult mizantrop…

Este, într-adevăr, ursuz.

Până când ajunge să țină la tine și apoi… ținea mult la Jack și îl admira, fără să-l cunoască foarte bine. Întotdeauna a spus că era singurul Dem… știi, spunea „Sunt atât de rușinat din cauza colegilor mei de pe Wall Street. Nu își dau seama ce face omul ăsta".

Cred că e de-ajuns pentru azi.

Da.

[1] Pierre Mendès France (1907–1982) a fost președintele Consiliului de Miniștri al Franței din 1954 până în 1955.

Al cincilea dialog

Marți, 24 martie 1964

În timpul campaniei, Cuba a fost o problemă. A fost președintele îngrijorat din cauza lui Castro? Îți amintești ce a simțit în '59, când Castro a venit pentru prima dată în vizită[1]*?*

Îmi amintesc cât de îngrozitor i s-a părut că i s-a permis accesul în țară. Îl cunoșteam pe Earl Smith, cel care fusese ambasador sub Eisenhower la vremea aceea. Când am fost în Florida... Earl numai despre asta vorbea[2]. Da, iar Jack era oarecum scârbit că administrația Eisenhower îl lăsase să vină și apoi, *New York Times*... cum îl chema, Herbert Matthews[3]?

Așa este.

Îmi amintesc că s-a discutat mult despre asta și nu a fost... nici măcar Norman Mailer nu a scris ceva?

Norman Mailer era susținător al lui Castro, da[4].

---

[1] Fidel Castro Ruz (n. 1926) și armata sa de gherilă au intrat triumfători în Havana în ianuarie 1959, după ce l-au răsturnat pe dictatorul cubanez Fulgencio Batista. În același an, în aprilie, a vizitat Washingtonul la invitația Clubului Național de Presă și i s-a refuzat o audiență de către președintele Eisenhower. În anul următor, Castro a început să importe petrol sovietic și să exproprieze firmele americane.

[2] Earl E.T. Smith (1903–1991), sportiv și bancher născut în Newport, și-a desfășurat activitatea în New York și Palm Beach, iar între 1957 și 1959 a fost ambasador la Havana. Soția sa, Florence Pritchett Smith (1920–1965), fusese o prietenă a președintelui Kennedy de pe vremea când erau la școală.

[3] Herbert Matthews (1900–1977) era corespondent în Cuba pentru *New York Times*, iar reportajele sale erau criticate din cauză că erau excesiv de favorabile lui Castro.

[4] Norman Mailer (1923–2007) a fost romancier și eseist, bine-cunoscut pentru romanul său *Cei goi și cei morți* (1948). Mailer a scris un articol

Da. Îmi amintesc că Jack a fost…

Nu credea Earl Smith că era… vorbind despre comuniști… nu-l considera pe Castro comunist sau că lucra cu comuniștii la vremea aia? A scris și o carte, după cum știi…[1]

Da… *The Fourth Floor*? Ei bine, întotdeauna spunea că problemele sale cu Departamentul de Stat… îmi amintesc că tot vorbea despre un anume domn Rubottom. Și cât de greu era… să îi avertizeze împotriva lui Castro, și că totul i se părea, nu știu, ca și cum ai arunca o mulțime de bănuți într-o fântână fără fund. Pur și simplu n-a reușit niciodată să se facă înțeles la Departamentul de Stat. Așa că, îmi imaginez, se gândea că era comunist, da.

Iar președintele considera atunci, după cum ai spus, că politica noastră era greșită nepermițând asta. Dar, pe de altă parte, nu era… nu nutrea vreo simpatie pentru Batista.

Nu. Nu, îmi amintesc numai discuția despre asta, dar știi tu. Nu sunt foarte bună la…

A urmat campania. Și după campanie… îți amintești când Allen Dulles a venit la…

A, Allen Dulles a venit la Hyannis Port după… da[2]. Primii doi oameni pe care Jack s-a gândit că ar trebui să-i păstreze au fost

---

laudativ în *Esquire*, „Superman Comes to the Supermarket", despre victoria lui JFK la convenția din 1960, dar în primăvara următoare, după incidentul din Golful Porcilor, l-a acuzat pe președinte că ar fi răspunzător pentru invazie și l-a declarat pe Castro unul dintre „eroii" săi.

[1] *The Fourth Floor*, cartea lui Smith apărută în 1962, îi blama pe Roy Rubottom, adjunctul secretarului de stat, și pe alți miniștri ai lui Eisenhower pentru că erau prea liniștiți în privința lui Castro, permițându-i să preia puterea în Cuba.

[2] Allen Dulles (1893–1969) a fost avocat pe Wall Street și fratele secretarului de stat al lui Eisenhower, ocupând funcția de director al CIA din 1953 până în 1961. Alături de J. Edgar Hoover, a fost reconfirmat în funcție de către JFK ca președinte ales – și, asemenea lui Hoover, în numele continuității. Pe 23 iulie 1960, Dulles a venit la Hyannis Port pentru a-l

J. Edgar Hoover și Allen Dulles, și pe cât de drăguț se arătase a fi Allen... ei bine, s-a dovedit a nu fi chiar așa... *[chicotește]*

În cartea sa, Nixon a scris că președintelui i se spusese în timpul campaniei despre asta, ceea ce nu e adevărat, de vreme ce și Dulles, și președintele au afirmat amândoi că nu aflase despre asta decât în noiembrie, despre faptul că țara noastră îi antrena în secret pe cubanezii...[1]

Ei bine, niciodată nu mi-a spus că ar ști ceva, așa că pot să cred asta.

Când ai devenit prima dată conștientă de acest complot[2]*?*

Ei bine, ai știut întotdeauna despre problema din Cuba. Nu a fost, în săptămânile de dinainte de a se întâmpla, la fiecare

---

informa pe proaspătul nominalizat al democraților asupra problemelor de securitate națională.

[1] În cartea sa de memorii, *Six Crises*, apărută în 1962, fostul vicepreședinte Nixon a insistat că, în timpul ședinței de informare din iulie, Dulles i-a spus lui Kennedy că, de luni de zile, CIA „nu doar că îi susținuse și îi ajutase pe exilații cubanezi, ci chiar îi antrenase cu scopul de a sprijini o invazie în Cuba". Nixon s-a arătat nemulțumit, afirmând că JFK făcuse abuz de accesul la informații secrete în octombrie 1960, pentru a critica guvernul lui Eisenhower că a eșuat să-i ajute pe „luptătorii pentru libertate" dornici să-l înlăture pe Castro. După spusele lui Nixon, pentru a nu dezvălui secretele operațiunii, în timpul dezbaterilor cu Kennedy s-a simțit obligat să pledeze pentru cealaltă parte, deși, în secret, fusese de fapt un susținător al planurilor CIA de a-l înlătura pe Castro.

[2] Se referă la încercarea de a invada Cuba la Golful Porcilor, în aprilie 1961, de către cubanezii care erau împotriva lui Castro, sprijiniți de CIA. Agenția l-a făcut pe Kennedy să creadă că, dacă exilații, după debarcare, reușeau să organizeze un cap de pod în Cuba, nemulțumirea publică față de Castro ar putea genera o revoltă națională care l-ar înlătura pe dictator și i-ar aduce pe exilați la putere – iar dacă aceștia eșuau, se puteau „pierde prin munții" din Cuba ca luptători de gherilă. Nici una dintre aceste asigurări nu s-a împlinit, fapt ce a afectat grav prestigiul lui Kennedy. Apropiații lui JFK acuzau CIA că informațiile și planul său au fost deficitare. CIA și partizanii acesteia îl învinuiau pe Kennedy pentru refuzul de a suspenda ordinul ca trupele militare americane să nu intervină în luptă.

conferință de presă, sau în fiecare săptămână era ceva despre Cuba?

Poveștile au început să apară în martie, zvonindu-se că era posibilă o invazie sau ceva de genul ăsta.

Iar apoi, în tot timpul conferinței de presă, Jack a fost nevoit să repete că trupele Statelor Unite nu aveau ordin să intervină, ocolind astfel alte chestiuni. Apoi am aflat despre toți acei oameni care erau antrenați. Dar îmi amintesc, ei bine, era cam a doua oară când Keating tot vorbea săptămânal despre faptul că nu se dezvăluia existența rachetelor sau că erau mai multe rachete acolo[1]. Ce vreau să spun e că totul era despre Cuba și iarăși Cuba, la nesfârșit, sub o formă sau alta.

Ce... îți amintești ce părere avea înainte președintele despre invazie? A fost... de exemplu, ultima dată, ai menționat întâlnirea cu Fulbright.

Ei bine, întotdeauna a fost neliniștit în legătură cu evenimentele care au dus la asta. Dar cel mai bine îmi amintesc de weekendul de dinainte, adică 13 și 14 aprilie. Eram la Glen Ora cu Jean și cu Steve Smith, și era în după-amiaza zilei... nu știu dacă de sâmbătă sau de duminică... pe la cinci, era în dormitor și a primit un telefon și... eram și eu acolo, și ședea pe marginea patului, iar apoi a întrebat... era Dean Rusk... și au tot vorbit și, după ce au terminat, părea pur și simplu deznădăjduit. Iar eu l-am întrebat „Despre ce a fost vorba?" și multe altele. Și cred că Dean Rusk trebuie să-i fi spus... sau era de acord, sau ceva de

[1] În septembrie 1962, senatorul Kenneth Keating, republican din New York, a formulat acuze despre plasarea rachetelor ofensive sovietice în Cuba și despre faptul că administrația Kennedy ar fi încercat să păstreze secretul asupra situației. Asta se întâmpla cu câteva săptămâni înainte ca președintele Kennedy să primească din partea CIA primele dovezi concrete, fotografii făcute din avioanele U-2, privind prezența rachetelor pe insulă.

felul ăsta... sau Jack i-a spus „Dă-i drumul"? Cred că telefonul ăla a fost decisiv[1].

Cred că a fost vorba despre atacul aerian.

A, despre faptul că Dean Rusk voia să îl anulăm, dacă nu mă înșel. Așa este. Oricum... și Jack ședea pur și simplu pe pat, iar apoi scutura din cap și se tot învârtea prin cameră, părând de-a dreptul... cuprins de durere aproape, apoi a coborât, și îți dădeai seama că știa că ceea ce se întâmplase era o greșeală. Dar cred că era implicat... știi, era un lucru atât de îngrozitor. Era și el implicat... ei bine, în fine. De obicei, după cum am mai spus, lua deciziile cu ușurință și se gândea la ele dinainte sau, odată luate, era mulțumit de ele. Iar asta a fost singura dată când l-am văzut, îți imaginezi, realmente total demoralizat. Așadar, a fost un weekend îngrozitor.

Ce părere ai? Faptul că era demoralizat a avut legătură cu decizia specifică de a... despre... de a anula atacul aerian sau cu decizia generală de a continua invazia sau a fost...

Cred că, cel mai probabil, a fost o combinație între toate astea, nu crezi?

Mda.

---

[1] Până în după-amiaza zilei de duminică 16 aprilie 1961, șase bombardiere americane B-26, care purtau însemnele Cubei, distruseseră deja aproape jumătate dintre forțele aeriene ale lui Castro. Oficialii CIA presupuseseră că, odată ce va porni invazia, JFK va accepta să renunțe la promisiunea publică de a nu invada Cuba și va autoriza ca forțele militare americane să-și declare în mod deschis sprijinul față de luptătorii pentru libertate, debarcând apoi pe țărmurile cubaneze. Telefonul primit de la Rusk îl avertiza pe președinte că era crucial ca implicarea Americii în invazie să rămână secretă. Astfel, Kennedy a întârziat intervenția aeriană a SUA până când exilații aveau să debarce în Cuba, moment în care o asemenea intervenție putea fi mult mai plauzibil explicată ca venind de pe teritoriul Cubei. În acel moment, decizia interzicerii sprijinului aerian din partea trupelor americane ar fi avut drept consecință probabilă eșuarea invaziei, iar Kennedy știa asta.

Vreau să zic, la început a fost o invazie, dar nu a fost continuată de un atac aerian… o treabă pe jumătate făcută, dar nu dusă până la capăt, sau ar fi trebuit… nu știu. A fost o chestiune oribilă, cu care s-a trezit pe cap și nu a mai fost timp să o rezolve. Și toate lucrurile pe care mi le-a spus despre Cuba… nu-mi amintesc dacă mi le-a spus atunci sau mai târziu… dar știi tu, au fost întâlniri, și îmi spunea „Dumnezeule, cu ce gloată de consilieri ne-am ales!“ Iar apoi, mai târziu, când Taylor a fost numit șeful cabinetului, spunea „Știi, măcar îl las următorului președinte“… sau „Dacă Eisenhower mi-ar fi lăsat și mie pe cineva ca el. Îți imaginezi cum e să lași pe cineva ca Lyman Lemnitzer?“, și, știi tu, toți oamenii ăia[1]. Cum să zic, era pur și simplu o adunătură de oameni pierduți. Și îmi amintesc că într-o zi… oare a fost după tentativa eșuată sau înainte?… la Casa Albă? Eram cu copiii pe peluză, iar el a ținut morțiș să vină cu dr. Cardona…[2]

A, da. A fost după.

---

[1] Lyman Lemnitzer (1899–1988) fusese numit în 1960, de către Eisenhower, în funcția de președinte al Comitetului șefilor de stat major. În martie 1962, Lemnitzer și-a dat acordul pentru a pune în aplicare un plan secret, numit Operațiunea Northwoods, prin care guvernul SUA să comită acte de terorism în Miami și în alte orașe americane, și să fie puse pe seama lui Castro pentru a avea pretextul unei invazii în forță a americanilor în Cuba. În acest proiect chiar se sugerase că, dacă vreun astronaut american avea să moară în timpul misiunii, vina trebuia aruncată asupra lui Castro. Îngrozit de propunerea lui Lemnitzer și încă furios din cauza sfatului prost al generalului în timpul invaziei din Golful Porcilor, JFK a refuzat în toamna aceea să-i mai acorde un al doilea mandat ca președinte al Comitetului șefilor de stat major.

[2] Jose Miro Cardona (1902–1974) a fost avocat și profesor în Havana și un critic ardent al lui Batista. După revoluție, a fost pentru scurtă vreme prim-ministru al lui Castro înainte de a se rupe de el și a fugi în Florida. Înainte de invazia din Golful Porcilor, Cardona era liderul grupării cubanezilor care i se opuneau lui Castro și cooperau în secret cu CIA și cu un grup restrâns al oficialilor lui Kennedy implicați în invazia iminentă. Dacă exilații cubanezi ar fi reușit să pună stăpânire pe o suprafață însemnată a insulei lor, l-ar fi declarat pe Cardona președinte interimar al Cubei.

Și, știi, ei bine, i s-a părut că a fost minunat după asta. Și doar...

Cred că a fost într-o miercuri după-amiază...

Se poate.

Pentru că am fost trimis în Florida marți seara și l-am adus... Adolf Berle[1] *și eu... și l-am adus pe dr. Cardona înapoi, l-am luat miercuri după-amiaza târziu, și cred că atunci l-a adus și ți l-a prezentat.*

Și apoi tot scutura din cap și spunea că dr. Cardona fusese minunat. Dar, dacă vrei să reiei cronologia Cubei, a fost acel îngrozitor... acel weekend. Apoi, luni ne-am întors la Washington. Iar marți am avut recepția pentru Congres, iar Jack a fost chemat în mijlocul ei, și s-a dus la el la birou și nu s-a întors decât atunci când eu mă băgasem deja în pat[2]. Știi, a fost amuzant, pentru că în anul următor, la recepția pentru Congres, a fost chemat pentru o altă problemă crucială. Dar anul trecut, parcă recepțiile alea erau întotdeauna seri în care se întâmpla ceva îngrozitor. Apoi tu spui că miercuri s-au întâmplat toate astea. Și cred că tot miercuri trebuia să facem poze... sau poate joi. Dar Jack nu-și mai găsea locul. Eram cu Mark Shaw, iar el a urcat și s-a așezat pentru zece minute... nu aveam nici o fotografie cu noi doi împreună, pe care să o putem face publică[3]. Of, era un moment cum nu se putea mai prost și, îți dai seama, chiar arăta rău.

---

[1] Adolf Berle (1895–1971) a fost profesor de drept, teoretician al economiei și diplomat în timpul lui Roosevelt și consilier la Departamentul de Stat în problema Americii Latine.

[2] Marți seara, pe 18 aprilie, JFK a fost chemat de la recepția anuală pentru Congres organizată de Casa Albă ca să meargă în Camera Cabinetului, unde fusese pregătită o hartă a zonei Caraibilor, pe care se aflau machete magnetice ale unor nave. Kennedy i-a spus amiralului Arleigh Burke, șeful statului major al forțelor navale: „Nu vreau ca Statele Unite să fie implicate în asta". Burke i-a răspuns: „Fir-ar să fie, domnule președinte, dar *suntem* implicați!" Ajungând la un compromis, președintele a permis ca șase avioane de pe portavionul U.S.S. *Essex* să zboare deasupra capului de pod timp de o oră.

[3] Mark Shaw (1921–1969) a fost unul dintre cei mai cunoscuți fotografi din acea vreme, care se ocupa de modă și de celebrități.

Trebuie să fi fost îngrozitor să mergeți la cina cu prim-ministrul grec în toiul acestor evenimente[1].

Da, am fost nevoiți să ne ducem la cină în seara aia. Îi invitaserăm și noi la prânz într-una din acele zile, fie cu o zi înainte, fie cu o zi după. Iar grecii au fost atât de drăguți. Aproape că au fost primii noștri vizitatori. Dar îmi amintesc atât de bine când s-a întâmplat, nu știu ce zi era, era dimineață... și s-a întors la Casa Albă, a mers la el în dormitor și a început să plângă, doar cu mine de față. Știi tu, doar pentru mine... pur și simplu și-a pus capul în mâini și a plâns. Și nu-l mai văzusem plângând decât de trei ori. De vreo două ori în iarna când a fost bolnav în spital, îți imaginezi, din cauză că se simțea pur și simplu descurajat, nu chiar a plâns, însă ochii i s-au umplut de lacrimi care i s-au prelins pe obraji. Și apoi în momentul acela, iar după aceea, când Patrick... în vara asta, când s-a întors de la Boston și a venit la mine la spital, și a intrat la mine în cameră pe la opt dimineața, pur și simplu a început să plângă și m-a cuprins în brațe. Și era atât de trist pentru primele sale o sută de zile de mandat și pentru toate visurile sale ca să se întâmple lucrul ăsta îngrozitor. Și a fost atât de afectat. Nu din cauza celor o sută de zile, ci pentru bieții oameni pe care îi trimisese acolo cu speranțe mari și promisiuni că îi vom susține, iar ei au fost omorâți ca niște câini sau aveau să moară în închisoare. Își făcea atât de multe griji pentru ei. Iar apoi Bobby a venit să mă vadă. Știi, evident că tot timpul aveau loc întâlniri... probabil chiar și în după-amiaza aia la Casa Albă... iar Bobby a venit să mă vadă și mi-a spus „Te rog, stai lângă Jack, adică să fii prin preajmă toată după-amiaza". Dacă aveam de gând să-i scot pe copii afară... știi, cu alte cuvinte, să nu plec niciunde. Doar să-i aduc alinare. Vreau să zic, din cauză că era nespus de trist.

[1] Constantine Karamanlis (1907–1998) a fost prim-ministru al Greciei. Până miercuri seara, când familia Kennedy a luat parte la o cină organizată de Ambasada Greciei, a cărei gazdă era Karamanlis, președintele știa că invazia avea să fie un eșec inevitabil.

În ziua aia sau a doua zi mi-a spus ceva în legătură cu Bobby, că se gândea dacă să-l pună pe Bobby director la CIA. Îți amintești de asta?

A, îmi amintesc că a vorbit de vreo două ori despre asta, că își dorea să-l poată avea pe Bobby ca director la CIA. Ei bine, cred că s-a gândit că, din punct de vedere politic, ar fi prea...

Prea riscant.

Da. Dar, știi, și-ar fi dorit atât de mult asta. Apoi nu știu momentul când l-a adus pe John McCone[1].

Cam... cam peste șase luni, sau așa ceva. L-a adus în toamna aia. Dar unul dintre lucrurile măreațe, bineînțeles, a fost faptul că președintele, deși a ajuns să fie implicat în asta din cauza sfaturilor proaste care i s-au dat, niciodată nu a învinovățit public pe nimeni și a invocat acel minunat proverb chinezesc, după cum este cunoscut, îți amintești? „Victoria se bucură de sute de tați...“

„De tați. Dezastrul este orfan.“[2]

„Este orfan“. Unde a citit asta? Ai aflat vreodată?

Nu știu. Putem să căutăm dacă nu cumva se găsește în Mao Zedong, pentru că ți-am spus, avea o grămadă de proverbe chinezești. *[chicotește]* Dar întotdeauna reținea lucruri de genul ăsta.

Care era părerea lui despre... cred că pe Lemnitzer și Comitetul șefilor de stat major îi considera, în sinea lui, mai responsabili decât pe oricine altcineva, asta e impresia mea.

---

[1] John McCone (1902–1991) a fost un om de afaceri din California, președinte al Comisiei pentru Energie Atomică în timpul lui Eisenhower și susținător al lui Nixon în 1960, pe care JFK l-a numit să-l înlocuiască în funcție pe Allen Dulles, după ce l-a destituit în urma dezastrului din Golful Porcilor.

[2] La o conferință de presă din 21 aprilie 1961, președintele a spus: „Există o veche zicală conform căreia victoria se bucură de o sută de tați și înfrângerea este orfană“. JFK și-a asumat întreaga responsabilitate pentru acest eșec în calitate de „oficial responsabil al guvernului“. Americanii s-au solidarizat în jurul său, iar sondajele au dovedit-o prin cel mai ridicat procent al încrederii în președinte – 81%.

Da, știi, n-a vorbit niciodată urât despre ei, ci mai degrabă îi privea cu un soi de deznădejde ironică, astfel vorbea despre Curtis LeMay. Îmi amintesc de vremea celei de-a doua crize din Cuba, avea o fotografie a tuturor avioanelor noastre din Florida sau din toată țara, care staționau pe piste[1]. Și l-a chemat pe LeMay. Dar, știi, iată aici un om care cerea vehement să mergem și să bombardăm totul, și să declanșăm un mic război, și care lăsase toate avioanele noastre în așteptare. Știi, nu era ușor să lucrezi cu LeMay. Dar erau toate astea cumulate... Comitetul șefilor și, presupun, Allen Dulles. Și să nu-l uităm pe Dean Rusk. Nu știu dacă așa trebuia procedat... după cum văd eu lucrurile, dacă e să faci asta, ar trebui să ai suport aerian. Vezi tu, Dean Rusk, timid din fire, dar e vorba de întreg contextul... Jack s-a găsit în mijlocul unei situații pe care nu o cunoscuse de la bun început, iar apoi toată lumea... îmi doream doar ca, dacă trebuia să facă asta, măcar să îl fi lăsat cu toții în pace. Asta era înainte de împlinirea celor o sută de zile[2]. O idee prostească, aș spune. Nu-i plăcuse niciodată toată chestiunea asta cu cele o sută de zile pe care o vehiculau ziarele, dar era, în chip străveziu, un mic joc al presei... odată cu Roosevelt. Dar, înțelegi, nici măcar nu se încheiaseră cele o sută de zile... așa că îți dai seama cât de devreme s-a iscat această problemă după instalarea la Casa Albă.

Ce părere ai avut despre Dulles după toate astea?

Ei bine, Jack l-a privit dintotdeauna cu ochi buni pe Allen Dulles și, știi, îl considera un om de onoare, iar Allen Dulles

[1] Curtis LeMay (1906–1990) a fost șeful statului major al forțelor aeriene, un om agresiv, cunoscut pentru faptul că se aflase în fruntea bombardamentului strategic din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și a Comandamentului strategic al forțelor aeriene de după război. În timpul Crizei Rachetelor din Cuba, din 1962, LeMay a devenit unul dintre cei mai vehemenți dintre cei care îi cereau lui JFK să înceapă imediat bombardarea Cubei.

[2] De la apariția programelor de recuperare create de Roosevelt pentru a lupta împotriva Marii Crize în timpul primelor o sută de zile de mandat, această unitate de măsură a început a fi folosită de presă pentru a emite evaluări premature ale noilor președinți.

îl simpatizase pe Jack de la bun început. Eu cred că, într-un fel, Allen Dulles a cedat. Pentru că, ceva mai târziu, a făcut tot posibilul pentru a-l invita la o cină... sau să facă pe cineva să... știu despre ce era vorba. Sau să fi fost vorba de Charlie Wrightsman?[1] Da, Charlie Wrightsman și Jayne se aflau la Washington și urmau să vină la Casa Albă. Asta se întâmplase la doar două săptămâni după situația din Cuba, sau poate o lună... iar Allen Dulles fusese dintotdeauna preferatul lor. Îl chemau la ei și îl prezentau tuturor în Florida, și chestii de felul ăsta. Iar acum Charlie Wrightsman sosise și spusese că nu voia să-l întâlnească pe Allen Dulles... de obicei, când venea... când se afla la Washington, îl întâlnea... asta deoarece compromisese afacerea cu Golful Porcilor. Ei bine, Jack a fost pur și simplu dezgustat de asta. Știi și tu cât de loial se arăta întotdeauna față de oamenii care se aflau în necaz. Așa că m-a luat deoparte și mi-a zis: „Cheamă-l pe Dulles aici, în după-amiaza asta, la un ceai sau la un pahar". Și a făcut efortul anume de a-și lăsa treburile și de a veni să stea cu Jayne și cu Charlie Wrightsman, doar pentru a-i arăta lui Charlie ce părere avea el despre Allen Dulles. Asta, vreau să spun, a contat enorm pentru Allen Dulles. Am stat cu el vreo cinci–zece minute înainte de a ajunge Jack. Și arăta într-un fel, nu știu cum să spun, de parcă ar fi fost cardinalul Mindszenty în timpul procesului. Nu mai era decât umbra omului de altădată[2]. Iar Jack a venit și i-a vorbit... l-a cuprins cu brațul pe după umeri. Cum era povestea cu Morgan? „E suficient să vii cu mine... să te plimbi cu mine la braț prin bancă și nu-i nevoie să-mi mai acorzi un împrumut"... sau ceva de genul ăsta, nu?[3]

[1] Charles Wrightsman (1895–1986) a fost un magnat al petrolului din Oklahoma și cunoscut al familiei Kennedy, alături de soția sa, Jayne Larkin Wrightsman (n. 1919), care a fost o prietenă apropiată a lui Jacqueline și care a ajutat-o cu Comitetul pentru Arte Frumoase, unde supraveghea și strângea fonduri pentru restaurarea Casei Albe.

[2] Cardinalul József Mindszenty (1892–1975) din Budapesta a fost condamnat în 1949, după un proces-spectacol, la închisoare pe viață pentru „acte de trădare" împotriva guvernului Ungariei controlat de sovietici.

[3] Conform legendei, când un prieten i-a cerut un împrumut, unul dintre bancherii din familia Rothschild i-a răspuns că-i va oferi ceva chiar mai

Nu crezi că a fost frumos din partea lui? Totul, doar pentru a-i dovedi ceva lui Charlie Wrightsman. Dar asta spune ceva despre Jack. Dar, adică, știa și el... era evident că Dulles dăduse cu bățul în baltă. Știi, avea o simpatie față de el. Dar, imediat după aceea sau după povestea din Cuba, nu mai știu exact, a apelat la generalul Taylor.

Da. Mai întâi a apelat la generalul Taylor să conducă o investigație. Îmi amintesc că generalul Taylor și Bobby au inițiat o anchetă pentru a vedea ce se întâmplase. Iar apoi, apoi l-a adus pe generalul Taylor la Casa Albă.

Așa este.

Ca un fel de consilier pe probleme militare.

Generalul Taylor obișnuia să poarte atunci costumul său gri, iar Jack spunea că, de fiecare dată când avea loc o întâlnire a Comitetului șefilor, puteai simți că erau cuprinși de un val de neliniște, întrebându-se cum va fi Taylor și văzând în ce situație dificilă se afla acesta[1]. Iar asta l-a surprins; totul a decurs foarte bine.

Îl știa pe generalul Taylor de dinainte?

Bănuiesc că-l întâlnise de câteva ori, pentru că întotdeauna vorbea despre cartea lui. Și, știi, îmi spunea „Imaginează-ți, poți să crezi că Eisenhower a făcut asta?"... orice va fi făcut ca să-l determine pe generalul Taylor să plece. Generalul Taylor și generalul Gavin au scris amândoi cărți, nu-i așa[2]?

---

bun de atât: îl va însoți personal prin bursa pariziană, sporindu-i astfel cota în ochii finanțiștilor de acolo. Lui JFK ideea îi surâsese dintotdeauna. De exemplu, după alegerile din 1960, președintele în funcție i-a spus consilierului său de campanie, Hyman Raskin, din Chicago, că îi va oferi un cadou de mulțumire cu mult mai bun decât o slujbă federală: îl va chema pe Raskin acasă la el, în Georgetown, pentru a se sfătui cu el.

[1] Ca general în rezervă, Taylor purta haine civile.

[2] James Gavin (1907–1990), comandantul legendar al Regimentului 505 Parașutiști din ziua Z, a fost primul ambasador al lui JFK la Paris. Asemenea lui Maxwell Taylor, generalul Gavin plecase de la Pentagon în timpul lui

Da.

Dar... și întotdeauna a avut o părere foarte bună despre el. Știa ce să facă în clipa când avea nevoie de consilierul lui pe probleme militare.

Noi, cei care făceam parte din personalul Casei Albe, ne-am simțit foarte prost, exceptând faptul că întreaga situație era îngrozitoare, dar simțeam că nu ne făcuserăm datoria față de președinte așa cum trebuia, iar unii se gândiseră... unii fuseseră pentru proiect, iar alții, împotriva acestuia. Dar cu toții simțeam că nu ne făcuserăm treaba pe care personalul de la Casa Albă e obligat să o facă, în sensul că... fuseserăm prea intimidați de toate aceste figuri mărețe, și proiectul nu a fost supus unei examinări critice, ceea ce era de datoria noastră. A spus vreodată ceva despre asta?

Nu, niciodată... dar, vreau să spun, nu cred că ar trebui să simțiți toți asta, pentru că hai să privim ce ați făcut în timpul celei de-a doua crize din Cuba. Problema e că erați cu toții începători și nimeni nu v-a avertizat despre asta. Și voi... toți acești presupuși experți, când voi erați la început de drum, ce puteați face decât să le ascultați sfatul? De asta Lyndon Johnson e atât de norocos. Cel puțin, el are o echipă de oameni care au trecut prin multe. Și speri din tot sufletul că, dacă țara asta a fost cu adevărat condusă în acești ultimi opt ani fărâmițați de situații de criză, atunci oamenii ăia ar trebui să știe despre ce vorbesc. Așa că, mai târziu, obișnuia să vorbească, niciodată despre oamenii lui, ci, înțelegi, despre cei care îi fuseseră lăsați, cei pe care îi preluase și la care putea să apeleze pentru un sfat. Și din cauza asta era oarecum mai amărât.

Și, când situația devenea critică, Bobby era cel cu care îi plăcea să vorbească și să se sfătuiască mai mult decât cu oricine altcineva, așa este[1]*?*

Eisenhower din cauza strategiilor de apărare și a publicat o carte *(War and Peace in the Space Age)* în care și-a explicat motivele.

[1] După invazia din Golful Porcilor, JFK l-a convins pe fratele său să își extindă portofoliul și să îi devină consilier confidențial și mediator pe probleme

Da. Și, îmi amintesc... și Bobby a trebuit să facă parte din comisia aia[1] și cred că acela a fost momentul când Bobby și generalul Taylor au devenit prieteni, căci, îndrăznesc să spun, după Jack, generalul Taylor era unul dintre oamenii de la Washington de care Bobby se simțea cel mai apropiat, cred... adică, în afară de prietenii lui sau de oamenii din Departamentul de Justiție. Dar există, într-adevăr, acest respect reciproc pe care și-l poartă. Și e foarte emoționant... un om foarte tânăr și un om care a ajuns la sfârșitul carierei sale.

Ai spus, într-o altă zi în timpul interviului, că momentele în care ți-l amintești pe președinte foarte demoralizat și tensionat... disputa membrilor comisiei de stat din 1956 și situația din Cuba.

Da, ei bine, nu a fost demoralizat din cauza membrilor comisiei de stat. A fost mai degrabă nervos și neliniștit, nu se putea abține să nu vorbească despre asta. Știi, trebuia să facă ceva ca să câștige. Nu putea decât să meargă pe bâjbâite. Nu se ocupa singur de asta, așa cum a făcut în lupta din Massachusetts. A urmat un moment de deznădejde cumplit, când totul s-a terminat și îi părea atât de rău de oamenii ăia[2]. Și cred că a dat dovadă de compasiune,

---

de politică externă, apărare și servicii de informații – în special în legătură cu Uniunea Sovietică și Cuba.

[1] Președintele Kennedy l-a rugat pe Taylor să conducă o comisie care să investigheze cauzele eșecului din Golful Porcilor. Printre membrii acesteia se numărau Robert Kennedy, Allen Dulles și amiralul Arleigh Burke.

[2] JFK s-a simțit responsabil pentru capturarea celor aproape 1 200 de invadatori de către Castro. Ca dovadă a acestui fapt, a fost dispus să înfrunte criticile politice interne, încurajând o campanie publică în care era inclusă comisia „Tractoare pentru Libertate" condusă de americani eminenți cu rolul de a îndeplini cererile de răscumpărare ale lui Castro, printre care se numărau tractoare, medicamente, mâncare pentru copii și echipament medical în valoare de 60 de milioane de dolari, toate acestea în schimbul eliberării prizonierilor. În decembrie 1962, soții Kennedy i-au întâmpinat pe cubanezii eliberați la un miting zgomotos în Miami, la Orange Bowl, unde Jacqueline le-a spus foștilor prizonieri, în spaniolă, că spera ca John, când va crește, să fie la fel de curajos ca și ei.

ei bine, felul cum obișnuia să-mi vorbească despre Cardona după aceea și felul... apoi s-a simțit dator să-i elibereze pe prizonieri. Asta a fost... a fost la un an după Crăciun sau la doi?

La doi.

Mai întâi, a fost chestiunea cu tractoarele, iar Bobby s-a implicat enorm în asta. Și chiar atunci a apărut un articol despre Bobby... ți le amintești pe toate celelalte plictisitoare în care se scria că e un om fără scrupule? Iar eu îmi spuneam: „Dacă ar ști cât de plin de compasiune e omul ăsta". Știi, nu puteai să-i lași pe oamenii ăia să putrezească pur și simplu în închisoare. Probabil ar fi fost mai bine dacă ai fi putut face asta, nu să vadă oamenii neputința acelei brigăzi și să-ți reamintească încă... întregii țări, neîncetat, de marele eșec. Dar această presiune de a-i elibera. Iar apoi Jack a fost atât de prins în chestiunea asta cu tractoarele. Însă trebuia să facă tot posibilul ca să-i aducă înapoi. *[în acel moment, magnetofonul s-a închis]* Să vorbesc despre asta?

Da.

Am o altă... tocmai mi-a trecut prin minte încă ceva referitor la compasiunea nutrită de Bobby. Trebuie să... iarna trecută... dacă vrei, poți afla exact când... cel mai bun spion pe care l-am avut în Rusia a fost capturat. Îl chema Penkovsky sau Penovsky[1]?

Da, Penkovsky.

Ei bine, Bobby tocmai ieșea de la o întâlnire ținută la Casa Albă și m-a văzut în grădină, și a venit la mine, apoi s-a așezat pe o bancă și arăta foarte trist. Mi-a povestit că se întâlnise cu John McCone și a spus „E pur și simplu îngrozitor, cei de la CIA nu au nici un pic de milă. Pentru ei, toți sunt doar niște numere. El este spionul X-15". Și, știi, mi-a zis că le spusese „De ce? Omul ăsta v-a furnizat o mulțime de lucruri importante. Se știa că avea

[1] Oleg Penkovsky (1919–1963) era un agent secret valoros pentru serviciile de informații occidentale în Moscova, când a fost descoperit, arestat, judecat și executat.

să fie prins. Și ei nu făceau decât să-i ceară în continuare și mai multe informații. De ce nu l-a avertizat nimeni? De ce nu i-a spus nimeni să plece de-acolo? Are familie. Soție, copii și așa mai departe". Bobby s-a simțit atât de rănit... pur și simplu, omul ăla nu reprezenta decât un cod pentru ei. Cred că se gândea chiar și că John McCone era mai degrabă...

Ei bine, oamenii încep să privească toate astea din punct de vedere profesional și nu-i mai privesc pe indivizi ca pe niște ființe umane. Iar unul dintre cele mai cumplite lucruri a fost atacul asupra înțelegerii cu tractoarele. Cum să spun, dacă exista ceva la care națiunea asta ar fi trebuit să se raporteze ca la o datorie era să facă tot posibilul ca să-i elibereze pe oamenii aceia, iar eu am considerat întotdeauna acest atac un lucru rău.

Știu.

Îți amintești, doamna Roosevelt, Walter Reuther și Milton Eisenhower au alcătuit o comisie în acest sens[1].

Și apoi, toată lumea a hulit-o. Și, o, să nu uităm înverșunarea lor. Ei bine, în fine...

Cred că unul dintre motivele pentru care președintele s-a simțit atât de atașat de Miro Cardona și de membrii acelei comisii a fost că trei sau patru dintre ei aveau fii.

Așa este. Știu că Miro Cardona avea un fiu, nu-i așa? Iar apoi, în 1962, când a venit brigada cubaneză... cred că era de Crăciun... să... Ei bine, mai întâi au venit cu toții după-amiază la casa lui Paul din Florida[2]. Doar cinci sau șase dintre ei. Știi, Oliva[3], și toți aveau... toți ne-au arătat poze cu ei, așa cum arătau înainte...

[1] Comisia Tractoare pentru Libertate

[2] Pentru a evita deranjul în locuința din Palm Beach a lui Joseph Kennedy, președintele și prima-doamnă au închiriat casa vecină a domnului și a doamnei C. Michael Paul.

[3] Erneido Oliva Gonzalez (n. 1932) a fost adjunctul comandantului Brigăzii 2506, și Castro tocmai ce îl eliberase din închisoare. În anul următor, el și câțiva dintre camarazii săi au fost desemnați ofițeri în armata SUA.

le aveau în portofel. Toți aveau aceste chipuri minunate, parcă pictate de El Greco. Când ne-au arătat poze de dinainte păreau toți ca și cum ar fi fost niște membri grași din formația lui Xavier Cugat[1]. Cum să spun, nu se citea nici un sentiment pe fețele lor. Și cum erau cu noi... știi, stăteau acolo cu Jack... fără să fie mâhniți, privindu-l pur și simplu ca pe eroul lor. Înțelegi, erau niște oameni cumsecade. Apoi au venit... din noiembrie... trebuie să fi fost... când eram deja în casa asta... în februarie, au venit special ca să depună o coroană la mormântul lui Jack, iar Bobby i-a adus... l-a adus pe unul dintre ei la mine. Și cu toții au spus că renunță la armată și toate astea... acum că Jack murise, nu mai aveau nici o speranță, nici un ideal, nimic. Nu le rămânea decât să meargă și să încerce să-și caute de lucru, pentru că el fusese cel înspre care priviseră cu speranță[2]. Era printre cei care îi implicaseră în asta. E foarte emoționant.

Președintele a fost profund mișcat de cele petrecute în Miami, nu-i așa[3]?

O, da. A fost unul dintre cele mai emoționante lucruri pe care le-am văzut. Știi, toți oamenii ăia care plângeau și făceau cu mâna și bieții membri ai brigăzii care stăteau acolo bandajați, și mai știu eu ce.

Cred că s-a lăsat dus de val și a spus și alte lucruri care nu se regăseau în textul discursului său.

[chicotește] Îmi amintesc discursul lui, iar eu a trebuit să vorbesc în spaniolă atunci. Știi, ar trebui să vorbești cândva

[1] Xavier Cugat (1900–1990) a fost liderul unei formații de muzicieni, un om popular de origine spaniolă, care își petrecuse copilăria în Cuba.

[2] Unul dintre motivele principale pentru care Oliva și camarazii săi au fost atât de dezamăgiți a fost că președintele Johnson tocmai ce oprise programul amplu de acțiuni secrete demarate împotriva Cubei, program ce fusese supravegheat pe tăcute de frații Kennedy.

[3] La Orange Bowl, unde cubanezii liberi strigau „Guerra! Guerra! Guerra!", JFK, extrem de afectat de această scenă, a acceptat steagul Brigăzii 2506 și a făgăduit să-l înapoieze „unei Havane libere".

cu Donald Barnes[1], un om minunat. Dintre toți translatorii pe care i-a avut Jack, el era întotdeauna cel însărcinat cu spaniola. Le era superior tuturor celorlalți. Și reușea să te facă să ai o relație bună cu cel cu care vorbeai. Omul ăsta a fost în atâtea privințe... nu știu, cineva ar trebui să-i ia un interviu.

Unde e, la Departamentul de Stat?

Translator la Departamentul de Stat. Unii dintre ei n-au fost prea buni. Cel pe care l-am avut în Paris era pur și simplu pierdut. Săracul Sedgwick[2] încerca să vorbească un fel de franceză bombastică de secol optsprezece, ce nu mai părea a fi traducerea a ceea ce spunea Jack. Jack a zis că cei mai buni doi translatori pe care i-a avut vreodată au fost Barnes și translatorul lui Adenauer, pe care l-a folosit în Germania în locul translatorului nostru. L-a întrebat pe Adenauer dacă-l poate împrumuta pe-al lui.

A vorbit vreodată despre viitorul lui Castro și al Cubei? Credea... care crezi că era părerea lui?

Dumnezeule, nu știu ce gândea. Îmi amintesc că l-am întrebat în toamna asta... a, da, ziua aia despre care ți-am povestit... era într-o zi în octombrie, când s-a trezit după ce dormise la prânz și părea foarte îngrijorat. Eu am zis ceva, iar el a spus: „Asta a fost una dintre cele mai nefaste zile din viața mea. E abia două și jumătate și sunt deja zece lucruri care au mers prost". Și mi-a enumerat câteva dintre ele pe care ar fi trebuit să le notez. În fine, îmi amintesc unul dintre ele, era despre raidul acela în Cuba care eșuase[3]. Iar eu am spus: „Ei bine, care este scopul acestor raiduri?" Dar el nu a... a vorbit cumva... nu mi-a răspuns

[1] Donald Barnes (1930–2003) a fost translatorul principal pe spaniolă din cadrul guvernului și a fost intervievat pentru programul de istorie orală al Bibliotecii Kennedy.

[2] Charles Sedgwick (1912–1983)

[3] Raidurile dinspre mare au fost parte din acțiunea secretă a Statelor Unite demarată împotriva Cubei lui Castro.

la întrebare. Era evident că nu voia să stăm de vorbă despre Cuba pentru că îl îngrijora. Așa că nu știu ce era în mintea lui sau ce gândea despre asta.

Jean… ai văzut interviul pe care Jean Daniel…[1]

Da.

Părea… ce impresie ți-a făcut?

Ei bine, nu părea tonul lui Jack. Și îmi amintesc că eram în biroul doamnei Lincoln când a fost adus Jean Daniel și i-a fost prezentat lui mai întâi[2]. Apoi a apărut după moartea lui Jack, nu?

Așa este.

Ei bine, nu părea tonul lui Jack. Nu-mi amintesc în momentul ăsta despre ce era vorba, dar nu părea… nu părea verosimil.

Nu părea limbajul lui. Unele dintre lucruri păreau ca și cum ar fi fost spuse de el, altele nu.

Nici măcar nu știu dacă Daniel vorbea engleza.

Din câte îmi amintesc, Ben Bradlee l-a adus.

Ei bine, când l-am văzut, era singur. Dar poate că Ben l-a trimis.

---

[1] Jean Daniel (n. 1920) a fost editor al ziarului socialist francez *L'Observateur*. În octombrie 1963 avea programat un interviu al lui Castro. Înainte de a pleca spre Havana, prietenul lui, Ben Bradlee, aranjase ca acesta să aibă o întâlnire cu președintele Kennedy în Biroul Oval. Daniel a luat prânzul cu Castro pe 22 noiembrie 1963 și erau împreună când au aflat despre asasinarea președintelui despre care Castro a afirmat că este „o veste rea". În numărul din 14 decembrie 1963 din *New Republic*, Daniel a scris că, în timpul conversației cu JFK, președintele fusese surprinzător de explicit, acceptând ideea că America fusese responsabilă pentru preluarea puterii de către Castro în Cuba și pentru abuzurile care au urmat, spunându-i lui Daniel că, „într-o oarecare măsură", Batista fusese „întruparea păcatelor" americane împotriva Cubei și că „acum va trebui să plătim pentru acele păcate".

[2] Evelyn Norton Lincoln (1909–1995) a fost secretara personală a lui JFK din 1953 până la moartea lui.

Cred că Ben l-a trimis. Știi, în cele din urmă, Miro Cardona s-a supărat pe guvernul Statelor Unite, începând să-l critice, și așa mai departe[1].

Da, îmi amintesc că, mai târziu, Cardona a devenit destul de deranjant.

Întotdeauna am avut sentimentul că președintele a înțeles... că privea cu o anumită compasiune frustrările...

Da, și știi, niciodată nu a spus lucruri urâte despre el. Doar că, înțelegi tu, a mai apărut ceva care să-l îngrijoreze în ziua când Miro Cardona a început să formuleze critici.

Președintele fusese îndeosebi interesat de America Latină pentru că devenise un subiect de interes major în interiorul administrației. Bineînțeles, fusese în Argentina în 1939, sau cam așa ceva, nu-i așa?

Da, fusese acolo. Cred că fusese în Brazilia și în multe alte locuri... așa este? Dar... dar era foarte tânăr pe atunci, și nu cred... nu mi-l amintesc să fi vorbit vreodată în mod special de America Latină înainte. Asta s-a întâmplat când am ajuns la Casa Albă... ei bine, ne aflam acolo de scurtă vreme, când și-a ținut discursul despre Alianță[2]. Așa că e destul de clar că s-a gândit la asta în timpul campaniei, în perioada interregnului, știi tu. Și... a, ți-am spus despre el și despre călătoria în Mexic? Nu, călătoria în Venezuela[3]? Am fost la un orfelinat și în ziarul din acea zi a apărut o fotografie. Toți copiii mă sărutau de rămas-bun. Și titlul era... știi, era chiar măgulitor, scria „O iubim pe doamna Kennedy. Priviți, le permite copiilor gringo să o sărute". Sau, știi, copiilor indieni. Ce erau ei. Iar Jack era atât de îndurerat din cauza lor și mi-a spus: „Uită-te la oamenii ăștia. Pur și simplu nu le cunoști complexul de inferioritate pe care îl au, care le-a fost creat de

[1] Miro Cardona fusese supărat că, după Criza Rachetelor din Cuba, administrația Kennedy s-a arătat mai puțin agresivă în încercarea de a-l înlătura pe Castro.

[2] Alianța pentru Progres a lui Kennedy a fost creată pentru a dezvolta cooperarea economică cu țările latino-americane și pentru a arăta că Statele Unite erau un prieten și un apărător al reformei, nu al dictaturii.

[3] În decembrie 1961, soții Kennedy au mers în Venezuela și în Columbia.

Statele Unite". Și nu e trag... trist că au scris așa ceva? Și, în cursul vizitei în Mexic, vedeai cum López Mateos a început să înțeleagă că Jack credea cu adevărat toate lucrurile acelea pe care le spunea despre „revoluția noastră a fost la fel ca a voastră"[1]. În sfârșit, găsiseră pe cineva în care să se încreadă și căruia să-i pese de ei.

Pesemne că a fost o vizită emoționantă... cea din Mexic.

Pentru mine, a fost cea mai emoționantă dintre toate.

Chiar și decât cea din Berlin?

Ei bine, eu nu m-am dus la Berlin, vezi tu, pentru că eram însărcinată cu John... cu Patrick. Cred că, pentru el, vizita la Berlin a fost cea mai deosebită. Dar... eu unde am fost? La Paris și la Viena, în Columbia și în Venezuela. Cum să spun, în Viena[2] a fost incredibil, am mers kilometri întregi de la aeroport și înapoi, și a fost o zi întunecată și mohorâtă. Și să vezi mulțimile acelea care se întindeau pe patruzeci de kilometri, iar majoritatea oamenilor plângeau sau fluturau batiste. A fost una dintre cele mai impresionante mulțimi din câte am văzut. Dar, Dumnezeule, filmarea din Mexic... am văzut-o zilele trecute.

A fost minunat.

Știi, parcă ar fi fost o furtună roz... toată hârtia care zbura deasupra capetelor noastre, și uralele, și strigătele de „viva". Și se tot gândeau la lucruri noi care să le ofere un motiv să strige „viva". *„Viva Kennedy!" „Viva Los Kennedys Católicos!" Viva* absolut tot!

A dat dovadă de o extraordinară înțelegere față de America Latină, față de problemele Americii Latine care existau, problemele pe care le avea și cele care apăreau, iar asta...

---

[1] În iunie 1962 au vizitat Ciudad de México, trecând prin mijlocul unor mulțimi exuberante, în calitate de invitați ai președintelui Adolfo López Mateos (1909–1969), președinte al Mexicului din 1958 până în 1964, pe care ambii soți Kennedy l-au plăcut și l-au admirat pentru reformele sale sociale.

[2] Se referă la momentul sosirii lor la Viena, în iunie 1961, pentru întâlnirea lui JFK cu Hrușciov.

Nu doar atât, dar îi și simpatiza pe latino-americani. Și îmi amintesc că am fost foarte surprinsă, gândindu-mă, lucru pe care i l-am spus și lui și a fost de acord... dintre toți oamenii extraordinari pe care i-am întâlnit în timpul petrecut la Casa Albă sau înainte... îți dai seama, de Gaulle, Macmillan, Nehru, Hrușciov... cel care m-a impresionat cel mai mult a fost Lleras Camargo din Columbia[1]. Știi, nu era deloc... Betancourt[2] era cu adevărat impresionant, dar Lleras Camargo cu atât mai mult. Era un om preocupat... aproape că părea... nu german, ci nordic în tristețea lui. Și cât de dedicat era... omul ăsta slăbea văzând cu ochii. Când a fost spitalizat aici și m-am dus să-l văd, n-a apărut nimic în ziare despre asta. A venit la birou la Jack și era atât de slab. Eu i-am spus că „Arată atât de rău față de momentul când l-am văzut în Columbia". Iar el mi-a dat dreptate, făcuse toate lucrurile alea, muncise pentru Alianță, și a spus că ar ajuta din nou. Iar apoi i-am spus lui Jack... întotdeauna avusesem ideea asta fixă să-mi determin copiii să învețe franceza, pentru că am văzut cum această a doua limbă mi-a îmbunătățit viața și am reușit să-i întâlnesc pe toți oamenii aceia pe care... dar am spus „O să-i fac pe copii să învețe spaniola ca o a doua limbă". Ar trebui pur și simplu... dacă de Gaulle și toți ceilalți vor să aibă un lucru

[1] Harold Macmillan (1894–1986), conservator, prim-ministru al Marii Britanii din 1957 până în 1963, l-a vizitat pe Kennedy în aprilie 1961. Nu după multă vreme a devenit prietenul cel mai apropiat al lui JFK printre liderii străini. Se înrudeau prin mariajul răposatei surori a lui Kennedy, Kathleen (1920–1948), căreia i se spunea „Kick", cu William Cavendish, marchiz de Hartington, nepotul soției lui Macmillan, Lady Dorothy. Hartington murise în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Alberto Lleras Camargo (1906–1990), jurnalist, a devenit președinte al Columbiei din 1958 până în 1962. În 1961, în timp ce soții Kennedy se aflau în vizită în Bogotá, Camargo îi oferise doamnei Kennedy un tur al palatului său prezidențial, un muzeu strălucitor al istoriei columbiene, care, mai târziu, i-a servit acesteia drept inspirație pentru proiectul ei de restaurare a Casei Albe.

[2] Rómulo Betancourt (1908–1981), președinte al Venezuelei din 1945 până în 1948 și din 1959 până în 1964, a fost cunoscut drept „părintele democrației în Venezuela".

doar al lor... dar, serios, ar trebui să ne întoarcem privirea spre această emisferă. Oricum, eu intenționez să fac asta.

Cred că unul dintre cele mai importante lucruri pe care le-a realizat a fost să redea sentimentul că împărțim aceeași emisferă, sentiment care se pierduse cu desăvârșire în Statele Unite după Roosevelt și politica bunei vecinătăți.

Și e chiar șocant... el a observat asta în Mexic, ca și mine... mi-am amintit înainte. Când ne referim la țara noastră, noi spunem America acolo, dar, pentru ei, America înseamnă ambele continente. Ei spun America de Nord și America de Sud. Și, știi, trebuie să stai să te gândești bine când vorbești despre America. Și, ei bine...

Numele de Kennedy înseamnă mai mult... este bunul suprem pe care îl avem în America Latină în acest moment. Îmi doresc, înțelegi, îmi doresc, de exemplu, ca noua administrație să-i ceară lui Bobby să meargă în Venezuela...

Ei vor... cei din Venezuela l-au cerut în mod special pe Bobby, dar Lyndon Johnson nu vrea să-l trimită acolo.

Tocmai ce s-a întâmplat asta, sau stai... să mergi în... pentru... pentru că, știi, să-l comemorezi pe Betancourt, primul președinte al Venezuelei care și-a dus mandatul până la capăt. Ar fi fost minunat.

Da, bănuiesc.

Sper că vei mai merge și tu acolo cândva.

O să merg, dar asta nu va avea nici o legătură cu politica.

Nu, dar le va reaminti de ce este capabilă America... de ce este capabilă America de Nord, ceea ce ar însemna mult pentru ei. Concomitent cu problemele din Cuba, era și problema asta în Laos[1].

[1] În 1961, Kennedy a rezistat presiunilor de a desfășura armata SUA împotriva forțelor procomuniste din Laos. În schimb, a autorizat negocieri care au avut drept rezultat, în anul următor, păstrarea neutralității țării.

Îți amintești ceva despre asta? Se discuta despre o intervenție a Americii acolo, care…

O, da. Ei bine, întotdeauna era vorba despre Laos, Cuba, Vietnamul de Sud… știi, îmi amintesc atât de bine de Laos… și de Berlin, dar nu-mi amintesc care în ce lună a fost. Și nu a apărut la televizor ca să vorbească despre Laos?

Ba da, asta a fost în anul următor, cred că la un an după ce criza a început oarecum să mocnească. Nu, nu, a fost, ai dreptate, a fost în primăvara aia.

Și apoi a vorbit de două ori despre Berlin, nu-i așa?

Da, exact, a vorbit despre Berlin în iunie[1].

Vezi, nu-mi amintesc. Știi, tot timpul exista riscul să apară astfel de probleme, iar Jack trăia cu asta zi de zi și cu presiunea de a fi la Casa Albă, totuși încerca să ducă o viață normală și

[1] La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când Aliații au trasat planurile Germaniei postbelice, au lăsat Berlinul în zona de ocupație sovietică. Orașul era împărțit în două sectoare – Berlinul de Est pentru sovietici, Berlinul de Vest, pentru americani, englezi și francezi. Până la sfârșitul anilor 1950, Germania de Est sovietizată era o ruină economică, spre deosebire de „miracolul" Germaniei de Vest. Un număr mare de oameni din Germania de Est se refugiau în Vest prin Berlin. Pentru a opri fluxul de refugiați și pentru a dobândi un avantaj asupra „lumii libere", Hrușciov a cerut unificarea celor două părți ale orașului și astfel, din cauza așezării sale geografice, Berlinul ar fi căzut victimă capriciilor sovietice, iar Occidentul ar fi pierdut efectiv orice influență asupra capitalei Germaniei. Aliații vestici își luaseră angajamentul de a nu ceda drepturile pe care le aveau asupra Berlinului, chiar dacă asta ar fi dus la declanșarea unui război. Când Kennedy s-a despărțit de Hrușciov, după întâlnirea dură de la Viena din iunie 1961, criza Berlinului era declanșată, iar președintele făcea apel la rezerviștii americani. Apoi, subit, în august, Uniunea Sovietică și Germania de Est au ridicat un zid grotesc în jurul Berlinului de Vest pentru a împiedica „migrația creierelor" către Occident. Deși Kennedy s-a opus zidului pe plan politic, a înțeles că liderul sovietic, în încercarea de a atenua criza Berlinului, apela la un mijloc menit să salveze aparențele. Președintele le-a spus asistenților: „Un zid e oricând mai bun decât un război".

tu încercai să fii cum se cuvine pentru el când venea acasă. Înțelegi tu, să asculți ce avea de spus, dar să nu pui prea multe întrebări despre chestiuni spinoase. Îmi amintesc că anul ăsta a fost ceva cu Vietnamul de Sud. Ei bine, de obicei mă pricepeam foarte bine să nu pun întrebări, dar cu toți acei oameni care își dădeau foc, cu Diem și cu toate astea[1], a fost singura dată când l-am întrebat ceva, și asta a fost la sfârșitul zilei. Iar el a spus „O, Dumnezeule, copilă"... ceea ce era... știu că sună amuzant, dar eu m-am obișnuit cu asta... era un cuvânt de alint pe care, bănuiesc, îl folosea familia lui. Mi-a spus „Am avut asta pe cap, știi, toată ziua și pur și simplu..."... vezi tu, tocmai înotase în piscină și trecuse la o stare de bună dispoziție pe care o avea seara, și a spus „Nu-mi mai aminti de asta". Și m-am simțit atât de vinovată. Dar putea să facă acest efort conștient să treacă de la starea de îngrijorare la o nepăsare relativă.

Cred că asta e o grozavă dovadă de tărie, să fii în stare să faci așa ceva.

Așa că nu-l întrebam despre... iar apoi, iar apoi mi-a spus, ori atunci, ori altă dată: „Nu *mă* mai întreba despre lucrurile astea". Mi-a spus: „Îl poți ruga pe Bundy să te lase să vezi toate telegramele". *[Schlesinger râde]* Sau: „Du-te și întreabă-l pe Bundy". Iar eu i-am răspuns: „Nu vreau să văd toate telegramele". Obișnuiam să iau toate telegramele despre India și Pakistan, pentru că îmi plăcea să le citesc pe acelea ale lui Ken Galbraith[2]. Și obișnuiam să iau și raportul general săptămânal al CIA. Dar, în cele din urmă, pur și simplu n-am mai suportat să le citesc. Mă aduceau într-o stare de deprimare. Nu găseai niciodată nimic

[1] Ngo Dinh Diem (1901–1963) a fost președinte al Vietnamului de Sud de la retragerea Franței, în 1955, până la moartea sa într-o lovitură de stat militară. Jacqueline face referire la proteste cum ar fi cel al unui preot budist care, în vara anului 1963, în Saigon, și-a dat foc și a ars până a murit, în semn de protest împotriva politicii represive a lui Diem.

[2] Cei doi soți Kennedy erau captivați de calitatea literară și de umorul telegramelor trimise de ambasadorul lui JFK în India.

pozitiv în ele. Jack era nevoit să le citească tot timpul. Dar îmi spunea: „Mergi și întreabă-l pe Bundy tot ce vrei să știi despre asta... o să-ți spună el". Așa că am decis că era mai bine să-mi duc viața... afli destule prin osmoză și citind ziarele, fără să pui întrebări și să trăiești într-o... întotdeauna am considerat că la Casa Albă aveai parte și de indulgență, ceea ce compensa pentru lipsa de intimitate și pentru Serviciile Secrete, și pentru tot ce era oarecum... acolo erai închis ermetic sau era ceva care te proteja de lumea de afară. Nu-ți dădeai seama, nu auzeai lucrurile răutăcioase pe care oamenii nu le afirmau la adresa ta decât mult mai târziu. Și acolo puteai oarecum să-ți duci existența măruntă și bizară. El nu putea să facă asta, dar... cum să spun, atât timp cât reușea să aibă o viață privată. Iar eu am decis că ăsta era cel mai bun lucru pe care-l puteam face. Toată lumea ar trebui să încerce să-l ajute pe Jack cum poate, iar ăsta era modul în care eu puteam face asta cel mai bine... știi, să nu fiu un obstacol pentru el... să îi asigur întotdeauna o atmosferă de afecțiune, de confort și de relaxare când venea acasă. Iar oamenii din jur... încercam să aduc oameni care să îl mai distragă de la problemele lui. Adică erau tot oamenii din Washington sau cei asemenea lor, dar care să nu fie... să nu discute tot despre subiectul pe care îl tocase întreaga zi, și încercam să îi ofer mâncare bună, cât despre copii, să mă asigur că erau într-o dispoziție bună, iar dacă știam că a sosit cineva în oraș sau dacă puteam să invit vreun personaj interesant, înțelegi, încercam să fac toate astea[1].

Tu te ocupai de toate invitațiile?

Da.

[1] În momentele de stres, ca să-l înveselească pe președinte, Jacqueline îi lăsa caricaturi desenate de mână sau limerickuri, îi ducea pe copii la el la birou și se îngrijea să îi fie servite felurile de mâncare care îi plăceau cel mai mult, cum ar fi de la Joe's Stone Crab din Miami. Când erau numai ei doi, ea dădea reprezentații stranii în fața lui, întruchipându-i pe unii dintre oamenii cu care JFK avea de-a face. Îl putea imita pe ambasadorul francez care îl reprezenta în felul lui pe de Gaulle.

Avea încredere totală în tine.

Da, și de multe ori, dacă nu-mi venea în minte cineva sau ceva de felul ăsta, apelam la doamna Lincoln și-i spuneam: „Dacă președintele vrea să vină cineva anume în seara asta, spune-i să cheme pe oricine își dorește". Erau momente când organizai o cină restrânsă cu vreo șase persoane și erau seri când voia să meargă să se bage în pat. Așa că trebuie să spun că în ultimul an aveam numai unul sau doi invitați tot timpul, și el decidea când cu doamna Lincoln, sau altfel... știi tu, Walton sau altcineva[1].

Îți amintești când a venit președintele Nkrumah[2]?

O, da. A fost... cred că a fost chiar primul nostru oaspete. A venit și a stat cu noi în Salonul de Vest, știi tu, în aripa noastră privată... în încăperile private...

Apartamentele?

Apartamentele *[chicotește]*, și erau și Stas, și Lee acolo. Iar Stas tocmai ce ne spusese înainte că Nkrumah cumpărase cel mai mare iaht din Mediterana, care aparținuse unui prieten descurcăreț

[1] William Walton (1910–1994), jurnalist, romancier, pictor și soldat, fusese parașutat în Franța la începutul invaziei din Ziua Z. Prieten apropiat al soților Kennedy (și-a pus tablouri în Biroul Oval al lui JFK după învestire), Walton a acceptat să se supună rugăminții lui Jackie de a servi drept președinte al Comisiei pentru Arte Frumoase a SUA, care se ocupa de designul clădirilor și monumentelor federale. „Toate astea au de-a face cu toate lucrurile de care ne interesăm noi", i-a scris ea în iunie 1962. „Clădiri minunate vor fi demolate – și, în locul lor, vor fi ridicați zgârie-nori lipsiți de bun-gust. Poate că salvarea vechilor clădiri și impunerea unor standarde pentru cele noi nu sunt cele mai importante lucruri din lume – dacă ești amenințat de bomba atomică –, dar cred că vom fi veșnic amenințați de bombă, fără ca asta să se întâmple vreodată și, astfel, conservarea vechiului și înfrumusețarea noului devin obiective de o importanță vitală."

[2] Kwame Nkrumah (1909–1972) a devenit, în 1960, primul președinte al Republicii Ghana independente. Nu după mult timp, Nkrumah a ajuns să fie preocupat de strângerea unei averi prin corupție, restricționând libertățile poporului său și începând să cocheteze cu Uniunea Sovietică.

grec al lui Stas… *Radiant*. Așa că Stas l-a întrebat despre asta și, dându-și ochii peste cap, a spus „Da, e folosit pentru antrenamentul marinei din Ghana!“ Iar Jack și Stas s-au distrat pe chestiune asta mai târziu. Dar era foarte… știi, era agreabil, era vesel, avea râsul ăla aparte. Nu aveai cum să știi că avea să se dovedească un răufăcător.

Fără îndoială, în ultima vreme, acțiunile lui au fost îngrozitoare, dar atunci a fost… o vizită foarte plăcută, nu-i așa?

Extrem de plăcută, și era atât de… îți dădeai seama cât de încântat era să se afle în apartamentele familiei, și cred că i-a văzut și pe copii. Era atât de fericit. Și cred că atunci mi-a dat și un cadou, așa că i-am trimis o scrisoare de mulțumire pe care am scris-o chiar eu, încercând să fiu politicoasă, pentru că Jack te făcea să simți cât de important era să-i faci pe africani… cât de îngrozitor fuseseră tratați africanii întotdeauna… cum Eisenhower îl lăsase pe Haile Selassie[1] să aștepte vreo patruzeci și cinci de minute, și atitudinea asta ostilă pe care o aveau oricum. Așa că i-am scris cu mâna mea și, ca să fiu drăguță, i-am spus „Îmi poți trimite o fotografie a ta, pentru că ai fost primul nostru vizitator“… vizitator străin. Astfel, după vreo două săptămâni, ambasadorul Ghanei a venit fluturându-și robele și mi-a înmânat fotografia, dar, mă înțelegi, la început mi-a plăcut de Nkrumah. Singurul om pe care l-am întâlnit și despre care am știut încă de la început că este un escroc a fost Sukarno[2], care s-a dovedit a fi exact ceea ce m-am așteptat să fie.

Sukarno a fost la fel de rău ca…

Încă o dată, acelea au fost niște vizite de serviciu, sau cum se numesc… dar Jack l-a adus în Salonul de Vest chiar înainte

[1] Haile Selassie (1892–1975) a fost împăratul Ethiopiei, cunoscut ca „Leul lui Iuda“ și, conform tradiției, este descendent al regelui Solomon.

[2] Sukarno (1901–1970), după ce a câștigat independența Indoneziei, care se aflase sub stăpânire olandeză, a devenit primul președinte al țării din 1945 până în 1967, fiind cunoscut deopotrivă pentru setea lui de putere și pentru corupție. De asemenea, fără a fi un cunoscător, era colecționar de artă.

de prânz. Cred că ăsta era felul lui, acela de a face ceva mai mult pentru oameni. Așa că unul dintre lucrurile pe care le făcea era să-i aducă sus și să bea ceva, un ceai sau mai știu eu ce, alături de mine. A văzut că, dacă îi invita în casă, asta însemna ceva pentru ei. Așa că am cerut de la Departamentul de Stat dosarele de informare despre Sukarno, în care se preciza că Mao Zedong îi publicase colecția de artă, fapt de mare importanță pentru el. Se simțea foarte flatat. Așa că, în dimineața aceea, am sunat la Departamentul de Stat sau la cineva și am spus „Ați putea să-mi trimiteți cataloagele acelea?", căci m-am gândit că, dacă le va vedea la noi pe masă, Sukarno avea să fie foarte impresionat. Ei bine, le-am primit cu vreo douăzeci de minute înainte să ajungă el și abia am reușit să-mi arunc ochii peste ele. Așa că, știi, i-am spus „Domnule... ce era, președinte sau prim-ministru"... am uitat, dar știam atunci... „avem aici colecția dumneavoastră de artă", și am început să ne uităm împreună la catalog, era uriaș. Sukarno era în mijloc... toți trei stăteam pe canapea, eu și Jack de o parte și de alta a lui. Și a răsfoit paginile, și era o colecție asemănătoare fetelor lui Vargas[1]!

Chiar așa?

Știi, fiecare... fetele lui Petty[2]! Absolut toate erau la bustul gol și aveau o floare de hibiscus în păr. *[Schlesinger râde]* Și, cum să zic, era pur și simplu incredibil, și m-am uitat la Jack încercând să ne abținem să râdem. Adică, știi tu, încercam... a fost îngrozitor, dar Sukarno era extrem de fericit și ne spunea „Aceasta este cea de-a doua mea soție, și aceasta a fost..." Dar era cumva... nu știu, avea o privire oarecum lascivă. Și era... îți lăsa o impresie neplăcută.

A mai fost și altcineva de care să nu-ți placă printre...

[1] Alberto Vargas (1896–1982) a fost un pictor peruan care a creat portrete ale unor fete frumoase, și nud, și îmbrăcate, care au apărut în *Esquire* și în *Playboy*.

[2] George Petty (1894–1975) a pictat femei într-o manieră similară cu a lui Vargas.

Nu-mi plăcea de Adzhubei... nu-mi plăcea de el[1]. A venit la noi la Cape. A, nu pot să zic, faptul că el și Jack au colaborat și că Pierre a aranjat această întâlnire, interviul și toate celelalte a fost un lucru bun. Dar a venit acolo pentru interviul ăla, și e un bărbat mare, impetuos. Poate că, în sinea lui, o fi un om sensibil, dar a intrat în cameră, iar John în camera de zi... la Cape... a intrat în fugă, din sufragerie, sau ceva de felul ăsta, după ce, ca de obicei, îi scăpase domnișoarei Shaw, iar Adzhubei a spus „A, iată-l și pe fiul vostru. În câțiva ani, el și fiul meu se vor împușca unul pe altul într-un război" sau cam așa ceva. Pur și simplu...

Foarte amuzant.

Știi, cel mai... cu un râs zgomotos. Cum să spun, avea același umor brutal ca și Hrușciov, dar mi se părea chiar mai rău. Cu toate astea, îmi plăcea foarte mult de soția lui. Nu-mi prea plăcea de doamna Hrușciov, iar pe fiica lui cu care Hrușciov a venit la Viena am urât-o[2]. Parcă era o blondă din cadrul Wehrmacht, care conducea un lagăr de concentrare! Dar soția lui Adzhubei[3] era singura rusoaică... vezi tu, doamna Hrușciov și doamna Dobrînin... Dobrînin l-a rugat pe Jack în mod special să o invit pe soția lui să luăm prânzul doar noi două și am acceptat... dar amândouă aveau o gândire foarte strategică[4]. Dacă fumai, spuneau: „N-ar trebui să fumezi atât de mult. Femeile din Rusia nu fumează". Sau „Ai făcut școala de inginerie?" Înțelegi, întotdeauna încercau să pară mai bune. Bănuiesc că aveau o atitudine mai ostilă. Dar încerc să fiu politicoasă, însă nu te simțeai tocmai confortabil într-o atare situație. Iar soția lui Adzhubei, fiica lui Hrușciov,

[1] Aleksei Adzhubei (1924–1993) a fost ginerele lui Hrușciov și editor al ziarului *Izvestia*. În noiembrie 1961, JFK l-a primit în vizită la Hyannis Port pentru un interviu care a fost publicat în ambele țări.

[2] Probabil, doamna Kennedy se referă la nora soților Hrușciov, care i-a însoțit pe aceștia la Viena.

[3] Rada Hrușciova Adzhubei (n. 1929)

[4] Anatoli Dobrînin (1919–2010), diplomat de carieră, a venit la Washington în 1962 în calitate de ambasador sovietic.

era singura care era mai amuzantă și spunea „Of, nu te saturi de copii până la sfârșitul zilei?“ sau „Mi-aș dori să găsesc un bucătar decent“. Știi, făcea tot felul de glumițe care... era foarte timidă, dar părea sensibilă. Și întotdeauna m-am întrebat cum a ajuns să fie cu omul ăsta atât de impetuos. Dar poate că, în interior, era o persoană mai drăguță. Pentru că, după cum se poate observa în raportul lui Bill Walton pe care l-a scris despre Rusia când a mers acolo după moartea lui Jack, Adzhubei a fost cu adevărat impresionat că o păpușă dăruită de Hrușciov lui Caroline era la ea în dormitor[1]. Era una dintre jucăriile pe care îi plăcea să și le ia deoparte și să le așeze la o măsuță de lângă patul ei, împreună cu Fecioara Maria și alte lucruri. Vezi tu, dincolo de aparențe, sunt cât se poate de sensibili.

Madame Hrușciov...

Ei bine, de Gaulle mi-a spus când am fost la Paris... am mers acolo înainte de Viena... *„Méfiez vous, c'est elle la plus maline“*... „Aveți grijă, din cei doi, ea este cea mai vicleană“. Mi-a plăcut de ea când a fost în vizită în America în timpul lui Eisenhower. Apoi am aflat despre ea doar din ziare. Mi se părea că avea un chip atât de plăcut.

Era asemenea lui Bess Truman... agreabilă, liniștitoare...

Da. Era puțin *maline*, așa îmi dădea impresia. Cum să spun, mă săturasem de toate astea, de toate acele mici împunsături permanente, cu toate că a fost foarte timidă atunci când am fost la palatul din Viena unde am luat prânzul. Era o chestie protocolară. Dintr-un motiv sau altul, îi eram superioară în rang pentru că Jack era șeful statului, iar Hrușciov era doar secretarul general al ce-o fi fost... așa că nu putea să părăsească încăperea înaintea mea. Și nu-mi plăcea să ies înaintea unei doamne mai în vârstă, iar ea, știi, tot ezita, și nimeni nu părea să ne poată sări în ajutor, așa că, într-un final, am zis... exasperată de situație, am apucat-o

[1] Walton a apelat la oficialii sovietici din Moscova și a aranjat o călătorie înainte de moartea președintelui pentru a se întâlni cu artiști sovietici.

pe după braț și i-am spus „Ei bine, sunt îngrozitor de timidă, așa că va trebui să mă însoțiți". Iar Tish[1] sau unul dintre translatori mi-a spus că a dat fuguța la un rus din delegația ei și i-a zis „Ai auzit ce mi-a spus?" Și, vezi tu, aproape că radia toată. Așa că e destul de evident că sunt cu toții timizi dincolo de aparențe... au și ei slăbiciunile lor, vreau să spun. Dar Hrușciov, cu umorul lui grosolan, era... adică, el spunea lucruri drăguțe... era...

Hrușciov e charismatic?

Da, glume după glume. Parcă ai sta lângă Abbott și Costello, sau ceva de felul ăsta, cât durează cina aceea[2]. Însă... este...

O veselie profesională, ca să-i spunem așa?

Da, dar este mai bine decât, nu știu, să stai alături de Kekkonen din Finlanda și să-l întrebi cât durează plimbarea de dimineață înainte de micul dejun. Iar apoi, știi, ne-au oferit un spectacol de balet și toate balerinele acelea năvalnice de la Schönbrunn se năpusteau asupra lui Jack și a lui Hrușciov, asupra mea și a lui *Madame* Hrușciov, iar eu am spus „Toate dansează. Toate vă dau atenție mai mult decât nouă, domnule secretar general. Toate își aruncă florile...", iar el a spus „Nu, nu, soțului tău îi dau atenție. Nu trebuie să-l lași să meargă singur la vizitele oficiale, e un tânăr foarte chipeș". Vreau să zic că, din când în când, mai spunea și lucruri drăguțe. Iar apoi, ca o proastă... i-am povestit și lui Jack despre asta mai târziu... nu i-a venit să creadă! Nu mai știam despre ce să vorbesc cu omul ăla. Și tot... iar Jack întotdeauna spunea „Nu trebuie să le vorbești acestor oameni măreți...", adică doamna Kennedy[3] citise despre Rusia sau despre recolta de grâu, sau mai știu eu ce. „Ăsta e ultimul lucru despre care vor să audă. Vorbește cu ei despre altceva." Ei bine, tocmai ce citisem *The Sabres of Paradise* de Lesley Blanch, unde vorbește despre

[1] Letitia Baldrige, secretar pe probleme sociale

[2] După prima zi de discuții a celor doi lideri, în cinstea soților Kennedy și a soților Hrușciov, la palatul Schönbrunn s-au organizat o cină și un spectacol.

[3] Rose Kennedy, care venise și ea în Viena.

Ucraina secolului al XIX-lea, despre războaie și altele asemenea, și despre dans. Mi s-a părut foarte romantic, descrierea Ucrainei, așa că i-am spus cât de mult mi-au plăcut toate astea și dansul, *lezginka*, și calul Kabarda, iar el a spus ceva de genul „O, da, Ucraina are... acum avem mai mulți profesori acolo raportat la nu mai știu ce sau mai mult grâu". Iar eu am spus „O, domnule secretar general, să nu vorbim despre lucruri plictisitoare, cred că aspectul romantic înseamnă mai mult"... iar apoi a început să râdă[1]. Și după asta, tot ce-mi pot aminti... știi, până la urmă, și el putea să te dezamăgească. Așa că, Dumnezeu știe despre ce-am mai vorbit... despre țar, nu știu. A, iar apoi mi-am amintit că știam că unul dintre câinii ăia făcuse pui... unul dintre câinii cosmonauți... știam cum îi chema pe toți... Strelka, Belka și Laika. Așa că am zis „Văd că... am înțeles că unul dintre câinii cosmonauți tocmai a făcut pui. Ce-ar fi să-mi trimiteți și mie unul?" Și a început să râdă. Și, Dumnezeule, la vreo două luni după ce ne-am întors în Washington, în Salonul Oval intră, împleticindu-se, doi ruși transpirați, cu fețe palide și ambasadorul care ținea în brațe un biet cățeluș îngrozit care, evident, nu părăsise până atunci laboratorul și care avea ace în fiecare venă. Iar Jack mi-a spus... uitasem să-i povestesc despre asta... a spus „Cum de a ajuns câinele ăsta aici?" Iar eu i-am răspuns „Ei bine, mi-e teamă că eu i l-am cerut lui Hrușciov în Viena". Și el mi-a zis „I-ai făcut jocul, aducând vorba de programul spațial"[2]. Dar a început să râdă.

Ce părere avea despre Hrușciov?

Ei bine, atunci, în Viena, nu a fost... îți amintești ce a spus la final... când s-a încheiat conversația lor. Mi-a arătat transcrierea... „O să fie o iarnă rece." Și a spus că a fost cu adevărat înspăimântător... cred că după ce ai văzut afirmarea puterii pure,

[1] În memoriile sale, Hrușciov afirma: „Netăgăduit, era rea de gură sau, după cum spun ucrainenii, avea limba ascuțită... Nu e bine să te pui cu ea; te pune imediat la locul tău".

[2] După cum îi plăcea lui Hrușciov să se laude, programul spațial al Uniunii Sovietice din 1961 era mai avansat decât cel al Americii.

brutale, nemiloase și... vezi tu, apoi Hrușciov și-a imaginat că... a văzut că putea... așa credea, putea să facă tot ce voia cu Jack. Hrușciov putea să fie un om hazliu, dar în el se ascundea...

A fost foarte dur atunci. Din câte îmi amintesc, președintele s-a întors foarte îngrijorat.

Da, chiar era îngrijorat. Cred că a fost destul de dep... cu adevărat deprimat după vizita aia.

A mers acolo având anumite așteptări în legătură cu Hrușciov sau mai degrabă a fost un fel de test, nu-i așa?

Cred că s-a dus acolo așteptându-se să fie deprimat la sfârșit, dar cred că a fost mult mai rău decât își imaginase. Cum să spun, nu se dusese acolo făcându-și iluzii că vor putea colabora. Dar apoi i-am spus, din nu știu ce motive stranii, că-mi plăcea figura lui Gromîko[1]. Însă asta a fost înainte de a doua criză din Cuba. Pentru că într-o zi... a fost o întâmplare chiar amuzantă... am ieșit la o plimbare și îl văd pe el și pe Gromîko în Grădina Trandafirilor. Înainte să o refacem, acolo era o băncuță atât de mică... înțelegi tu, doi îndrăgostiți abia aveau loc să se înghesuie. Iar el și Gromîko ședeau acolo, pe locușorul dragostei, discutând. Jack mi-a spus ulterior că voia să îl scoată din birou ca să poată vorbi singuri, iar eu treceam pe acolo și Jack m-a strigat. Și le-am spus „Arătați ridicol cum stați așa unul în poala altuia". La care Gromîko a zâmbit. Oamenii spun că semăna cu Nixon, dar avea un zâmbet frumos atunci când zâmbea.

Crezi? Mie întotdeauna mi s-a părut îngrozitor de rigid.

Păi, asta în caz că zâmbea, sau ceva de felul ăsta, nu știu. Dar au fost toate lucrurile pe care i le-a spus lui Jack înainte de a doua criză din Cuba. A fost o mișcare inteligentă din partea lui Jack, felul cum a abordat situația. Iar apoi, când s-au întâlnit cu altă ocazie în Salonul Oval, Jack i-a spus „În țara asta, nu dăm

[1] Andrei Gromîko (1909–1989), ministrul de externe sovietic, o figură aspră, și-a stricat relația cu JFK în octombrie 1962, când, în Biroul Oval, a negat că sovieticii amplasaseră rachete în Cuba.

la schimb un măr pentru o livadă“[1]. Vezi tu, nu-mi amintesc în ce an a fost, de ce s-au întâlnit atunci, dar știu… cred că Gromîko a venit la noi de trei ori.

A treia oară a fost în ’63.

Poate de patru ori.

Dar… per ansamblu, vizitele oficiale erau plăcute sau erau o bătaie de cap?

Ei bine, erau…

Sau variau, mă gândesc.

Nu erau o bătaie de cap. Aș spune că presupuneau mai degrabă un efort. Îți dai seama, în săptămâna când avea loc o astfel de vizită erai de-a dreptul obosit. Și trebuia să te gândești… pe parcurs, lucrurile s-au mai îmbunătățit… dar, la început, trebuia să faci atât de multe lucruri, cum să spun, la fel ca acum, dacă organizezi o cină la tine acasă și nu ai nici un fel de ajutor. Trebuia să te îngrijești de mese și de flori… vreau să spun că, uneori, eu și Bunny Mellon eram acolo înainte… chiar înainte de a fi timpul să ne îmbrăcăm pentru cină, eram acolo și aranjam florile[2]. Știi tu, asta înainte de a avea oameni care să se ocupe de tot. Și mâncarea, trebuia să găsim o soluție să nu o aducem întotdeauna rece de la bucătărie. Vezi tu, la Casa Albă nu există o cămară, bucătăria se află la subsol, și mai tot timpul era câte o pauză lungă de așteptare.

[1] Asta a fost în octombrie 1961, când, în timpul unei conversații avute în locuința familiei de la Casa Albă, JFK s-a opus încercărilor de negociere ale lui Gromîko vizavi de Berlinul de Vest, spunând că „Ne oferi la schimb un măr pentru o livadă. Nu așa se procedează în țara asta“.

[2] Rachel „Bunny“ Mellon (1910–2014), moștenitoarea unei companii farmaceutice și cea de-a doua soție a lui Paul Mellon (1907–1999), filantrop și mecena, a fost prietena apropiată a lui Jacqueline. Mellon a făcut parte din Comisia pentru Arte Frumoase și s-a implicat în proiectul de restaurare, de refacere a grădinilor de la Casa Albă – a colaborat cu JFK la transformarea Grădinii Trandafirilor într-un decor mărginit de copaci destinat ceremoniilor în aer liber – și, în final, s-a ocupat de mormântul președintelui Kennedy de la Arlington.

Iar apoi, trebuia să te ocupi de spectacol, să faci rost de o scenă, dar... presupunea mult efort să anticipezi toate aceste lucruri și... aș spune că singurul moment mai dificil a fost cu japonezul... Ikeda, care era, îți dai seama, un om cât se poate de amabil, dar nici el, nici vreunul din delegația lui nu vorbea o boabă de engleză. Așa că era destul de dificil să participi la atât de multe întâlniri. Dar îmi plăceau... mi-a plăcut de Abboud din Sudan, mi-a plăcut de Karamanlis și în special de *madame* Karamanlis. De foarte mulți. Fiecare a fost... și ce a însemnat pentru ei. Asta a fost cu adevărat emoționant.

Macmillan a venit în aprilie, îți amintești[1]*? Îl știai dinainte, nu-i așa, sau doar președintele îl întâlnise?*

La... da... Jack îl întâlnise, când, chiar după ce fusesem în Key West, iar apoi în... s-a întâlnit cu el la Londra după vizita din Viena. A venit chiar înainte de a merge la Viena?

A venit în aprilie, înainte de Viena.

Ei bine, am uitat când a fost.

Totuși, trebuie să-l fi cunoscut înainte prin intermediul familiei Devonshire.

Nu știu.

Sau poate că nu.

Dar știu că au corespondat încă de când Jack a ajuns pentru prima dată la Casa Albă. Și, da, atunci am luat prânzul, erau doar Sissy și David[2], Macmillan, Jack și cu mine, și a fost atât de

[1] Prim-ministrul britanic l-a vizitat pentru prima dată pe Kennedy la Casa Albă în aprilie 1961.

[2] David Ormsby-Gore (1918–1985) a fost ambasador al Marii Britanii la Washington în timpul mandatului lui Kennedy. Urmaș al lordului Salisbury (1830–1903), un erou al Partidului Tory și prim-ministru al Marii Britanii, îl știa pe JFK încă de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, când Joseph Kennedy își exercita funcția în Londra antebelică. Ormsby-Gore era înrudit prin căsătorie și cu Kennedy, și cu Macmillan. Ca membru conservator al Parlamentului, în anii 1950 discutase sporadic cu JFK despre problema

plăcut, iar ei... dar a fost o atmosferă atât de veselă, și ei stăteau și discutau. Între ei doi se închegase o relație de prietenie pe care rar o întâlnești și care te emoționează. Chiar țineau unul la altul. Și, a, dacă le-ai vedea scrisorile și... o să ți le arăt într-o zi, pentru că nu le pot reproduce pe toate pe înregistrare. Dar e una pe care i-a scris-o lui Jack în vara după ce l-am pierdut pe Patrick, când tocmai se confrunta cu problema aia cu Profumo[1]. Și cum Jack s-a dat peste cap să-i trimită o telegramă când a demisionat ca să-i spună lui David că ar putea apărea în toate ziarele... tot ceea ce a făcut pentru Occident. Îl iubea pe Macmillan. Vezi tu, Macmillan arăta tare hâtru. Citeai pe figura lui o veselie stăpânită, și hainele lui ciudate și multe altele, dar, o, nu, era un...

Era un vechi client ager...

Da.

Și cred că... președintele mi-a lăsat impresia că era în mod deosebit impresionat de atitudinea lui puternică în legătură cu problema nucleară... de faptul că voia să țină testele nucleare sub control.

Da, știu, știu.

Știu că obișnuia să scrie scrisori elocvente despre ororile războiului nuclear.

Da, și ce a spus Jack? Unul dintre lucrurile pe care le-a spus... ceea ce făcuse Macmillan pentru... Jack a spus că îi păsa cu adevărat de Alianța Occidentală.

---

dezarmării. Și el, și Macmillan l-au presat pe președinte să lupte pentru tratatul de interzicere a testelor nucleare care ar reduce tensiunea cursei înarmării din timpul Războiului Rece. (După moartea tatălui său în 1964, Ormsby-Gore a devenit Lord Harlech.)

[1] În octombrie 1963, din cauza unei afecțiuni la prostată, Macmillan și-a dat demisia. Ministrul apărării, John Profumo, fusese de curând implicat într-un scandal sexual și de spionaj care pătase reputația guvernului lui Macmillan. Simpatizanții acestuia au speculat că această situație supărătoare ar fi fost cauza bolii lui Macmillan sau, pe de altă parte, că s-a bucurat să folosească scuza sănătății șubrede pentru a demisiona dintr-o funcție care devenise deodată neplăcută pentru el.

Ce… președintele îl plăcea pe Gaitskell?

Da, îl plăcea. Nu-i așa?

Ba da. Îți amintești cum reacționa la adresa lui Harold Wilson[1]*?*

O, nu-l putea suporta.

Aveau o relație specială. Dar de ce… ce discutau, în afară de politică, președintele și Macmillan, pentru că, evident, aveau și alte lucruri în comun? Macmillan este editor și îi plăcea istoria.

Ei bine, erau atât de necuviincioși și de amuzanți. Jack îmi povestea uneori despre ce discutau bărbații la cină… știi tu, după prânz, lucruri pe care nu cred că ar trebui să le reproduc nici măcar pe înregistrare. Ce anume? Unul dintre subiecte era că oamenii susțineau că generația tânără și-a pierdut orice speranță trăind sub această amenințare nucleară. Uită-te la ei, sunt cât se poate de bine, dansează twist și… dar, nu știu, doar lucruri amuzante. Se distrau bine împreună. Așa că, se poate… singura dată când am stat și eu cu ei a fost atunci când am luat prânzul la Casa Albă. Și când au ieșit, cineva a spus ceva despre Nehru, iar eu le-am povestit cum Nehru și-a pus… îi dăduse lui Lee o miniatură cu doi indieni care stăteau împreună pe o canapea, iar mie, una doar cu o femeie care mirosea un trandafir, și cum la aeroport îi pusese mâna lui Lee pe picior sau… ceva ireverențios[2]. A părut pur și simplu șocat, dar, îți dai seama, a fost tare amuzant. Asta nu e… asta nu descrie exact ce vreau să spun. Jack era întotdeauna pus pe șotii, la fel și Macmillan, și n-am văzut niciodată doi oameni care să se simtă atât de bine unul în compania celuilalt. Bineînțeles că întotdeauna discutau despre lucrurile importante când erau singuri, dar când ne strângeam cu Sissy și cu David, noi și el… știi, sau când mergeam la Adele Astaire Douglass… care fusese căsătorită cu unul dintre membrii familiei Cavendish.

[1] Hugh Gaitskell (1906–1963) și Harold Wilson (1916–1995) erau liderii Partidului Laburist aflat în opoziție cu Macmillan.

[2] În timpul vizitei oficiale a doamnei Kennedy în India, din martie 1962, unde fusese însoțită de sora sa.

Cred că vorbeam mult despre chestiuni ce țineau de familie, dar întotdeauna pe fondul discuțiilor exista umorul ăsta minunat.

Anul președintelui… când a fost la Londra în '38–'39… nu a fost acolo de foarte multe ori, dar e evident că acest lucru i-a atins o coardă sensibilă, nu-i așa?

Întotdeauna am fost de părere că s-a ghidat mai mult după istoria Angliei decât după a noastră. Vreau să zic, prin ceea ce a citit a fost întotdeauna… ei bine, ți-am spus despre toate discursurile… despre Burke cu „Discursul adresat electorilor din Bristol", despre Warren Hastings și, știi tu, despre Charles James Fox[1]. Chiar și-a oferit singur o educație clasică prin propriile lecturi. Nu cred că în țara asta mai ai parte de așa ceva. În cea mai mare parte a timpului cât a fost bolnav a citit clasicii și autorii englezi… iar apoi asta l-a făcut să aleagă ce a considerat el a fi cele mai bune scrieri ale gândirii și oratoriei americane. Așa că avea o mare admirație pentru toți… ultima dată când am mers la Londra împreună, cred că a fost în '58, poate… și ne-am întâlnit la cină cu toți vechii lui prieteni. Ei bine, când îi vedeai așa pe toți, era oarecum descurajant. David Gore era singurul întru câtva realizat și era… Jack spunea întotdeauna că era unul dintre cei mai sclipitori oameni pe care-i cunoscuse vreodată… el și Bundy, asta spunea. Dar, vezi tu, ceilalți erau, cum să zic, oarecum neîncrezători în propriile puteri sau nerealizați sau… nu era ca Joe Alsop care îl iubește enorm pe Dumnezeu și se entuziasmează când aude vorbindu-se despre englezi. Văzându-i acum așa, Jack chiar s-a deprimat. Dintre toți tinerii aceia care-i fuseseră prieteni în '38 și '39… Hugh Fraser, Tony Rosslyn[2]…

[1] Warren Hastings (1732–1818) a fost primul guvernator general britanic al Indiei. Charles James Fox (1749–1806) a fost un lider politic din Partidul Whig și blestemul regelui George al III-lea pe care îl considera un tiran, întrucât l-a făcut pe Fox să susțină Revoluția Americană împotriva lui.

[2] Hugh Fraser (1918–1984) și Anthony St. Clair-Erskine, al șaselea conte de Rosslyn (1917–1977), au fost amândoi membri ai Parlamentului după război.

Ei bine, a făcut parte din guvern, dar a avut un destin dezamăgitor.

Da.

L-a cunoscut vreodată pe Churchill?

William Home a fost un bun prieten al lui[1].

Fratele lui Alec.

Da. Îi plăcuse de Kick și scrisese... știi, făcuse închisoare pentru că refuzase să tragă în civilii din oraș, și acolo a scris *Now Barabbas*. Apoi a scris *The Chiltern Hundreds* despre Kathleen. Kathleen... a fost un model pentru femeia americană. Mergea adesea să-l viziteze la închisoare. Și, cum să spun, William era un om imoral, scandalos și amuzant. Lui Jack i-a plăcut întotdeauna de el. Dar piesele lui au devenit din ce în ce mai rele.

Iar tu jucai rolul prim-ministrului îndărătnic...[2]

Prim-ministru. O, Dumnezeule. Ei bine, bietul William are vreo patru copii de întreținut, și e nevoit să scrie prea repede.

Îl cunoștea pe Alec în... pe Home... în perioada aia?

Nu cred.

Nu prea seamănă cu William, din câte îmi dau seama.

Da, păi William e un pic nebun. Jack a spus ceva când au venit cei de la Black Watch[3], știi tu, a ținut un scurt discurs înainte, presupun că toți suntem atrași de cauzele pierdute, iar istoria

[1] William Douglas-Home (1912–1992) a fost un dramaturg care a candidat fără succes pentru Parlament în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, exprimându-și opoziția față de insistența lui Winston Churchill de a lupta până când Germania avea să capituleze necondiționat. Fratele său Alec (1903–1995), care a fost ministru de externe în timpul mandatului lui Macmillan, l-a urmat în funcția de prim-ministru în octombrie 1963.

[2] Douglas-Home scrisese piesele *The Reluctant Debutante* și *The Reluctant Peer*.

[3] Cu nouă zile înainte de moartea sa, pe peluza de sud a Casei Albe, președintele împreună cu familia au luat parte la un spectacol oferit de

Scoției l-a captivat la o vârstă fragedă... chiar era vorba despre o lungă serie de cauze pierdute, dar, într-un fel sau altul, a triumfat mai mult decât a făcut-o vreodată. Și, în timp ce traversam peluza ca să mergem la balcon, de unde am privit tot spectacolul, Jack a spus „Mă întreb dacă David Gore a înțeles ce am vrut să spun". Ei bine, a vrut să spună că Alec Douglas-Home, un scoțian, era acum prim-ministru.

Îi plăcea de Alec Douglas-Home?

Păi l-a cunoscut?

Da.

Alec a venit cumva la noi în vizită?

Da, a... nu în calitate de prim-ministru, ci când fusese ministru de externe... s-au întâlnit...

Cred că îl plăcea... adică, știu că nu îl displăcea. Dar prima dată când eu l-am văzut pe Alec Home a fost la înmormântarea lui Jack, și mi-a plăcut de el.

E un om agreabil. L-a cunoscut pe Churchill?

Ne-am întâlnit cu Churchill la Monte Carlo, cu el și cu alții... stăteam în... aveam o casă la Cannes, unde stăteam cu William Douglas-Home și cu soția lui și...

Când a fost asta?

Ori a fost... în 1958, cred. Și soții Agnelli[1] ne rugaseră... mergeam să luăm cina cu ei și, înainte de cină, ne-au dus pe iahtul lui Onassis ca să ne întâlnim cu Churchill[2]. Jack își dorise întotdeauna să-l întâlnească pe Churchill. Ei bine, săracul om era

---

cimpoierii de la Black Watch (Regimentul Regal al Scoției). Ulterior, doamna Kennedy i-a invitat pe scoțieni să cânte la ceremonia funerară a soțului ei.

[1] Giovanni Agnelli (1921–2003) a fost șeful firmei de automobile deținute de familia sa, Fiat.

[2] Aristotle Onassis (1906–1975) s-a stabilit cu familia, cu afacerea și cu iahtul său, *Christina*, la Monaco la sfârșitul anilor 1950 și adeseori era gazda vârstnicului Churchill și a soției acestuia, Clementine. De fapt, soții Kennedy

destul de ramolit atunci, și mulți... îți dai seama, am urcat cu toții pe iaht și nu știa prea sigur care era Jack. A început să vorbească cu alt bărbat de pe-acolo, având impresia că era Jack, și i-a spus „L-am cunoscut atât de bine pe tatăl tău", iar apoi lucrurile s-au clarificat. Apoi el și Jack s-au așezat împreună și au discutat. Dar nu a fost tocmai ușor. Nu cred că îl mai întâlnise și înainte. Dar, bineînțeles, îți dai seama, citise tot ceea ce el...

De fapt, chiar citise tot ce scrisese Churchill.

Mi-a părut atât de rău pentru Jack în seara aia, pentru că se afla față în față cu eroul lui, numai că îl întâlnise prea târziu. Tot... gândește-te la tot ce ar fi putut avea... era atât de dornic să vorbească cu Churchill în sfârșit sau să-l întâlnească, și l-a întâlnit tocmai când Churchill nu mai putea să spună ceva cu adevărat.

Adenauer a venit și el în vizită în acea primă primăvară[1].

Da. Jack spunea adeseori ce om ursuz era Adenauer sau cum trebuia să te rogi de el... Obișnuia să spună: „Optzeci și nouă de ani? Ai fi zis că o să renunțe, dar au trebuit să-l retragă cu forța". Se săturase de Adenauer și de toată chestiunea cu Berlinul. Își lua o casă privată pentru că mama lui avea apendicită sau mai știu eu ce, și începeau încă o rundă de plâns. Și îl ura pe ambasadorul ăla german. Singurii doi ambasadori de care chiar nu-i plăcea era acesta, Grewe, și ambasadorul pakistanez... Ahmed. Ei bine, și cel de acum se numește tot Ahmed, așa că mă refer la Ahmed cel dinainte de acesta[2].

---

s-au întâlnit cu Churchill la bordul iahtului lui Onassis și în vara lui 1955, și în vara lui 1959.

[1] Konrad Adenauer (1876–1967) a fost primul cancelar al Germaniei de Vest postbelice, demisionând din funcție în 1963. Admirația lui JFK față de rolul jucat de Adenauer în construirea democrației germane a fost atenuată de iritarea sa cauzată de neîncetatele cereri ale lui Adenauer ca Statele Unite să-și demonstreze angajamentul de a apăra Berlinul de Vest de amenințarea comunistă.

[2] Wilhelm Grewe (1911–2000) a fost trimisul lui Adenauer la Washington. Diplomatul pakistanez era Aziz Ahmed (1906–1982).

Ei bine, germanii își doreau să fie constant sprijiniți și toată chestiunea a devenit supărătoare.

Și, îți dai seama, ce poți să faci mai mult decât să-i sprijini? Ei bine, el chiar a făcut asta, evident, atunci când a mers la Berlin.

Îți amintești ceva despre călătoria în Canada[1]*?*

O, da, a fost prima noastră…

A fost prima voastră călătorie.

Îmi amintesc totul despre ea, știi tu, de când am plecat… și Vanier, guvernatorul general, este un bătrân care arată minunat… și *madame*… știi, mustață albă, semăna cu C. Aubrey Smith[2].

---

[1] John Diefenbaker (1895–1979) era prim-ministrul conservator al Canadei când soții Kennedy au mers în prima lor vizită oficială acolo, în mai 1961. În timpul discuțiilor purtate, prim-ministrul nu și-a putut ascunde părerea proastă față de tânărul președinte mai puțin protocolar. Chipurile, unul dintre americani a uitat, din greșeală, un document scris de asistentul lui Kennedy, Walt Rostow, pe care președintele notase în grabă întâmplător viziunea sa despre faptul că demodatul Diefenbaker era un „ticălos", ceea ce a determinat un efort de a-i „presa" pe canadieni în privința anumitor subiecte. (În timpul vizitei, în timp ce planta un copac în cadrul unei ceremonii oficiale, lui Kennedy i s-au redeclanșat problemele grave la spate.) În anul următor, JFK și-a atras asupra sa dușmănia lui Diefenbaker după ce l-a invitat pe Lester Pearson, liderul Partidului Liberal aflat în opoziție, pe care Kennedy îl cunoscuse când acesta ocupase funcția de ambasador la Washington, la o cină la Casa Albă și a avut o întrevedere privată cu el timp de o jumătate de oră. Aflându-se în campanie pentru un al doilea mandat, Diefenbaker a încercat să schimbe preferința evidentă a americanilor pentru partidul lui Pearson, amenințând să facă public memorandumul din 1961, atrăgând atenția asupra faptului că „toți canadienii" se vor simți ofensați când vor vedea dovada aroganței americanilor. JFK i-a cerut trimisului său în Ottawa să îl înfrunte pe Diefenbaker. Ulterior, a negat în fața lui Ben Bradlee că ar fi scris pe vreun document cuvântul „ticălos" și s-a întrebat de ce Diefenbaker nu a făcut „ceea ce ar face orice guvern normal și prieten – o fotocopie și să înapoieze originalul". (Spre mulțumirea președintelui, partidul lui Diefenbaker a pierdut.)

[2] Charles Aubrey Smith (1863–1948) a fost un actor britanic care a întruchipat stereotipul englezului și semăna cu Georges Vanier.

Și *madame* Vanier, foarte mămoasă... toată lumea îi respectă. Și de la aeroport am mers cu ea în mașină... trebuie să fi fost vreo optzeci de kilometri de la aeroport până la Ottawa. Îmi spunea cum trebuie să fac cu mâna și întotdeauna îmi vorbea cu „draga mea". Era foarte protectoare. Eram încă foarte obosită atunci, așa că, în seara aia, când am ajuns pe la jumătatea grupului de întâmpinare, a trebuit să plec, iar Jack a fost foarte drăguț, foarte protector și m-a luat de acolo. Eram foarte slăbită atunci. Așa că, înainte de a merge în Europa, m-am retras la țară o săptămână întreagă ca să dorm și să-mi refac forțele, și totul a decurs bine. Dar toată lumea spunea că oamenii din Ottawa erau reci și nu organizau recepții pentru... nu erau binevoitori față de nimeni și, cred, în special față de America sau ceva de felul ăsta. Dar au fost cu adevărat... ei bine, mulțimile au părut extrem de entuziaste, și toată lumea era uluită. Știi, se vedea că erau sinceri. Aici, întotdeauna le spui oaspeților oficiali... pe care îi însoțești în mașină de la aeroport... „Washingtonul e un oraș blazat și nu i-am văzut niciodată pe cei de aici atât de înflăcărați față de vreun alt vizitator". Pentru că aici oamenii sunt deznădăjduiți, stau pur și simplu. Dar nu-i plăcea de Diefenbaker.

Dar Diefenbaker era oarecum un om excentric și dezechilibrat, nu-i așa?

O, da. Și, vezi tu, doamna Diefenbaker era o femeie atât de drăguță. Dar... a, am luat prânzul acasă la familia Diefenbaker, iar el a insistat să povestească tot felul de lucruri despre Churchill, numindu-l „bătrânul Winston" sau „bătrânul", sau mai știu eu cum. Știi, era chiar dureros. Nu-l plăcea pe Diefenbaker. Iar apoi, știi tu, povestea aia cu... ce a fost, cu documentul uitat?

Memorandumul lui Rostow.

Da, ei bine, Diefenbaker chiar a încercat să-l șantajeze pe Jack cu asta. Și toate răspunsurile lui Jack erau foarte inteligente... ceva de genul... „Cum ai pus mâna pe documentul ăsta?" Vezi tu, niciodată nu i-a plăcut de omul ăsta, iar pe Lester Pearson l-a simpatizat întotdeauna.

Îl întâlniseși pe de Gaulle și înainte... când a fost aici[1].

Tocmai îl întâlnisem pe de Gaulle. Jack era în campanie în statul... în Oregon, iar eu l-am cunoscut la o recepție la ambasada franceză și cred că am vorbit cu el vreo zece minute.

Era ușor să comunici cu el?

Cred că nu... doar... i-am spus cât de mult îl admira Jack și am făcut o întreagă... Dar mi s-a părut foarte ușor să vorbesc cu el când am fost în Franța[2].

A fost o vizită plăcută, nu-i așa? La Paris.

Da. Pentru că l-am întrebat despre chestiuni istorice... sau despre toate lucrurile pe care voiam să le știu, cum ar fi cu cine s-a căsătorit fiica lui Ludovic al XVI-lea, ducele d'Angoulême, dacă a avut copii și multe altele. Apoi, în timp ce luam prânzul, s-a aplecat peste masă către Jack și a spus în franceză „Doamna Kennedy știe mai multe despre istoria Franței decât majoritatea femeilor de aici". Așa că Jack a zis „Dumnezeule, asta e ca și cum eu aș sta lângă doamna de Gaulle și m-ar întreba despre Henry Clay!" Așa că, îți imaginezi, a fost foarte încântat. Adevărul e că îl puteai întreba pe de Gaulle despre atât de multe lucruri, iar asta o spun fără a mă referi la ceea ce este evident în privința sa. De Gaulle e un foarte... are un mod curtenitor, foarte plăcut de a fi în prezența femeilor. Ce vreau să spun e că s-a arătat interesat de mine și toate astea, iar Jack l-a impresionat. Încă ceva, Bundy ședea chiar în fața noastră la acest prim prânz. Vezi tu, Bundy chiar pare foarte tânăr, și de Gaulle mi-a spus pe un ton mai mult imperios *„Et qui est ce jeune homme?"*, pentru că, în același timp, se uita și înspre Kenny O'Donnell. Nu știu dacă la prânz a fost prezent și Dave Powers. Iar eu i-am răspuns „Șeful Consiliului

[1] Asta a fost în mai 1960, când de Gaulle a venit la Washington ca invitat al lui Eisenhower.

[2] Se referă la recepția glorioasă a soților Kennedy în Franța, când au fost primiți de către de Gaulle într-o vizită oficială în mai 1961, înainte de summitul de la Viena cu Hrușciov.

Național de Securitate“... nu știu dacă știa ce înseamnă asta... și am spus că era cel mai sclipitor tânăr fruntaș de la Harvard, așa că s-a aplecat spre el și a zis ceva despre Harvard într-o franceză sacadată... îți imaginezi, a vorbit rar ca și cum i-ai vorbi cuiva care s-ar putea să nu știe franceza. Iar Bundy i-a răspuns într-o franceză minunată. Am fost cât se poate de mândră. Știi, a fost prima reușită pentru partea noastră sau... da... sau primul punct pentru noi.

Cum era madame de Gaulle?

Ei bine, sărmana femeie părea că trecuse prin multe suferințe, era atât de obosită. Vezi tu, ei primesc mai multe vizite oficiale decât oricine altcineva. Trecea prin toate astea cu bunăvoință... era foarte drăguță, dar pur și simplu era lipsită de vlagă. Ei bine, la Versailles, masa a fost încântătoare. Știi, era plin de aur, era și călimara lui Napoleon, sau era ceva, în fața noastră, iar fața de masă era... era încărcată de broderie din aur. Așa că Jack s-a întors spre *madame* de Gaulle și i-a spus... singura lui încercare de a vorbi cu ea, pentru că stă pur și simplu pe scaun cu privirea ațintită în față, e atât de obosită, și i-a spus „Asta e cea mai frumoasă față de masă“. Iar răspunsul ei a fost „Cea pe care am avut-o la prânz a fost mai frumoasă“. Iar el a zis doar „Oh“ și au tăcut iarăși amândoi. Știi, la vizitele oficiale din străinătate, obiceiul e diferit față de al nostru, cei doi bărbați stau unul lângă altul. Întotdeauna l-am întrebat pe Jack dacă i-ar plăcea să facem așa și la Casa Albă.

Chiar așa? Cu alte cuvinte, șeful statului stă lângă celălalt șef de stat.

Da, iar ordinea e, de la dreapta la stânga, *madame* de Gaulle, Jack, de Gaulle și eu. Și, ori de câte ori mergeam la ei la cină, așa eram așezați în majoritatea cazurilor. Jack a spus că nu voia să facem și noi așa, că îi vedea destul în timpul conferințelor.

Se înțelegea bine cu de Gaulle atunci, nu-i așa? Adică era...

A, cred că de Gaulle era foarte impresionat de Jack.

Nu au existat unele presimțiri atunci în legătură cu neajunsurile pe care de Gaulle avea să le creeze ulterior[1]*?*

Ei bine, sunt sigură că Jack a știut asta dintotdeauna, pentru că a spus-o... știu că a spus asta înainte de călătorie sau... și citise tot ce afirmase Roosevelt. Știa că de Gaulle manifesta asta în legătură cu Occidentul, așa că îmi imaginez că nu era nimic atunci... nici o problemă, dar cred că Jack știa că asta avea să urmeze. A, și l-a întrebat pe de Gaulle în ce relații era cu Churchill și cu Roosevelt. Și de Gaulle i-a spus... Dumnezeule, îmi amintesc bine?... „Cu Churchill noi eram... întotdeauna eu am fost în dezacord, dar întotdeauna am ajuns la un acord. Cu Roosevelt n-am fost niciodată în dezacord și niciodată n-am ajuns la un acord". Sau asta e esența... el a spus-o mult mai bine... și, din nou, nu mi-am notat.

Îl cunoscuseși pe Malraux înainte de călătorie?

Nu, întotdeauna... Nicole Alphand m-a întrebat ce mi-ar plăcea să fac în timpul vizitei în Franța, și știai că orice ai spune, s-ar da peste cap ca să-ți îndeplinească dorința. Așa că i-am spus „Te rog, Nicole, nu vreau nimic. Orice plănuiești tu e perfect. Singurul lucru pe care l-aș vrea, într-un fel... aș putea să-l întâlnesc pe André Malraux[2]? Crezi că aș putea chiar și să stau lângă el la vreun eveniment?" Și poți să îți dai seama cât de mult

[1] Se referă la eforturile lui de Gaulle de a distanța Franța de NATO și de Statele Unite, pentru a demonstra unicitatea și grandoarea franceze.

[2] André Malraux (1901–1976), istoric al artei, romancier și erou al Rezistenței franceze în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost ministru al culturii în timpul lui de Gaulle. Romanul său din 1938, *Speranța*, s-a bazat pe experiența sa ca luptător alături de forțele antifasciste în timpul Războiului Civil din Spania. „În cea mai mare parte", scria Malraux la un moment dat, „omul este ceea ce ascunde că este". Jacqueline citise cărțile lui Malraux cu atenție și era atrasă de povestea vieții lui, de înclinațiile lui umaniste, de cunoașterea istoriei culturale și de convingerea lui că arta și arhitectura puteau să înnobileze o societate („suma", scrisese el, a „tuturor formelor de artă, de dragoste și de gândire care, de-a lungul secolelor, i-a permis omului să fie mai puțin subjugat"). Ea ceruse să-l întâlnească

țin francezii la protocol și cât de nemiloși sunt, pentru că, după cum se știe, cam cu patru zile înainte de sosirea noastră, Malraux își pierduse ambii fii într-un accident de mașină. Iar la prima recepție din prima seară... la Elysée – ușile s-au deschis deodată, iar în încăpere au pătruns cei doi, ca niște ciocli, cu fețele palide și umflate de plâns... iar toate ticurile lui Malraux se declanșau simultan. Întreaga încăpere s-a cufundat în tăcere. Dar, inevitabil, acesta a fost singurul lucru pe care îl cerusem, așa că a fost... În consecință, a doua zi, Malraux m-a dus la Jeu de Paume, iar apoi la Malmaison, după care, părea a fi bine[1]. Și cred că, într-un

---

pe Malraux în timpul vizitei oficiale la Paris și să-l asculte vorbind despre unele dintre picturile pe care le admira cel mai mult.

[1] Jacqueline trimisese vorbă că, fiind în doliu, nu era nevoie ca Malraux să se deranjeze pentru ea, dar acesta a insistat să-și respecte angajamentul de a-i fi gazdă, lucru care a emoționat-o profund. La Galeria Națională Jeu de Paume, marele muzeu francez, Malraux s-a oprit în fața picturilor lui Manet, Renoir și Cézanne și i-a vorbit despre ele. Totodată, a pus ca *Nașterea lui Venus*, tabloul lui Bouguereau, să fie mutat lângă *Olympia* al lui Manet, pentru ca doamna Kennedy să poată privi cele două nuduri în juxtapunere. În timpul vizitei lor la castelul Malmaison, care fusese restaurat de împărăteasa Josephine, soția lui Napoleon, și servise drept sediul guvernului francez din 1800 până în 1802, i-a ținut o prelegere despre căsătoria tumultuoasă a lui Bonaparte. „Ce destin!" a spus Jacqueline. După ce au făcut turul casei și a faimoasei sale grădini de trandafiri, s-a simțit cuprinsă de o nouă inspirație în eforturile ei de a îmbunătăți Casa Albă și împrejurimile acesteia, proiect care a beneficiat de pe urma cunoștințelor ei de literatură, istorie și artă franceze. Legătura intelectuală imediată cu Malraux a dus la o corespondență între cei doi prin curierat diplomatic. În aprilie 1962 i-a prezentat bucuroasă Galeria Națională din Washington și, alături de președinte, l-au celebrat în timpul unei cine organizate în cinstea laureaților Premiului Nobel din Emisfera Vestică pe care, ținând un toast, JFK a numit-o cea mai extraordinară reuniune a talentelor de la Casa Albă de când Jefferson a cinat acolo singur. În timp ce făceau turul galeriei, Jacqueline a sugerat ca *Mona Lisa* să fie expus temporar în SUA, în condițiile în care tabloul părăsea Luvrul doar arareori. Cu consimțământul lui de Gaulle, care era dornic să facă un gest de prietenie față de Kennedy, atâta vreme cât asta nu presupunea o atingere a puterii politice franceze, Malraux a înfruntat birocrația pariziană din domeniul artei și a aranjat

fel, asta i-a dat... nu știu cum să spun, cred că îți face bine să ai ceva de făcut după ce treci prin așa ceva. Dar ăsta a fost momentul în care a debutat prietenia noastră, și numai să stai să îl asculți...

S-a stabilit o legătură între el și președinte?

Ei bine, atunci nu prea au relaționat. Nu prea aveau timp să se întâlnească, dar când Malraux a venit în vizită, chiar s-au înțeles, iar apoi, știi, am mers la țară pentru un prânz[1]. Iar apoi, Malraux s-a întors după *Mona Lisa* și iar am petrecut o seară numai noi și apoi cu soții Alphand. Dar, știi, e amuzant, în timp ce ne îndreptam spre teatru după cina de la Versailles, eu mergeam în față cu de Gaulle, iar Jack era în spate cu *madame* de Gaulle și cu Malraux. Și, de-a lungul culoarului, sunt tot felul de statui, iar Jack l-a întrebat pe Malraux: „A cui e statuia asta?" Iar Malraux i-a spus translatorului: „Spune-i președintelui că a remarcat singura statuie care nu e un fals". Chiar așa era. Și iarăși m-am gândit... tocmai asta spuneam când am vorbit despre faptul că Jack are ochi pentru așa ceva. Îți imaginezi, Malraux a fost chiar impresionat.

Președintele citise ceva de Malraux? Vreunul dintre romane sau...

Cred că citise *Speranța*, dar îți dai seama, știa...

Puteai... un om fermecător, dar puteai să-i înțelegi franceza cu ușurință?

„un împrumut personal" al tabloului (pe care îl considera „cel mai iscusit omagiu pe care un geniu l-a adus unui chip viu") pentru președinte și Jacqueline. În ianuarie 1963, soții Kennedy i-au întâmpinat pe Malraux și pe soția acestuia la Galeria Națională pentru inaugurare. Tabloul a fost văzut de un milion și jumătate de oameni în Washington și la Muzeul Metropolitan din New York. În același an, în noiembrie, aflând despre asasinarea lui Kennedy, Malraux i-a trimis o telegramă primei-doamne, *„Nous pensons a vous et nous sommes si tristes"* („Suntem cu gândul alături de tine și suntem foarte îndurerați"). În 1968, când Malraux și-a publicat autobiografia, *Antimemorii*, i-a dedicat-o lui Jacqueline.

[1] Se referă la Glen Ora, unde soții Kennedy au organizat pentru Malraux și soția lui o gustare de duminică, cu șampanie.

Ei bine, vorbește foarte repede, dar înțeleg. Sau, dacă nu, repetă... e ca și cum ar trebui să parcurgi un traseu plin de obstacole cu o viteză ametitoare. Mă înțelegi, îți forțează mintea să penduleze în permanență. Este unul dintre cei mai fascinanți oameni cu care am vorbit. Dar și el te deziluzionează, pentru că admiră cele mai simple lucruri. Cum să spun, la cina aceea la Casa Albă, el... ei bine, cel mai impresionant moment al lui a fost când au dus... știi tu, steagurile regimentare... ale Gărzii de Onoare... când le-au dus jos. Și, oare cine era? A, Irwin Shaw mi-a spus că cel mai important moment din viața lui l-a trăit ca șef de brigadă, sau așa ceva, în cadrul trupelor Maquis[1]. Și îl venera pe de Gaulle, nu știu cum să spun, cum un cocker spaniel își adoră stăpânul. Vreau să zic că are o gândire incredibilă, dar are și carențele lui. Și e foarte atașat de vechile valori franceze, de *la gloire* și de drapel, dar oricum...

Cum interacționa cu de Gaulle? I-ai văzut împreună?

Nu, nu i-am văzut stând împreună foarte mult, dar, știi, a fost locotenentul lui de Gaulle în toți anii ăia. A, de Gaulle... ei bine, de Gaulle era oarecum arogant cu el, mai ales când voiam să vorbesc cu el... întotdeauna te îndepărta într-un fel. Știi, în public e foarte... îl tratează ca pe un servitor, așa cum Nehru îl tratează pe omul care doarme lângă ușa lui, sau ceva de felul ăsta.

Jim Gavin a fost ambasadorul nostru.

Da.

Numirea lui a fost una mai degrabă enigmatică. Știu că președintele voia să facă ceva pentru Jim, care, fără îndoială, e un om de valoare. Știi de ce a fost... ai știut vreodată... a spus vreodată președintele care a fost motivul?

De ce a fost numit? Cred că l-a rugat să facă altceva în schimb, nu-i așa? Ceea ce n-a făcut. Nu știu de ce. A, s-a gândit că îl vor plăcea pe Gavin pentru că...

[1] Irwin Shaw (1913–1984) a fost un romancier american a cărui primă carte s-a numit *The Young Lions*. Trupele Maquis erau luptători de gherilă din Rezistența franceză, mai ales în zonele rurale.

A, da. Fusese general.

Da, s-a gândit că îl vor plăcea fiindcă fusese în război, dar apoi, știu că era foarte dezamăgit când primea telegramele lui Gavin. Jack obișnuia să-l citeze pe Winston Churchill... „Nu te baza niciodată pe omul de la fața locului". Și, știi, faptul că ajunsese atât... îmi amintesc că Malraux spunea despre el „O, da, Gavin, *il est Gaullist*". Și știi ce alt gest drăguț a făcut Jack? Cam același pe care l-a făcut în legătură cu Allen Dulles și cu familia Wrightsman. Când *Mona Lisa* a ajuns în SUA, Gavin nu mai era ambasador. Fusese nevoit să demisioneze din motive financiare. Soții Alphand[1] au venit într-o seară la cină și discutam care vor fi invitații de la Ambasada Franței și la cina organizată în cinstea *Mona Lisei*. Nu putea să aibă decât o sută doi invitați, și cred că ajunsese pe la nouăzeci și nouă, sau cam așa ceva... Jack l-a pus pe Dick Goodwin pe listă pentru că voia să-i arate ce părere bună avea despre el[2]. Dar, totodată, a spus: „Dar pe listă nu apar și soții Gavin". Iar Nicole a zis: „Nu, nu, de ce ar trebui să-i invităm pe soții Gavin?" Iar Jack i-a răspuns: „Ei bine, cred că s-ar cuveni să-i inviți și pe ei". Și după ce au plecat acasă, Jack a spus: „Îți vine să crezi?" A continuat: „Doar era vorba de Gavin, unul dintre ambasadorii care l-a susținut cel mai mult pe de Gaulle din câți au avut. Și, cel mai probabil, e unul dintre ambasadorii noștri pe care l-au plăcut cel mai mult. Dar acum, că nu mai e acolo, nici nu aveau de gând să-l invite la cină". A fost scârbit.

După cum ai spus, sunt nemiloși.

---

[1] Hervé Alphand (1907–1994) a fost ambasador francez la Washington, fiind ajutat în mare parte de soția lui, Nicole (1917–1979).

[2] Richard Goodwin (n. 1931), un fost asistent judiciar în slujba ministrului justiției, Felix Frankfurter, a lucrat pentru JFK din 1959, fiind autorul discursurilor sale din timpul campaniei, consilier juridic asistent și diplomat, iar în noiembrie 1963 a fost propus să-l înlocuiască pe August Heckscher (1913–1997) în funcția de consilier-șef al președintelui pe probleme de artă. În timpul vizitei în Paris, Jacqueline se consultase cu Malraux în legătură cu posibilitatea creării unui echivalent american pentru Ministerul Culturii condus de Malraux și care erau așteptările „reale" în această privință.

[șoptește] Mi se cam epuizează resursele.

Ce părere avea despre Hervé?

O, bătrânul Hervé? Cum să spun, uneori îl amuza. Iar apoi… era amuzat și, într-un fel, oarecum iritat, știi tu, din cauză că Hervé avea fobia asta față de protocol. Dar, după cum a spus întotdeauna, de Gaulle n-a vorbit niciodată cu Hervé. Îți dai seama, nu a fost tocmai ușor pentru Hervé. Și, de fiecare dată când ne vedeam cu David Gore sau când Caroline mergea să se joace cu Alice Ormsby-Gore, sau mai știu eu ce, îl auzeai pe Hervé lamentându-se neîncetat despre Washington. Dar îi plăcea… Hervé putea să fie amuzant uneori.

Avea o mimică foarte bună.

Da, îți amintești de toastul despre zodia Gemenilor pe care l-a ținut la petrecerea pentru Ken Galbraith? Că el era în zodia Gemenilor și Jack… era chiar după ziua lui Jack… și Jack era tot în Gemeni. Și a ținut un toast… toți bărbații din zodia Gemenilor erau virili, strălucitori, buni… a fost teribil de amuzant… și a dorit să-și felicite guvernul pentru că l-a ales, fiind în zodia Gemenilor, să fie ambasador pentru un președinte din zodia Gemenilor, și apoi a încheiat strigând „*Vive Lafayette!*“ Știi tu, o întreagă parodie. Obișnuiam să-l tachinez mereu în legătură cu Lafayette. Așa că poate… era de treabă.

Al șaselea dialog

Marți, 2 iunie 1964

Am rămas ultima dată la... după întâlnirea de la Viena, când Hrușciov a abordat problema Berlinului într-o manieră foarte dură[1]*. Îți amintești că președintele i-a spus „Se arată a fi o iarnă lungă și rece". Fără îndoială, întreaga chestiune legată de Berlin a implicat întreținerea unor relații constante cu germanii. Cum percepea președintele raporturile cu Germania de Vest?*

După cum am mai spus, făcea tot posibilul să nu aducă acasă problemele care îl supărau întreaga zi. O făcea mai mult pentru el decât pentru mine, dar era un lucru pe care... care îl irita profund și spunea „Ce trebuie să faci ca să le arăți germanilor că îți pasă?"... că vom apăra Berlinul. Și de fiecare dată... pur și simplu aveai impresia că oricând putea să se ivească un lucru cât de mărunt... un colonel care își pierdea cascheta pe autostradă, iar asta ducea la... Adenauer începea din nou să se agite și să spună că intenționam să ne retragem, iar ambasadorul de aici, Grewe, venea într-un suflet la noi. Iar Jack devenise chiar iritat din cauza germanilor. Și, îmi amintesc că după Criza Rachetelor, care a fost mult mai târziu, se enervase din cauza lui de Gaulle, pentru că... ce a zis de Gaulle atunci? Că dacă am sărit să avem grijă de Cuba, asta însemna că eram interesați numai de ce se întâmpla lângă coasta noastră, nu și dincolo de ea. Ei bine, dacă stai să te gândești, numai după ce a vizitat Berlinul, în iunie '63, a reușit să îi convingă. Și, după asta, a fost realmente fericit. Și toate aceste scurgeri de informații în... în presă. Germanii făceau asta

[1] Din 1958, Hrușciov a continuat să dea termene limită și să folosească alte tactici în efortul său de a obliga Statele Unite și alte puteri occidentale să nu mai intervină în Berlinul de Vest.

întotdeauna, dezvăluiau informații presei, atât în Germania, cât și în Washington, chestiuni mărunte, legate de lipsa de încredere. Adenauer, spunea ceva despre el... cred că, într-un fel, îl admira pe Adenauer, dar spunea „Uită-te și tu la omul ăsta, are optzeci și nouă de ani și se ține cu dinții de funcție". Am uitat când a renunțat Adenauer[1]. Dar spunea „Îți vine să crezi, și încearcă cu disperare să revină?" Și, înțelegi, Adenauer chiar i-a dat bătăi de cap. Dar îmi amintesc de criza din Berlin, care s-a declanșat pe fondul acestei... cred că a fost...

A fost constantă chiar de la mijlocul... verii lui 1962 până în momentul crizei din Cuba.

A fost la un an după Viena, când s-a întâmplat asta, și el a ținut un discurs[2]?

Da, nu, adică din vara lui 1961. A început în aceeași vară cu vizita la Viena și a continuat chiar până în momentul crizei cubaneze, în noiembrie '62.

Ei bine, când a ținut discursul despre Berlin?

Discursul a fost în iunie 1961, după ce s-a întors de la Viena. În acel discurs a cerut o creștere a forței militare și a bugetului pentru apărare.

Dar atunci a spus: „Nu ne place să luptăm, dar am mai luptat și înainte".

Da.

Și „Se spune că Stalingradul a fost lipsit de apărare, și oamenii liberi au luptat întotdeauna"... da, și „ Se spune că Stalingradul a fost lipsit de apărare", și multe altele, și „Nu ne place să luptăm, dar am mai luptat și înainte"[3]. În fine, îmi amintesc una dintre

[1] Adenauer a renunțat la funcția de cancelar în octombrie 1963.

[2] Discursul televizat al lui JFK din Biroul Oval despre criza Berlinului din 25 iulie 1961, unde anunța o majorare a bugetului apărării și mobilizarea rezerviștilor americani.

[3] Cuvintele exacte ale președintelui au fost: „Am auzit că se spune că Berlinul de Vest este lipsit de apărare militară. La fel a fost și Bastogne.

puținele dăți... întotdeauna am considerat că Jack poate să facă orice... odată ce avea controlul asupra situației, putea să facă orice, se întâmplau numai lucruri bune. Îmi spuneam, într-un mod copilăresc „Nu trebuie să-mi fie teamă când mă duc seara la culcare sau când mă trezesc". Dar era evident că după întâlnirea cu Hrușciov, cum să spun, a fost pur și simplu mâhnit, lucru despre care nu voia să vorbească, dar îți dădeai seama, fiindcă era oarecum... tăcut și descurajat. În consecință, mă gândeam... îmi amintesc că de câteva ori m-a fulgerat o teamă dureroasă la gândul... „Oare nici Jack nu poate face lucrurile să se îmbunătățească?" Și, astfel, toată situația care lua amploare... iar apoi, când trebuia să apară la televizor ca să vorbească despre Berlin, toată tensiunea și toate lucrurile care se întâmplau la Casa Albă. Și îmi amintesc că iarăși începuse să se învârtă dintr-o parte în alta... și să mâzgălească pe foi, știi tu, cu câteva zile înainte. Și poate chiar mi-a citit câteva rânduri, sau ceva de felul ăsta. Însă îmi amintesc că într-o zi m-am uitat... fereastra de la dressing dădea înspre Grădina Trandafirilor... și biroul și toate televiziunile și îmi amintesc că mi-am zis „Oare ar trebui să merg la el în birou și să urmăresc de acolo?" Dar apoi m-am gândit „Nu, asta l-ar face să fie și mai agitat" sau „Oamenii vor începe să facă poze sau cine știe ce. Mai bine stau și urmăresc totul de aici". Și, ei bine, a fost unul dintre cele mai înfiorătoare discursuri de-ale lui la care am asistat vreodată.

Probabil că a fost cel mai înfiorător discurs pe care l-a ținut.

Da. Și nu-ți venea să crezi că stăteai acolo și te gândeai, ei bine, că e posibil să pleci la război. Iar apoi...

Cel mai înfiorător discurs, desigur, cu excepția celui despre Criza Rachetelor din Cuba.

Acela a fost primul, așa că aproape m-a înspăimântat mai mult, pentru că până la momentul Crizei Rachetelor... fără îndoială că toată lumea era speriată în momentele acelea, dar, vezi

---

Și, de fapt, la fel a fost și Stalingradul. Orice loc periculos poate fi apărat dacă oameni... oameni curajoși... fac asta".

tu, cel despre Berlin a fost primul, și apoi lucrurile s-au rezolvat. Așa că, ei bine, asta este ceea ce îmi amintesc.

Da, chestiunea legată de Berlin a fost… cu adevărat evenimentul principal din vara și toamna lui '61, iar apoi, ca rezultat al reacției noastre, își amintești, Hrușciov a prelungit termenul limită, și astfel…

Așa este.

Până în noiembrie, am impresia.

Iar apoi, îmi amintesc că m-am gândit de câteva ori cât de adevărat era… Jack avea ceva foarte interesant, era în natura lui, iar în politică am văzut asta la el, această fire împăciuitoare, ceea ce nu însemna niciodată că îi flatai pe oameni sau că te dădeai bine pe lângă ei, dar… cum spunea? Politica… „În politică nu ai prieteni", sau ceva de felul ăsta, „ai colegi", sau…

Interese… asta era?

Nu, e… e „Nu ai prieteni sau aliați, ci ai colegi"… ei bine, poți căuta. Dar obișnuiam să-i spun adeseori, când venea cineva la cină, vreun jurnalist sau vreun politician, îi spuneam „Dar te-ai purtat atât de frumos cu el" sau „Vorbești frumos despre el, iar eu am fost atât de supărată pe el pentru ce a scris acum două săptămâni sau pentru ce a spus acum două săptămâni, încât l-am ignorat pe omul ăsta toată ziua, iar acum trebuie să fiu drăguță cu el?" Iar Jack îmi spunea „Bineînțeles, vezi tu, toate astea au trecut, iar apoi a făcut asta și asta". Astfel că, înțelegi, relațiile lui cu oamenii se schimbau tot timpul și niciodată nu făcea pe cineva să se simtă stingherit, să se întoarcă pentru a fi iertat sau, știi tu, să înceapă o nouă relație cu el. Ceea ce era valabil și într-o căsnicie. A trecut prin fiecare fază. Și îmi amintesc că mă gândeam „Noroc că asta e latura care îl caracterizează și că nu are vechile trăsături caraghioase ale lui Dulles pentru care nimeni, cum să spun, în fața căruia oamenii erau făcuți să arate o atitudine cât se poate de umilă"[1]. Și îmi amintesc că mă gândeam la discursul de la

[1] Se referă la secretarul de stat al lui Eisenhower, John Foster Dulles (1888–1959), cu care era adesea dificil să te înțelegi.

învestire... „Să nu negociem niciodată de teamă“[1]... pentru că îmi imaginez cât de umilitor trebuie să fi fost pentru Hrușciov să dea înapoi. Însă, cu toate acestea, Jack i-a permis să o facă cu grație și nu i-a scos ochii cu asta[2]. Și, într-un fel, asta e o calitate pentru care cu toții ar trebui să fim foarte recunoscători. Așa am trecut prin toate aceste crize.

Da, era un lucru de admirat... să poți să găsești o cale prin care să-ți lași adversarul să se retragă și să-și păstreze demnitatea.

Da. Iar dacă voiai să apari în ziare ca să dobândești popularitate sau mai știu eu ce, începeai să strigi lucruri precum „Nimeni nu îi va zice să afirme asta despre America“, iar apoi te trezești că toată lumea începe să te atace înainte să-ți dai seama. Așa că avea latura asta care... a fost întotdeauna atât de ușor în timpul căsniciei. Cum să spun, putea să apară o chestiune măruntă, care să-ți umbrească... dar niciodată nu te certai cu adevărat, însă erau momente când poate spuneam ceva care să-l rănească, și în ziua aia se instala o anumită tăcere între noi. Iar apoi alergam la el și îi spuneam „Of, îmi pare rău!“ și îl cuprindeam în brațe, iar el râdea și lucrurile se rezolvau. Niciodată nu îți purta ranchiună, sau să te facă să te simți... asta era personalitatea lui. Și, știi, Bobby începe și el... iar această latură nu era la fel de pregnantă la Bobby,

[1] „Să nu negociem niciodată de teamă, dar să nu ne fie nicicând teamă să negociem“... un adagiu la discursul lui Galbraith.

[2] Mai ales după Criza Rachetelor, când Kennedy le-a cerut consilierilor lui să nu se laude în legătură cu aparenta victorie americană, explicându-le că, dacă Hrușciov se simțea înjosit, rușii ar putea să se simtă presați a se implica într-o altă acțiune care ar fi adus lumea în pragul distrugerii. Președintele știa totodată că înțelegerea pe care o făcuse față în față cu Hrușciov era mai puțin clară decât impresia publică – aceea de a fi reușit să obțină predarea necondiționată a liderului sovietic. De fapt, Hrușciov încheiase un pact tacit cu Kennedy să înlăture rachetele dacă președintele avea să forțeze retragerea rachetelor (învechite) NATO din Turcia și (cu condiția să îi fie permis de către Castro să facă inspecții, la fața locului, ale instalațiilor militare, ceea ce nu a făcut niciodată) să se angajeze a nu autoriza vreodată o invazie americană a Cubei.

însă acum începe să și-o dezvolte din ce în ce mai mult, și, din noiembrie, mi-a vorbit atât de mult despre Jack, despre această latură a lui pe care i-o admira atât de mult. Era cu adevărat mai ușor pentru Jack să fie astfel când îl avea pe Bobby care făcea atât de multe lucruri. Dar era totodată parte din personalitatea lui. Bobby va fi și el așa.

În noiembrie, când criza din Berlin se diminua, Nehru a venit în vizită…

Da, și… a fost o vizită exasperantă[1]. O grămadă de conferințe cu Galbraith, și tot felul de chestii. Iar Galbraith ne tot spunea că Nehru nu voia să se facă tevatură, voia ca totul să fie privat. Și, în iarna dinainte, îmi amintesc că Jack mi-a arătat un memorandum despre… era oare Sihanouk din Cambodgia?

Prințul… da, prințul Sihanouk.

În fine, care… de la Departamentul de Stat… ne-a spus „Omul ăsta va spune că nu vrea nimic special, nu vrea să fie primit cu fast, cu toate acestea, va fi furios dacă nu îl așteptați cu covorul roșu și cu un întreg alai". În consecință, Jack se întreba dacă sfatul lui Galbraith era bun, pentru că se gândea că Nehru ar vrea ceva mai cu pompă. Dar nu, Galbraith credea că nu voia decât să-l primim la noi acasă. Ei bine, la Hyannis Port părea puțin cam deprimant, așa că ne-am dus la Newport și l-am întâmpinat la… ce bază aeriană o fi acolo[2]. A venit împreună cu fiica lui, cu Galbraith și cu ambasadorul indian, B.K. Nehru. Iar Jack nu se simțise deloc bine cu Nehru pe vremea când fusese congresmen în India. A spus că îl avertizaseră – „Când Nehru se plictisește

[1] Jawaharlal Nehru (1889–1964), prim-ministrul indian și locotenentul lui Gandhi, care fusese închis în timpul luptei pentru independență a țării sale, a venit în Statele Unite în noiembrie 1961. Kennedy a constatat că Nehru a fost neclintit în fața șarmului său. Ulterior, a catalogat-o „cea mai nereușită vizită a unui lider de stat pe care am avut-o". (De fapt, Nehru era doar un lider al guvernului.)

[2] De la baza navală Newport, soții Kennedy l-au dus pe Nehru la domeniul Auchincloss, ferma Hammersmith.

de tine, își împreunează mâinile și începe să bată nervos din degete, cu privirea ațintită spre tavan". Iar Jack a spus că nu trecuseră decât zece minute și Nehru deja începuse să se uite la tavan.

Când s-au întâlnit? Nu realizasem că se întâlniseră și înainte.

Ei bine, Jack călătorise în Orientul Îndepărtat cu Bobby și cu Pat[1].

În '51?

A fost înainte de a ne căsători.

Da, în '50 sau în '51[2].

În perioada aia l-a cunoscut și pe generalul de Lattre de care a fost foarte impresionat[3]. Atunci aproape că era să moară în Okinawa. Dacă Bobby nu ar fi fost cu el, ar fi murit. A avut febră 40 sau 41. Cu ocazia acestei deplasări l-a întâlnit pe Nehru. În fine, au venit și s-a luat hotărârea ca bărbații să mănânce în sufragerie. Venise și Angie Duke[4]. Iar, alături de doamna Gandhi[5], am luat prânzul ca între femei, în camera de zi... era și Lem Billings cu noi[6]. Ei bine, în mod evident, nu i-a convenit chestia asta. Îi plăcea să stea cu bărbații. Și e cam nesuferită... o femeie înverșunată, insistentă, o persoană îngrozitoare. Știi, nu o plac

[1] Sora lui, Patricia

[2] De fapt, era 1951.

[3] În timpul vizitei sale în Asia de Sud-Est, Kennedy l-a iritat la culme pe comandantul forțelor franceze în Indochina, Jean de Lattre de Tassigny, întrebându-l de ce vietnamezii ar fi dornici să-și dea viața doar pentru ca țara lor să rămână sub dominație franceză.

[4] Angier Biddle Duke (1915–1995) a fost moștenitorul unei companii de tutun și diplomat, șeful protocolului lui JFK.

[5] Indira Gandhi (1917–1984) a fost succesoarea tatălui ei în funcția de prim-ministru al Indiei.

[6] Lemoyne Billings (1916–1981), director de publicitate din New York, era un prieten al lui Kennedy de pe vremea când fuseseră împreună la Choate School. Doamna Kennedy i-a spus șefului personalului domestic al reședinței executive că Billings fusese oaspetele lor „în fiecare weekend de când m-am căsătorit".

câtuși de puțin. Întotdeauna are o expresie acră. Iar Jack l-a adus pe Nehru din nou pe *Honey Fitz*, iar eu și Caroline îl așteptam la ușa din față, iar ea îi adusese o floare și a făcut o reverență. Atunci l-am văzut prima oară schițând un fel de zâmbet. Apoi, înainte de prânz, am mers să bem ceva, și Nehru n-a scos nici un cuvânt. A fost un adevărat chin. Puteai să-l întrebi orice. E o chestie hindusă… în India înveți că ei nu privesc aceste întâlniri publice ca pe niște prilejuri de a sta de vorbă. Nu știu dacă meditează… dar aș spune totodată că e vorba despre o obrăznicie excesivă, pentru că ar trebui să faci și tu un efort când vezi că oamenii își dau toată osteneala. În orice caz, au luat prânzul, dar nu știu despre ce au vorbit. Iar apoi ne-am întors toți cu elicopterul la Washington, Nehru a stat pe cel mai bun loc, iar Jack, lângă el, ținând-o în brațe pe Caroline. Și, în seara aia, au venit la noi la cină. Și cred că asta a fost când… în fine, a fost prima cină din toamna aia organizată la Casa Albă. Și am aprins focul în Salonul Oval[1], iar apoi am coborât ca să-i întâmpinăm la ușa din față. Și, bineînțeles, nimeni n-a deschis trapa hornului la șemineu, iar când ne-am întors în cameră, fumul era atât de dens, încât au început să ne lăcrimeze ochii. N-a fost un început foarte bun. Și, după cum îți amintești, trebuia să fie o cină mai mult restrânsă, cu toate astea, nu a fost îndeajuns de restrânsă și nici îndeajuns de mare, pentru că am stat în sufrageria pentru adunările oficiale, destui cât să dăm impresia că stăteam într-o biserică în care nu se strânseseră suficienți oameni. Îmi amintesc că Jack mi-a spus ulterior că, pe toată durata cinei, doamna Gandhi s-a repezit la Jack în legătură cu politica noastră și multe altele, și a spus o grămadă de lucruri frumoase despre Krishna Menon[2] și mai știu eu cine. Și, îți dai seama, lui Jack chiar nu i-a plăcut de ea. Era și sora mea acolo, și țineam neapărat să stea lângă Nehru, care ar fi trebuit să stea lângă Lady Bird. Și l-am întrebat pe Jack: „Ce ar trebui să fac?“

[1] Se referă la Salonul Oval Galben din reședința familiei, pe care Jacqueline îl transforma într-o încăpere elegantă.

[2] Vengalil Krishnan Krishna Menon (1896–1974) a fost ministrul apărării al lui Nehru și un critic împătimit al politicii externe duse de SUA.

Iar Jack mi-a spus „Sun-o pe Lady Bird înainte, pentru că se așteaptă să vină, și întreab-o dacă este în regulă". Așa am și făcut, iar ea a fost drăguță și a înțeles. Iar acest lucru vine să demonstreze încă o dată cu câtă considerație îl trata Jack pe vicepreședintele lui. Ei bine, lui Nehru îi plac femeile frumoase, dar nu într-un mod libidinos. Dar e doar... vorbea și cu mine, și cu Lee, iar eu am reușit să-l fac să spună câte ceva sau vreo glumiță. Așa că atunci a fost drăguț. Și cred că ne-a invitat să mergem în India. Presupun că atunci a fost. Și atunci s-a conturat ideea. Asta este partea pe care mi-o amintesc. A, întotdeauna îmi lua... există o fotografie în care îmi ia mâna într-a lui.

Da, da.

Ei bine, am ajuns să fim întru câtva prieteni în Newport, iar apoi am mers cu elicopterul și cu avionul împreună. Și, știi, întotdeauna te lua de mână. Era drăguț cu mine și copiilor le-au adus niște cadouri deosebite, atent alese și... niște cutiuțe, mici costumașe, nimic fabulos. Așa că, fără îndoială, le-a păsat de călătoria asta și au fost puși pe harță, nu știu ce să zic. Am încercat să ne purtăm cât se poate de bine cu ei. Iar apoi, în seara următoare, a fost organizată o cină la Ambasada Indiei și, din nou, am stat lângă Nehru. Știi, mi s-a părut relaxat și fermecător și mi-a lăsat impresia că îi plăcea să aibă pe cineva care să facă o... vezi tu, întotdeauna am simțit că mă plăcea. Însă, cred că era, într-adevăr, dificil să-l întâlnești în conferințe.

Ce credea președintele... a spus ceva președintele după acest moment? A fost dezamăgit de Nehru?

Cred că a fost. Cred că întâlnirile pe care le-au avut nu au dus niciunde, și au fost multe bătăi din degete și priviri spre tavan. Și, știi, „Nehru parcă încearcă"... Jack a spus asta despre Nehru sau despre altcineva? „Parcă ai încerca să apuci ceva în mână și se dovedește a fi doar o perdea de fum". Și chiar așa a fost. Și cred că Nehru... într-un fel era... să zicem, gelos pe Jack, sau ceva de felul ăsta? Ei bine, era vorba despre cineva atât de diferit de...

Cred că diferența de generație și-a spus cuvântul în această situație. Cred că trebuie să fi... sunt sigur că... era considerabil... era considerabil mulțumit că un om ca Jack Kennedy era președintele Statelor Unite, dar, pe de altă parte, era normal ca un om tânăr și sclipitor, care avea jumătate din vârsta lui, să-l facă să nu se simtă în largul lui.

Iar apoi doamna Gandhi, fiica lui, una dintre acele femei care, atunci când nu au noroc în căsătorie și în dragoste, și în astfel de lucruri, e ca și când ceva... Acumulezi toate astea în tine, iar apoi veninul te macină în interior ca un ulcer, așa că este o femeie cu adevărat înverșunată. Și e genul de femeie care l-a urât întotdeauna pe Jack. Pot să-ți dau exemple de multe femei din politică cu viziuni vehement liberale, care au fost întotdeauna suspicioase la adresa lui Jack. Și care întotdeauna l-au plăcut pe Adlai. Și m-am gândit că unul dintre motive... asta e doar propria mea analiză psihologică... dar Jack întotdeauna a cerut fățiș de la o femeie... o relație dintre un bărbat și o femeie, în care bărbatul să fie lider și femeia să fie soția lui și să-l respecte ca bărbat. Cu Adlai puteai să ai un alt fel de relație în care... cum să zic, era drăguț și puteai vorbi, dar niciodată... niciodată nu ajungeai la ceva clar. Întotdeauna am considerat că femeile care se temeau de sex îl iubeau pe Adlai... pentru că niciodată nu exista...

Nu exista nici un fel de provocare.

Da. Nu că Jack te-ar fi provocat, dar era un alt fel de om. Așa că, vezi tu, toate aceste femei sărmane și chinuite, a căror viață nu era așa cum și-ar fi dorit-o, își găseau o mângâiere în Adlai. Jack le făcea să se simtă încordate, iar eu obișnuiam să-i spun... Jack se tot întreba „De ce nu așa și pe dincolo...", iar eu îi spuneam: „Jack, dar ăsta e un mare compliment". Și chiar așa este, eu știu asta. Dar el nu își dădea seama. De fapt, a spus asta și despre soția ta.

Serios?

A fost foarte supărat... asta când tu l-ai susținut pe el, iar după vreo zi sau două, Marian și-a manifestat susținerea pentru Adlai Stevenson... și nu putea să înțeleagă de ce, pentru că...

cred că tocmai luase prânzul la voi cu o zi înainte, sau poate cu o săptămână înainte, și se simțise foarte bine. Vezi tu, o simpatiza pe Marian și așa mai departe[1]. Ei bine, eu i-am spus: „S-a întâmplat așa pentru că Arthur e atât de rău cu ea [*Schlesinger râde*], iar Adlai a fost foarte drăguț". „Să știi că i-am văzut împreună după aceea." Iar eu i-am spus că „E altceva, e vorba de o problemă personală a ei, înțelegi? N-are nici o legătură cu tine. Nu trebuie să-i porți pică lui Marian pentru asta". După o vreme, când eram cu toții la Casa Albă, el... a ajuns să țină mult la ea și și-a dat seama că nu fusese vorba de faptul că ea nu îl plăcea.

Nici vorbă, dacă îmi permiți să spun asta, Marian a ajuns să regrete acel moment. Am avut atâtea... îmi amintesc că, după toate astea, am primit o scrisoare amuzantă de la Bobby. Era ceva... îmi scrisese în legătură cu o altă chestiune, dar a strecurat un post-scriptum de efect: „Bag de seamă că nu-ți poți ține nevasta în frâu mai bine decât mine"[2]*. Dar, înțelegi, era un gest de loialitate din partea lui Marian.*

Da.

Ea considera că eu... că n-ar fi trebuit să, mă înțelegi...[3]

Dar vreau să spun, în mariajul meu, nici n-aș putea concepe ca... îmi amintesc că am spus asta și într-un interviu, și toate femeile alea... am primit tot felul de scrisori furioase... cineva m-a întrebat „În ce fel îți formezi opiniile?" Iar eu i-am răspuns „Opiniile mele îmi vin de la soțul meu". Și chiar așa este. Cum aș putea eu să am opinii politice, înțelegi? Opiniile lui erau inevitabil cele mai bune. Și n-aș putea concepe să nu votez pentru cel pe care îl susține soțul meu. Indiferent cine ar fi soțul meu. Presupun că dacă aș fi fost căsătorită cu... înțelegi ce vreau să spun.

[1] Marian Cannon Schlesinger (n. 1912) a fost pictoriță, fiica unui profesor de fiziologie de la Harvard, și l-a susținut într-adevăr pe Stevenson în 1960.

[2] „Nu-ți poți ține nevasta în frâu? Să înțeleg că avem aceeași problemă?"

[3] Când Schlesinger și-a anunțat intenția de a-l sprijini pe JFK la convenția din 1960, câțiva dintre vechii prieteni și adepții lui Stevenson l-au acuzat a fi un Benedict Arnold.

Iar perspectiva asta e atât de bizară pentru că era... vreau să spun că aveam o relație îngrozitor de victoriană sau de asiatică...

Da, precum o soție japoneză.

Așa e, iar eu cred că așa e cel mai bine. Dar, lăsând asta la o parte, cam asta era doamna Gandhi.

Era o femeie ranchiunoasă și răzbunătoare. Cum să zic, împrăștia venin în jur. Nehru se comporta diferit la el acasă?[1]

Ei bine, din nou a fost extrem de binevoitor față de Lee și față de mine, și venea acasă în fiecare după-amiază, ne lua să ne plimbăm prin grădină, hrăneam ursii panda, și cred că ceea ce-i plăcea... una dintre surorile lui, doamna Hutheesing... cea care locuiește în Bombay, cea cu viziuni de dreapta, pare-mi-se, dar este o prezență foarte plăcută[2]. Și mi-a spus... venea în camera mea și a lui Lee și vorbeam. Și ne-a spus: „Îi face foarte bine fratelui meu că sunteți amândouă aici. Acest lucru îl relaxează". Pentru că ne-a spus că fiica lui îl bate tot timpul la cap pe bietul om cu politica. Politică la prânz, politică la ceai, politică la cină. Nu are nici o clipă de relaxare. Astfel că vizita noastră... cum să spun, n-am discutat despre chestiuni profunde, nici măcar despre faptul că urma să mergem în Pakistan de acolo, însă, vezi tu, asta era o relaxare pentru el... ceea ce încercam să-i ofer și lui Jack când venea seara acasă. Cineva care să nu fie conectat la grijile din timpul zilei. Și i-a plăcut că l-am vizitat și am ajuns să fim... ei bine, obișnuia să mă conducă în dormitor în fiecare seară... cred că am stat acolo două nopți, și rămânea cu mine pentru încă vreo oră la taclale.

Și era vioi, nu-i așa? Nu avea atitudinea asta pasivă, inexpresivă...

[1] Face referire la vizita oficială a doamnei Kennedy în India, din martie 1962, lucru pe care l-a compensat în mod diplomatic după aceea, făcând o oprire în țara rivală, Pakistan.

[2] Krishna Nehru Hutheesing (1907–1967), scriitoare, a fost sora mai mică a prim-ministrului.

Ei bine, niciodată vioi, dar era blând și vorbea, și avea ochii ăia căprui minunați. Îi citisem autobiografia și l-am întrebat, știi tu, despre unele dintre momentele din viața lui... și mi-a povestit.

Despre ce îți povestea? Despre trecutul lui și...

Ei bine, l-am întrebat despre timpul petrecut în închisoare și lucruri de felul ăsta... despre viața lui. Și da, mi-a vorbit despre unele dintre ele. În alte momente, vorbea despre oamenii de acolo sau făcea o glumiță. Întotdeauna era atât de... am notat undeva toate astea, toate discuțiile noastre, așa că poate o să le găsesc. E singurul lucru pe care l-am notat.

O, perfect. Ar fi bine să găsim notițele și să trimitem o copie la Bibliotecă[1]*. Celălalt lucru important care s-a petrecut în toamna lui '61, sau un altul, a fost reînceperea testelor nucleare de către Uniunea Sovietică, iar apoi... ceea ce a ridicat și pentru noi problema dacă ar trebui sau nu să reluăm testele nucleare*[2]*. Asta era o preocupare mai veche a președintelui, nu-i așa?*

Da. Îmi amintesc cât de îngrijorat era la momentul acela în privința faptului că trebuia să reîncepem testele, și cât de mult timp ar trebui... cât era posibil să amâni această chestiune, iar apoi toți... vreau să zic că a fost o perioadă îngrozitoare pentru el. Nimic nu l-a îngrijorat mai mult pe parcursul... a fost în '61 sau '62?... decât aceste teste. Dar toate astea începuseră cu mult timp în urmă. Pentru că îmi amintesc când David Gore a venit la Hyannis în toamna când ne-am căsătorit... în octombrie sau în noiembrie 1953... și se ocupa, în cadrul Națiunilor Unite, cu măsurile de dezarmare, iar el și Jack discutau despre asta. Și, vezi tu, a fost prima dată când am auzit... părea ceva extraordinar... nu vedeai așa ceva în ziarele noastre. Că trebuia să iei măsuri de dezarmare sau să ajungi la un acord, și apoi, că asta era posibil

[1] Adică viitoarea Bibliotecă Kennedy

[2] În toamna lui 1961, după summitul de la Viena, criza Berlinului și ridicarea Zidului Berlinului, Hrușciov a încercat să demonstreze puterea sovietică, ordonând cele mai ample teste nucleare făcute vreodată. JFK, enervat, s-a simțit obligat să reia testele în SUA.

fără să fie nevoie să trădezi sau... înțelegi, mai ales că îi aveai permanent în minte pe cei precum Bertrand Russell[1] și lozincile cu „interziceți bombardamentele“ și pe toți „cei de stânga“ de un fel sau de altul... vreau să spun că am ajuns să gândesc asta influențată de articole lui David Lawrence[2]. Și îmi amintesc că atunci... din acel moment, Jack a început să spună în discursurile sale că era o rușine faptul că erau mai puțin de o sută de oameni la Washington care se ocupau de dezarmare... sau poate chiar mai puțin de zece.

Mai puțin de o sută.

Mai puțin de o sută. Dar a vorbit despre asta în toată... și cred că a spus asta pe tot parcursul campaniei pentru Senat[3]. Cu siguranță, a spus-o pe tot parcursul campaniei pentru președinție, îți dai seama, dar a început să se gândească la asta cu multă vreme înainte. Și, într-un fel, David Gore a venit din nou... poate în '58 sau... da, sau în '57... nu știu în ce an a venit, împreună cu Sissy, la Cape Cod. Și au vorbit din nou despre asta. Și îmi amintesc când Harold Macmillan și-a dat demisia vara trecută[4]. Ei bine, Jack a fost atât de afectat de ce i s-a întâmplat... că a fost nevoit să plece în felul ăla neplăcut și dureros, știi tu, și a spus „Oamenii chiar nu își dau seama ce a realizat Macmillan“ și a adăugat că a fost cel mai de seamă prieten al Alianței Nord-Atlantice. Dar a spus că problema asta cu dezarmarea nucleară... pur și simplu era o preocupare pentru el de foarte mult timp. Așa că asta am încercat... iar apoi, i-a trimis telegrama aceea emoționantă și mi-l amintesc pe sărmanul Macmillan atunci[5]. Nu erau prea mulți care

[1] Bertrand Russell (1872–1970) a fost un pacifist britanic, filosof și laureat al Premiului Nobel pentru literatură.

[2] David Lawrence (1888–1973) a fost un jurnalist conservator și fondator al *U.S. News & World Report*.

[3] În 1958

[4] De fapt, în octombrie 1963

[5] Doamna Kennedy nu îl cunoștea pe Macmillan nici pe departe atât de bine ca președintele, dar, după moartea lui Kennedy, prin corespondență, a ajuns foarte apropiată de prietenul englez al soțului ei. La sfârșitul

să-i spună lucruri frumoase. Iar David a întrebat dacă telegrama putea să fie făcută publică, și Jack a spus „Bineînțeles". Și asta am încercat să-i sugerez în discreția purtată prin Telstar[1] săptămâna trecută când Jack… când Jack ar fi împlinit patruzeci și șapte de ani.

---

lui ianuarie 1964, la miezul nopții, îi scria lui Macmillan ca răspuns la scrisoarea lui de condoleanțe: „Uneori mă las pradă amărăciunii, fiind singură… nu spun asta nimănui…, dar cred cu adevărat că orice biet școlar care privește la arhiva anilor 1960… nu poate decât să ajungă la concluzia că virtutea este NErăsplătită. Cei mai de seamă oameni ai vremurilor noastre, adică tu și Jack… toate lucrurile pentru care ați luptat împreună și care v-au preocupat pe amândoi… Și unde s-a ajuns? De Gaulle e acolo… și bătrânul și înverșunatul Adenauer… și cei care au suferit ați fost tu și Jack… Ați muncit împreună pentru cele mai strălucite lucruri în cei mai străluciți ani… mai târziu, când o serie de prim-miniștri și președinți dezastruoși ai Statelor Unite, care nu sunt ca voi, vor fi distrus totul… oamenii vor spune: „Îți amintești de vremea aceea… totul era perfect". Vremea ta și a lui Jack… Întotdeauna mă gândesc la Camelot… ceea ce e exagerat de sentimental… dar știu că am dreptate… pentru un scurt moment remarcabil a existat Camelot… și lucrurile nu vor mai fi niciodată ca atunci… Te rog să-mi ierți această nesfârșită indiscreție… dar voiam să îți spun cât de mult ținea Jack la tine… și, spre deosebire de el, n-am fost înzestrată cu darul conciziei". Macmillan a răspuns: „Draga mea prietenă… astfel îmi începeam scrisorile către Jack… așa că mă adresez și ție la fel… Cuvintele pe care mi le-ai scris au venit din inimă, îți voi răspunde la fel… E firesc să fii cuprinsă de amărăciune. Cum ar putea fi evitată?… Draga mea copilă, Domnul să te aibă în pază! Te-ai înfățișat lumii amare din exterior cu un neasemuit curaj. Dificil e însă să îl simți și în tine". Pe 1 iunie 1964, cu o zi înainte de acest interviu, Jacqueline l-a anunțat pe Macmillan că se simțea mai bine și că ceea ce fusese mai greu trecuse. Mai târziu, i-a scris că încerca să-și educe copiii așa cum și-ar fi dorit Jack… și că, dacă avea să reușească, prin asta se va fi împlinit răzbunarea ei împotriva lumii. (Este unul dintre motivele pentru care, în anii ce au urmat, Jacqueline se arăta atât de binedispusă când prietenii îi spuneau că își îndeplinise cu succes misiunea de mamă.)

[1] Lansat în 1962, Telstar a fost primul satelit de telecomunicații care a permis transmiterea de imagini televizate peste Atlantic. La aniversarea a patruzeci și șapte de ani de la nașterea președintelui, Jacqueline și Robert Kennedy au vorbit în cadrul unei transmisiuni televizate de la Hyannis Port (cu ajutorul aceleiași echipe de filmare CBS care produsese și turul Casei Albe), ca parte dintr-o comemorare la nivel internațional, la care

Înțelegi tu, acele lucruri pe care știu că Jack le gândea despre el, și am găsit telegrama aia, am citit-o și am încercat să spun ceea ce Jack spusese despre el… și mă tot gândeam „Sper că ascultă și de Gaulle". Nu că ar mai conta acum.

Am impresia că nu ar fi existat un tratat prin care să se interzică testele nucleare dacă președintele și prim-ministrul deopotrivă nu ar fi fost atât de dedicați acestei chestiuni și dacă nu ar fi readus-o constant în atenția propriilor consilieri[1].

Știu. Știu că e adevărat, și cred, totodată, că prezența lui David Gore la momentul respectiv a fost…

Indispensabilă, da.

Da. Uneori… ei bine, putem să intrăm în detalii despre această relație altă dată, dar s-au întâmplat atât de multe lucruri. Venea la cină și auzeam că se întâmpla ceva îngrozitor în Guyana Britanică sau altundeva, și el… pe tot parcursul programului Skybolt a fost cu noi… dădea un telefon și totul se desfășura fără probleme. Dar voiam numai să spun ceva despre… mă gândeam la momentul când credeam că Jack și Macmillan aveau să facă într-adevăr posibilă chestiunea asta cu interzicerea testelor nucleare… la cât de revoltător a fost din partea lui de Gaulle. La singurul lucru care

au participat și Macmillan, Willy Brandt, primarul Berlinului, alături de alți lideri străini.

[1] În august 1963, Kennedy, Hrușciov și Macmillan au consimțit asupra unui tratat prin care se interziceau testele nucleare în atmosferă, în spațiul extraterestru și sub apă. De Gaulle, nerăbdător să-și construiască propriul sistem francez de descurajare nucleară, a refuzat să semneze. (În particular, JFK l-a criticat pe de Gaulle la momentul respectiv, spunând că lumea își va aminti de el pentru un singur lucru… eșecul său de a semna tratatul.) În ciuda eforturilor însemnate ale lui Kennedy, documentul nu a reușit să împiedice testele subterane, însă a reprezentat primul efort comun al americanilor și sovieticilor de a controla competiția nucleară care a amenințat planeta din 1949 până în 1991. În special după Criza Rachetelor ce fusese pe punctul de a provoca o apocalipsă, Kennedy a considerat asta una dintre cele mai de seamă realizări ale sale. Pe 7 octombrie 1963 l-a semnat în noua Cameră a Tratatelor pe care Jacqueline o transformase într-o splendoare victoriană.

chiar conta, și egocentricul ăsta nu a vrut să ia parte la ceea ce avea să fie singurul lucru important din întreg secolul. Iar apoi, Graham Sutherland, care e pictor și cu care m-am văzut acum vreo două săptămâni în legătură cu portretul lui Jack... dar mi-a spus un lucru cât se poate de interesant. Mi-a spus „Ceea ce e extraordinar la președintele Kennedy e că puterea l-a transformat într-un om mai bun". Mi-a spus că pe mulți i-a transformat în ceva mai rău. Îl știa pe Winston Churchill. Îi făcuse portretul. A spus că Winston, știi tu, devenise mai puțin binevoitor... și, bineînțeles, pe Adenauer l-a transformat într-un om mai meschin. Și, desigur, de Gaulle era exemplul clasic. Ei bine, i-a oferit... lui Jack șansa să facă un lucru bun, și chiar cred că asta este valabil și pentru Harold Macmillan.

Îți amintești cumva ce părere avea președintele despre oameni ca Arthur Dean, McCloy sau Foster privitor la interzicerea testelor?[1]

Nu prea.

Aceasta a fost încă o chestiune din aceea prelungită, în care lucrurile au fost tărăgănate pentru multă vreme.

Da. Și momentele de descurajare, iar apoi te gândești la Arthur Dean. Îmi amintesc că de obicei îmi părea rău pentru el... că își petrecuse toată viața în Geneva... pentru că fusesem în orașul ăla deprimant. Dar ăsta e un lucru despre care nu vorbești seara. Însă nu-mi amintesc să-l fi auzit că era dezamăgit de cineva... îmi amintesc că spunea lucruri minunate despre Harriman...

Da. Când Harriman a intervenit la sfârșit, a fost... cred că rușii simt că atunci când Harriman este trimis să negocieze, Statele Unite au intenții serioase, și că era absolut necesar să...[2]

---

[1] Arthur Dean (1899–1980), William Foster (1897–1984) și John McCloy fuseseră rugați de JFK să ajute la negocierea cu sovieticii a tratatului de interzicere a testelor nucleare.

[2] W. Averell Harriman (1891–1986) a fost fiul și moștenitorul unuia dintre cei mai faimoși magnați feroviari de la sfârșitul secolului al XIX-lea. A fost ambasadorul lui Franklin Roosevelt la Moscova, în timpul războiului, și guvernator al statului New York înainte de a ocupa funcția de înalt

Iar relația lui Jack cu Harriman a fost una foarte impresionantă, pentru că, bineînțeles, în jurul lui erau toți tinerii ăștia și, pe lângă ei, omul ăsta care trecuse prin atât de multe administrații. Dar se ridica din ce în ce mai mult, nu-i așa?... și reușea să facă tot mai multe lucruri importante, iar Jack era atât de fericit, spunând despre Averell... ei bine, era cu adevărat foarte fericit pentru Averell Harriman după chestiunea cu tratatul de interzicere a testelor nucleare și se gândea... știi tu, că „Asta e cu adevărat o încoronare". Iar în cartea lui Teddy White era ceva într-o scurtă notă despre Averell Harriman, în care se spunea că făcuse lucruri extraordinare în politica externă, dar că, pe plan intern, tot ce făcuse era dezastruos[1]. Și îmi amintesc că lui Jack i-a părut rău pentru el când a citit paragraful ăsta în carte, dar s-a bucurat că sfârșitul politic al lui Averell Harriman a fost unul încununat de succes[2].

În...

I-am dat o copie a tratatului de interzicere a testelor nucleare pe care Arhivele[3] au făcut-o special pentru mine... nu-ți dai seama

---

oficial în Departamentul de Stat în timpul mandatului lui JFK. Președintele l-a trimis pe Harriman la Moscova pentru a demonstra seriozitatea angajamentului său pentru încheierea unui tratat și a fost impresionat de succesul spectaculos al lui Harriman. În decembrie 1963 le-a pus la dispoziție casa lui din Georgetown doamnei Kennedy și familiei sale în timp ce așteptau să se mute în noua lor locuință.

[1] Theodore White (1915–1986), un prieten al lui JFK, care a studiat la Harvard în același timp cu el și a scris cartea de referință despre politica prezidențială, *The Making of the President, 1960*. În acest volum, White a scris că „nici un om nu s-a dovedit mai capabil în exercitarea formei finale a puterii americane în lume" decât Harriman, dar că „nici un om nu s-a dovedit mai incapabil în înțelegerea politicii interne a Americii" decât Harriman.

[2] De fapt, nu acesta a fost sfârșitul carierei politice a lui Harriman. A continuat ca diplomat de rang înalt pentru cei doi președinți democrați care i-au urmat lui John Kennedy.

[3] Arhivele Naționale ale Statelor Unite

că nu e originalul... după ce am plecat din casa lui pe care ne-a lăsat să o folosim după luna noiembrie.

E minunat. În iarna aceea... în toamna și în iarna aceea... au început întâlnirile de la Hickory Hill, iar în iarna lui '62 a avut loc o întâlnire la Casa Albă unde David Donald, care e profesor la Princeton, a vorbit despre Războiul Civil[1]*. Eu n-am participat, însă președintele mi-a vorbit despre ea mai târziu. Se pare că a considerat-o foarte stimulativă.*

Da, seminarele acelea ținute de Bobby... ei bine, Jack și-a dorit întotdeauna să participe la ele, dar nu voia decât să meargă să te asculte pe tine. Cum să zic, auzise că terminaseși cartea despre Jackson, și așa mai departe, și era un efort să iasă, așa că, aflând că avea să se țină un seminar interesant despre Războiul Civil American și epoca de reconstrucție, a spus: „Haide să-l organizăm la Casa Albă". Era primul dintre ele... și, inițial, era vorba să fie organizat la familia Gilpatric. Și a fost atât de bizar, pentru că îmi amintesc când au urmat întrebările, și toată lumea de la Casa Albă era tăcută și oarecum nervoasă, și președintele, prezent, iar Jack l-a întrebat pe Donald „Crezi că"... era o chestiune care îl preocupa... „Lincoln ar fi fost un președinte la fel de bun dacă ar fi trăit?" Adică, ar fi considerat un bun președinte... pentru că s-ar fi lovit de această problemă aproape imposibil de rezolvat cu Reconstrucția care, îți dai seama, în orice fel ai fi abordat-o, ar fi nemulțumit foarte mulți oameni. Asta a fost întrebarea lui. Iar Donald, după unele ezitări, i-a dat dreptate că era mai bine că Lincoln, cum să zic... era mai bine pentru Lincoln că a murit când

[1] Oficiali eminenți din cadrul administrației JFK participau la ceea ce au ajuns să fie denumite „seminarele de la Hickory Hill" (după locul unde se desfășurase primul dintre ele), care erau ținute pe rând în casele lor. Organizate de Schlesinger, în cadrul acestor întâlniri un universitar ținea o prelegere, iar apoi răspundea la întrebări legate de domeniul său de specialitate. În seara în care a fost invitat istoricul David Herbert Donald (1920–2009), specialist în Lincoln, seminarul s-a desfășurat în Salonul Oval Galben.

a murit. Iar apoi, după Criza Rachetelor din Cuba, când lucrurile au luat o turnură favorabilă, îmi amintesc că Jack a spus „Ei bine, dacă cineva are de gând să mă împuște vreodată, asta e ziua când ar trebui să o facă“[1].

Serios?

Aș spune că e straniu faptul că mi-am amintit acele lucruri, pentru că el și-a dat seama că asta avea să fie… vezi tu, a spus că nimic nu avea să depășească acel moment. E straniu să-mi amintesc aceste lucruri tocmai acum.

Întrebarea aceea despre Lincoln, pe care i-a adresat-o lui Donald… era ceva despre ce discutase și înainte? Era o chestiune care îl preocupa?

O, da, pentru că tot timpul discutam despre asta. În primul an de căsătorie am făcut un curs despre istoria americană la Școala pentru Relații Externe din Georgetown cu profesorul Jules Davids, un om genial. Nu mai studiasem istoria americană și mă întorceam acasă cu toate lucrurile astea în minte, și eram atât de entuziasmată… îmi amintesc de Thaddeus Stevens și de republicanii radicali. Și mai erau poemele alea îngrozitoare pe care le scriau despre Lincoln. Iar Jack era încântat că mă interesau toate astea. Iar apoi, când scria *Profiles in Courage*, i-am spus cât de extraordinar era Davids și l-a rugat să îl ajute cu cercetarea. Așa că, pe vremea aia, vorbeam mult despre Lincoln și despre Reconstrucție și, știi tu, cum ar fi fost dacă ar fi trăit, iar asta… asta era prin ’53, ’54, când eram căsătoriți, și a scris cartea prin ’54, ’55… așa că începuserăm să vorbim despre asta cu câțiva ani înainte.

S-a mai ținut și un alt seminar Hickory Hill la Casa Albă… când a venit Isaiah Berlin.

În care au vorbit despre Rusia.

[1] După ce Hrușciov a promis să retragă rachetele din Cuba, JFK i-a împărtășit lui Robert Kennedy gândul său că aceasta ar fi seara potrivită pentru a merge la teatru, făcând referire la asasinarea lui Lincoln la Teatrul Ford, în apogeul gloriei sale politice. Robert i-a răspuns că, dacă avea de gând să facă asta, voia să meargă cu el.

Așa este.

Da, ei bine, lui Jack îi plăcea acest subiect și îi plăcea să îl asculte pe Isaiah Berlin[1]. Cum să spun, asta a fost partea... ar trebui să citești articolul apărut în revista *Show*, care, cred eu, îl judecă nedrept pe Jack, dar pornește de la premisa că *Melbourne* era cartea lui preferată și spune că se asemăna foarte mult cu acele familii liberale din Partidul Whig care, știi tu, aveau de toate și duceau o viață antrenantă, însă, totuși, le păsa de ceilalți. Ei bine, îi iubea pe acești englezi minunați. Îmi povestea de multe ori cum, copil fiind, mergea cu tatăl său în Londra la Emerald Cunard[2] ca să asculte ce se discuta acolo. Când am fost împreună la Londra, am luat prânzul la bătrâna ducesă de Devonshire unde mai erau și alți invitați. Cum să spun, îi plăcea nespus să-i asculte pe oamenii ăia vorbind. Sau să-l asculte pe David. Vezi tu, știau atât de multe, aveau o educație incredibilă. Astea erau momentele când era cel mai fericit. Așa că îl plăcea pe Isaiah Berlin.

Vrei să spui ceva despre relația cu David? Pentru că, după părerea mea, a fost un lucru fundamental pentru tot ceea ce s-a întâmplat. Am impresia că vorbea cu mai mare... că discuțiile lui cu David erau mai intime decât cu oricare alt membru al...

Da.

... al cabinetului său.

Ei bine, cred...

Cu excepția lui Bobby.

Exact. Și, dacă ar fi să mă gândesc acum la cineva care ar putea să salveze lumea occidentală, acesta ar fi David Gore. Dar... ei bine, prietenia lor a început în Londra, evident, iar Kathleen, care

[1] Isaiah Berlin (1909–1997) a fost un istoric și diplomat britanic detașat la Moscova în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

[2] Maud Alice Burke (1872–1948), cunoscută drept Lady Emerald Cunard și născută în America, a fost o amfitrioană renumită din Londra în perioada de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

era sora preferată a lui Jack, era prietena cea mai bună a lui Sissy. Și cred că David îi era cel mai apropiat prieten dintre toți cei de atunci. Cum să spun, foarte mulți dintre ei au sfârșit prin a avea o viață tristă, sau mai știu eu ce.

Asta era în '38–'39.

Da. Și Hugh Fraser îi era oarecum prieten, însă nu era prea strălucit, și întotdeauna te întrebai dacă Hugh avea să obțină o slujbă în vreun guvern, lucru care nu s-a întâmplat sau a fost ceva fără succes. Dar de fiecare dată când David venea aici, ne întâlneam cu el, iar Jack obișnuia să spună că David Gore era cel mai strălucit om din câți cunoscuse. Obișnuia să spună asta despre el și despre Bundy. Dar spunea că David îl întrecea pe Bundy, pentru că inteligența lui Bundy e aproape... e ajustată la un nivel atât de înalt, încât, adeseori, era incapabil să vadă lucrurile mai importante din jurul lui. Vreau să spun că David era mai ancorat, mai capabil de compasiune. Nu pot să descriu în cuvinte.

Cred că David e mai înțelept decât... Mac e un om de o inteligență sclipitoare, dar judecata lui David e mai...

Iar David are și el tendința asta spre conciliere, la fel ca Jack. Vezi tu, Bundy se poate supăra și apoi să capete un soi de aroganță, făcând ca împăcarea să devină imposibilă. Și când te gândești că în timpul Crizei Rachetelor, Bundy, deși avea o minte sclipitoare, la început a vrut să intre și să bombardeze Cuba. Iar la sfârșit, voia să nu facă nimic. În consecință, dacă ar fi fost să te bazezi pe această inteligență strălucită, uite unde am fi ajuns. Dar...

Cât de des se întâlnea cu David?

Ei bine, ne vedeam cu ei deseori. Întotdeauna ne vedeam cu ei. Stăteau cu noi, de obicei în vacanțe, sau veneau să-și petreacă weekendul la Camp David, la țară sau la Cape Cod. Sau veneau la cină o dată pe lună, sau ceva de felul ăsta. De la un moment dat încolo, nu mai era nevoie să-i chemi tot timpul. Făceam asta spontan și, bineînțeles, se întâmpla ca ei să aibă deja cine știe ce obligație oficială și să se vadă nevoiți să scape cumva de ea, așa

că mi-am zis că nu pot să le tot fac asta. Așa că nu ne mai vedeam la fel de mult ca înainte. Dacă n-ar fi fost ambasador, am fi încercat să ne întâlnim săptămânal.

Chiar și așa, soții Alphand erau roși de invidie[1].

Și întotdeauna vorbeau la telefon. De foarte multe ori zicea „Fă-mi legătura cu ambasadorul britanic". Iar David îți povestea uneori despre locurile extraordinare în care fusese atunci când reușeai să-l scoți din vizuină pentru a mai discuta cu Jack. Și, după cum am mai spus, cu David... ei bine, într-o seară, David era realmente îngrijorat din cauza unei probleme legate de Guyana Britanică, iar Jack a spus „Ei bine, ce trebuie să fac eu?" și ceea ce ne-a cerut nu era compatibil cu statutul nostru, dar David a spus „Ar trebui să-l suni pe U Thant[2]" și să-i spui asta și asta. În fine, Jack l-a sunat și, cum să spun, lucrurile s-au terminat cu bine. Iar apoi a fost episodul cu rachetele Skybolt... după Nassau[3],

---

[1] Ambasadorul francez era extrem de gelos pe relația extraordinară a lui Ormsby-Gore cu soții Kennedy. Președintele și prima-doamnă s-au îndepărtat într-o oarecare măsură de soții Alphand și din cauza rezistenței crescânde a lui de Gaulle în fața propunerilor și a eforturilor lui JFK de a păstra Franța în alianța occidentală.

[2] U Thant (1909–1974), diplomat birmanez care a ocupat funcția de secretar general al Organizației Națiunilor Unite din 1961 până în 1971.

[3] În decembrie 1962, Kennedy s-a întâlnit cu Macmillan, timp de trei zile, la clubul Lyford Cay din Insulele Bahamas. Înainte de întâlnire, invocând probleme tehnice, Statele Unite anulaseră programul de construire a rachetelor Skybolt care fuseseră promise Marii Britanii ca parte din forța lor de descurajare nucleară. Când Peter Thorneycroft, ministrul englez al apărării, a făcut public acest fapt, Macmillan a fost pus într-o situație politică stânjenitoare... mai ales din partea criticilor din Parlament, care îl acuzau că era prea apropiat și servil față de Kennedy. La Nassau, Kennedy a încercat să-l încurajeze pe Macmillan, oferindu-i rachete Polaris în schimbul închirierii unei baze de submarine lângă Glasgow. După întâlnire, Ormsby-Gore i-a însoțit pe soții Kennedy la Palm Beach. Generalul Godfrey McHugh (1911–1997), secretarul forțelor aeriene, a venit cu informația nepotrivită că, orice dificultăți tehnice suferiseră rachetele Skybolt, un lucru era clar – totul se anulase. Chinuit de faptul că îl ofensase pe Macmillan, JFK i-a cerut lui Richard

David s-a întors cu noi în Florida și, bineînțeles, a doua zi întreaga chestiune a explodat. Godfrey McHugh a venit în grabă, spunând „Ați auzit veștile minunate, domnule președinte? Tocmai ce au oprit programul Skybolt și totul a funcționat cum trebuie", sau ceva de felul ăsta. Iar Jack a spus „Poftim? La naiba, Godfrey, pleacă din fața mea!" Iar el... oricum, el și David stăteau acolo, și totul era îngrozitor. L-au sunat pe Gilpatric, iar McNamara era plecat, și apoi David s-a dus în altă cameră și l-a sunat pe Harold Macmillan. Dar, îți dai seama, apropierea asta a menținut... ei bine, vreau să spun că totul s-ar fi putut sfârși între Anglia și America atunci. Și acum, dintre toți prietenii lui Jack, David Gore, alături de Bobby și de mine, pot spune, e cel care a suferit cel mai mult[1]. Poate că nu este corect, dar el este acela dintre prieteni cu care mă voi vedea întotdeauna pentru tot restul vieții. Nu pot suporta să-i văd pe mulți alții pentru că îmi lipsește... Jack nu mai este. Mă refer la soții Bartlett, la soții Bradlee, la oamenii cu care ne vedeam. În fine...

Ei bine, David e unul dintre... din punct de vedere intelectual și emoțional, are multe de oferit și e un om generos și...

Și nu este... ambițios. Întotdeauna am sperat că, într-o bună zi, va renunța la titlul său și va ajunge prim-ministru, dar cred că va fi ministru de externe. Nu este... nu are pornirea asta care îl caracteriza pe Jack, cu toate astea, îi pasă la fel de mult. Presupun că poate face la fel de multe și în funcția pe care o deține.

Ei bine, am încercat să-l conving să renunțe la titlul lui, dar e clar că probabil... nu o va face.

Nu e din cauză că ține atât de mult la titlul lui. E pentru că nicicând nu a vrut să se impună.

Neustadt, profesor de științe politice la Universitatea Columbia, să investigheze gafa. În noiembrie 1963, studiind cu fascinație raportul lui Neustadt, Kennedy a îndemnat-o pe Jackie să-l citească și ea.

[1] Din cauza morții lui JFK

Așa este. Se gândește că dacă face asta ar însemna să demonstreze faptul că vrea să fie prim-ministru și consideră că ar fi un lucru absurd să-și dorească așa ceva. Ei bine, evident că nu e așa. În iarna lui '63 sau chiar la începutul primăverii, una dintre chestiunile importante, bineînțeles, a fost criza oțelului și... ai fost... în ce fel ai avut contact cu această chestiune?[1]

Îmi amintesc cât de indignat a fost Jack. Știi, e una dintre puținele dăți... chiar s-a controlat. Adică niciodată nu-și pierdea cumpătul, dar, uneori, vedeai o străfulgerare. Chiar a fost... ce i-a făcut Roger Blough...

A simțit că Roger Blough îl trăsese pe sfoară.

Da. Îmi amintesc doar expresia de pe chipul lui. Gura i se strânsese. Pur și simplu nu făceai așa ceva, nu te puteai purta astfel. Bobby mi-a spus mai târziu că, dacă am fi cunoscut oameni precum André Meyer sau dacă am fi avut mai mulți prieteni în acea comunitate, poate că totul s-ar fi rezolvat cu mai puțină

[1] Roger Blough (1904–1985) a fost președintele consiliului din cadrul Companiei U.S. Steel din 1955 până în 1969. În martie 1962, administrația Kennedy a negociat un acord cu Sindicatul muncitorilor din industria oțelului și cu lideri din industrie pentru a limita salariile și creșterea prețurilor care puteau declanșa inflație. Dar în aprilie 1962, Blough i-a spus lui JFK că U.S. Steel va majora prețurile cu 3,5%, încălcând astfel acordul. Majoritatea altor mari firme din industria oțelului au făcut același lucru. Înfuriat, președintele s-a simțit trădat. I-a acuzat public pe cei care lucrau în industria oțelului, numindu-i dușmani ai interesului public. Robert Kennedy a optat pentru ceea ce el a numit „metoda agresivă". A organizat un mare juriu care să judece punerile sub acuzare antitrust și a ordonat FBI-ului „să-i interogheze pe toți... să intre în birourile tuturor a doua zi" și, cu ajutorul citațiilor, să examineze conturile de cheltuieli ale mogulilor și alte documente personale pentru a căuta probe în vederea coluziunilor ilegale. (În acest scop, FBI-ul a luat legătura cu un reporter la ora două sau trei dimineața, ceea ce a cauzat nemulțumiri publice în legătură cu tacticile brutale.) Clark Clifford și alți oficiali ai administrației i-au bătut la cap pe cei din industria oțelului să anuleze creșterea de prețuri. După șaptezeci și două de ore, Blough și colegii săi au cedat.

amărăciune. Dar îmi amintesc că se tot plimba între biroul lui și Casa Albă și îi chema pe toți, și lua legătura... Clark Clifford a fost singurul pe care l-au găsit și s-au gândit că ceilalți vor avea încredere în el... și l-au trimis să negocieze și să vadă care dintre ei va ceda. Era tipul ăla... l-am întâlnit zilele trecute.

Din Chicago.

Era vorba despre Laughlin?[1] Sau care o fi fost compania care s-a lansat prima, și era la cina pentru Jack de la Bibliotecă. A, și îmi mai amintesc că Bobby mi-a spus mai târziu, prin noiembrie, că... Îmi amintesc ce scria în presă, că FBI-ul a fost trimis noaptea în casele tuturor, sau ceva de felul ăsta... reporterii...

Au trezit reporterii la două dimineața.

Bobby vorbea despre cât de îngrozitor fusese J. Edgar Hoover după moartea lui Jack și cum se dă bine pe lângă Lyndon Johnson, trimițându-i toate acele rapoarte îngrozitoare despre toată lumea. Bobby a spus că întotdeauna încercase, știi tu, să se poarte frumos cu Hoover și, ori de câte ori era ceva... ceva ce FBI-ul făcea bine, nu îl deranja ca Hoover să își aroge meritele, iar dacă FBI-ul greșea, știi, Bobby era cel care își asuma responsabilitatea. Și nu Bobby, cei de la FBI și-au trimis oamenii... iar asta i-a pricinuit lui Jack, cu adevărat, o dezamăgire fără margini, nu-i așa?

Da. Da. Pare ca și cum...

Nu-mi amintesc acum despre cine au scris sau ce reporter au trezit. Dar îmi amintesc că Jack a fost supărat din cauza asta.

Arthur Goldberg a avut un rol activ în chestiunea asta cu oțelul și cred că și Ted Sorensen, așa îmi imaginez. Dar președintele a fost chiar...

Cred că Jack mai mult prin telefon, dar și Clark Clifford. Însă mă gândesc că restul s-a discutat în biroul lui... nu știu ce să zic.

[1] Compania producătoare de oțel Jones and Laughlin

Ai spune că asta… că acest lucru l-a supărat mai mult decât orice altceva, decât orice alt moment din administrație?

Cred că imediat după ce Roger Blough a venit la el în birou și i-a spus asta… știi, a avut o răbufnire. Și, cum am mai spus, l-am mai văzut într-o stare asemănătoare doar la un moment dat, când germanii au mai făcut încă un lucru enervant, dar nu chiar atât de grav. Da, aș spune că problema cu oțelul. Iar apoi a trecut de la supărare… cum să zic, de fiecare dată când acționa în timpul crizei, nu acționa sub impulsul supărării sau al toanelor. Apoi trebuia să încerci să vezi cum… apoi a acționat ca pe tabla de șah. Ei bine, cred că așa ceva nu se face.

Dar guvernatorul Barnett din Mississippi? A fost supărat atunci sau a fost mai mult… bănuiesc că a fost mai puțin… s-a simțit trădat de Blough. Nu cred că președintele avea vreun motiv să se aștepte ca Barnett să acționeze diferit de cum a făcut-o[1].

Ei bine, vezi tu, Barnett… totul era pierdut. Și tu știai că era un om de calitate inferioară, care se eschiva. Nu a fost nicicând vorba de furie, a fost… nu știu, pur și simplu deznădejde. Și știi ce-mi mai amintesc? Eram la Newport și stăteam în pat, și m-a sunat… a fost chiar în noaptea aceea –, iar la cinci dimineața, a sunat telefonul și cred că se întorsese la Casa Albă după ce stătuse treaz toată noaptea și, îți dai seama, am fost atât de impresionată că m-a sunat, pentru că nu voia decât să vorbească cu cineva, și mi-a spus „Dumnezeule!“ N-ai cum să înțelegi ce fusese acolo și cred că au rămas fără gaz lacrimogen, iar trupele, care ar fi trebuit să ajungă la fața locului într-o oră, aveau o întârziere de patru ore.

[1] Ross Barnett (1898–1987) a fost guvernatorul statului Mississippi din 1960 până în 1964. În septembrie 1962, președintele și ministrul justiției au negociat prin telefon cu nestatornicul Barnett pentru ca primului student afro-american, James Meredith, să i se permită accesul pașnic la Universitatea Oxford a statului Mississippi. A fost un eșec. Kennedy a fost nevoit să trimită armata pentru a înăbuși revoltele, iar această acțiune a lăsat în urmă doi morți.

Și cred că a fost una dintre cele mai îngrozitoare nopți din toată viața lui.

Discuta mult despre chestiunea cu drepturile civile?

Cum să spun, a fost vorba despre o perioadă îndelungată, și întotdeauna existau... se găsea mereu câte un Barnett sau un Wallace[1], iar problemele veneau una după alta, și cred că se gândea la faptul că nu se acționase corespunzător în problema de la Little Rock, iar apoi apare ceva aproape chiar mai rău decât Little Rock[2]... Oxford și... a, da, iar apoi cu...

Ce părere avea despre liderii persoanelor de culoare? Despre Martin Luther King, de exemplu? A menționat vreodată...

Ei bine, nu cred... nu știu ce... adică știu ce credea despre el, am aflat ulterior. Ei bine, spunea că fusese un orator incredibil în timpul acelui marș pentru libertate... și a recunoscut că telefonul pe care l-a dat în timpul campaniei i-a... Apoi mi-a spus despre o înregistrare pe care o avea FBI-ul despre Martin Luther King când a fost aici pentru marșul libertății. Și a spus, fără amărăciune sau

[1] George Wallace (1919–1998) și-a desfășurat primul dintre cele patru mandate de guvernator al statului Alabama din 1963 până în 1967. În iunie 1963, la o lună după ce câini îndârjiți au fost asmuțiți asupra adolescenților de culoare care manifestau pentru drepturile civile în Birmingham, guvernatorul și-a anunțat intenția de a bloca ordinul judecătoresc de a înscrie doi studenți afro-americani la Universitatea Alabama de la Tuscaloosa. Într-un demers condus de frații Kennedy care voiau să evite violențele, Wallace s-a așezat în ușa școlii, denunțând „această intruziune ilegală, nemotivată și exercitată prin forță a guvernului federal". Katzenbach, adjunctul ministrului justiției, susținut de Garda Națională federală din Alabama, i-a cerut guvernatorului să se dea la o parte de acolo, iar acesta s-a supus ordinului. În seara aceea, la televizor, JFK a anunțat că avea să trimită Congresului o declarație detaliată a drepturilor civile, menționând că este vorba „de o chestiune morală... la fel de veche precum Scriptura și la fel de clară precum Constituția americană".

[2] Se referă la scandalul produs de președintele Eisenhower care s-a folosit de Divizia 101 Aeropurtată din cadrul armatei SUA pentru a constrânge integrarea liceului Little Rock Central din Arkansas, în 1957.

altceva, cum le-a sunat pe toate acele fete și a organizat o petrecere unde au venit tot felul de bărbați și de femei, cum să zic, un fel de orgie la hotel, și așa mai departe[1].

Martin Luther King?

Da. La început a spus, ei bine, știi... iar eu am zis „Dar Jack, e îngrozitor. Adică omul ăsta e atât de prefăcut". Nu, asta n-a fost... asta a fost când era o singură fată, atunci au purtat discuția aia. Iar Jack a spus „Păi, asta e"... știi, niciodată nu ar fi judecat pe nimeni în vreun fel... ei bine, știi tu... nu a spus niciodată nimic împotriva lui Martin Luther King. De atunci, Bobby mi-a spus despre casetele pe care le au cu aceste orgii și cum Martin Luther King a râs de înmormântarea lui Jack.

Nu se poate.

A râs de cardinalul Cushing și a spus că era beat în timpul înmormântării. Și tot felul de lucruri, că aproape au scăpat sicriul și... ei bine, cum să zic, Martin Luther King e o persoană înșelătoare. Dar nu am de unde să știu... în fața mea nu l-a vorbit niciodată de rău pe Martin Luther King, așa că nu știu. Bobby

[1] Martin Luther King Jr. (1929–1968) a fost cel mai cunoscut lider al mișcării drepturilor civile americane când și-a rostit discursul „Am un vis" în august 1963 în timpul Marșului de la Washington (pe care Jacqueline îl numește „marșul libertății"). Când evenimentul s-a încheiat, JFK i-a întâmpinat pe King și pe ceilalți lideri la Casa Albă și a spus „Am un vis". Înregistrarea de la FBI la care doamna Kennedy face referire este cu King și colegii săi care se relaxau la hotelul Willard după marș. Intimidat de J. Edgar Hoover cu acuzații că liderul drepturilor civile era influențat de comuniștii din anturajul său, Robert Kennedy i-a permis cu reticență lui Hoover să îi asculte telefonul și să îi pună microfoane în camere, lucru care, în timp, a dus la apariția unor transcrieri ale comentariilor jignitoare făcute de King în timp ce privea Rotonda Capitoliului și asista la înmormântarea președintelui Kennedy. Hoover era foarte nerăbdător să i le arate ministrului justiției, iar fratele președintelui, șocat, i-a comunicat lui Jacqueline cuprinsul lor. Astfel, a fost nemulțumită de King (deși, în 1968, în ciuda emoțiilor supărătoare pe care avea să i le stârnească, l-a însoțit pe RFK în Atlanta la înmormântarea lui King și a consolat-o pe văduva acestuia).

este cel care a aflat ce credea cu adevărat despre el în felul acesta. Dar Bobby mi-a spus mai târziu. Pur și simplu nu pot să văd o fotografie cu Martin Luther King fără să mă gândesc, știi tu, că omul acesta e îngrozitor. Știu că atunci, cu ocazia marșului libertății, când au venit cu toții în biroul său, ei bine, a fost întotdeauna... cred că a fost impresionat de Philip Randolph[1].

Philip Randolph este un om venerabil. Este mai în vârstă și are multă demnitate.

Da, iar, în plus, era foarte îngrijorat în legătură cu marșul libertății. Cred că totul s-a terminat cu bine.

Îngrijorat că ar putea duce la violențe?

Păi da, toată lumea era îngrijorată, nu-i așa? Și... dar, știi tu, drepturile civile... ei bine, asta era o problemă mereu prezentă, nu? Apoi îmi amintesc că s-a enervat din cauza... În noiembrie, când eram în Texas, mi s-a arătat enervat din cauza lui Lyndon, pentru că a spus „Lyndon încearcă din răsputeri să le arate tuturor că e un liberal adevărat". Că făcuse ceva acolo și că a ținut un discurs care cauzase tot felul de probleme, iar apoi i-a supărat pe cei din Sud, sau cam așa ceva, și Lyndon încerca după aceea să-i facă... nu știu pe cine... să-l placă. Cred că pe liberalii din nord. A mai spus „Știi, dacă n-ar fi încercat din răsputeri să facă ce era mai bine pentru Lyndon Johnson, cum să spun, această problemă s-ar fi rezolvat mult mai simplu". Dar am uitat despre ce discurs e vorba exact. Poți să-l cauți[2].

---

[1] A. Philip Randolph (1889–1979) a fost liderul organizației Brotherhood of Sleeping Car Porters și unul dintre organizatorii Marșului de la Washington.

[2] În mai 1963, la cea de-a a o suta aniversare a bătăliei de la Gettysburg, LBJ a ținut pe locul unde a fost câmpul de luptă un discurs despre drepturile civile, care a depășit tot ceea ce spusese până atunci președintele în public referitor la această chestiune. (Asta a fost înainte de discursul televizat al lui Kennedy din luna următoare, declarând că drepturile civile sunt „o chestiune morală".) Johnson a declarat: „Astăzi, populația de culoare cere dreptatea. Nu îi răspundem... nu le răspundem acelora care locuiesc dincolo

Ce... un alt aspect din toamna lui 1962 a fost, bineînțeles, campania politică, și a mai fost și... cel mai important lucru a fost Criza Rachetelor din Cuba. Cât de devreme... ai fost... ți s-a spus dinainte despre criză?

Nu-mi amintesc dacă se știa despre criză când Jack a fost plecat în călătoria aceea cu prilejul căreia a ținut un discurs. Se știa?

Da, se știa.

Știa toată lumea?

Nu.

Doar câțiva oameni mai speciali.

Da.

A apărut în ziare la momentul acela?

Nu... nu a apărut în ziare. A trecut peste... vestea a ajuns într-o marți, iar apoi un mic... știa despre asta numai un grup restrâns. Îți amintești că joi sau vineri a plecat... vineri... iar apoi s-a întors sâmbătă și lunea următoare și-a ținut discursul[1].

---

de acest teritoriu... când îi replicăm celui de culoare cerându-i «Răbdare»". În particular, vicepreședintele i s-a plâns insistent lui Sorensen că președintele nu făcea îndeajuns pentru problema cu drepturile civile, fie că era vorba de Congres, fie de eforturile sale de a schimba opinia publică.

[1] Marți dimineața, pe 16 octombrie 1962, în dormitorul său de la Casa Albă, Bundy i-a spus președintelui că fotografiile făcute cu avioanele U-2 de către CIA dezvăluiseră că sovieticii instalau rachete ofensive în Cuba... o eventualitate pe care JFK asigurase publicul cu o lună înainte că nu o va accepta. Alegerile pentru Congres de la mijlocul mandatului urmau să se desfășoare peste trei săptămâni. Dorind să țină problema rachetelor secretă pentru americani până când el și consilierii cădeau de acord asupra unei strategii, Kennedy a încercat să-și urmeze programul normal, mergând la Chicago pentru discursul de campanie, înainte de a se întoarce la Washington sub pretextul că era răcit. Luni seara, pe 22 octombrie, JFK a ținut discursul televizat, anunțând că „măsura inițială" va fi să instituie o blocadă navală (eufemistic denumită „carantină") în jurul Cubei și să ceară retragerea rachetelor.

Ei bine, nu-mi mai amintesc dacă știam dinainte sau dacă... Sunt sigură că aș fi știut dacă era îngrijorat. Dar îmi amintesc foarte bine că tocmai mersesem cu copiii la Glen Ora și era într-o... era vineri după-amiază sau sâmbătă după-amiază?

Sâmbătă după-amiază.

Când s-a decis să se întoarcă.

Sâmbătă după-amiază.

Abia ce ajunsesem acolo, stăteam la soare și mă simțeam atât de bine, iar apoi am primit telefonul de la Jack și mi-a spus „Mă întorc la Washington în după-amiaza asta. Ce-ar fi să vii și tu?" Dar... știi, de obicei, venea el sau mă gândeam că avea să fie plecat tot weekendul, sau venea el sâmbătă, sau eu i-aș fi zis „Păi de ce nu vii și tu aici?", ceva de felul ăsta. Dar am simțit ceva ciudat în vocea lui, nu-mi cerea niciodată să... Vreau să zic, știa că weekendurile alea... să mă detașez de tensiunea de la Casa Albă... îmi făceau atât de bine și mă încuraja să fac asta. Nu era stilul lui, știind că numai ce ajunsesem acolo cu doi copii destul de smiorcăiți pe care trebuia să îi trezesc și să mă întorc cu ei. Dar mi-am dat seama din vocea lui că se întâmplase ceva, așa că nici măcar nu l-am întrebat despre ce era vorba. Am îngăimat ceva precum „De ce?", iar el mi-a spus „Nu mai contează. Ce-ar fi să te întorci la Washington?" Așa că i-am trezit din somn și ne-am întors acolo, cred că era în jur de șase sau cam așa ceva. Și cred că atunci mi-a spus. Cred că ăla a fost momentul. Dar am știut, ori de câte ori îmi cerea ceva sau așa credeam, că atunci când ești căsătorit cu cineva care îți cere ceva... da, în asta constă căsătoria... trebuie să simți că e ceva în neregulă din vocea lui și nu trebuie să pui întrebări. Așa că ne-am întors imediat. Au urmat niște zile... am și uitat câte au fost... unsprezece, zece sau câte? Dar, din acea clipă, parcă nici nu ne-am mai trezit sau nici n-am mai dormit și nici nu mai știam ce zi era. Dar știu că Jack... a, a spus ceva... știu că mi-a spus asta imediat, iar unii dintre ei le ceruseră soțiilor să plece, și doamna Phyllis Dillon mi-a spus ulterior că Douglas o luase la o plimbare și

îi povestise ce se întâmpla, sugerându-i să meargă la Hobe Sound sau altundeva. Nu știu dacă a făcut asta sau nu. Îmi amintesc că zicea... ei bine, știam că, dacă s-ar întâmpla ceva, am fi evacuați cu toții la Camp David sau ceva de felul ăsta. Nu știu dacă mi-a spus ceva despre asta. Nu cred că... însă eu i-am zis „Te rog, nu mă trimite la Camp David"... adică pe mine și pe copii. „Te rog, nu mă trimite niciunde. Dacă e să se întâmple ceva, vom sta aici cu tine." Și, știi... apoi am spus „Chiar dacă nu e loc în adăpostul antiaerian de la Casa Albă"... pe care îl văzusem. Am continuat „Te rog, vreau să fiu aici pe peluză când se întâmplă... știi... nu vreau decât să fiu cu tine și să mor alături de tine, iar copiii își doresc același lucru... decât să trăim fără tine". Așa că a spus... nu m-a trimis în altă parte. Și nici el nu voia asta cu adevărat[1].

Care era starea lui de spirit când ți-a dat vestea?

Ei bine, n-a fost... cum să zic, n-a fost chiar ceva de genul „stai jos, trebuie să-ți spun ceva". Se întâmplau atâtea, iar apoi chestiunea era că... apoi, pe măsură ce trecea timpul, s-a dovedit... ei bine, știi... of, două zile de neșansă îngrozitoare. De exemplu, într-o zi au făcut fotografii și nu era nimic acolo. Apoi, în ziua următoare, totul era învăluit în ceață. Iar apoi, McCone, când... McCone tocmai se recăsătorise și plecase în luna de miere. Ei bine, asta era cu adevărat o problemă. Apoi se oprise... totul... era vorba de o chestiune delicată în acest caz, el fiind plecat din oraș în luna de miere, nu a ordonat un alt zbor sau nu a făcut ceva, astfel încât să ai posibilitatea de a afla cu vreo două zile mai devreme[2]. E ceva în privința lui McCone, care... nu știu dacă să-l învinovățesc pe McCone... cum să zic, ar fi putut să-și amâne puțin luna de miere... nu știu dacă a fost vorba doar despre un accident nefericit, dar din cauza asta a avut loc întârzierea. Iar apoi, când au

[1] De aici răzbate ecoul hotărârii familiei regale britanice de a rămâne la Londra în 1940 în timpul bombardamentelor strategice ale Germaniei.

[2] Ceea ce doamna Kennedy nu știe e că, chiar dacă avioanele U-2 ar fi fotografiat Cuba cu câteva zile mai devreme, asta nu le-ar fi oferit americanilor un avantaj prea mare în încercarea de a retrage rachetele.

apărut fotografiile, au știut. Ei bine, după cum am mai spus, nu mai conta dacă era zi sau noapte pentru că îmi amintesc că, într-o noapte, Jack stătea întins pe pat la el în cameră, era foarte târziu, iar eu am venit la el îmbrăcată în cămașă de noapte. Credeam că vorbea la telefon. Făcusem drumuri la el în cameră toată seara. Și, dintr-odată, îl văd că îmi face semn să ies... Du-te afară, du-te afară!... eu alergasem deja spre patul lui... din cauză că Bundy era în cameră. Și Bundy, un biet puritan, să vadă o femeie dând buzna înăuntru, îmbrăcată în cămașă de noapte! Și-a acoperit ochii cu amândouă mâinile. Și vorbea cu cineva la un alt telefon. Ei bine, atunci am ieșit din cameră și l-am așteptat pe Jack la mine în cameră, dar nu știu dacă era două, trei sau patru când a venit la culcare. Îmi amintesc că, într-o altă noapte, Bundy a venit la capătul patului nostru ca să-l trezească pe Jack pentru ceva. Iar Jack a mers la el în cameră și apoi a vorbit la telefon poate, să zicem, de la cinci până la șase sau șapte. Poate că se mai întorcea să doarmă două ore și se ducea la birou sau... după cum spuneam, nu mai conta că era zi sau noapte. Și, ei bine, în aceste momente am fost foarte apropiați și n-am plecat deloc de-acasă, nu mi-am văzut copiii, și când se întorcea, dacă voia să doarmă sau să aștepască, dormeam și eu cu el. Treceam pe lângă biroul lui tot timpul, și uneori... foarte amuzant... mă scotea la o plimbare în jurul peluzei, de vreo două ori s-a întâmplat. Știi, nu făcea asta prea des. Ne plimbam în tăcere, apoi intram în casă. Nu făceam decât să supraveghem zona. Apoi îmi amintesc de o altă dimineață... trebuie să fi fost o dimineață din timpul weekendului... când toți... avea loc o întâlnire în Salonul Oval și toată lumea venise cu o singură mașină pentru ca presa să nu devină suspicioasă. Iar Bobby venise într-o decapotabilă, îmbrăcat în haine de călărie. Și, știi, eram și eu acolo... așa că... iar apoi am mers în Camera Tratatelor, unde... ei bine, voiam doar să sortez corespondența sau ceva de felul ăsta, dar îi auzeam vorbind în camera alăturată. Și m-am ridicat ca să ascult și am tras cu urechea. Cred că era chiar într-un moment-cheie, pentru că l-am auzit pe McNamara zicând ceva de genul „Cred că ar trebui să facem așa și așa". Nu... McNamara

făcea o sinteză a lucrurilor, iar apoi Gilpatric le făcea un rezumat. A urmat o serie de întrebări... după care m-am gândit că n-ar trebui să mai ascult, și am plecat.

Președintele a făcut vreun comentariu în legătură cu posibilitatea unui raid pentru a distruge bazele sau a unei blocade sau altceva de felul ăsta? Vreau să spun, din moment ce ai amintit de Mac Bundy...

Ei bine, eu am aflat despre toate astea mai târziu și nu mi s-a spus despre asta decât mult, mult mai târziu. Chestia era că... nu, la acea vreme, știi tu, la acea vreme, el... ei bine, totul a fost atât de... chiar nu mă întreba despre așa ceva. Dar îmi amintesc că mi-a spus într-adevăr despre telegrama aia năucitoare primită de la Hrușciov într-o noapte. Era scrisă pe un ton foarte amenințător. Cred că o trimisese prima dată pe cea conciliantă, unde părea că ar fi... Hrușciov avea... unde ar fi putut să ia măsuri de dezarmare, iar apoi, în toiul nopții, a sosit cea de-a doua telegramă, cea care era năucitoare. Ei bine, îmi amintesc că Jack a fost foarte supărat din această cauză și mi-a spus și mie despre ea, iar apoi au decis că aveau să răspundă doar la prima, luând-o doar pe aceasta în considerare[1]. Îmi amintesc că mi-a mai vorbit și despre Gromîko, care a fost implicat mai pe la început.

A, da.

Cum s-a văzut cu Gromîko, cum a vorbit cu el și tot ce au discutat între ei, că încerca să-l mintă pe Gromîko și să nu-i dezvăluie nimic. Iar eu îi spuneam „Cum poți să rămâi serios?“ sau „Cum poți să-l vezi și să nu-i spui că e un nenorocit?“ Iar el mi-a răspuns „Și ce să fac, să joc cu toate cărțile pe masă?“ Așa mi-a descris situația. Apoi îmi amintesc altceva care... bărbatul

[1] În ultimul weekend al crizei au venit două mesaje de la Hrușciov... primul, conciliant, al doilea prevestind focurile iadului. În ceea ce savanții au denumit ulterior „trucul Trollope“ (în opera de ficțiune a lui Anthony Trollope, o femeie se grăbește să interpreteze un gest prietenesc ca pe o cerere în căsătorie), frații Kennedy au decis să considere primul mesaj ca fiind mesajul decisiv al sovieticilor, ceea ce a ajutat la salvarea situației.

despre care mi-a scris Roger Hilsman chiar în iarna asta... dar cum într-una din cele mai nefaste zile, în ultima, un avion U-2 a ajuns să zboare pe deasupra Alaskăi sau așa ceva[1]?

A încălcat spațiul aerian sovietic.

Da, a fost un lucru îngrozitor. Dumnezeule, știi, se putea ca rușii să fi crezut atunci că noi l-am trimis, iar asta ar fi fost groaznic. Îmi amintesc că mi-a spus despre asta. Iar apoi îmi amintesc când blocada... a, am auzit cum la Pentagon, Anderson era supărat pe McNamara, nu voia... nu știu dacă asta a fost după sau înainte... dar toată situația aia[2]. Apoi îmi amintesc că așteptam pur și simplu să vedem ce se întâmplă cu blocada. Tot ce-mi vine în minte e că aveam impresia că eram din nou în noaptea alegerilor, doar că a fost mult mai rău. Însă urma să sosească o navă și o fregată mare fusese întoarsă din drum, dar, oricum, nu avea la bord decât petrol... și toate aceste nave care continuau să înainteze. Și îmi amintesc că eram... că am auzit că *Joseph P. Kennedy*[3] era acolo și că Jack a fost întrebat „Tu ai trimis-o?", sau ceva de felul ăsta. Iar el a răspuns „Nu, nu e bizar?"... înțelegi, și apoi abia ce își amintise, iar, în cele din urmă, o navă s-a întors sau a fost acostată, ceva de felul ăsta, și după toate astea a venit

[1] Roger Hilsman (n. 1919) a fost directorul Serviciului Național de Informații al Departamentului de Stat. În punctul culminant al crizei, un avion U-2 american a intrat accidental în spațiul aerian sovietic... din punct de vedere legal, considerat un act de război ce ar fi putut atrage răzbunarea, soldat cu un conflict nuclear. Kennedy, enervat, a spus: „Se găsește întotdeauna câte un dobitoc care nu înțelege ordinul!"

[2] Când Kennedy a oferit primul răspuns public la Criza Rachetelor din Cuba (a folosit eufemismul mai pașnic „carantină"), câțiva dintre șefii de stat major, precum George Anderson (1906–1992) din marină și Curtis LeMay din forțele aeriene, au crezut că președintele era prea slab... chiar și duminică, pe 28 octombrie, când Radio Moscova a anunțat că rachetele erau folosite pentru a „împiedica o turnură fatală a evenimentelor și pentru a proteja pacea mondială".

[3] Printr-o coincidență, distrugătorul american *Joseph P. Kennedy Jr.* era una dintre navele din blocada din jurul Cubei.

momentul în care am răsuflat ușurați, nu-i așa? Dar nu-mi mai amintesc... ziua în care totul s-a sfârșit până la urmă și mi-a spus –, iar Bundy mi-a spus, ori atunci, ori mai târziu, că, dacă toate astea ar mai fi continuat încă vreo două zile, toată lumea ar fi cedat, pentru că toți oamenii ăia stătuseră treji zi și noapte. Taz Shepard[1] a stat tot timpul în Biroul de Criză. Îmi amintesc că voiam să-l întreb ceva la un moment dat și mi-au spus că „Nu se poate". A stat... știi, toți au stat zi și noapte. Și îți spuneai –, iar apoi i-am scris o scrisoare lui McNamara după toate astea, pe care i-am arătat-o și lui Jack. Însă îmi amintesc că au muncit cu toții până la limita rezistenței umane.

Președintele dădea semne de oboseală?

Ei bine, după mai multe zile, da. Dar întotdeauna... nu îți făceai griji pentru el și din cauza oboselii lui, pentru că l-ai văzut că și-a urmat țelul întreaga viață... vreau să spun, a trecut printr-o campanie îngrozitoare, iar în ziua în care era frânt de oboseală trebuia să se trezească la cinci ca să fie la poarta vreunei fabrici și, cu toate astea... Așa că știai că întotdeauna își găsea forța pentru a continua. Dar, spre sfârșit... întotdeauna te gândești... eu mă gândesc întotdeauna că, dacă ți se spune cât timp mai ai până ajungi la capăt, nu se poate să nu reușești. Dar îngrozitor era că nu știai când. Și, când în sfârșit s-a terminat, nu știu câte zile sau săptămâni mai târziu, s-a gândit să le dea calendarul ăla tuturor. Și chiar a muncit personal la el cu foarte mare grijă[2].

Dar...

---

[1] Tazewell Shepard Jr. (n. 1921) a fost consilierul președintelui pe probleme navale.

[2] JFK le-a oferit lui Jacqueline și celor din jurul său care fuseseră implicați în deliberările despre Criza Rachetelor din Cuba un cadou în amintirea acelor zile. E vorba despre un mic prespapier de argint de la Tiffany, pe care era gravat calendarul lunii octombrie 1962, având cele treisprezece zile fatale îngroșate, alături de inițialele „J.F.K." și cele ale persoanei căreia îi era destinat.

Apoi am avut o surpriză. N-am... Am fost atât de surprinsă când am primit unul, pentru că îmi spusese că a vrut să facă asta, și a zis „Întreab-o pe Tish sau la Tiffany", sau ceva de felul ăsta. Așa am făcut și, când au venit, am fost atât de surprinsă că am primit unul, încât am izbucnit în lacrimi.

Ei bine, cum stăteau lucrurile cu Stevenson și cu Națiunile Unite?

Nu-mi amintesc nimic despre asta la vremea aceea. Îmi amintesc numai când a apărut articolul acela de Charlie Bartlett mai târziu. Și... Nu știu la cât timp după asta a fost.

A fost... aproximativ șase săptămâni mai târziu, nu-i așa? La începutul lui decembrie... Charlie Bartlett și Stewart Alsop.

Îmi amintesc discuția care a avut loc atunci. Nu cred că Jack a spus ceva despre asta atunci sau... A, nu a venit și Lyndon la una dintre întâlnirile alea? Iar apoi și la altele? Cred că a venit fie la cea de la sfârșit, fie la cea de la început. Dacă a venit la prima, nu voia să se implice în nimic sau, ceea ce mi se pare mai probabil, a venit la ultima, pentru că nu voia să-și exprime părerea. Ca de obicei, nu voia să aibă nici o poziție.

Da.

Ar fi putut să vină și la toate întâlnirile alea, dar nu a participat nici măcar la *una singură*. Nu știu ce făcea. Apoi a fost ceva și în legătură cu Chester Bowles, sau asta a fost mai devreme?

Nu, asta a fost prima... a fost la începutul crizei din Cuba.

Ai dreptate.

Chester era în India[1].

Iar Bobby a zis... Îmi amintesc că, la prima întâlnire, Bobby i-a spus...

[1] Chester Bowles (1901–1986) a fost director executiv de publicitate, guvernator al statului Connecticut și adjunctul lui Dean Rusk, înainte de a-i succeda lui Galbraith ca ambasador în India.

Nu, Chester nu era în India, dar nu era implicat în asta. Nu, a fost implicat doar în prima criză din Cuba.

Așa este. Când avea de gând să spună că nu era de acord... că nu era de acord, iar Bobby a zis „Toți cei care părăsesc această încăpere sunt de acord", sau ceva de felul ăsta[1]. Dar nu mai știu.

A avut președintele vreo reacție față de articolul lui Charlie[2]?

Bineînțeles. A fost îngrozitor, nu-i așa? Toată chestiunea cu Adlai și multe altele au fost îngrozitoare, și cred că... totul e încurcat acum, dar cred că nu a fost de vină articolul lui Charlie, nu-i așa?

Nu chiar, nu. Vreau să spun că toată lumea a avut mai multe poziții față de acest subiect și diferiți oameni în momente diferite au adoptat poziții diferite, fiind sugerate o serie de chestiuni, cum ai spus și tu, despre cazul lui Mac, care era deopotrivă... știi tu, odată era prădător, odată era mielușel. Și chestia era că... existau două puncte de vedere, dar cred că, la un moment dat, aproape toată lumea de la masă... a adoptat unul din cele două puncte de vedere. Asta a simplificat și mai mult...

În fine, Jack era supărat din cauza criticilor aduse de articol. Iar apoi îmi amintesc că... atunci când a fost asta, mai târziu, în iarnă sau în februarie, am mers la New York și la ONU împreună

---

[1] După Golful Porcilor, când Bowles a răspândit vestea în Washington că el se opusese operațiunii, RFK, indignat, l-a luat la rost și i-a spus că ar face bine ca, de atunci încolo, să exprime o poziție în favoarea invaziei.

[2] Charlie Bartlett, prieten cu JFK, a colaborat cu jurnalistul Stewart Alsop (1914–1974) la redactarea unui articol pentru *Saturday Evening Post*, în care se afirma că, în timpul deliberărilor din timpul Crizei Rachetelor, Adlai Stevenson și-ar fi dorit repetarea „situației München". Cunoscut fiind faptul că Bartlett se număra printre apropiații președintelui, unii dintre inițiații vieții politice din Washington au interpretat în mod greșit articolul ca pe un semnal că JFK își dorea debarcarea reprezentatului său pe lângă ONU. Însuși Stevenson s-a arătat extrem de neliniștit.

cu Adlai? Iar Clayton[1] îmi spusese că ar fi un gest frumos să-l invităm și pe Adlai la câteva dintre petrecerile noastre private, că asta ar putea rezolva lucrurile. Ei bine, pentru Adlai a însemnat foarte mult când am luat prânzul la ONU și i-am dăruit o pictură în acuarelă pe care o făcusem eu. Reprezenta... stăteam cu Jack acolo într-o seară... un sfinx pe care îl am, iar întâmplarea a făcut să am tabloul cu mine, în servietă. Adlai l-a înrămat și a avut grijă de el, iar apoi chiar a venit la o petrecere. Vreau să spun că era necesar să faci câte ceva pentru a-i menaja sentimentele, asta pentru că el... în orice caz, lucrurile s-au aranjat foarte bine în cele din urmă. Știi la ce mă gândeam în legătură cu criza cubaneză? Diferența dintre Jack și Lyndon Johnson, diferența care contează pentru această națiune, e că acum e o îngrozitoare criză în Laos, dar nimeni nu știe cu adevărat despre asta, dincolo de ceea ce apare în ziare. Dar unde e Lyndon[2]? Toți oamenii ăștia merg în Hawaii, iar înainte de a ajunge acolo, Lyndon nu s-a mai întâlnit cu ei timp de trei zile. Și unde e acum? Se perindă prin Texas, ocupându-se de obținerea diplomelor de liceu și de facultate. Dar, într-un fel, bietul om e îngrozit. Dave Powers[3] spune că nu suportă să meargă la Camp David sau oriunde altundeva unde ar fi singur, că a adus șezlonguri în jurul piscinei și că, în weekenduri, stau la un pahar în piscină... el și amicii lui. Dar nu suportă să fie singur sau să se confrunte cu ceva înfricoșător, sau să discute cu oamenii ăștia. Poate că e... poate că vrea să se rupă de toate astea, astfel încât,

[1] Clayton Fritchey (1904–2001) a fost jurnalist și consilier al lui Stevenson, făcând parte din cercul social al soților Kennedy.

[2] În timpul Crizei Rachetelor, vicepreședintele a participat doar la o singură întâlnire „Ex Comm", grupul de discuții format ad hoc de către președinte pentru găsirea unei soluții, în cadrul unor întâlniri care aveau loc zi și noapte. Printre membri se numărau Rusk, McNamara, Dillon, RFK, Bundy, McCone și Taylor. Referința la Laos vizează eforturile secrete ale Vietnamului de Nord și ale SUA de a submina decizia de la Geneva din 1962 de a menține neutralitatea și independența țării.

[3] Powers și O'Donnell acceptaseră să rămână alături de Johnson pentru o perioadă de tranziție.

dacă se întâmplă ceva rău, să poată să spună „N-am fost acolo“ sau „Ăsta e războiul lui McNamara“. Cred că, parțial, e într-o stare de panică și nu știe ce să facă. Iar omul ăla a venit… n-a apărut nici o problemă timp de șapte luni, iar asta i se datorează lui Jack. Presupun că e foarte bine pentru țară că poate să insufle această stare de bine și să le inducă oamenilor sentimentul de siguranță după care tânjeau în urma tragediei din noiembrie. Dar, mă înțelegi, un președinte trebuie să fie… vreau să spun, din această direcție se vor ivi lucruri îngrozitoare, pentru că fiecare grupuleț e deconectat, fiecare organizează întâlniri separate în legătură cu situația din Laos și nu se gândesc… cu situația Vietnamului… și nu se gândesc că… știi, Jack a tot spus că situația politică de acolo e mai importantă decât cea militară, dar nimeni nu se gândește la asta[1]. Și nu iau legătura cu cei care au fost implicați în asta înaintea lor. În felul ăsta se instalează haosul. Dacă citești acum în ziare relatarea despre Golful Porcilor, vreau să spun că CIA acționa în secret, afirmând „Chiar dacă primiți un ordin din partea președintelui, continuați operațiunea“[2]. Se va ajunge iarăși la o astfel de situație. Vezi tu, am aflat de la oamenii din Washington cu care țin legătura, pun informațiile cap la cap… iar Joe Kraft[3] mi-a spus că Lyndon a mers… era la cineva acasă în Georgetown ieri-seară, s-a îmbătat foarte tare, a stat până pe la trei sau patru și a spus „Nu știu dacă sunt capabil să fiu președinte, dacă am ce-mi trebuie“. Asta se întâmpla în fața unor… am deviat cu toată discuția despre Lyndon, iar oamenii vor crede că sunt înverșunată, dar nu mai sunt atât de înverșunată acum. Nu voiam decât să pun totul în context, să se înțeleagă ce fel de președinte a fost Jack și cum e Lyndon ca președinte. Nerodul de Harold

[1] Amintind avertismentul soțului ei, doamna Kennedy se dovedea neliniștitor de profetică în legătură cu problema ce avea să pecetluiască implicarea Americii în Vietman.

[2] Cu alte cuvinte, chiar dacă președintele dă un ordin împotriva invaziei, nu opriți operațiunea.

[3] Joseph Kraft (1924–1986) a fost editorialist în Washington și rezident în Georgetown.

Stassen[1] a spus weekendul trecut... dar aș fi preferat ca altcineva să fi spus asta, pentru că e adevărat... că Johnson va fi la fel ca Harding și va urma încă o perioadă de destindere, iar oamenii de afaceri îl plăceau pe Harding, senatorii îl plăceau pe Harding, nici nu își supraveghea subalternii, așa că aceștia puteau să fie corupți într-o oarecare măsură, lucru care... și uite ce s-a întâmplat. Știi ce vreau să zic. Și asta vreau... știi că așa se va întâmpla. Lyndon poate să-și continue mandatul doar pe baza unora dintre lucrurile importante pe care le-a făcut Jack, multe dintre ele continuând să se deruleze pentru că nu mai pot fi oprite... drepturile civile, legea impozitării, problema cu diminuarea rezervei de aur[2]. Și poate că se vor face mai multe în legătură cu Alianța sau cu alte chestiuni, dar când se va ajunge în pragul unei adevărate crize, atunci i se va simți lipsa lui Jack. Și vreau să se știe că asta se datorează faptului că nu au un astfel de președinte, și nu faptului că era inevitabil[3].

---

[1] Harold E. Stassen (1907–2001), singurul „tânăr guvernator" republican al statului Minnesota, fusese, la un moment dat, o opțiune serioasă pentru candidatura la președinție, dar a continuat să candideze în repetate rânduri, chiar și atunci când nu mai avea nici cea mai mică șansă de a fi ales, devenind subiectul unor mici glume la nivel național.

[2] JFK fusese nevoit să se confrunte cu o diminuare a rezervei de aur prin vânzarea acestuia în Europa Occidentală.

[3] Până în acel moment, atitudinea odinioară favorabilă a lui Jacqueline față de Johnson ca lider se înăsprise, la fel ca și cea a lui Robert Kennedy. Mai târziu în 1964, când Jacqueline se uita peste *Kennedy*, schița cărții lui Sorensen care urma să fie publicată în curând, a insistat ca autorul să schimbe sau să șteargă aproape toate mențiunile binevoitoare la adresa vicepreședintelui soțului ei, notând „câteva referiri emoționante la LBJ despre care știu că nu reflectă gândirea președintelui Kennedy... Trebuie să știi... la fel de bine sau chiar mai bine decât mine... că părerea lui despre el se schimbă din ce în ce mai mult... A devenit cât se poate de îngrijorat, gândindu-se ce se va întâmpla dacă LBJ va deveni vreodată președinte. Această perspectivă îl îngrozea". Dezmințind o afirmație făcută de Sorensen, că președintele „învățase" de la Johnson ce să facă în campanie, scria: „S-a simțit întotdeauna jenat de stilul lui Johnson, mai ales când îl trimitea prin lume ca vicepreședinte". Cu toate acestea, în anii ce au urmat, timpul, distanța, sfârșitul rivalității dintre Robert Kennedy și Johnson, moartea lui

Ce fel de vicepreședinte a fost Lyndon?

A fost foarte amuzant, pentru că Jack, gândindu-se cum e să fii vicepreședinte, cât de îngrozitor e, îi dădea lui Lyndon o grămadă de chestii de făcut. Dar niciodată nu le făcea. Vreau să zic că ar fi putut transforma comisia pentru drepturile omului[1], sau cum s-o fi numit, în ceva... înțelegi, să fi înaintat cu ea spre ceva... oportunități egale sau ce-o fi fost. Ar fi putut să facă mai multe și în legătură cu comisia spațială. Dar pur și simplu nu voia să ia vreo decizie sau să-și asume vreo poziție. Ceea ce-i plăcea să facă era să călătorească[2]. Și nu-i plăcea... Jack spunea că nu puteai să afli părerea lui Lyndon la nici o întâlnire de cabinet sau de securitate națională. Nu spunea decât, știi tu, că era de acord cu ei... cu toți cei de acolo... sau pur și simplu nu se exprima[3]. Așa că l-a

---

LBJ și relația ei cordială cu Lady Bird au domolit atitudinea lui Jacqueline față de succesorul soțului ei. A făcut distincție între obiecțiile ei privind anumite politici ale lui Johnson... în special escaladarea problemelor legate de războiul din Vietnam, insistând că Jack nu ar fi permis niciodată asta... și afecțiunea pe care o simțea deopotrivă față de Lyndon și de Lady Bird, făcând un efort să se vadă cu ea de-a lungul anilor 1980 și la începutul anilor 1990, când ambele foste prime-doamne își petreceau verile pe insula Martha's Vineyard. În 1974, într-o istorie orală despre Johnson pentru Biblioteca Johnson, Jacqueline a spus că, după asasinare, LBJ „a fost extraordinar. A încercat pe cât posibil să fie generos... Am fost cu adevărat impresionată de generozitatea spiritului său... Întotdeauna am simțit asta în legătură cu el".

[1] JFK îl numise pe Johnson în fruntea Comisiei Prezidențiale pentru Oportunități Egale de Angajare, precum și în fruntea comisiei spațiale.

[2] În apărarea lui Johnson, Kennedy dorea să îi ofere vicepreședintelui demnitate... cunoscându-i tendința de a se întinde mai mult decât îi era plapuma atunci când i se dădea posibilitatea..., dar nu foarte multe de făcut. Îl trimitea de multe ori pe Johnson în călătorii pentru a-l scoate din starea de plictiseală și neputință. Jack Valenti, consilierul și prietenul său, l-a descris ulterior pe LBJ, ca vicepreședinte „acest vas măreț și mândru era incapabil să se miște. Blocat acolo în Marea Sargaselor... fără vânt și fără valuri".

[3] În această privință, doamna Kennedy avea perfectă dreptate. În primăvara lui 1963, în timpul unei întâlniri în care JFK dezbătea dacă să

trimis în Pakistan, sau ceva de felul ăsta. La întoarcere, s-a arătat foarte interesat de cămilar[1]. Sau cerea să fie trimis în Finlanda sau altundeva, și nu era nici o problemă. Și aducea de acolo o grămadă de statuete din sticlă în formă de pasăre, inscripționate peste tot cu „Lyndon", pe care le dădea cadou. A cerut să fie trimis la Luxembourg. Cum să spun, mi se pare lamentabil că, deși președintele se străduiește să îți dea cât mai multe de făcut, tu alegi să mergi în călătorii oficiale în Luxembourg și în Belgia. Ne-au povestit, după vizita lui în Grecia, că erau de neimaginat toată confuzia și frenezia, ceea ce le cerea oamenilor, și că trebuia să aibă maseuri, un haos total, oamenii ăia nu văzuseră așa ceva la nici o vizită prezidențială. Asta îi plăcea. A, la început, Lyndon s-a străduit. Godfrey McHugh încercase la început să-l convingă pe Jack să comande patru noi avioane *Air Force One*... Boeing 707... pentru că aveam nevoie de cel mai rapid. Cel de la Moscova era mai rapid. Iar Jack nu avea de gând să cheltuiască atât pe patru noi avioane, iar Lyndon îl tot presa cu asta. Știi, Lyndon voia un avion mare... iar apoi, când Jack a luat un *Air Force One*, cred că... Nu știu dacă Lyndon a avut un *Air Force One* ca ăsta sau unul dintre avioanele mai vechi, dar întotdeauna făcea presiuni pentru un avion mai mare. Și... sau pentru mai multe... asta era tot ce își dorea, panoplia puterii, nu și responsabilitatea. Și, de fiecare dată când se întorcea din aceste călătorii, Jack întreba, foarte

---

trimită o lege a drepturilor civile în Congres, i-a cerut părerea lui Johnson, iar vicepreședintele a spus tăios că nu putea să dea un răspuns, fiindcă nimeni nu îi oferise destule informații pentru a-și forma o opinie. Într-un interviu de istorie orală din 1965, Robert Kennedy își amintea că, în timpul Crizei Rachetelor, LBJ „nu a sugerat și nu a recomandat nimic în legătură cu ce ar trebui să facem... Era nemulțumit de ceea ce făceam, deși nu a spus niciodată ceea ce ar face el".

[1] În timpul unei călătorii în Pakistan din 1961, LBJ a invitat un conducător de cămile pe nume Bashir Ahmed să îl viziteze în Statele Unite. Spre surprinderea sa, Ahmed a acceptat invitația, iar Johnson l-a găzduit la ferma sa din Texas, evenimentul fiind foarte mediatizat.

politicos: „Ar vrea să vină să îmi dea raportul?“ Odată, eram în Florida în vacanță, iar dacă Lyndon venea să îi dea raportul, ar fi fost la miezul nopții, lucru care nu îi convenea lui Jack, care s-a gândit că ar fi îngrozitor și pentru Lyndon. Dar spunea „Vedeți dacă vrea sau nu“, iar Lyndon voia întotdeauna. Așa că era mereu adus cu un avion special și toată presa era alertată. Venea la noi și, bineînțeles, nu era nimic de discutat, dar părea ca și cum, știi tu... Așa că ți-am descris ce fel de vicepreședinte era. Dar Jack a spus întotdeauna că niciodată n-a fost neloial și că nu a divulgat nimic în exterior. Ei bine, cred că așa era și firesc, dar e adevărat.

Dar când era vorba de sfaturi politice sau când discuta cu Congresul? Părea să aibă vreun rol în asta?

Nu, Jack spunea de obicei... Apoi, când n-a mai fost liderul majorității, fie se gândea... fie Jack, fie Lyndon a gândit asta... dar nu voia să aibă de-a face cu Congresul. Nu cred că îi interesa persoana lui. Vreau să spun că nu le plăcea ca vice... ca executivul să intervină[1]. Iar Jack spunea adesea, amuzat... ți-am spus, lui Ben Bradlee... „Dumnezeule, Mansfield devine din ce în ce mai bun“... și, știi, era vorba de Larry O'Brien și Mansfield. Dar eu... și cred că am mai spus asta într-o înregistrare anterioară, dar, cam cu două-trei săptămâni înainte de Dallas, la una dintre ultimele noastre cine la Casa Albă, a fost invitat și Ben Bradlee, iar Jack îi tot spunea „De ce nu îl pui pe Mansfield pe coperta *Newsweek*? De ce nu scrie nimeni ceva frumos despre el?“ Ți-am povestit asta?

Nu.

A spus „A făcut mai multe“ și a continuat... Ideea e că Lyndon lingușea pe toată lumea. Nu îl critica pe Lyndon, niciodată nu a făcut-o. Dar spunea că flata pe toată lumea cu personalitatea lui.

[1] Înainte de învestire, Johnson a făcut o încercare necugetată de a-i convinge pe membrii Senatului din cadrul Partidului Democrat să-i permită să continue să fie liderul comitetului electoral. Când i-au răspuns printr-un vot negativ, JFK a afirmat că „Lyndon a rămas fără energie“.

Zicea „La urma urmei, să nu uităm, a fost pe vremea administrației lui Eisenhower și, până la urmă, ce s-a rezolvat?“ Și enumera câteva chestiuni neimportante. Și a spus „Situația s-a înrăutățit acum, e mult mai dificil“... și începea să înșire toate lucrurile, îmi amintesc că a zis șaizeci și opt la sută din programul nostru în primul an, șaptezeci și unu sau șaptezeci și trei, în anul următor, continuând „Vom reuși să implementăm și asta, și astalaltă, și cealaltă“. Iar apoi Ben îl ataca „Dar nu vei reuși să obții votul pentru legea impozitării și pentru legea drepturilor civile anul ăsta, așa cum ai spus. În fine, legea impozitării, cum ai spus“. Iar el îi spunea „Dumnezeule, ce contează, Ben? Vom avea legea impozitării. Va trece în februarie. Bine, nu e anul ăsta, ci cu două luni mai târziu“. Iar în privința legii drepturilor civile, previziunile lui au fost exacte... tot ce avea să se întâmple, precum și data. Cât despre Mansfield, îl considera extraordinar, dar nimeni nu recunoștea asta, pentru că tipul acționa discret. Așa că Lyndon, ca vicepreședinte, pur și simplu nu a făcut nimic. Dar totul a fost în regulă. Fără probleme.

Povestea a fost publicată cu scopul de a-l înlătura pe Johnson în ’64.

Nu în ’64. Dar Bobby mi-a povestit despre asta mai târziu, iar Jack îmi mai spunea uneori „Dumnezeule, îți imaginezi cum ar ajunge țara asta dacă Lyndon ar fi președinte?“ Spunea asta de multe ori... sau în momentele când erau probleme. Într-adevăr, aveau să apară povești despre ’64, dar nu-mi dau seama cum puteai să scapi de el în ’64.

Foarte greu.

Dar știu că, într-o oarecare măsură, se gândea ce se putea face în ’68. Ei bine, în primul rând, îmi imaginam că Lyndon avea să fie prea bătrân atunci ca să mai candideze pentru președinție. Cum să spun, nu-i plăcea ideea că Lyndon va continua să fie președinte, pentru că îl preocupa binele țării. Iar Bobby mi-a spus că a avut mai multe discuții cu el. Am uitat ce au plănuit

cu exactitate sau la cine se gândeau. Nu era Bobby, ci altcineva. Să facă ceva să numească pe altcineva în '68[1].

Îți amintești ceva special în legătură cu campania pentru Congres din '62? Bineînțeles, a fost dominată de... a fost umbrită de criza din Cuba. Tu nu ai mers, așa cred.

Nu, adică nu m-a rugat să merg. Nu știu.

La început, a plănuit o campanie destul de scurtă, dar apoi a prelungit-o. Referitor la chestiunea... vorbea vreodată despre micul dejun servit cu membrii consiliului legislativ?[2]

Da, sigur, pentru că, uneori, erau cu toții la etaj și, îți dai seama, copiii alergau pe-acolo. Și, uneori, ieșeam și eu din cameră, eram îmbrăcată în halat, și oamenii ăia ieșeau învăluiți într-un nor de fum. Și...

Micul dejun era la etajul al doilea?

Uneori, iar mai târziu s-au mutat în sufrageria familiei. În primul rând, toate scaunele lui Harry du Pont, care erau obiecte de anticariat, s-au rupt unul câte unul. Dar vorbea despre ei și despre ce se discutase acolo dacă era ceva important.

De cine îi plăcea în mod special? De Hubert? Ce-a spus despre...

Ei bine, îl plăcea foarte mult pe Mansfield, iar Dirksen s-a purtat întotdeauna frumos cu el. Nu știu, cred că a fost foarte trist când a murit Sam Rayburn. Iar cu McCormack a avut întotdeauna probleme. Dar cred că McCormack s-a purtat întotdeauna

[1] În ultimul an de viață, JFK l-a întrebat pe prietenul lui, Charlie Bartlett, dacă era de părere că, pentru 1968, candidatul din partea democraților avea să fie „Bobby sau Lyndon". Alte surse susțin că președintele îl lua în considerare, la nevoie, chiar și pe guvernatorul liberal din Carolina de Nord, Terry Sanford, ca pe un posibil contracandidat în 1964 sau să candideze pentru alegerile prezidențiale din 1968.

[2] Președintele a fost gazda unui mic dejun servit cu regularitate cu liderii Congresului.

bine față de ei. Nu știu. Nu cred că ar fi corect să vorbesc despre asta. Nu știu[1].

Unul dintre marile mistere din jurul Casei Albe a fost…

Mi-am amintit ceva ce mi-a spus Larry O'Brien despre ce s-a întâmplat la micul dejun. E ceva interesant în legătură cu Ted Sorensen. Larry nu-l suporta pe Ted Sorensen, așa că într-o seară mi-a spus… ei bine, evident erau… irlandezii erau geloși pe Sorensen… dar spusese de nenumărate ori că Larry pregătise ordinea de zi pentru micul dejun și, chiar înainte de a începe, Ted ceruse să o vadă și să o ia. Și nu a făcut decât să schimbe una, două fraze, apoi i-a adăugat inițialele „TCS" și a dat-o celorlalți sub această formă. Puteai să distingi stilul lui Ted Sorensen în mai multe locuri. Cum să spun… știi, voia să își lase amprenta asupra multor lucruri.

Afirmarea de sine.

Da. Ți-am povestit cum a fost cu *Profiles in Courage* și, ei bine, i-a făcut asta și lui Larry O'Brien, tuturor. Nu e tocmai cinstit.

Totuși se comporta mai bine la Casa Albă, nu-i așa?

A, da. Dar, vreau să zic, eu doar…

Ei bine, e un lucru foarte neînsemnat. Să…

Cineva[2] a spus odată că se iubea mai întâi pe sine, iar apoi mai iubea o altă persoană, fiind vorba de Jack. Și avea și o pasiune pentru Jack. Îmi amintesc la început, când încerca să vorbească

[1] Everett Dirksen (1896–1969) a fost senator din statul Illinois și lider al senatorilor republicani din 1959 până la moartea sa. Deși stilul de secol XIX al lui Dirksen era total diferit de cel al președintelui, JFK a avut o lungă relație excelentă cu acesta. Nu se poate spune același lucru și despre relația cu McCormack, președintele Camerei Reprezentanților, care nu privea cu ochi buni ascensiunea politică rapidă ce îi permisese lui Kennedy să îl învingă, preluând controlul asupra democraților din Massachusetts. Aversiunea lui McCormack față de președinte a fost adâncită de victoria lui Edward Kennedy în fața nepotului său, Edward, care, în 1962, a fost desemnat candidat pentru Senat din partea democraților.

[2] Acest „cineva" era Robert Kennedy.

ca Jack sau când și-a făcut curaj să îi spună Jack și aproape că s-a înroșit. Și cred că voia să fie degajat din toate punctele de vedere ca și Jack. Acea latură civilizată a lui Jack, sau să fie degajat în timpul cinelor, sau dacă fetele și ceilalți oameni îl plăceau. Pentru că știa că nu a fost așa de la început, aproape că ajunsese să fie plin de resentimente. Cum să zic, era un amalgam… avea un mare complex de inferioritate, așa că lucrurile fluctuau, dar… și nu-l vedeam prea des la Casa Albă.

Era arareori invitat…

Niciodată.

Niciodată.

Cred că a mai venit la vreo cină oficială, dar niciodată la una privată. Sau poate că a venit de vreo două ori la serile dansante, așa cred. Dar nu ar fi fost… vreau să spun că, de vreme ce el și Ted erau toată ziua împreună, rezolvând probleme, era ultima persoană pe care ar fi invitat-o seara la cină.

Un lucru pe care oamenii din Aripa de Vest nu îl înțelegeau era cum reușea George Smathers să supraviețuiască. Președintele era foarte supărat din cauza lui Smathers, din cauza programului Medicare, a ajutorului extern, și spunea „Acesta va fi testul final". Apoi Smathers vota împotrivă și tot acolo rămânea.

Și acest lucru mă supăra extrem… și mă durea. Iar apoi spunea… ei bine, era plin de bunăvoință. Era prieten cu Smathers dinainte să facă parte din Senat și dinainte să fie… vreau să zic, când era în Senat și înainte de a se căsători. Și cred că se întâlneau din când în când vara sau în… știi, Stockdale era prieten cu Smathers[1]. Nu se mai vedeau atât de des în ultima vreme. Dar era familiarizat cu o latură a caracterului lui Jack… o latură, așa cum mi-am spus întotdeauna, mai degrabă necioplită a lui. Nu vreau să spun că Jack avea o latură necioplită, dar râdeai sau ascultai o poveste… știi tu, genul de povești pe care le spune Smathers… nu știu, dar nu

[1] Edward Stockdale (1915–1963) a fost un speculant imobiliar și consilier al lui Smathers, fiind numit primul ambasador în Irlanda al lui JFK.

voia să fie sever cu cineva care îi fusese odată prieten. Și știa când Smathers îl rănea, îl cunoștea bine…

Kenny[1] *îl ura pe Smathers.*

Da, și nici eu nu-l plăceam pe Smathers. Dar nu se întorcea împotriva cuiva care-i fusese prieten. Și se lăsa ofensat de el și nu… nu se mai vedeau des și nu mai discutau chestiuni personale, dar pur și simplu… nu-i spunea o dată pentru totdeauna „Bine, nu mai am nevoie de tine, acum suntem dușmani", asta pentru că era mult prea bun. Așa că lăsa lucrurile să-și urmeze cursul.

Mansfield, după părerea lui, făcea o treabă excelentă la Senat. Și McCormack se descurca bine. Despre Boggs a spus ceva?[2]

Păi știu că îi plăcea foarte mult de Hale Boggs, da. Fuseserăm prieteni cu Hale Boggs încă dinainte să ajungem la Casa Albă. Ne vedeam adesea cu ei. M-ai întrebat înainte cu cine ne întâlneam. Ne vedeam și cu Mansfield. Întotdeauna i-a plăcut de Hale Boggs.

Aștepta cu nerăbdare micul dejun cu membrii comisiei legislative, nu-i așa?

Da.

Erau… foarte agreabili. Pe… derulez asta. Să-ți trimit lista… tipărită… cu alte chestiuni la care mă mai gândesc?

A, dă-mi doar… nu trebuie să o tipărești. Dă-mi doar notițele tale.

Atunci, o să fac chiar eu o copie.

Vrei o bucată de hârtie? A, uite, am un carnet întreg.

Chiar? Bine. Mulțumesc. [discutând după interviul oficial] *Ce ai spus despre Johnson, că a făcut o înregistrare, un fel de confesiune despre faptul că nu era potrivit pentru asta?*

---

[1] Kenneth O'Donnell evalua senatorii în funcție de susținerea măsurilor propuse de Kennedy.

[2] Hale Boggs (1914–1972), membru al Partidului Democrat, a fost congresmen ales în statul Louisiana și liderul majorității în Camera Reprezentanților.

A, nu, nu. Joe Kraft a spus că cineva care fusese acolo s-a înspăimântat și a fost, cum să zic, șocat să-l vadă pe Johnson beat la patru dimineața, spunând că se îndoia că ar avea calitățile necesare pentru a fi președinte. Dar această persoană s-a dus acasă și a înregistrat asta.

A, înțeleg.

Nu știu despre cine era vorba. *[tachinându-l pe Schlesinger]* Johnson înregistrându-se! *[râd amândoi]*

Mă întrebam exact… pare improbabil. [urmează o pauză lungă în înregistrare, apoi] *Macmillan arăta foarte bine*[1].

Da, nu-i așa? Și… nu mai avea aspectul ăla caraghios, oarecum obosit, pe care îl avea de obicei.

Nu, exact. Arăta foarte… când l-am văzut… arăta foarte dichisit și binedispus. Și părea că abia se întorsese de la țară și arăta…

Ei bine, sper ca lucrurile să devină mai bune pentru el, pentru că…

Ei bine, s-a implicat în niște alegeri parțiale la Devizes și a ținut un discurs, iar celor din Partidul Conservator li s-a părut… nemaipomenit… și cred că s-a simțit foarte bucuros pentru asta, ca și cum, din punct de vedere politic…

Știi, în timpul crizei din Cuba… n-am spus asta pe casetă, dar am fost atât de surprinsă de cei care au plecat, ai căror soți erau implicați în asta.

Serios? A fost ceva… mie mi se pare că reacția ta e genul de reacție pe care ar trebui să o ai într-o astfel de situație.

Da, și, ei bine, atunci, poate că mulți dintre ei erau prieteni, iar mai târziu lucrurile, cum să spun, nu doar în guvern sau… dar, știi, singurul gând era că, dacă avea să se întâmple ceva, voiau să plece cu soțiile lor și… adică mama și copiii? Dumnezeule, nu cred că asta demonstrează că îți iubești soțul foarte mult!

[1] Când a apărut în emisiunea televizată, cu ocazia aniversării de 47 de ani a lui JFK.

Al șaptelea dialog

Miercuri, 3 iunie 1964

Am încheiat ultima dată vorbind despre criza din Cuba, iar următorul eveniment de mare interes a fost problema cu englezii în legătură cu rachetele Skybolt. Îți amintești că, în decembrie, președintele s-a dus în Bermude, iar apoi Macmillan s-a întors în Florida pentru o zi, dacă nu mă înșel?

Nu cred. S-au întâlnit odată la Key West. Ăsta a fost începutul.

Ăsta a fost începutul.

Nu, nu cred că Macmillan a...

A, David Ormsby-Gore și Randolph Churchill s-au întors, nu și Macmillan.

Asta a fost perioada cu rachetele Skybolt?

Da.

Asta a fost la Nassau.[1]

Întâlnirea a avut loc la Nassau.

Da.

Iar după asta, am impresia că David și Randolph au venit și au stat o zi la Palm Beach, nu-i așa?

[1] Kennedy și Macmillan s-au întâlnit prima dată la Key West în martie 1961. Randolph Churchill (1911–1968) a fost jurnalist, fiul fostului prim-ministru și un prieten de familie al soților Kennedy. Când JFK se pregătea să plece din Nassau, prim-ministrul canadian, John Diefenbaker, față de care avea o antipatie profundă, a ajuns acolo pentru întâlnirea cu Macmillan, context ce-l obliga pe președinte să ia prânzul cu Diefenbaker și cu prim-ministrul britanic. În timpul mesei, JFK și Macmillan au dat impresia, cu diplomație, că îl plăceau pe Diefenbaker, iar canadianul a dat impresia că i-a crezut.

Așa este. Și despre asta vrei să-ți povestesc?

Da.

În primul rând, s-au întâlnit în Nassau, pentru că Jack l-a rugat pe David să-i spună lui Macmillan că nu mai voia să se întâlnească din nou în Bermude întrucât nu era... la casa guvernatorului general, nu era apă caldă ca să facă baie. *[Râd amândoi]* Așa că s-au întâlnit la Nassau. Apoi nu cred că Jack s-a întâlnit cu Randolph Churchill... abia mai târziu. Dar îmi amintesc că în ziua următoare, când stăteam afară, Godfrey McHugh a venit în grabă cu o telegramă în care se anunța că nu știu ce companie a lansat rachetele Skybolt, spunând „Ați auzit veștile minunate, domnule președinte?" Iar eu am spus... ți-am mai povestit înainte, când a zis „La naiba, Godfrey!" Era îngrozitor să fie adevărat. Iar apoi a pus mâna pe telefon și a luat legătura cu toți, iar Gilpatric a spus că nu știa și McNamara era plecat. Nu știu dacă ai citit raportul lui Dick Neustadt despre Skybolt, l-ai citit?

Nu l-am citit.

Ei bine, Jack mi l-a dat prin noiembrie... pe 20 noiembrie și mi-a spus că e... de obicei, nu aducea nimic acasă... și mi-a spus „E cea mai fascinantă lectură", după care „Citește-l!" Așa că l-am luat cu mine în Texas. Îl am în servietă încă de atunci. Nu l-am citit niciodată. Dar, în fine, întoarce problemele pe toate părțile.

Prin urmare, crezi că președintele era cât se poate de îngrijorat?

Oh, era terminat, pentru că lucrurile merseseră atât de bine la Nassau, iar Macmillan... cred că Macmillan avea probleme acasă, și au ajuns la compromisul cu rachetele Polaris... nu era tocmai ce își dorise, dar amândoi au făcut tot posibilul ca lucrurile să se termine bine pentru ei. Îmi amintesc ce față avea David. Arăta de parcă cineva i-ar fi dat un picior în burtă, iar Jack a spus „Deci, ce vom face?" Și simțea că îl trădase pe prim-ministru. Așa că David s-a dus într-o altă cameră, luând cu sine cutia roșie pentru documente, și a vorbit la telefon cu Macmillan, hotărând

ce să anunțe. Dar amândoi se săturaseră de asta. Cred că Jack a simțit întotdeauna că o parte dintre problemele lui Macmillan i se datorau. Și, după cum spunea, există întotdeauna o a treia persoană căreia îi aparține vina. Se pare că, în această chestiune, după cum mi-a explicat pe scurt, era vorba de Thorneycroft, despre care Jack a crezut întotdeauna că era prost, ocupându-se cu lucruri mărunte și nefiind acolo când cineva îl solicita, nu știu.

Îți amintești care era starea președintelui înainte de a pleca la Nassau?

Păi, nu prea. Ce să fi simțit? Ei bine, o oarecare nerăbdare.

Da, și îngrijorare, pentru că poziția politică a lui Macmillan era afectată. Și cred că soluția efectivă a fost găsită de președinte, de Mac Bundy și de David când erau în avion spre Nassau.

Îmi amintesc că Jack era foarte supărat, fie a vorbit cu mine la telefon din Nassau, fie mi-a spus înainte. Nu-l suporta pe Diefenbaker, iar acesta îl condiționase pe un ton insolent să meargă acolo și să ia prânzul cu el într-o zi sau ceva de felul ăsta. Era supărat din cauza asta. Dar, știi, întotdeauna el și Macmillan se simțeau bine împreună... cum să spun, era mai mult un râs sardonic. Știi, întotdeauna au reușit să aibă glumele lor, deși erau puțin cuprinși de deznădejde. Dar toată acea chestiune era foarte gravă.

De fapt, problema testării rachetelor Skybolt, deși a fost o chestiune importantă atunci, n-a avut efectul de care se temea toată lumea și... l-a avut cam o săptămână, dar cred că a fost foarte bine gestionată...

Bine, poate aici, dar chiar i-a creat probleme lui Macmillan acasă, nu-i așa?

Da, într-o anumită măsură... pentru o vreme. Dar Partidul Laburist nu își dorea nici el ca programul Skybolt să reușească, așa că nu erau în poziția de a exploata asta în favoarea lor.

Înțeleg. Apoi îmi amintesc că, atunci când Jack a mers la Washington, Randolph Churchill a venit la noi. Ei bine, îl susținea pe Jack în tot... a fost foarte plăcut. Nu cred că s-a întâlnit cu Jack atunci. Sau poate că da.

Da, a venit la Washington după aceea și era foarte mândru de faptul că scrisese un articol pro Nassau, care să apară în presa britanică.

Așa este.

Următorul eveniment important a fost vetoul lui de Gaulle în legătură cu intrarea Marii Britanii pe Piața Comună[1]*. Președintele era mai degrabă fascinat de de Gaulle, nu-i așa? Ca fenomen istoric?*

A fost, bineînțeles, întotdeauna interesat de persoana lui, dar mă gândesc mai degrabă la Churchill. Poate și pentru că am citit, sau i-am spus că am citit, memoriile lui de Gaulle și pentru că a folosit o frază din acestea când și-a anunțat candidatura... „Am avut dintotdeauna o anumită viziune despre ce este America"... fraza face trimitere la începutul memoriilor lui de Gaulle „Am avut dintotdeauna o anumită viziune despre ce este Franța". La asta se rezumă totul. Dar îl percepea... de obicei îmi vorbea despre de Gaulle în termeni mult mai realiști. Mă înțelegi, spunea că omul *ăsta* era de fapt măcinat de ranchiună și îmi arăta că nu trecuse niciodată peste afronturile ultimului război mondial sau, mai concret, că nu ne-am implicat mai devreme în Primul Război Mondial. Cum murise toată lumea cu care avusese de-a face pe vremea aceea și așa mai departe, pur și simplu... se arăta înțelegător. Nu s-a înfuriat niciodată așa cum s-a întâmplat în privința germanilor, nicidecum. Dar părea să nu se simtă în largul lui nevoit fiind să aibă de-a face cu un om atât de dușmănos. Îmi amintesc că l-a întrebat, la Paris, și era chiar interesat de asta, cu cine se înțelegea mai bine... cu Churchill sau cu Roosevelt. Iar de Gaulle i-a răspuns „Cu Churchill aveam întotdeauna diferende,

[1] În ianuarie 1963, de Gaulle s-a opus pe neașteptate intrării britanice pe Piața Comună Europeană, spunând că, altfel, organizația ar părea să fie „sub dominația și controlul american".

dar reușeam să cădem de acord. Cu Roosevelt aveam întotdeauna opinii comune, dar nu reușeam niciodată să ne punem de acord…", sau ceva de felul ăsta, un simpatic joc de cuvinte în franceză… dar, vezi tu, când de Gaulle i-a răspuns asta, ei bine, nu m-ar surprinde nicicum ca Jack să se fi așteptat la replica asta. Și îmi amintesc că ceva… cred că trebuia să răspund unei scrisori de la Malraux sau ceva asemănător – atunci când Malraux a venit pentru *Mona Lisa*[1], așa că trebuie să se fi întâmplat cu mult mai târziu, dacă nu mă înșel. După aceea, a venit singur la cină într-o seară, iar Jack a spus că înadins nu va vorbi cu el despre toate astea… știi, Franța, și Anglia, și întreaga situație, genul de discuție după care se dădea mereu în vânt Hervé. N-au vorbit decât despre China comunistă. Bundy poate să-ți povestească conversația. I-a spus „De ce vă îngrijorați cu toții în legătură cu una și cu alta, cu toată povestea asta cu *force de frappe*[2]? Mai degrabă ar trebui să vă preocupe China comunistă și ce se va întâmpla când se vor dezlănțui". Iar Malraux a fost foarte impresionat. Dar… mai apoi, în acea primăvară, trebuia să răspund la o scrisoare… sau, dacă nu, era despre întoarcerea din Maroc, atunci când am refuzat să aterizez la Paris, cam așa ceva[3]. Pur și simplu nu mai voiam să am de-a face cu Franța vreodată. Dar nu aveam cum să mă întorc acasă fără această oprire. Dar Jack mi-a zis: „Nu, nu trebuie să faci asta. Nu îți dai seama că reprezinți singura poartă deschisă, că ei cred una și alta despre mine, dar pe tine te simpatizează, pentru că îți place Franța. Trebuie să lași întotdeauna o portiță deschisă și nu trebuie…". El căuta întotdeauna concilierea. Știi, mi-a spus „Ce sens are să te înfurii și tu pe ei și să-i trimiți o scrisoare jignitoare lui Malraux?" Dar așa, el era… de Gaulle dădea dovadă

[1] *Mona Lisa* a ajuns la Washington în ianuarie 1963.

[2] *Force de frappe* se referă la programul independent de disuasiune nucleară pe care de Gaulle încerca să îl creeze.

[3] În octombrie 1963, după croaziera în Grecia pe iahtul lui Onassis, doamna Kennedy și sora acesteia, Lee, s-au oprit în Maroc. Iritată de refuzul lui de Gaulle în fața eforturilor soțului ei de a îmbunătăți relațiile franco-americane, precum și ale ei, s-a opus opririi în Paris la întoarcerea acasă.

de lipsă de spirit creștinesc, iar Jack făcea atâtea eforturi; omul ăsta plin de ranchiună oferea atât de puțin în schimb. Și cred că și-a dat seama că, pe termen lung, de Gaulle avea să fie cel care făcuse atâta pentru „*la Gloire*“ și tot restul, iar el avea să fie privit drept cel care… ei bine, ca omul care, alături de Castro și de China comunistă, n-a semnat tratatul pentru interzicerea testelor. Așa cum obișnuia uneori să spună și despre Nehru: „Nu-i așa că e trist? Omul ăsta a făcut atât de multe pentru independență, dar a rămas prea mult timp în politică, iar acum, puțin câte puțin, totul se năruie, iar el începe să calce în strâchini“. Și așa e, imaginea lui Nehru chiar a început să se schimbe mult în ultimii săi ani, pentru că ajunsese un adevărat fariseu… mă refer la diferența dintre Ungaria și Goa și toată acea afacere[1]. Ce expresie avea Jack pentru asta? Una potrivită, suna cam așa: „E ca și cum preotul orașului ar fi fost prins la bordel“. Mă întrebai deunăzi despre el și despre Nehru… cam așa îl percepea. De asemenea, am uitat să-ți spun ceva despre Nehru… a fost extrem de amuzant, Nehru își dorea să facă o vizită privată, dar, cum nu fuseseră pregătite mulțimi care să-l întâmpine, în disperare de cauză a mers, în schimb, la Disneyland, ceea ce părea atât de atipic pentru Nehru, dar erau o groază de copii care strigau „Cha-cha Nehru *Zindabad*!“ E amuzant să vezi unde duce cultul propriei persoane. În principiu, considera că de aici provenea îngrozitorul eșec al lui de Gaulle, și nu cred că se gândea prea mult la el.

Era vreun francez pe care să-l placă în mod special și să aibă încredere în el?

Singurul despre care știu e Segonzac[2].

[1] În decembrie 1961, fariseul Nehru a ordonat trupelor sale să pună stăpânire pe colonia portugheză Goa care se întindea pe coasta de vest a Indiei, fiind înconjurată de teritorii indiene. Prim-ministrul indian s-a străduit să explice de ce era diferită de invazia sovietică a Ungariei.

[2] Adalbert de Segonzac (1920–2002) a fost corespondent la Washington pentru *France-Soir*.

Nu Hervé.

Nu, Hervé… cum să zic, modul de viață al lui Hervé și disperarea lui în legătură cu David Gore… adică întotdeauna a încercat să fie drăguț cu Hervé și uneori zicea „Ar trebui să-l invităm la cină pentru că e gata să explodeze din nou". Dar nu, în principiu, nu-i plăceau francezii, iar eu îi disprețuiesc pe francezi. Nu e nici un francez la care să mă pot gândi, cu excepția… poate a doi oameni foarte simpli. Poate Boudin[1], care nu pare deloc francez. Vezi tu, nu sunt niște oameni prea drăguți. Nu-i interesează decât propria persoană.

Președintele și Malraux… cum se înțelegeau?

Ei bine, Malraux era un excelent orator, la fel și Jack, iar Bundy era și el mereu de față. Așa că, poți să-ți dai seama, erau conversații minunate, dar Malraux reușea cumva să se învăluie într-o ceață aparte… Era foarte interesant, nu discutau niciodată, vezi tu, cu adevărat politică. Îl interesa persoana lui Malraux, dar observase că de Gaulle îl trata ca pe Muggsy O'Leary… nici măcar atât de bine[2]. Așa că, vezi tu, nimeni… asta era problema… nimeni nu vorbea pentru de Gaulle. Nu prea avea sens să-i încredințezi vreun mesaj lui Malraux, dar…

Dar nu a fost uluit de de Gaulle atunci. Mai degrabă, se aștepta ca de Gaulle să fie încăpățânat…

Ei bine, poate a fost puțin uluit la început, pentru că a făcut tot posibilul să îl mulțumească. Dar, ei bine, poate că a fost puțin uluit, dar apoi și-a dat seama că era un tipar clasic și că lucrurile n-aveau să se îmbunătățească. Și a fost cu adevărat iritat, după cum ți-am mai spus, de ceea ce a declarat de Gaulle după Cuba[3].

[1] Stéphane Boudin, cel care i-a oferit ajutorul în restaurarea Casei Albe.

[2] Mâncătorul de trabucuri John „Muggsy" O'Leary (1913–1987) a fost șoferul lui JFK pe vremea când era senator, apoi agent al serviciilor secrete.

[3] De Gaulle a afirmat că ceea ce a arătat Criza Rachetelor în momentul critic a fost că Statele Unite erau dornice să acționeze pe cont propriu și, astfel, n-ar fi putut să-și respecte angajamentele de a apăra Europa de Vest.

Cred că a fost un alt moment de sinceră iritare când a pretins că tot ce s-a întâmplat atunci a fost dovada că nu vom sări niciodată în apărarea Europei. Crede-mă, omul ăsta nu făcea decât probleme!

Totuși, și-a dorit ca de Gaulle să facă o vizită în Statele Unite și cred că de Gaulle acceptase să vină anul acesta, în martie.[1]

Așa e, dar parcă întâlnirea era stabilită pentru ianuarie și urma să aibă loc la Hyannis. Iar Hervé a spus dintru început că ar fi atât de important să reușească să se întâlnească și să vorbească așa cum se întâlneau Macmillan și Jack... oriunde, să ajungă la o cale de mijloc, să stabilească una și alta, dar să facă asta cât mai mult. Cred că de data asta Hervé avea dreptate. Chiar dacă nu aveau să ajungă la vreun rezultat, a spus Hervé. Cât despre de Gaulle... el și-ar fi dorit să fie o întâlnire cu adevărat memorabilă și cred că ar fi fost o întâlnire cu rezultate uimitoare sau, măcar, cu ceva rezultate, iar faptul că de Gaulle a acceptat în cele din urmă și toate astea...

Președintele se aștepta oarecum ca o întâlnire cu de Gaulle să mai înlesnească lucrurile.

Așa e. Înțelegi, de Gaulle îl respecta pe Jack, iar opinia pe care o avea despre el se schimbase la Paris. Adică, nu știu ce părere avea, dar e evident că toată lumea gândea „Cine este acest președinte tânăr?" Trebuie să adaug și felul în care-mi vorbea despre el în timpul nesfârșitelor dineuri... stăteam lângă el... se vedea că este... sau ceea ce mi-a spus despre el, la etaj, după înmormântare[2]. Iar apoi ce...

---

[1] Când diplomații președintelui Johnson au încercat să-l facă pe de Gaulle să-și țină promisiunea, președintele francez a refuzat să-și programeze o vizită în America, insistând că, participând la înmormântarea lui Kennedy, își respectase angajamentul.

[2] După înmormântare, Jacqueline l-a primit pe de Gaulle în Salonul Oval Galben și i-a spus că toată lumea se înverșunase în legătură cu „chestiunea asta cu Franța, Anglia și America", dar că „Jack nu fusese niciodată înverșunat". De Gaulle a recunoscut că președintele Kennedy avusese o influență

Ce ți-a spus?

Ei bine, pur și simplu că era unul dintre cei… înțelegi, foarte impresionant. Iar apoi Segonzac mi-a trimis o scrisoare prin care pot să-ți arăt că Burin des Roziers, cred că șeful de cabinet al lui de Gaulle[1], i-a spus lui Segonzac ce gândea cu adevărat de Gaulle despre Kennedy și, înțelegi, gândea… anume, că, atât cât trăia, Kennedy avea să fie liderul lumii occidentale. Și poate că lui de Gaulle nu-i convenea asta uneori, dar îl respecta cu adevărat. Iar apoi, din câte se pare… Bobby mi-a spus asta mai târziu… Bohlen[2] sau altcineva… a încercat să-i spună că Johnson avea să se descurce, că era cel pe care Kennedy îl alesese ca vicepreședinte… adică încerca să-l liniștească în acele prime zile. Cam o lună mai târziu, a zis „Poate că, totuși, Kennedy a făcut o greșeală" sau „Se prea poate ca voi toți să fi făcut o greșeală în legătură cu acest om". Cu alte cuvinte, Johnson decăzuse foarte mult în ochii lui. Așa că n-ar fi îndrăznit… n-ar fi recunoscut niciodată China comunistă dacă Jack mai era în viață, nu mă îndoiesc de asta. Sunt multe alte amănunte de felul ăsta, pentru că îl respecta.

Avea președintele vreo perspectivă anume despre… vorbea vreodată despre Europa, în sensul unei unități sau unificări europene… despre Jean Monnet, de exemplu? Vorbea despre el adeseori?

---

semnificativă în toată lumea. La insistențele ei ca fiecare nuanță să fie potrivită, la ora șase în dimineața aceea, înainte de a pleca la slujbă în St. Matthew, doamna Kennedy îl chemase pe custodele Casei Albe și îl rugase să înlocuiască toate picturile lui Cézanne cu acvatinte ale americanilor de secol XIX: voia ca atmosfera pentru întâlnirea cu de Gaulle și cu alți câțiva lideri străini să fie nu una franțuzească, ci americană. Relația lui de Gaulle cu JFK nu fusese întru totul una neplăcută. În timpul Crizei Rachetelor, când Dean Acheson s-a oferit să-i arate președintelui francez fotografiile care dovedeau că în Cuba se aflau rachete sovietice, de Gaulle a răspuns că îi ajungea cuvântul lui Kennedy.

[1] Étienne Burin des Roziers (n. 1913) a fost în slujba lui de Gaulle încă din al Doilea Război Mondial.

[2] Charles „Chip" Bohlen (1904–1974) a fost un intermediar sovietic care a devenit al doilea ambasador al lui JFK în Franța.

Ei bine, dintotdeauna, de la bun început, l-a avut în vedere pe Jean Monnet printre cei dintâi pentru Medalia Libertății și, îți dai seama, considera că este un om cu adevărat remarcabil, la fel tot ceea ce făcuse și lucrurile în care credea, toate astea[1]. Așa că eu chiar cred că i se părea asta o idee minunată. Dar niciodată... mă înțelegi, niciodată nu s-a așezat să discute cu mine o oră întreagă despre unitatea europeană, dar știu că credea... susținea această idee, nu-i așa?

Da. Cred că era ceva caracteristic. Era în totalitate în favoarea acestei idei, dar era cu mult mai puțin interesat decât mulți din Departamentul de Stat în legătură cu problematica structurii și toată această chestiune. Și sunt convins de asta, deoarece știa că, dacă avea să vină acel moment, asta avea să se întâmple într-un mod specific și puteai să devii obsedat de problemele tactice pe care le presupunea.

Da, nu a părut niciodată dornic să forțeze lucrurile, sau ceva de felul ăsta, dar...

Cred că o considera ca pe ceva inevitabil din punct de vedere istoric.

A, iar apoi mi-a spus ceva foarte interesant. Mi-aș dori să-și fi notat lucrurile astea pentru că le-am uitat. Dar era vorba despre motivul pentru care de Gaulle s-a opus Pieței Comune, despre ce îi spusese Macmillan și cum Macmillan fusese la Rambouillet cu vreo două săptămâni înainte[2].

Așa este.

Și totul părea să meargă bine, iar apoi intervenea câte ceva pe ici, pe colo, ceva tipic franțuzesc... ca atunci când Hervé se supăra întotdeauna dacă nu i se acorda prioritate. Ei bine, ceva ce făcuse

[1] Jean Monnet (1888–1979) a fost considerat arhitectul unei Europe postbelice integrate. Supărat că nu se acorda un premiu corespunzător pentru realizările civile, ci numai pentru cele militare, președintele Kennedy introdusese în 1963 Medalia Prezidențială a Libertății, dar nu a trăit să o înmâneze primilor laureați, printre care și Monnet, în decembrie 1963.

[2] În decembrie 1962, de Gaulle l-a găzduit pe Macmillan la castelul Rambouillet, reședința diplomatică franceză.

o țară sau o persoană anume și îl iritase și, imediat, se schimba și făcea exact opusul.

Cred că simțea… era posibil să fie asta, că…

Ei bine, poate că ce s-a întâmplat la Nassau l-a făcut să-și schimbe părerea?

Da, că… poate că…

Faptul că Macmillan i-a spus când erau la Nassau despre Rambouillet.

Da, dar la Rambouillet, Macmillan nu-i spusese nimic lui de Gaulle despre înțelegerea de la Nassau, iar de Gaulle credea… nu conștientiza că înțelegerea a fost schițată… că planul de la Nassau a fost schițat abia în timpul călătoriei cu avionul spre Nassau… și a presupus că Macmillan știuse deja despre acesta atunci, că nu a vrut să i-l dezvăluie.

Înțeleg.

Poate că ăsta a fost motivul?

Ăsta a fost. Presupun că da.

Spun asta pentru că am auzit întru câtva de la francezii de aici… că Macmillan a mers la Rambouillet fără să-i dezvăluie totul lui de Gaulle și, în consecință, de Gaulle a perceput asta ca pe o trădare personală.

Și ăsta ar fi motivul pentru care s-a răzgândit subit în legătură cu Piața Comună, deși la Rambouillet totul păruse să decurgă minunat. Și cred că… da…

Deși, e sigur că de-asta a făcut-o atât de brutal. Cred că, oricum, decizia ar fi fost aceeași, dar n-ar fi făcut-o într-un mod atât de disprețuitor cum… cum a ajuns să o facă. Cât despre alți lideri europeni… Fanfani a venit aici de vreo două ori. De fapt, când m-am văzut cu Fanfani, mi-a reamintit că l-a întâlnit pentru prima dată pe președinte la Convenția de la Chicago din 1956[1].

[1] Amintore Fanfani (1908–1999) a fost prim-ministru al Italiei în cea mai mare parte a duratei mandatului prezidențial al lui Kennedy, al treilea

Ei bine, îl simpatiza pe Fanfani. Vezi tu, presupun că era parte din ideea deschiderii către stânga... se înțelegeau bine – dar n-aș zice că era incredibil de inspirat de acesta, mă înțelegi?

Nu, nici vorbă.

Nu-mi vine în minte nici un alt lider. N-am fost... Tito avea febră mare când s-a întâlnit cu el, așa că a fost dificil[1].

Chiar, cum a decurs întâlnirea cu Tito?

Eu n-am fost de față. Bietul om avea febră de 39 de grade și n-a putut să mănânce nimic. Așa că, în bună măsură, a fost doar un schimb de politețuri, nimic mai mult. Nu știu prea multe despre asta.

Cum s-a ajuns la ideea călătoriei pe care tu și Lee ați făcut-o în India?

Ei bine, Nehru a sugerat-o când l-am avut invitat la cină, sau ceva asemănător. Lui Ken Galbraith i-a plăcut această idee. Apoi a fost... a fost amânată în mai multe rânduri. Eram încă îngrozitor de obosită după nașterea lui John și nu-mi prea doream să mai fac și călătoria asta. Dar, pe de altă parte, îmi doream oarecum să vizitez India. Așa că, odată ce a fost amânată, nu mă mai prea simțeam în stare să fac călătoria sau parcă a intervenit ceva... am uitat ce. Să fi fost ceva legat de Cuba? Nu mai știu. A fost amânată... oricum, să-ți spun ceva, ca să vezi cât de drăguț putea să fie Jack. Ne-a fost trimis programul vizitei, se întindea pe două săptămâni. De la un capăt la altul al Indiei! Dumnezeule, l-ar fi ucis, atâta campanie! Iar tu ai început să trimiți scrisori în toate părțile, ai încercat să modifici programul, dar el... dar Ken tot spunea că, la Mysore, copiii împleteau deja ghirlande și altele de felul ăsta. Așa că, în cele din urmă, cu o hartă în față, am redus

---

din cele cinci mandate ale sale. Ca lider al Partidului Creștin-Democrat, a participat la Convenția Democrată din 1956 în calitate de observator.

[1] Josip Broz Tito (1892–1980), unificator, întemeietor și președinte influent al Iugoslaviei, a fost invitat la prânz la Casa Albă de către JFK în octombrie 1963. Doamna Kennedy era încă în Grecia.

semnificativ programul vizitei... știi, în special Rajasthanul și puțin prin India. Și era... eram în Florida, se sărbătorea ziua de naștere a lui Washington sau Paștele, era o sărbătoare, nu mai știu când am mers... și Jack a luat legătura cu Ken Galbraith, care tot protesta la telefon, și și-a petrecut ultima zi din acea minivacanță strigând la Ken, legătura telefonică era foarte proastă... știi, îi spunea „E prea mult pentru ea" și „Ken, nu-mi pasă. Toată lumea se plânge. La fel se întâmplă și în campaniile electorale când le spui că nu poți. Nu o las eu. E prea obosită". Înțelegi, chiar s-a luptat ca să reducă programul. Ei bine, atunci... a făcut asta. Vezi tu, cred că el... era minunat că mergeam în India, iar pentru el nu era foarte important dacă merg și eu, dar cred că s-a gândit că ar fi fost plăcut pentru mine.

Cred că a fost foarte mulțumit de vizită și foarte mândru de succesul acesteia și cred că s-a gândit că... ei bine, așa cum vorbeai despre tine în legătură cu Franța, că, dincolo de faptul că ar fi plăcut pentru tine să ai parte de o vacanță și să scapi puțin de Washington, cred că a fost spre binele... cred că a fost spre binele țării și că i-a folosit și lui în mai multe privințe importante.

Vezi tu, a fost nostim să observ diferența dintre India și Pakistan, căci în India a fost mai mult vorba de a ajunge să-l cunoaștem pe Nehru, care ne plăcea pe Lee și pe mine... pe Lee și pe mine. Și n-a adus nici măcar o dată vorba despre Pakistan. Iar la întâlniri participau Ken Galbraith și B.K. Nehru și doamna Pandit și sora ei[1]. Semăna mai mult cu o întâlnire de familie. Mesele erau plăcute. Dar când am ajuns în Pakistan... bineînțeles, în principiu, îmi plac mai mult pakistanezii decât indienii. Sunt oarecum mai virili, iar Ayub a vorbit neîncetat despre politică, despre cât de mult în ura pe Nehru și despre faptul că nu-l înghițea[2]. Mi s-a

[1] Vijaya Lakshmi Pandit (1909–1990) a fost trimisă de fratele său, prim-ministrul Nehru, la Londra, Moscova și Washington ca ambasador al său.

[2] Mohammad Ayub Khan (1907–1974), președinte al Pakistanului din 1958 până în 1969, a fost liderul pentru care soții Kennedy organizaseră dineul fastuos la Mount Vernon în 1961.

trimis, prin intermediul lui Ken, de la Departamentul de Stat, un mesaj prin care mi se cerea să fac în așa fel încât să pară că McConaughy era vechi prieten cu Jack[1]. În consecință, primul lucru pe care l-am făcut când McConaughy și Ayub… McConaughy a ajuns acolo în aceeași zi cu mine… cu o zi înainte, ca ambasador. Așa că am încercat să spun… să dau de înțeles că se cunoșteau de când lumea, și așa mai departe. Dar McConaughy a spus „A, nu"… și era chiar în fața lui Ayub… „nu e deloc adevărat, doamnă Kennedy. L-am întâlnit pentru întâia dată pe președinte acum două săptămâni, când i-am dat…" Singura dată când i-am scris o scrisoare lui Jack, am scris-o pe când traversam trecătoarea Khyber și i-am înmânat-o când am ajuns acasă, a fost pentru a-i spune cât de nepotrivit e McConaughy ca ambasador în Pakistan, din ce motive și despre cum ar trebui să fie un ambasador în acea țară, anume un gentleman, un soldat și un prieten al președintelui. Și i-am sugerat alți oameni… pe Bill Blair și pe Bill Battle[2]. Iar Jack a fost atât de impresionat de scrisoare, i-a arătat-o și lui Dean Rusk, a cărui alegere fusese McConaughy, și a spus: „Astfel de scrisori ar trebui să primesc de la inspectorii ambasadelor". Vreau să zic că nu a fost niciodată în favoarea lui McConaughy, care era un om drăguț, dar atât de… Când am mers la Rawalpindi, reporterul ăla de la *Paris Match* a început să strige când am coborât din avion „*Bonjour*, Jacqueline!" Iar în seara aceea, McConaughy i-a spus lui Ayub Khan: „Domnule președinte, mi s-a părut foarte interesant să aud vorbindu-se atâta franceză la aeroport astăzi. Nu mi-am dat seama până acum că în Pakistan există atâta

[1] Walter McConaughy (1908–2000) a fost ofițer al serviciului extern, fiind anterior detașat în Birmania și în Coreea de Sud și ambasadorul american în Pakistan din 1962 până în 1966. Departamentul de Stat voia să sugereze că, așa cum se întâmplase pentru New Delhi, președintele trimisese un vechi prieten la Islamabad.

[2] William McCormick Blair (n. 1916) a fost moștenitorul unei bănci de investiții și consilier apropiat al lui Stevenson, devenind ulterior ambasadorul lui Kennedy în Danemarca. William Battle (1920–2008), care ajutase la misiunea de salvare a lui JFK în Pacificul de Sud în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost ambasadorul său în Australia.

influență franceză". Ei bine, Ayub s-a uitat la el și a spus: „Cred că dacă... vei descoperi că aici există o influență cu precădere britanică". Dar, știi... Dean Rusk! În fine, asta a fost călătoria mea. Și a fost foarte epuizantă, încât pe toată perioada cât am stat în Pakistan, eu și Lee am avut sângerări nazale zi și noapte. Așa că am fost foarte obosite când am ajuns acasă.

Președintele vorbea mult despre Africa? Despre Congo?

Da. Odată a spus despre Ed Gullion și despre Bill Attwood – Bill Attwood se îmbolnăvise acolo, și așa mai departe, și, normal, îi părea rău pentru el – a spus „Astea sunt niște locuri mult mai importante în care să te afli ca diplomat". A continuat „Londra, Parisul și altele nu mai contează acum. Vezi tu, poți rezolva totul cu ajutorul telefonului. Dar", a spus, „locurile acelea îndepărtate din Africa sunt niște locuri interesante unde să meargă un diplomat și unde poți face o schimbare". Ei bine, Ed Gullion, pe care l-a avut întotdeauna la inimă, pentru că atunci când a ținut discursul despre Indochina, în anul de dinainte de a ne căsători, pentru că a trebuit să transcriu totul în vara aia... vreau să zic, să traduc toate acele cărți din franceză, și toate astea... Ed Gullion era singura persoană din Departamentul de Stat care vorbea cât de cât cu Jack și care i-a spus cât de îngrozitoare era situația din Indochina și cum se desfășurau lucrurile acolo[1]. Și mi se pare că a fost concediat din cauza asta sau... sau a fost pus... nu, a fost pus să se ocupe...

A fost transferat în altă parte și i s-au dat altele de făcut.

Da. I s-a oferit o funcție insignifiantă. Ne vedeam cu el întotdeauna și, ei bine, cred că atunci Jack l-a numit în Congo, iar asta arăta ce părere avea despre el. Credea într-adevăr că era excepțional.

[1] Republica postcolonialistă Congo a îndurat o serie de revolte interne în timpul mandatului lui Kennedy. Edmund Gullion (1913–1998) și William Attwood (1919–1989) au fost ambasadori în Congo și, respectiv, în Guineea. În 1963, Kennedy s-a gândit la Gullion ca o opțiune pentru postul de ambasador în Vietnamul de Sud, înainte de a-l alege pe Henry Cabot Lodge Jr., pe care îl învinsese la alegerile pentru Senat în 1952.

În 1963, una dintre chestiunile importante care îl preocupau pe președinte era, bineînțeles, legată de Vietnam de Diem și de madame *Nhu, și toate astea*[1].

Da, ei bine, vezi tu, evident existau probleme de multă vreme, și nu l-am întrebat pe Jack despre asta când a venit acasă. Dar știu că odată... am uitat cât a stat Lodge acolo înainte ca lucrurile să se agraveze. Cam câte luni?

Dacă țin bine minte, era acolo cam de trei luni, înainte ca Diem să fie înlăturat.

Ei bine, știu că a început să se poarte oarecum ciudat și a spus că nu avea să răspundă la telegramele lor, și nu putea să ia legătura sau... în fine, era ca și cum ar fi vrut să se ocupe singur de situație, sau ceva în felul ăsta. Și îmi amintesc că, la momentul loviturii de stat, Jack era pur și simplu sătul. Știu că făcuse ceva ca să încerce să oprească... Lodge începuse ceva și s-au oprit. Toate astea le poți afla de la alții, pentru că multe dintre ele le-am aflat și eu mai târziu. Dar făcuse ceva ca să oprească asta. În fine, când Diem a fost omorât, Jack a fost... of, avea privirea aia teribilă pe care a avut-o și în timpul invaziei din Golful Porcilor. Cum să zic,

[1] În vara lui 1963, președintele Diem începuse să ia măsuri de reprimare împotriva criticilor, în special a budiștilor. Când un preot budist și-a dat foc pe o stradă din Saigon, cumnata cu sânge-rece a lui Diem, Tran Le Xuan (1924–2011), cunoscută drept *madame* Nhu, a catalogat evenimentul drept „un grătar". În vara și în toamna aceluiași an, președintele s-a văzut nevoit să se gândească serios dacă își dorea să folosească forța militară americană pentru a sprijini conducerea sud-vietnameză care, deși anticomunistă, devenea din ce în ce mai instabilă, autocratică și coruptă. A autorizat o lovitură de stat a forțelor militare sud-vietnameze împotriva fraților Diem, care a scăpat de sub control și a culminat cu asasinarea lor. *Madame* Nhu l-a învinuit pe Kennedy pentru moartea soțului și a cumnatului ei. Când JFK a murit, politica americană față de Vietnam era într-un punct crucial. Privind ironic în urmă, acest moment istoric se asemăna cu acela despre care Kennedy îl întrebase pe profesorul Donald. Pentru Lincoln, se punea problema ce decizii ar fi luat în perioada Reconstrucției, dacă ar fi trăit, și dacă ar fi schimbat cursul istoriei. Pentru Kennedy, întrebarea era în legătură cu Vietnamul.

era atât de… atât de rănit și dădea din cap, și era acasă în… știi tu, în camera noastră de la Casa Albă… și spunea „Of!"… înțelegi… „Nu! De ce?" Și spunea că Diem luptase împotriva comunismului timp de douăzeci de ani, și așa mai departe, și că nu ar fi trebuit să se termine așa. Era pur și simplu sătul de toate astea. *Madame* Nhu se plângea în toate părțile, spunând lucruri urâte despre el… presupun că era o femeie iritantă. Dar odată l-am întrebat: „De ce femeile astea ca ea și Clare Luce, pe care, evident, bărbații le găsesc atrăgătoare, de ce sunt… de ce au această dorință bizară pentru putere?" Reprezenta tot ceea ce Jack găsea neatrăgător… ceea ce eu găseam neatrăgător la o femeie. Iar el a spus „E bizar, dar e din cauză că nu le place să își exprime puterea prin bărbați". Astfel, devin cu adevărat… ajung să urască pur și simplu bărbații, oricum s-o numi asta. Semăna mai degrabă cu Clare Luce. *[în șoaptă]* Nu m-ar mira să fie lesbiene.

Clare Luce a scris niște articole foarte favorabile despre tine, îți amintești?

Da, dar Clare Luce venise odată să ia prânzul cu Jack la Casa Albă pe când Tish era încă acolo[1]. Și îmi amintesc… o, își dorea atât de mult să vină la el așa cum ar fi venit un bărbat. Voia să se întâlnească cu el în birou sau ceva de felul ăsta. În fine, s-a organizat un prânz ca pentru bărbați, iar Tish mi-a spus că era atât de agitată înainte de asta, că băuse vreo trei martini[2]. Iar eu eram atât de furioasă pe ea, încât am stat… am reușit să rămân chiar lângă sufragerie, stând acolo, prefăcându-mă că am ceva de lucru la birou, și pur și simplu am ignorat-o, așa că, atunci când Jack ne-a făcut cunoștință, am rămas cu brațele pe lângă corp și, în cele din urmă, m-am îndreptat spre ea. Mai târziu, mi-a spus: „Știi, dacă vrei să ignori pe cineva, draga mea…"… înțelegi, era impresionat de loialitatea mea, pentru că așa o puteam determina

[1] În 1962, în timp ce luau prânzul, doamna Luce i-a spus pe un ton pretențios că fiecare președinte putea fi descris „într-o frază" și că se întreba ce frază era potrivită pentru el.

[2] Tish Baldrige lucrase pentru doamna Luce la Roma. Nu era nerăbdătoare să își vadă fosta șefă contrazicându-se cu actualul șef în timp ce luau prânzul.

pe doamna Luce să-mi facă mai mult rău[1], dar chiar nu a fost prea încântat că am făcut asta. Mi-a spus „Fă-o natural, nu o plănui și nu le întinde o capcană". Și, din câte am înțeles, cât a durat prânzul, doamna Luce, care cred că era puțin amețită, nu a făcut decât să îl atace și să îi spună tot felul de lucruri. Și, în cele din urmă... știi, el era întotdeauna amabil cu femeile... a spus „Ei bine, îmi pare rău, doamnă Luce, dar, din păcate, nu sunteți în poziția de a face ceva legat de aceste lucruri, eu însă sunt". Și așa s-a încheiat discuția. Ceea ce e trist e că fuseseră prieteni, ea fusese prietenă și cu domnul Kennedy și o ajutase de multe ori. Mai știi minte cum a fost atunci cu Morse și toate cele, când nu s-a dus în Brazilia[2]? Ei bine, și Harry Luce, și domnul Kennedy i-au spus că nu ar trebui să se ducă, iar Jack a sunat-o special ca să îi spună „Știi, amândoi se înșală. Eu zic că ai fi mult mai fericită acolo. Trebuie să faci ceva". A adăugat „Momentul ăsta va trece, așa că eu te-aș sfătui să accepți". Și a continuat „Tatăl meu e mai în vârstă și vede lucrurile în felul lui". Ei bine, nu a acceptat, iar eu cred că Jack avea perfectă dreptate. Ce-a făcut în schimb? S-a întors în Arizona și s-a apucat să facă măsuțe de mozaic, devenind din ce în ce mai plină de amărăciune și mai înveninată[3].

Și înota pe sub apă.

Da. Iar el a încercat să o ajute. Ea s-a întors împotriva lui... ei bine, e vorba încă o dată de această ranchiună față de bărbați.

Harry Luce și-a păstrat atitudinea prietenoasă.

---

[1] Să nu mai menționăm și ostilitatea față de puternicul soț al doamnei Luce.

[2] Wayne Morse (1900–1974) a fost senator democrat de Oregon și coleg cu JFK în Comisia pentru Relații Externe a Senatului. După popasul doamnei Luce în Italia, Eisenhower o nominalizase pentru funcția de ambasador în Brazilia, dar apoi ea a declarat public că judecata greșită a lui Morse de a se opune numirii ei trebuie să se explice prin faptul că în 1951 fusese „lovit la cap de un cal". (Morse fusese grav rănit în accident.) În fața indignării celorlalți senatori, a refuzat să își retragă cuvintele jignitoare și i-a cerut lui Ike să anuleze nominalizarea.

[3] Soții Luce își construiseră o casă în Phoenix. Ea a început să ia și lecții de scufundări.

Da, asta e impresia mea. Ei bine, Jack s-a întâlnit cu el de vreo două ori și, sigur, a fost bine... vreau să zic că ar fi putut să-și piardă cumpătul în fața lui din cauza anumitor lucruri, dar au... lucrurile nu au degenerat.

Cum a ajuns Luce să scrie introducerea la Why England Slept?

A, datorită domnului Kennedy, pentru că Jack îl alesese pe Arthur Krock pentru asta. Dar apoi domnul Kennedy s-a gândit că lumea ar considera că Arthur Krock scrisese cartea, sau ceva asemănător, de vreme ce era un vechi prieten de familie... și că ar fi mai bine ca Henry Luce să se ocupe de asta. Așa că lucrurile s-au schimbat pe parcurs, iar Arthur Krock nu l-a iertat niciodată pe Jack pentru asta. Chiar și ultima dată când ne-am întâlnit cu el a adus vorba de asta.

Serios?

Și nu l-a iertat nici pe domnul Kennedy. Avea o atitudine de desconsiderare. Și, vezi tu, era vorba de această ostilitate bizară pe care Krock o avea față de el, deși, la urma urmei, îl știa de mic, și mă știa și pe mine, și îi fusese oarecum ca un mentor... nu chiar mentor, dar, înțelegi tu, îl privea cu respect, și așa mai departe. Dar a început să simtă un fel de îndârjire. Și atunci domnul Kennedy a propus schimbarea.

Îmi amintesc, în prima iarnă, dineul de la Casa Albă, iar soții Krock erau și ei acolo, relația nu se răcise cu totul, dar apoi Krock a devenit complet lipsit de speranță.

Încerci la nesfârșit. Vezi tu, fuseserăm prieteni în tinerețe, m-a ajutat să obțin postul la *Times-Herald*, întotdeauna a fost prieten cu bunicul meu... ne scriam poeme unul altuia, pentru amândoi. Și încerci întruna să salvezi relația, dar de fiecare dată primești o palmă peste față și, în cele din urmă, renunți. Era prea înverșunat și nu suporta să vadă pe cineva tânăr avansând. Și ne-am străduit să fim drăguți, am fost chiar și la ei acasă la cină... când Jack era deja președinte[1].

[1] În aprilie 1961

Da? Când a fost asta? La început sau…

Da, cândva în anul ăla. Cred că a fost în primăvară.

Revenind la Vietnam, a fost interesant că președintele a trebuit să-l trimită pe Cabot Lodge, pe care îl învinsese în 1952 în alegerile pentru Senat și care, în 1960, candidase pe listele opoziției. El și Lodge păstraseră o relație apropiată în acea perioadă?

Nu, îmi amintesc doar de o singură ocazie când l-am invitat pe Lodge la cină, când venise Abboud, președintele Sudanului. Iar Lodge a fost foarte drăguț în seara aia. Vreau să spun, am impresia că Jack îl considerase întotdeauna a fi mai degrabă arogant, și altele de felul ăsta. Ei bine, a părut foarte impresionat să fie acolo și a fost, ei bine, foarte politicos. Și îmi amintesc că Jack l-a condus până la ușă. Odată devenit președinte, era tot timpul atent, făcea eforturi. Lodge s-a purta foarte frumos atunci, iar când am mers sus, i-am spus, știi tu, că fusese atât de drăguț în seara aia, iar Jack a fost de acord cu mine. Cred că a făcut asta… nu crezi?… cu gândul că ar fi o idee minunată, pentru că Vietnamul era oricum lipsit de speranță… și a pus un republican să se ocupe de asta. Nu știu. Așa am citit în ziare. Nu l-am întrebat niciodată de ce l-a trimis pe Lodge acolo.

Sunt convins că a fost și ăsta un motiv. Cred că Rusk a făcut sugestia și președintelui i-a surâs ideea, parțial din acest motiv, și parțial pentru că Lodge fusese ofițer de legătură cu armata franceză în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și vorbea o franceză excelentă.

A, așa este.

Și, parțial, pentru că voia să vadă că aveam prestigiul cuvenit pentru a prelua controlul asupra acțiunilor politice de la generalul Harkins[1] *și de la armată. Cred că toate aceste aspecte au fost luate în considerare. Cred că America Latină reprezenta, în mod evident, pentru președinte un mare punct de interes. Și ai menționat mai devreme faptul că îi admira pe Betancourt și pe Lleras Camargo.*

[1] Paul Harkins (1904–1984) a fost comandantul american în Vietnam.

A spus vreodată… îți amintești de Frondizi, președintele Argentinei?

Nu. A fost un prânz exclusiv pentru bărbați.

A fost un prânz exclusiv pentru bărbați. Da, da. Călătoria în Brazilia era întotdeauna în plan.

A, întotdeauna aveam bagajele făcute pentru călătoria aia. Îmi amintesc că a spus un lucru care merită menționat despre Quadros[1], când acesta a demisionat. A demisionat, nu?

Da, a demisionat.

Iar Jack a scuturat din cap. Era oarecum dezgustat și a spus „Nu ai dreptul să faci așa ceva". Nimeni nu are dreptul să facă așa ceva. „Vreau să zic că nu trebuie să mai candidezi încă o dată, sau ceva de felul ăsta, dar nu ai dreptul, odată ce ai ajuns acolo și presiunea devine prea mare, pur și simplu să renunți." Cred că toată lumea avea o părere bună despre Quadros înainte, nu-i așa?… și și-au pus speranțele în el. Iar Jack a fost… ei bine, nu îngrozit, pentru că ar fi… ar fi un cuvânt prea dur – dar pur și simplu nu ăsta era modul lui de a face lucrurile. Mă refer la faptul că atunci când începea ceva… la fel cum a fost întotdeauna pregătit să piardă alegerile… nu cred că era cazul, dar vorbea despre asta… legate de drepturile civile. Uneori, când lucrurile mergeau rău, spunea „Ei bine, poate că…" – dar, vezi tu, era ceva ce trebuia făcut. Nu poți să fii cu adevărat un președinte măreț dacă nu ești pregătit să fii disprețuit sau să pierzi ceva ce contează. Ne întoarcem iarăși la *Profiles in Courage*. Iar Quadros era exact opusul.

Îți amintești să fi reacționat în vreun fel anume față de Goulart[2]?

[1] Janio Quadros (1917–1992) a fost președintele Braziliei din ianuarie 1961 până când și-a dat demisia în august, în același an.

[2] Joao Goulart (1918–1976) a fost președintele Braziliei din 1961 până în 1964. JFK nu era încântat de faptul că Goulart oferise posibilitatea simpatizanților comuniști de a face parte din guvern, de opoziția sa față de sancțiunile Americii împotriva lui Castro și de eforturile sale de a îmbunătăți relațiile cu țările din blocul sovietic.

Nu, a fost... e vorba tot de prânzul ăla, eu eram bolnavă. Cred că era de părere că Goulart avea un caracter duplicitar și... știi, ei bine, vreau să zic, vezi tu... Goulart călca întotdeauna în strâchini, nu-i așa?... cu economia și cu comuniștii. Mi se părea... cred că îl considera un escroc și un hoț, și un... dar nu știu exact ce credea despre el.

Credea ceva anume... îți amintești ceva anume despre Peru?

Da, știi, Prado, președintele peruan, a fost aici într-o vizită oficială. Era mai degrabă un personaj comic. Dar, în fine, când a fost înlăturat, asta îmi amintește de faptul că acum toată lumea spune că Statele Unite s-au grăbit să recunoască junta din Brazilia, pentru că atunci am amânat recunoașterea, sau ceva asemănător. Am încetat...

Am suspendat relațiile și ajutorul economic.

Așa e. Iar mai târziu, prin Pat... Rosita Prado, care fusese colegă la școală cu Pat[1], i-a trimis o scrisoare lui Jack în care îi spunea „I-ați salvat viața tatălui meu“... pentru că aveau de gând să-l execute pe Prado și, presupun, pe soția sa. Și, datorită acțiunilor noastre, i-au dat drumul și l-au lăsat să plece la Paris, și tot restul. Dar, înțelegi, n-am făcut decât să îngreunăm puțin lucrurile pentru cei de acolo. În cele din urmă, pe termen lung, efectele au fost pozitive, asta în loc de a striga pur și simplu „Ura, ura, l-au înlăturat pe...“... cred că... nu...

Nu, ai perfectă dreptate.

Așa este, nu... așa e...

Ceea ce am făcut a fost să suspendăm relațiile și să le spunem că le vom relua dacă sunteți de acord să faceți anumite lucruri, cum ar fi să acordați libertate partidelor politice, să restabiliți libertatea presei, să acceptați să organizați alegeri. În cele din urmă, au fost de acord să facă aceste lucruri, iar apoi am reluat relațiile, rezultatele fiind semnificative.

[1] Patricia Kennedy Lawford (1924–2006), sora lui JFK, a fost căsătorită cu actorul britanic Peter Lawford (1923–1984).

Dar, în Brazilia, din clipa în care junta a preluat puterea, toată lumea a jubilat. A fost o mare deziluzie. Acum două luni, Betancourt a trecut pe aici și mi-a vorbit despre asta. Mi-a spus că tot... că jumătate din Congres sau din Parlament, ce au ei acolo, toți marii scriitori, toată lumea este privată de libertățile civile. Aceasta este una dintre chestiunile cele mai îngrijorătoare din America Latină... e și diferența dintre Kennedy și Johnson. A afectat toate țările. Jack n-ar fi procedat așa.

Charlie Bartlett a jucat un rol în negocierea condițiilor cu noul guvern din Peru. Îți amintești câte ceva despre asta?

Nu, n-am știut de asta.

A ajutat... cred că Charlie și Berckemeyer[1] *au avut un efect asupra a ceea ce s-a întâmplat. În Republica Dominicană... s-a realizat ceva anume în acea situație? Au obținut ceva John Bartlow Martin sau Bosch*[2]*? Nu cine știe ce.*

Ei bine, chiar îmi spunea cât de insurmontabile vor fi problemele lui Bosch. Înțelegi, spera că avea să iasă bine, dar nu a fost așa.

Care era perspectiva sa generală asupra serviciului extern?

A, și Departamentul de Stat.

Departamentul de Stat.

Ei bine, era un sentiment de deznădejde, și vorbea despre asta tot timpul. Vezi tu, la început își pusese speranțele în Rusk, citindu-i dosarul și văzând ce fel de om era. Și îl simpatiza ca persoană. Adică, n-ai putea spune vreodată că Dean Rusk e rău, sau ceva de genul ăsta, dar îl percepea ca fiind mai mult o unealtă,

[1] Fernando Berckemeyer era ambasadorul peruan.

[2] John Bartlow Martin (1915–1987) a fost jurnalist și consilier al lui Stevenson, fiind apoi numit de către JFK ambasador în Republica Dominicană, care, în 1963, a fost condusă, timp de șapte luni, de Juan Bosch Gaviño (1909–2001), primul președinte al țării ales printr-un vot legitim, înlăturat printr-o lovitură militară.

și a văzut că era atât de... ei bine, nu îndrăznea niciodată să ia o decizie sau orice altceva... nu lua niciodată o decizie singur. În unele seri când venea acasă, Jack spunea: „La naiba, Bundy, eu fac mai multe într-o zi la Casa Albă decât fac ei în șase luni la Departamentul de Stat". Îmi amintesc că la un moment dat au... ceruseră să fie redactat un mesaj către Rusia, nu ceva important... să-i ureze lui Hrușciov la mulți ani, ceva de felul ăsta... poate ceva mai important... și au trecut șase sau șapte săptămâni și nu primiserăm nimic. Iar apoi... ăsta e un alt exemplu mai recent... când m-am întors din Maroc, i-am povestit despre un tânăr strălucit și foarte supus din ambasada noastră acolo, care fusese atașat serviciului secret și care învățase toate limbile berbere, și așa mai departe... era acolo de doi ani, urmând să fie transferat în Caraibe, sau așa ceva, și își dorea mult să meargă în acea parte a lumii... sau în Algeria, sau ceva de felul ăsta. Ei bine, când i-am spus lui Jack despre asta, a fost de-a dreptul supărat, pentru că a zis „I-am trimis lui Rusk o înștiințare despre asta acum șase luni, că n-ar trebui să mai folosim politica asta de a-i muta pe toți la fiecare doi ani. Că e mult mai bine să-i lăsăm să ajungă să se familiarizeze cu locul", sau ceva de genul ăsta. Și spunea adesea că a-i trimite o înștiințare lui Rusk la Departamentul de Stat e „ca și cum ai lăsa-o într-o cutie poștală din mijlocul deșertului". Unul dintre lucrurile pe care le avea în vedere... m-ai întrebat la un moment dat ce intenționa să facă după alegeri. Voia să scape de Dean Rusk[1]. Dar, pe de altă parte, îi displăcea profund să ofenseze pe cineva. Iar eu i-am spus „Ei bine, n-ar putea să se întoarcă la Fundația Rockefeller?" Iar el spus „Nu, nu"... cu amărăciune. „Știi bine că a renunțat cu totul la asta. Nu și-a lăsat nici o portiță de întoarcere." Și cred că cocheta cu ideea de a-l

[1] În memoriile publicate în 1991, Rusk a insistat că, dintru bun început, el și JFK se înțeleseseră în particular că avea să rămână la șefia Departamentului de Stat pentru un singur mandat. Dar, dacă într-adevăr așa au stat lucrurile, este evident că această înțelegere îi era necunoscută lui Jacqueline și că Rusk s-a răzgândit, din moment ce și-a păstrat postul încă cinci ani, sub președintele Johnson.

numi în acea funcție pe McNamara, dar nu era ceva foarte ferm, pentru că nu știu dacă îl considera pe McNamara potrivit pentru politica externă. Și nici nu voia să renunțe la Bundy, pentru că avea nevoie de el. Dar își dorea să aibă un om acolo, mă înțelegi, cineva precum McNamara sau Bobby, cineva care să curețe locul de... E amuzant, într-una din zile s-au prezentat trei ambasadori pentru a-și lua la revedere de la el și mi-a spus că purtau cu toții cămăși în dungi, cu gulere și manșete albe... înțelegi, aveau o înfățișare foarte englezească, cu umbrele agățate de braț... iar doi dintre ei purtau ceea ce el numea brățări pentru sclavi. Nu știu dacă se referea la brățări pe care aveau gravat numele sau la cele din păr de elefant.

Ăștia sunt ambasadorii noștri, numai buni pentru a ne reprezenta în afară.

Așa e. Iar unul dintre ei mergea în Africa, altul, în Orientul Apropiat... nu mai știu unde, în Liban sau în Turcia, pe undeva pe acolo. Iar nătângii ăștia prețioși au venit în biroul lui, iar el era pur și simplu... mă înțelegi, ofereau ideea greșită, oricum, nu erau genul de oameni pe care să și-i dorească trimiși acolo. Își dorea niște reprezentanți cu un aspect mai aspru, mai specific american. Așa că, de cum a ieșit ultimul dintre ei din biroul său, l-a sunat pe Rusk... presupun că nu erau totuși trei într-o singură zi, să spunem că au fost trei în decursul unei săptămâni... și a spus „Vreau să le trimiți o înștiințare tuturor celor din serviciul extern că nici măcar unul dintre ei nu mai are voie să poarte brățări pentru sclavi“[1]. Dar, vezi tu, tocmai ăștia sunt oamenii care i-au preluat atribuțiile lui Rusk în cele din urmă. Iar el era mult mai preocupat de micile... adică, unde era Rusk? Nu s-a implicat în nici un fel în Criza Rachetelor sau în vreo chestiune cu adevărat importantă, pentru că trebuia să meargă la o...

[1] Negustorii de sclavi nigerieni confecționau „brățări pentru sclavi“ ornamentale din monede portugheze... nu era tocmai imaginea cea mai potrivită pentru un diplomat al SUA, într-un moment în care țara sa trecea prin frământări legate de problema drepturilor civile.

Nassau…

Da, Nassau…

Nu a fost la Nassau pentru că a trebuit să participe la o cină pentru ambasadorii străini… dineul diplomatic anual pentru ambasadorii străini din Washington.

Da, ei bine, astfel de chestii mărunte, vreau spun că Jack ajungea să fie precum… uite, Jack a spus un lucru teribil despre Angie Duke, de care era foarte mândru în anumite privințe, asta pentru că Angie are într-adevăr niște maniere deosebite și a fost de un real folos din acest punct de vedere. Dar Angie își dorea să scape de postul de șef de protocol, iar Jack a fost foarte surprins să afle unde voia Angie să meargă. În Tanganyika. Iar Jack s-a gândit că și-ar fi dorit…

În Danemarca.

Da, că era… că își dorea oarecum să ajungă un fel de Bill Blair, să o țină într-o petrecere nesfârșită. Apropo, era destul de dezamăgit de Bill Blair din această cauză. Dar, vezi tu, a spus „Nu sunt sigur că Angie e cu adevărat pregătit pentru Tanganyika". Dar a fost foarte impresionat că își dorea să meargă într-un loc în care viața putea să fie dură, iar eu am zis „Atunci, ce mai zici de africani?" Să-ți mai spun un lucru despre Dean Rusk. Știi, Jack era foarte protocolar. Nu i se adresa nimănui pe numele mic până când nu ajungea să îl cunoască cu adevărat bine. Iar Dean Rusk era singurul membru al cabinetului… probabil pentru că era mai în vârstă și Jack nu îl cunoscuse de dinainte… căruia i se adresa cu „domnule Rusk", asta aproape până în ultimul an. Iar apoi, într-o zi, deodată, au cedat, iar Jack i-a spus „Dean". Dar oamenii nu știu asta despre Jack. Ținea de latura sa englezească… de admirația sa pentru lucrurile englezești. Nu îi plăcea dacă cineva îi spunea „Jack" sau mie, „Jackie"… mai puțin în campanii, atunci când oamenii ne scandau numele. Dar, în cazul ăsta, e un semn de simpatie. Iar el nu i s-ar fi adresat nimănui… Chiar și mamei și tatălui meu vitreg le spunea întotdeauna „domnule și doamnă Auchincloss".

Serios?

Mamei mele îi spunea „mămico", pentru că i se părea amuzant... ca un fel de glumă. Dar tatălui meu îi spunea întotdeauna „domnule Bouvier".

Nu îi spunea niciodată mamei tale „Janet"?

Niciodată. Cu toate că îi cunoștea atât de bine. Dar, pur și simplu... nu i se părea că se cuvine.

Ce-mi poți spune despre alți oameni din Departamentul de Stat? Despre George Ball[1]*?*

Ei bine, nu-mi amintesc exact despre ce era vorba, dar țin minte că nu era întotdeauna întru totul mulțumit de George Ball.

Și, bineînțeles, să nu-l uităm pe bătrânul Chester.

A, da, Chester. Chester Bowles turuia în timpul ședințelor că ar trebui să subjugăm... să eliminăm casele din lut și să ridicăm nu știu ce standarde, și așa mai departe... înțelegi tu, bătea câmpii cu orele, iar apoi Jack îi spunea „Da, Chester, dar nu asta te-am întrebat. Te întreb ce-ar trebui să facem în legătură cu problema asta – x, y, z". Ceva nu foarte dificil, iar Chester nu avea niciodată un răspuns. Așa că abia aștepta să scape de el.

Pe Averell îl simpatiza.

Da, de Averell îi plăcea. Walt Rostow[2]... mi-am amintit o întâmplare amuzantă petrecută într-o seară, când eram la un seminar la familia Dillon. Jack era plecat din oraș, ținea un discurs pe undeva și m-a sunat, am fost chemată la telefon și el a spus „Ce seminar e?" Iar eu i-am răspuns „Walt Rostow ne vorbește despre țările subdezvoltate". Și participau o grămadă de oameni, tu, Bundy, toată lumea era acolo. Și mi-a spus... a vorbit atât de

[1] Prețiosul Chester Bowles a fost primul subsecretar de stat din administrația Kennedy, iar George Ball, al doilea.

[2] Walt Rostow (1916–2003) a fost economist de dezvoltare la MIT, apoi secundul lui Bundy, înainte de a fi numit la Departamentul de Stat ca director de analiză a măsurilor politice.

tare, încât a trebuit să acopăr receptorul cu mâna... „Dumnezeule mare! Vrei să spui că toți sunt... Walt Rostow v-a prins pe toți acolo și vă pune să îl ascultați?“ Pentru că se gândea că Walt Rostow vorbea continuu și era dificil să îl urmărești. A spus „Mă bucur că nu sunt la seminarul ăla“. Dar îl simpatiza. Nu spunea niciodată lucruri răutăcioase despre el. Mai spunea că Jerome Wiesner întotdeauna trăgea cu ochiul prin ușă[1]. Venea prin biroul doamnei Lincoln și arunca priviri furișe... spunea că asta îl scotea din minți. De fiecare dată când cineva deschidea ușa, Wiesner își strecura capul înăuntru, iar până la urmă ajungea la capătul răbdărilor și îi spunea „Prea bine, intră sau, dacă nu, du-te de aici“, și, de obicei, era vorba de ceva lipsit de importanță.

Cu toate astea, impresia mea e că îl simpatiza pe Wiesner.

A, da.

Despre... când era vorba de numirea ambasadorilor, întotdeauna... Departamentul de Stat voia întotdeauna să numească un ofițer al serviciului extern, iar cei de la Casa Albă voiau întotdeauna să trimită pe cineva care nu făcea parte din Serviciul Extern... cineva precum Bill Attwood sau pe cineva ca el. A făcut vreun comentariu legat de această problemă generală?

Ei bine, după cum am mai spus, doar că ambasadorii din cadrul Serviciului Extern erau de obicei îngrozitori. Și, îți dai seama, uneori era necesar să trimiți pe unul dintre ei. Nu puteai să derutezi Departamentul de Stat într-o asemenea măsură. Apoi, s-a dus acolo să le țină un discurs și să le spună... chiar se pregătise pentru discursul ăla. Spunea că e îngrozitor la Departamentul de Stat. Sunt foarte derutați. Sunt, într-un fel, învățați să nu ia nici un fel de poziție, dar, până când avansează... și spunea că tinerii ar trebui să avanseze mai repede... nu-ți pot da nici un răspuns clar, doar unul care nu e un răspuns... care să împace ambele părți. Astfel, scopul discursului pe care l-a ținut în fața lor era,

[1] Jerome Wiesner (1915–1994) fusese președintele MIT când JFK l-a numit consilier pe probleme științifice.

înțelegi, să îi determine să fie pregătiți să dea un răspuns într-un sens sau în altul, să fie pregătiți să meargă la Congres sau... nu știu. Doar că au fost învățați greșit și, până să ajungă acolo, erau spălați pe creier și, în general, prea epuizați să mai facă ceva bun, acesta fiind standardul pe care cei de la Departamentul de Stat îl admirau. Vreau să povestesc ceva mai degrabă interesant și nedrept despre cineva care îi era prieten, ceva ce Jack nu mi-a spus niciodată, dar am observat ulterior, în iarna asta, când a venit să mă vadă... e vorba de Chip Bohlen. Ținea la Chip Bohlen și îi plăcea prezența lui. Și uneori, îl tachinam pe Chip Bohlen, spunându-i că era prea convențional și că prea avea aerul unuia de la Departamentul de Stat. Obișnuiam să văd aspectul ăsta în lucrurile mărunte. Dar a fost numit ambasador la Paris chiar în timpul Crizei Rachetelor...

Așa este.

Iar Bobby l-a rugat să rămână și cred că și Jack, dar mai pe ocolite, însă Chip Bohlen abia aștepta să ajungă la bordul vaporului. Și în iarnă... a venit să mă vadă aici acasă... am adus vorba despre asta, i-am spus „De ce n-ai fost acolo?“ Bobby mi-a spus că motivul pentru care voia atât de mult ca Chip Bohlen să rămână era că acesta fusese multă vreme consilierul lor pe problemele legate de Rusia, iar Llewellyn Thompson[1] abia preluase funcția și nu îl cunoșteau prea bine pe Thompson. Așa că s-au găsit în situația de a intra în această criză cu un nou expert în Rusia.

[1] Llewellyn „Tommy“ Thompson (1904–1972), fiul unor crescători de oi din Colorado, a intrat în Serviciul Extern al SUA în 1929 și s-a specializat în Uniunea Sovietică, fiind ambasador în Moscova din 1957 până în 1962. La începutul Crizei Rachetelor, JFK a vrut ca Bohlen să-și amâne plecarea. Îl cunoștea bine pe Bohlen și știa că, fiind ambasador în Moscova din 1953 până în 1957, ajunsese la o înțelegere complexă a lui Hrușciov și a cercului acestuia. În schimb, cel care l-a consiliat pe JFK în timpul Crizei Rachetelor a fost Thompson. Deși președintele îl cunoscuse prea puțin înainte, s-a dovedit că Thompson, care căutase să nu se evidențieze prea mult până atunci, a fost în poziția de a oferi informații mai pătrunzătoare și de dată mai recentă asupra conducerii sovietice decât cele deținute de Bohlen.

Dar Bohlen s-a urcat pe vapor... nici măcar n-avea de gând să ia avionul. Și i-am spus lui Bohlen, „Nu ești trist din cauza asta" sau „Nu ai luat parte la asta", sau „De ce ai plecat?" Iar el a spus „Ei bine, n-am crezut că e o chestiune atât de importantă. Nu părea atât de grav". Iar apoi a continuat „Am crezut că puteam să fac mai mult bine acolo, din acea poziție". Ceea ce era o prostie, pentru că abia ajunsese acolo. A spus „A fost chiar atât de grav? Mie nu mi s-a părut chiar așa". Iar eu mă gândeam, „Dumnezeule, e cel mai important și îngrozitor lucru care se poate întâmpla în viața cuiva... și tot ce poți spune e că nu a fost chiar atât de grav?" Până și Chip Bohlen... un om sclipitor... era atât de inoculat cu gândirea celor de la Departamentul de Stat, încât singurul lucru care conta cel mai mult pentru el... a fost numit în cele din urmă ambasador în Paris, unde, zicea el, spera și presupunea că avea să rămână, după cum mi-a spus mie... în timpul mandatului lui Johnson. Dar, odată numit, nu l-a mai interesat ce se întâmpla, avea să ajungă acolo. Mi se pare supărător. Deși țin la Bohlen, asta mă face să-mi schimb părerea despre el.

Știu. Mi se pare de neînțeles. Am avut și cu el o întâlnire în care am făcut o istorie orală, vorbindu-mi de toate astea și l-am întrebat, dar am primit același răspuns neconvingător... mi-a spus „Ei bine, totul era pregătit, și ducându-mă la Paris puteam explica politica noastră". Nu a fost convingător. Însă ținea la președinte și a spus un lucru minunat despre el. A spus... adică e și pe înregistrare... a spus... „Când președintele a fost ucis, iar Johnson i-a luat locul, am simțit cum viitorul se retrage din fața prezentului sau a trecutului".

A, încă ceva ce m-a dezamăgit la el... a dat numele... a participat la ceremonia unde o stradă din Paris a fost numită după Jack și mi-a trimis discursul lui. Ei bine, spunea la un moment dat că, deși „acea zi era învăluită într-o tristețe aparte", faptul că strada a fost numită astfel arată că relațiile franco-americane... că e un mare pas înainte pentru relațiile franco-americane, sau ceva asemănător. Ei bine, tocmai mi-am amintit, „*une certaine tristesse*" au fost cuvintele lui. Am vrut să-i scriu și eu înapoi – dar bietul om mi-a trimis discursul, așa că, fără îndoială, și-a dat toată silința... și să-i spun: „Asta e tot ce crezi despre această zi?

O tristețe aparte? Parcă ai fi Hervé cu «relațiile franco-americane»!“ Așa că Bohlen avea atât de multe de oferit, dar nu… nu știu, ceva în plus.

E cel mai bun dintre ofițerii Serviciului Extern, dar chiar și el a fost atins într-un fel de această…

Și, de exemplu, dacă el, un om strălucit, ar fi fost numit secretar de stat, asta nu ar fi schimbat lucrurile în bine, pentru că i-ar fi protejat pe cei din cercul lui, și tocmai lucrul de care încerca Jack să scape… de oamenii care fac asta.

Să trecem la politica internă, politica economică și așa mai departe, să vorbim despre Walter Heller[1].

Nu prea știu care era părerea lui despre ce-a făcut Walter Heller și toate astea. Nu avea aceeași personalitate ca Walter Heller, așa că, în timp ce Galbraith și alții veneau la noi acasă sau la cină, pe Walter Heller nu l-am văzut niciodată. Dacă nu mă înșel, bănuia că divulga o grămadă de lucruri… nu-i așa?

Da, așa bănuia.

Sau că vorbea cu presa, sau ceva de felul ăsta. Adică nu l-am auzit niciodată spunând ceva de rău despre Walter Heller. Întotdeauna mi s-a părut că Walter Heller era cam… ei bine, necioplit când te întâlneai cu el. Nu-mi venea să cred că era un economist atât de strălucit.

S-a descurcat bine, cred…

Dar…

Și a fost foarte nefericit… de atunci.

Așa că nu l-am auzit spunând… dar, cum să zic, nu… nu discutam despre economie cu Jack, așa că… îmi imaginez că era mulțumit de el.

[1] Walter Heller (1915–1987), președintele Adunării Consilierilor Economici în timpul mandatului lui Kennedy, s-a născut la Buffalo ca fiu al unor imigranți germani și a devenit economist al Universității din Minnesota.

La Curtea Supremă, președintele…

A, ținea mult la Douglas Dillon.

Da.

Dar… și avea o părere foarte bună despre Dave Bell.

Da, se baza mult… nu-i așa?… pe Dave Bell. Când Kermit Gordon a devenit director de buget, a… a avut vreo reacție anume[1]*?*

Ei bine, asta din cauză că voia ce? Dave Bell…

Dave a plecat la AID.

La AID, da.

Da, dar Gordon nu a…

Nu știu nimic despre asta. Nu era supărat din cauză că Dave Bell a trebuit să renunțe la funcția de director de buget? Ba da, era foarte supărat din cauza asta.

A simțit că Dave era singurul care putea să îndrepte lucrurile în legătură cu AID[2]*. Îți amintești că Fowler Hamilton*[3] *a…*

A, ai dreptate. Și a fost foarte supărat din pricina felului în care s-au terminat lucrurile pentru Fowler Hamilton. Nu-mi amintesc exact, dar părea ca și cum… a, nu, nu. E vorba de Labouisse[4].

Labouisse.

---

[1] David Bell (1919–2000) și Kermit Gordon (1916–1976) au fost directorii succesivi ai lui Kennedy în instituția numită la vremea aceea Biroul de Buget.

[2] În noiembrie 1961, JFK a creat Agenția pentru Dezvoltarea Internațională [Agency for International Development – AID] care distribuia ajutorul străin și care întâmpina din ce în ce mai multe dificultăți.

[3] Fowler Hamilton (1911–1984) a fost primul administrator al AID numit de Kennedy.

[4] Henry Labouisse (1904–1987), cunoscut drept „Harry", un prieten din cercul social al soților Kennedy, fusese șeful agenției predecesoare a AID și a devenit ambasador în Grecia în 1962.

Labouisse. Părea ca și cum fusese concediat din cauză că era incompetent, sau ceva de felul ăsta, iar el... Jack voia să se știe că era promovat fiind ambasador în Grecia. Totuși, povestea s-a aflat, îi părea rău pentru Labouisse... era supărat. Asta denotă din nou că era plin de compasiune.

Președintele a stabilit două întâlniri la Curtea Supremă, ții minte. Cu Byron White[1] *și cu Arthur Goldberg. Vorbea mult despre asta sau despre...*

Ei bine, îmi amintesc că era bucuros că trebuia să participe la două întâlniri, și cred că ambele întâlniri au mers bine.

Da.

Și știu că Jack era conștient că judecătorul Frankfurter voia să numească pe nu știu cine... Paul nu mai știu cum.

Paul Freund[2].

Da. Și știa care era dorința lui. A fost... l-a sunat pe Frankfurter de vreo două ori și încă o dată... apoi l-a chemat la el în birou. Dar el îl voia pe Goldberg.

Obișnuia să fie... el și Bill Douglas obișnuiau să fie... cel puțin Bill Douglas... era un bun prieten al domnului Kennedy[3].

---

[1] Byron White (1917–2002) a fost un mijlocaș din Colorado al echipei All-America, unde a dobândit porecla „Whizzer", și absolvent al colegiului Rhodes, pe care JFK îl cunoscuse la Londra înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Întâmplarea face că era unul dintre agenții de informații în cadrul marinei și scrisese un raport despre eroismul lui Kennedy în calitate de comandant al navei PT-109. White a devenit membru al Curții Supreme în aprilie 1962 și s-a dovedit a fi mai conservator decât se așteptaseră Kennedy și oamenii săi.

[2] Paul Freund (1908–1992), profesor de drept la Harvard și un gigant al dreptului constituțional, a refuzat oferta președintelui Kennedy de a fi ministru-adjunct de justiție. JFK l-a avut de asemenea în vedere pentru Curtea de Justiție înainte de a-l alege pe Arthur Goldberg.

[3] William O. Douglas (1898–1980), liberal, apărător al drepturilor civile și ecologist, fusese un prieten apropiat al familiei Kennedy de când lucrase

Al tatălui său și apoi și al lui Bobby. Întotdeauna evaluau împreună problemele legate de Rusia. Nu ne întâlneam prea des cu Bill Douglas, dar cred că îl simpatiza.

Nu stătea prea mult pe la Casa Albă.

Nu, niciodată nu venea acolo.

Niciodată.

Dar nici unul din ei nu venea. Arthur Goldberg venea adeseori la noi acasă în Georgetown în timpul discuțiilor despre legea muncii, dar întotdeauna numai la micul dejun. Iar Arthur Goldberg... cum i-am și spus lui Jack odată... venea uneori la cină și stăteam lângă el... „E cel mai mare egocentric pe care l-am văzut în viața mea". Și e adevărat. N-am mai întâlnit pe cineva care să vorbească încontinuu doar despre el însuși.

Da, face asta mai degrabă într-un mod inocent, voios, dar e dificil să-l asculți.

Ei bine, mie mi se pare îngrozitor. Nu sunt convinsă că Jack n-a greșit numindu-l la Curtea Supremă, pentru că acest lucru pare să-i facă pe oameni să creadă că sunt din ce în ce mai speciali.

Și cum nu mai apar în ziare, simt că trebuie să compenseze asta vorbind cât mai mult despre...

Și decizia aceea la care m-am gândit în iarna asta... știi tu, cea care a fost luată după moartea lui Jack, cazul acesta în care s-a dezbătut dacă e în regulă să publici orice în presă despre cineva, chiar și calomnii. E ceva mai complicat de atât, dar îți amintești despre asta.

Cazul New York Times.

Da. Dar era un lucru îngrozitor... și Goldberg a fost cel care s-a opus și a spus că ar putea fi chiar ceva malițios și complet neadevărat. Și m-am gândit, e adevărat, după ce a apărut anunțul

---

împreună cu Joseph Kennedy la Comisia pentru Titluri de Valoare și Bursă, în anii 1930.

acela cu ziua în Dallas, la fotografia lui Jack… „Căutat pentru trădare“. Iar tu, cel numit de el, te duci și spui că totul, chiar și asta, e în regulă? Dar e din cauză că oamenii de la Curtea Supremă sunt atât de izolați. Nu sunt afectați de ceea ce se spune în ziare, de nimic. Așa că, peste câțiva ani, Arthur Goldberg va ajunge chiar mai infatuat de atât. Dar, cred, Jack spunea întotdeauna că n-a mai existat un avocat specializat în dreptul muncii la fel de strălucit ca el.

Dar care era relația dintre președinte și presă… în afară de Charlie Bartlett și Ben Bradlee, care erau…

Cred că mulți dintre prietenii noștri de dinainte de Casa Albă lucrau în presă. Adică Rowlie Evans, Hugh Sidey… Bill Lawrence, cu care juca golf[1]. Îți dai seama, în principiu, îi plăcea pe toți. Întotdeauna am considerat că la Washington politica și presa… în ambele ești tot timpul ocupat făcând ceva. Mulți dintre prietenii lui erau implicați în asta. Uneori, în Florida, era și Bill Kent prin preajmă. Îi plăceau tachinările și toate aceste lucruri pe care le împărtășea cu ei. Mult mai mult decât cu colegii lui din Congres, deși aveam câțiva prieteni și acolo. Iar apoi… oamenii spuneau că se lăsa afectat de criticile din presă, dar chiar nu era adevărat. Și a fost atât de amuzant, pentru că, într-o seară, Ben Bradlee l-a luat peste picior… sau nu, el îi spunea lui Ben Bradlee că ceva din ce se scrisese nu era adevărat. Iar Ben Bradlee a venit într-o seară la cină, înfuriat la culme, pentru că nu știu ce publicație republicană obscură la care soacra lui, membră a Societății John Birch, se abonase, scrisese un paragraf de… nu de Tony Lewis, ci de Tony nu știu cum, care scrisese pentru Nixon…

Ralph de Toledano[2].

---

[1] Rowland Evans de la *New York Herald Tribune*, Hugh Sidey (1927–2005) de la *Time* și William Lawrence (1916–1972) de la *New York Times* și, mai târziu, ABC News

[2] Ralph de Toledano (1916–2007) a fost unul dintre fondatorii *National Review* a conservatorului William F. Buckley și era un apropiat al lui Nixon.

Ralph de Toledano scrisese ceva rău despre Ben Bradlee. Se purta de parcă era vorba de prima pagină din *New York Times*. Doar o frază sau două, iar Ben era cuprins de furie. Iar Jack s-a lăsat... cum să spun, nu a răsucit cuțitul în rană, doar s-a lăsat pe spate cu o expresie amuzată pe față și a spus „Ei bine, vedeți și voi ceilalți cum e când se scrie ceva nedrept despre voi". Cred că singurul lucru despre care a recunoscut că a fost o greșeală a fost dezabonarea de la *Herald Tribune*[1]. La început, avea astfel de reacții, dar, spre sfârșit, nu mai menționa deloc lucrurile nefavorabile sau, dacă eu îi spuneam „Of, cred că asta sau asta e îngrozitor"... când veneam la el, el îmi spunea „Nu te mai gândi la asta. Nu mai citi lucrurile alea". Știi, acceptase asta ca făcând parte din... înțelegi, când se spunea ceva de bine, vreau să zic, nu pomenea despre asta. Eu ziceam „Nu e minunat ce"... nu știu... „ce a spus nu știu cine astăzi?"

Cum se raporta la marii lideri de presă precum Lippmann, Scotty și toți ceilalți... și la Joe Alsop?

Ei bine, Joe îi era prieten. Și cred că Lippmann și Reston... Reston era îngrozitor de fariseu și un fel de... așa că nu au fost niciodată apropiați. Adică sunt sigură că Jack îi primea la birou și așa mai departe. Și, bineînțeles, simțeau față de Jack un fel de gelozie sau ranchiună, pentru că, pentru prima dată, era un președinte care, probabil, era mai strălucit decât ei, mai tânăr, mai... Lippmann avea două probleme cu Jack; pe de o parte, era vorba de tatăl său, pe de alta, faptul că era catolic, ceea ce mi se pare destul de bizar. Și auzea asta în conversațiile cu ceilalți, dar niciodată n-a putut să se elibereze de această...

Da. Și am impresia că soția lui Lippmann era și ea catolică. A fost crescută în spiritul ăsta, a fost la mănăstire și apoi a renunțat, și cred că asta a avut...

[1] Sătul de criticile ziarului din New York, al cărui scop... presupunea el... era să-l promoveze pe Nelson Rockefeller pentru 1964, Kennedy și-a anulat abonamentul, cauzând o controversă de moment la Washington.

Ei bine, îmi amintesc când…

Deși, știi minte că, în 1960, Lippmann scria articole foarte bune.

Da. Uneori, nu-mi prea amintesc ce scriau și ce nu scriau. Dar… cum să zic, nu încerca să fie lingușitor. Adică nu se punea bine cu ei. Din presă, se vedea cu oamenii pe care… îi plăcea. Cineva amuzant precum Bill Lawrence, doar… înțelegi.

Dar nu consideri că era extrem de sensibil…

Îî *[însemnând nu].*

… la ceea ce spunea presa. Un lucru pe care mulți l-au scris despre administrație e că nici o administrație nu fusese mai interesată de propria imagine, ca să folosesc acest cuvânt odios, și așa mai departe[1].

Ei bine, pentru mine, asta e ca și cum aș citi despre cineva… înțelegi, e cât se poate de departe de adevăr. Și apoi, toți vorbeau despre stabilirea relațiilor publice de care ne-am ocupat înainte… în timpul… înainte de campanie și despre una sau alta, și despre imaginea noastră. Eu nu am văzut niciodată lucrurile astfel, că ar fi vorba de imagine. Și nu era nimeni care să se ocupe de relațiile publice, cu excepția… Charlie Bartlett spunea întotdeauna „Faci prea multe articole". Dar el obișnuia să-i spună lui Charlie „Știi, am atât de multe de spus… împotriva mea. Singurul lucru… și pe o poziție care s-ar putea să nu fie cea mai bună cale de a obține ceea ce-mi doresc… e nominalizarea. Dar așa stau lucrurile. Știi, să devin din ce în ce mai cunoscut și să-i atac". Așa că, în mare parte, relații publice însemna să i se ceară să facă interviuri și el accepta. Dar niciodată nu a avut consilieri în aceste probleme și niciodată nu s-a gândit la imaginea noastră. De fapt, imaginea noastră… e incredibil când te gândești la mine, întotdeauna am fost ca un neajuns pentru el înainte de Casa Albă. Și niciodată nu mi-a cerut să mă schimb și nu a zis nimic despre asta. Toată lumea credea că eram o snoabă din Newport, cu părul

[1] La începutul anilor 1960, o asemenea practică, o rutină pentru președinții din ziua de azi, părea atât de nouă, încât, la o conferință de presă, JFK a fost întrebat la un moment dat despre eforturile sale de a „controla știrile".

umflat și îmbrăcată în haine franțuzești, care ura politica. Iar apoi, retrăgându-mă pentru că a trebuit să nasc, n-am mai putut să merg cu el în campanii, îți dai seama, și să fiu alături de el atât de mult pe cât aș fi vrut. Și se întrista pentru mine când apărea ceva de felul ăsta. Și uneori îi spuneam „O, Jack, mi-aș dori... știi, îmi pare rău pentru tine că sunt o ființă atât de inutilă". Și știa că nu era adevărat, nu voia să mă schimb, vreau să zic că știa că îl iubeam și că făceam tot ce-mi stătea în putere, iar în momentele când mergeam cu el în campanie, mă străduiam și vorbeam în franceză peste tot prin Massachusetts ca să-l contracarez pe Henry Cabot Lodge... până când oamenii veneau și erau surprinși că știam să vorbesc engleză! Știi, era mândru. Așa că nu mi-a cerut niciodată... eram cel mai rău neajuns, și mai erau și Lee... prințesa Radziwill, și toate astea. Și... și am fost atât de fericită, îmi amintesc cum mă gândeam că, odată ce ajungi la Casa Albă... chiar e adevărat pentru orice soție de președinte. Tot ceea ce ți se părea rău dintr-odată devine ceva nou și, astfel, interesant. Deci, când servești mâncare franțuzească decentă este un plus, nu un minus... dacă nu îți place, stai în bucătărie toată ziua, pregătind tocană irlandeză. Și când am organizat turul Casei Albe a fost extrem de mândru. Obișnuia să le arate tuturor și să-i întrebe ce părere aveau. Iar apoi am făcut ghidul, deși toată lumea s-a opus. Toți cei din Aripa de Vest spuneau că e un lucru îngrozitor să faci afaceri la Casa Albă[1]. Dar și atunci a fost mândru de mine, iar eu eram atât de fericită că, în sfârșit, reușisem să fiu cineva cu care să se mândrească. Dar, îți imaginezi, asta arată că nu se gândea la imaginea lui sau să mă pună să-mi fac părul permanent ca Pat Nixon. Știi tu, „Pat și Dick", și niciodată... niciodată nu mă lua de mână în public sau nu mă cuprindea pe după umeri, sau – pentru că el considera asta de prost gust și cred că e valabil pentru orice cuplu... Așadar, nu făcea nimic pentru imaginea lui. Și îmi spunea... uneori, îmi spunea că ar trebui să port pălării

[1] În 1940, când era copil și a făcut turul Casei Albe, Jackie a fost dezamăgită că nu exista și un ghid al acesteia.

în loc de eșarfe[1]... a, și toate acele scrisori despre faptul că fustele mele erau prea scurte. Iar eu spuneam „Dar nu sunt prea scurte" și el îmi răspundea „Cred că ai dreptate". Dar, vezi tu, niciodată nu mi-a spus „Poartă ceva mai lung" sau...

N-a încercat niciodată să-ți ceară... nu să nu te mai comporți într-un anumit fel... să nu mai fii tu însăți, din rațiuni politice sau publice?

Nu. Și cred că îi plăcea că eram... adică știa că eram eu însămi și că-mi plăcea să nu ies în evidență. Cred că aprecia asta la o soție. Și s-a căsătorit cu mine, nu mă îndoiesc, pentru ceea ce eram, dar când asta nu ajuta pe plan politic, nu-mi cerea niciodată să mă schimb, și cred că a fost foarte frumos din partea lui. Pentru că nu voia să se prefacă în nici un fel, nici în legătură cu copiii lui, nu-i săruta pe copii, iar toate astea apăreau scrise de oamenii care pur și simplu nu îl înțelegeau. Ceea ce era el, lucru pe care oamenii nu-l pot pricepe și care a fost... și mi-a părut rău pentru săracul Nixon, care avea un mare dezavantaj... Jack a fost cea mai degajată persoană pe care am cunoscut-o vreodată. Putea să fie, cu naturalețe, în centrul atenției în mijlocul unei mulțimi sau într-o cameră. Era degajat când mergea înfășurat într-un prosop. Dacă îi cădea, sau altceva, știi, și-l înfășura la loc, dar... Atât de mulți oameni sunt îngrijorați sau emoționați în public sau când au apariții publice. Așa era Nixon și, știi tu, transpira și așa mai departe. Așa că oamenii care nu erau siguri pe ei sau nu aveau acea minunată dezinvoltură a lui Jack erau, într-un fel, geloși și, vezi tu, îi atribuiau tot felul de lucruri caraghioase, neadevărate. Era întotdeauna atât de natural.

Ce părere avea despre personalul de la Casa Albă?

La cine te referi?

Ei bine, la... mă refer la aspectul public. Despre Pierre și...

Cred că... știi tu, ținea la toți. Mă supăram uneori pe Pierre, pentru că avea felul ăsta exagerat de a face lucrurile, ceea ce nu

[1] JFK prefera pălăriile în locul eșarfelor.

prea ajuta la protejarea copiilor noștri. Adică, dădea un lung interviu despre un iepure beat[1]. Și mă răsteam la Pierre, dar apoi îi spuneam lui Jack cât de drăguț era Pierre. Poți să-i spui cele mai îngrozitoare lucruri, ceea ce făceam și eu uneori, iar el nu-ți purta deloc ranchiună. Totul trecea fără nici o problemă. Așa că Jack îi era recunoscător lui Pierre pentru asta. Și când mă uit acum la asta, în lipsa lui Jack, observ că personalul lui de la Casa Albă e un colectiv extraordinar de oameni, care sunt atât de diferiți... acum, mulți dintre ei nu se simpatizează unul pe altul. Adică, poate așa era și atunci, dar nu știam la momentul acela. Dar, vreau să zic, erau cei din Mafia Irlandeză. Era Pierre. Era doamna Lincoln, care era geloasă pe oricine se apropia de Jack. Erau profesorii... știi, erai tu, erau Bundy, Ralph Dungan, Mike Feldman[2]. Și toți îl adorau pe Jack și știau... iar apoi, eram eu, viața noastră personală și prietenii noștri. Toți erau apropiați, pentru că știau că avea o părere bună despre fiecare dintre ei și că ajutorul lor era maxim. Și el ținea la toți, iar sentimentul era reciproc. Iar Jack era ca un liant pentru acest grup eterogen, care acum... unii dintre, cel puțin irlandezii... sunt atât de înverșunați împotriva tuturor celorlalți[3]. Dar tu n-ai observat asta nicicând.

Mi s-a părut cea mai de excepție și armonioasă experiență. Și, știi, toată lumea m-a avertizat, înainte de a intra în asta, că va fi vrajbă și că ne vom face rău unul altuia, și așa mai departe. Nu am avut... mi s-a părut cea mai bună experiență posibilă să am de-a face...

---

[1] Dorind să nu-și expună copiii, Jacqueline a fost îngrozită când Salinger i-a povestit unui reporter despre unul dintre animalele lor de casă, un iepure pe nume Zsa Zsa, căruia îi plăcea berea.

[2] Ralph Dungan (n. 1923) și Myer Feldman (1914–2007) făceau amândoi parte din personalul de la Casa Albă.

[3] Se referă aici în special la Ken O'Donnell, un om preocupat de autoritate, care nu îi plăcea deloc pe Sorensen și pe Schlesinger. O dovadă a abilității lui JFK de a reuși să facă toate aceste fațiuni disparate să colaboreze e faptul că nu a avut niciodată un șef de cabinet. Întotdeauna atent să fie cel care ține „frâul" unui consilier, le-a cerut tuturor membrilor importanți ai personalului său să-i raporteze totul direct lui.

cu oamenii din preajma președintelui datorită modului în care, înțelegi, știa să ne trateze pe fiecare.

Da. Și întotdeauna am considerat că era… ei bine, nu chiar, dar, știi tu, se spune că iubirea unei mame e nemărginită, dar nu poți iubi doi copii… iar dacă ai nouă copii, asta înseamnă că îi iubești cu atât mai puțin. Ei bine, nu existau gelozii sau favoriți. Nimeni nu s-a gândit vreodată că Jack ar avea vreun favorit…

Așa este.

… doar dacă ne gândim la Dave Powers, el era preferatul lui Jack acolo unde toată lumea spera să aibă un favorit… cineva care să îl relaxeze, mă înțelegi. Dar nu avea favoriți. Și, astfel, puteau să colaboreze. Nu existau intrigi de genul „cine e implicat" și „cine e lăsat pe din afară". Și cum a spus și Kenny… nu i-a oferit doar lui posibilitatea de a fi singurul care îl putea vedea pe președinte. Se puteau strecura și pe ușa doamnei Lincoln, sau Tish reușea să… înțelegi, erau multe căi.

Da.

Ei bine, era o persoană accesibilă și, cu toate astea, făcea mult mai multe… decât acum. Era accesibil, dar când muncea, muncea cu adevărat. Vezi tu, nu era omul care să distrugă lucrurile.

Când stătea președintele cu copiii?

Îi vedea pe copii… nu ți-am mai povestit la un moment dat cum se desfășura ziua noastră, nu? Cum, dimineața, la opt fără un sfert, George Thomas bătea la ușa dormitorului nostru, iar apoi el se ducea la el în cameră și copiii veneau și ei. Și fie dădeau drumul la televizor, care mergea cu sonorul la maximum, iar el lua micul dejun pe tavă, așezat pe un scaun și făcând… citind ziarele de dimineață, răsfoind rapoartele sau, știi tu, foile alea tipărite… agenda pentru ziua respectivă.

Făcea asta înainte de a se îmbrăca?

Da. Avea… da, purta…

Un halat sau ceva.

Nu, mai întâi făcea o baie, iar copiii veneau la el în cameră când era în baie. Ți-am povestit că jucăriile lui John erau înșirate pe marginea căzii. Iar apoi lua micul dejun, îmbrăcat în cămașă și în lenjerie intimă. Iar la televizor... Dumnezeule, uneori era dat tare, pentru că de multe ori mă duceam și eu acolo, fiindcă... uneori, îmi plăcea să mai rămân în pat până pe la nouă. Dar câteodată mă duceam la el în cameră și stăteam cu el. Dar se auzeau numai desene animate și omul ăla îngrozitor cu exercițiile fizice, Jack La...

LaLanne, așa este.

Așa că Jack se lăsa... se uitau la Jack LaLanne și le spunea lui Caroline și lui John să facă și ei la fel, așa că se întindeau pe podea. Uneori făcea și el exerciții cu John și își atingeau degetele de la picioare. Dar îi lăsa să se agite pe-acolo. Îi plăcea să-i vadă alergând pe lângă el în felul ăsta... senzual, e singurul mod în care pot descrie asta. Iar apoi ieșea întotdeauna în grădină în timpul pauzei de dimineață și bătea din palme, iar toți piticii de la școală alergau spre el[1]. Profesorii... le chema la el pe două dintre preferatele sale, pe Caroline și pe Mary Warner. Iar profesoara îi spunea că nu era corect să le dea bomboane. I-a spus lui Caroline că putea să ia bomboanele doar dacă erau destule pentru întreaga clasă. Așa că doamna Lincoln avea o cutie plină cu bomboane Barracini... dar el obișnuia să iasă la ei sau, dacă eram și eu cu John prin preajmă, ne chema pe toți înăuntru și stăteam puțin în biroul lui, apoi îi trimitea din nou pe afară, iar John se juca la mașina de scris a doamnei Lincoln. Mai veneau la el și seara, tocmai când se pregătea să-și încheie ziua, și se jucau prin biroul lui. Una dintre ultimele zile pe care mi le amintesc... ei bine, dacă ții minte, există fotografia aia extraordinară cu ei în timp ce vorbeau despre Berlin, iar Jack... era ceva îngrozitor, un fel

[1] Cât timp au locuit la Casa Albă, Caroline a urmat cursurile unei școli organizate de mama sa în solariul de la Casa Albă. Cei mai mulți dintre colegii ei erau copiii unora dintre membrii administrației.

de criză… și John apare de-a berbeleacul de sub biroul lui Jack. Și, o Doamne, în una dintre ultimele zile, Charlie, câinele, a intrat și l-a mușcat pe John de nas, iar Bundy a trebuit să-l cheme pe doctorul Burkley[1]. Copiii, știi și tu, nu erau răsfățați, dar căuta să îi țină din scurt, apoi îi ducea să înoate și… sau altfel, dacă nu apuca să se vadă cu ei mai devreme, când urca înainte de cină, indiferent cine ar fi fost invitat, copiii intrau la el. Petreceau timp cu el înainte de culcare. Se juca mai întâi cu ei, chiar dacă era un dineu oficial. Spunea întotdeauna… chiar și atunci când era un prânz oficial sau cu o singură persoană. De obicei, eram și eu alături de el în încăpere și îmi spunea „Du-te și adu copiii!" Și, bineînțeles, se întâmpla întotdeauna ca ei să fie în pijamale sau doar în lenjerie intimă, iar eu trebuia să îi aduc așa, pentru că nu mă anunța niciodată dinainte. Dar îi plăcea mult să îi aibă în preajmă. Și apoi… a învățat-o pe Caroline să înoate. O punea să sară de pe trambulina cea mai înaltă. În Florida, când am fost ultima dată acolo de Crăciun, o punea să înoate întreaga lungime de bazin. Ei bine, ea înota un sfert de lungime, iar apoi parcurgea restul pe sub apă. Iar el îi spunea „Haide, poți să o faci!" Știi, făcea multe împreună cu ei. Și îi spunea nenumărate povești. Inventa povești precum „Rechinul alb și rechinul negru", „Lupul Bobo" sau „Maybelle"… despre o fetiță care s-a ascuns în pădure. Iar apoi, într-o zi, părea deznădăjduit, și eu l-am întrebat „Ce-i cu tine?" Iar el mi-a spus „Of, trebuie să-mi faci rost de niște cărți sau ceva de genul ăsta. Încep să rămân fără povești pentru copii. Tocmai i-am spus lui Caroline o poveste", a adăugat, „despre cum am doborât împreună cu ea trei avioane de luptă japoneze." Dar…

Avea cărți pe care îi plăcea să li le citească sau pe care le citea la rugămintea copiilor?

[1] George Burkley (1902–1991) a fost amiral în marină și a fost medicul personal al președintelui după ce dr. Travell a fost îndepărtată din această poziție (conform înțelegerii dintre JFK și dr. Kraus), dar, la nivel public, aceasta din urmă și-a păstrat titulatura oficială.

Nu, nu le citea... nu îi plăcea să le citească prea mult. Prefera să le spună el povești. Dar născocea unele de-a dreptul fantastice. Povești care îi captivau cu totul. Iar pentru Caroline inventa povești cu ponei... White Star și Black Star. Caroline mi-a spus „Tati mă lasă întotdeauna să aleg poneiul pe care vreau să-l călăresc și poneiul pe care să-l călărească prietena mea". Și scornea povești cu o întrecere și o lăsa întotdeauna pe Caroline să câștige. Și mai avea... domnișoara Shaw participa la multe dintre întrecerile astea, era de-a dreptul ridicol, la fel și doamna Throttlebottom. Și despre cum mergea Caroline la vânătoare... cu câini din Orange County și cu White Star și Black Star... sau că a participat la cursa Grand National și i-a învins pe toți... înțelegi, lucruri mărunte care țineau de universul copiilor, unul în care tot ce făceau era extraordinar. John avea propria șalupă de luptă cu care a scufundat un distrugător japonez, sau ceva de felul ăsta. Dar nu își pierdea niciodată răbdarea. Știi, se băgau lângă el în pat.

Ce... când mergeați la Hyannis Port, la Newport sau la Palm Beach, acolo unde putea să petreacă mai mult timp cu copiii. Nu putea, bineînțeles, să îi ridice în brațe sau să se joace cu ei, din cauza spatelui, nu-i așa?

Se întindea pe podea, iar apoi se dădea de-a dura cu ei. Și obișnuia să... putea să o ridice pe Caroline... cât de puțin... obișnuia să o salte în aer de multe ori înainte de a ajunge la Casa Albă[1]. Dar, ei bine, veneau în camera noastră dimineața, iar apoi mergea să înoate cu ei aproximativ o oră, după care voia întotdeauna să îi luăm cu noi pe iaht. Și de multe ori, trebuie să înțelegi că erau foarte micuți. Deveneau foarte năzuroși dacă nu își făceau somnul de după-masă. Dar el își dorea de fiecare dată să îi luăm cu noi, așa că îi culcam o jumătate de oră în cabină, și se întâmpla

[1] După ce problemele de spate s-au accentuat odată cu plantarea copacului din Ottawa, JFK a prezis în particular că e mai probabil ca John să ajungă să-l ridice pe el în brațe decât invers.

să fie smiorcăiți, însă el își dorea să fie cu noi. Sau, la Camp David, stăteam afară și luam masa cu ei sau alergau pe pajiște și alte lucruri asemănătoare.

Care crezi că era locul care îl relaxa cel mai mult dintre toate locurile pe unde ați fost?

Pe iaht se simțea cu adevărat foarte relaxat. Înainte de a fi președinte, îi plăcea să meargă cu iahtul tatălui său, *Marlin*... apoi cu *Honey Fitz*. Și motivul era că nu exista telefon. Îl enerva să vorbească la telefon. Putea să sune, dar nu răspundea. Îți dai seama, cum tot primea telefoane, trebuia să vorbească cu vreo zece oameni. Așa că, fie ploua, fie era însorit... îmi amintesc că, odată, l-a luat și pe Adlai Stevenson la o plimbare cu *Honey Fitz*, era pe la sfârșitul lui octombrie, în Newport... era sezonul uraganelor. I-am adus lui Adlai două pufoaice și o pălărie colonială de la tatăl meu vitreg. Iar Jack stătea în spate, într-un pulover negru, cu părul... cu vântul trecându-i prin păr, cât se poate de fericit cu un borș de pește. Iar eu stăteam în cabină, învelită cu două pături și beam supă fierbinte. Atât era de frig. Se gândea că tuturor le va plăcea să meargă cu iahtul, pentru că ăsta era felul lui de a se detașa de griji. Era pentru el ceea ce era pentru mine călăritul... ieșeam în aer liber, fără telefon. Nu sunt înnebunită după călărit sau vânătoare. Dar mă eliberez de tensiune în aer liber. Lui îi plăceau soarele, apa și lipsa telefoanelor. Și, vezi tu, prietenii... întotdeauna erau și prietenii cu noi... niciodată nu folosea iahtul pentru muncă – ci doar pentru a se relaxa în compania cuiva.

Ce părere avea despre toate aceste parodii la adresa lui, precum The First Family *și așa mai departe? Le asculta vreodată?*

Cred că da. Nu sunt sigură că a ascultat tot discul[1]. Eu am ascultat prima parte, apoi l-am aruncat, pentru că nu voiam să-l

[1] *The First Family*, o creație a lui Vaughn Meader, comic într-un club de noapte, a fost discul cu cele mai rapide vânzări din istorie, însumând 7,5 milioane de exemplare vândute. După cum Kennedy a spus într-o

vadă și copiii. Și cred că el l-a luat. Știi, era atât de nedrept că nu... cred că pur și simplu a acceptat. Cum să spun, evident că nu i-a plăcut, dar eu eram cea care mă lăsam mult mai afectată de astfel de lucruri. Mi s-a părut atât de răutăcios. Nu-mi păsa că-și băteau joc de mine și așa mai departe, dar când își băteau joc de copii... În primul an de președinție, am mers la un dineu la Clubul de Presă al Femeilor. În seara aia avea febră, așa că m-a dus Lyndon. Tradiția cere ca președintele și soția sa să meargă – iar o femeie pe nume Bonnie Angelo a apărut pe o tricicletă, în timp ce Caroline cânta un cântec îngrozitor[1]. Și în anul următor n-am vrut să mă mai duc, iar femeia aia, Bonnie Angelo, era președintă. Pierre chiar s-a supărat din cauza asta. Iar eu am spus „Pierre, eu nu mai merg și, fie poți să le spui adevăratul motiv... pentru ce au făcut anul trecut, fie poți să inventezi o scuză". Iar apoi i-am explicat asta lui Jack. Eram foarte pornită când era vorba de copii. Era și așa destul de greu să îi protejez în familia Kennedy, cum unii dintre verii lor, copiii lui Eunice, mai ales, sunt... erau atât de conștienți de poziția lor, purtau întotdeauna butoni cu numele Kennedy și ascultau discul ăla „Tăticul meu e președinte, al tău cu ce se ocupă?"[2] sau *The First Family*. Iar eu am ascuns toate lucrurile astea de copiii mei și i-am învățat de la bun început că toată povestea cu Casa Albă era temporară. Mă bucur mult că am făcut asta, ținând cont de felul în care s-au sfârșit lucrurile. Eram acolo atât timp cât tăticul era președinte, dar și alți președinți locuiseră acolo. Le spuneam când venea Franklin Roosevelt la cină... sau doamna Longworth, sau președintele Truman. Le spuneam povestioare despre alți președinți și că avea să fie un alt

conferință de presă, i s-a părut că interpretarea lui Meader aducea „mai mult a Teddy decât a mine".

[1] Bonnie Angelo (n. 1924) a fost cea care scria articolele despre doamna Kennedy, atunci când era prima-doamnă, pentru revista *Time*.

[2] În 1962, „Tăticul meu e președinte" („My Daddy Is President"), de „Little Jo Ann" Morse în vârstă de șapte ani, cântat în stil copilăresc pe un ritm bossa nova, a fost *single*-ul cel mai ascultat la tonomat. Două dintre versuri sunau astfel: „Indiferent ce fac apare în presă/ Pentru că tăticul meu e președinte".

președinte după tăticul lor, iar apoi noi aveam să locuim în Hyannis. Așa că înțelegi, n-au ajuns să creadă că toate astea aveau să dureze pentru totdeauna, toată această putere de care ceilalți făceau atâta caz. Așa că mă afectau toate aceste parodii, dar lui nu-i plăcea să mă vadă supărată. Presupun că știa că toate astea veneau la pachet cu funcția de președinte. Și, cum eram o familie atât de diferită și de tânără, aveau mult mai multe lucruri pe care să le parodieze, asta mi-a spus el odată, nu foarte convins.

Președintele vorbea mult despre lucrurile pe care și-ar dori să le facă? Ai menționat un nou secretar de stat.

Știu că voia să scape de J. Edgar Hoover din clipa… și întotdeauna spunea că astea erau cele două chestiuni de care avea să se ocupe întâi… știi tu, Hoover și Allen Dulles, și cred că era necesar să se ocupe de asta atunci. Nu putea să n-o facă.

Avea vreo… vorbea vreodată… despre ce avea de gând cu FBI-ul?

Nu, n-a spus la cine se gândea, iar Bobby urma să părăsească Departamentul de Justiție. Cred că l-ar fi numit director pe Nick Katzenbach[1], dar nu sunt sigură. Ei bine, știu că trebuia să se organizeze un corp de menținere a păcii pe plan intern, dar cred că deja începuseră demersurile, nu-i așa? Și știu că urma să se ocupe și de programul ăla împotriva sărăciei[2]. Și știu că îi păsa…

[1] Nicholas Katzenbach (n. 1922) a fost ținut prizonier de către italieni și germani pentru doi ani în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost adjunctul lui RFK, iar, sub președintele Johnson, a fost numit succesorul acestuia.

[2] Până la urmă, LBJ a fost cel care, în 1964, a pus bazele programului „Voluntari în Serviciul Americii" (VISTA), ca parte din „Războiul împotriva sărăciei"… un alt program care a preluat o parte dintre ideile pe care JFK se gândea să le adopte înainte de moartea sa. Îngrijorat că propunerea sa de a reduce taxele nu-i va ajuta prea mult pe șomeri și pe săraci, Kennedy își dorise să ajute familiile sărace precum cele pe care le văzuse în Virginia de Vest în timpul campaniei din 1960 și care îl afectaseră într-atât. Spunându-i-se despre asta, președintele Johnson a întâmpinat ideea cu brațele deschise. În ianuarie 1964, la primul său discurs privind Starea Națiunii, discurs

mi-a vorbit despre Kentucky, urmând să mergem acolo cândva, știu sigur că l-a menționat[1].

Da, e vorba de Appalachia.

Așa este, Appalachia. Și se ducea și în Rusia.

Da. Asta… chiar am vrut să te întreb despre asta.

Cândva, în al doilea mandat, ne gândeam să mergem în Rusia, și ar fi fost minunat. Și ne gândeam să mergem în Orientul Îndepărtat. Întotdeauna am crezut că va merge acolo în decembrie, dar, cum nu vorbea despre asta, cu Indonezia și tot restul, a fost oarecum…

Da, dar cred că era… cred că plănuia să meargă în aprilie… voia să meargă în Orientul Îndepărtat în primăvară.

Și ar fi fost un lucru minunat pentru el să meargă în Japonia, mai ales când te gândești că Eisenhower n-a putut ajunge acolo[2], și îți imaginezi mulțimea care l-ar fi așteptat și toate celelalte lucruri de care ar fi avut parte. Dacă tot s-a ajuns aici, mi-aș dori să fi putut vedea realizate cât mai multe lucruri bune, pentru care a muncit din greu. Legea impozitării, legea drepturilor civile, economia în creștere. Știi, gândește-te la toți oamenii ăștia de afaceri care încă mai spun lucruri urâte despre el și, dintr-odată, nu mai trebuie să ne facem probleme din cauza diminuării rezervelor de aur, iar produsul intern brut nu a fost nicicând atât de ridicat. Să meargă în Japonia și în Rusia. Mi-aș dori să fi putut realiza aceste lucruri… și să fi câștigat. Dacă s-ar fi putut să câștige, chiar își dorea să candideze împotriva lui Goldwater. Spunea adesea

---

scris în mare parte de Sorensen, Johnson a declarat „război necondiționat împotriva sărăciei în America".

[1] Iar în 1964, președintele Johnson a fost cel care s-a fotografiat cu familiile sărace din Appalachia.

[2] Vizita în Japonia plănuită de Eisenhower în iunie 1960 a fost anulată chiar înainte de plecare, din cauza revoltelor antiamericane.

„Nu te mai lua de Barry. Se descurcă foarte bine". Știi, mi-aș dori să fi putut vedea o parte din realizări.

I-ar fi plăcut să candideze împotriva lui Goldwater[1]*. Considera că Goldwater avea să fie nominalizat sau…*

O, ar fi fost mai mult decât ar fi putut spera. Vreau să spun că ar fi fost prea frumos ca să fie adevărat. Aș zice că nu credea asta. La început, cu destulă vreme în urmă, credea că Romney era cel care avea să fie nominalizat și avea emoții din cauza lui Romney, întrucât spunea că ar fi greu de învins[2]. Dar cred că, ulterior, nu mai credea că Romney avea să reușească. Nu știu la cine se gândea.

---

[1] Barry Goldwater (1909–1998) a fost senator republican de Arizona și figura conservatoare cea mai proeminentă a timpului. JFK îl întâlnise pe Goldwater înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, când mersese într-o tabără de muncă lângă Phoenix, rămânând prieteni apropiați pentru tot restul vieții. Kennedy se gândea că votanții îl vor găsi pe Goldwater prea sever, astfel că, dacă avea să fie nominalizat în 1964, avea să piardă în fața lui Kennedy cu o majoritate covârșitoare (cum s-a întâmplat în fața lui LBJ). Goldwater a insistat ulterior că JFK fusese de acord că, dacă aveau să fie ei cei doi candidați la președinție în 1964, aveau să meargă împreună în campanie prin țară și urmau să aibă dezbateri comune, la fel ca Lincoln și Stephen Douglas în 1858. Nu există nici o îndoială că, atunci când Goldwater a propus această idee, președintele a răspuns politicos, dar pare puțin probabil că, în 1964, JFK, dornic să obțină cea mai mare victorie posibilă, i-ar fi oferit cu atâta grijă unui oponent atât de slab ca Goldwater privilegiul de a fi văzut peste tot dezbătând alături de președinte asemenea unui egal. Cu toate acestea, Kennedy s-a angajat să ia parte, alături de contracandidatul său din 1964, la dezbateri televizate, la fel ca în 1960 cu Nixon.

[2] George Romney (1907–1995) a fost președintele companiei American Motors înainte de a fi ales guvernator al statului Michigan din partea republicanilor, în 1962. Într-un dialog de istorie orală din 1964, RFK își amintea că, pentru o vreme, Romney fusese contracandidatul de care fratele său „se temea cel mai mult… Considera că avea această înclinație spre… Dumnezeu și țară… Vorbea bine, arăta bine. Probabil că ne-ar fi făcut ceva probleme în Sud, unde oricum aveam probleme [din cauza drepturilor civile]… Acesta era motivul pentru care n-am vorbit niciodată despre Romney".

Vorbea vreodată despre Rockefeller?

Da. Spunea că, într-un fel, Rockefeller era cam laș, pentru că ar fi trebuit să facă ce a făcut Jack și să candideze la alegerile preliminare[1]. Dar fie că a fost… că i s-a făcut frică sau a avut emoții, și nu a mai participat la preliminarele din New Hampshire și tot restul. Iar Jack a spus că, dacă ar fi făcut-o, ar fi ajuns președinte.

Da. Președintele chiar a crezut că, dacă Rockefeller ar fi fost nominalizat în 1960, ar fi câștigat alegerile. Cred că așa e.

Și a spus că, știi, pur și simplu, nu avea… nu știu dacă i-a lipsit curajul, sau chibzuința, sau poate că pur și simplu e un om mai ezitant, ceva de felul acesta. Și, bineînțeles, tot ce face acum bietul om dovedește că nu știe să se sincronizeze. Însă nu cred că se gândea foarte mult la Rockefeller, dar nici nu a spus nimic cu adevărat răutăcios despre el. Nu îl simpatiza deloc pe Nixon și credea că era cu adevărat periculos. Și, știi tu, că era puțin…

Eu cred că era dement.

Așa e, dement[2].

---

[1] Nelson Rockefeller (1908–1979) a fost ales guvernator al statului New York în 1958. Doi ani mai târziu, a luat serios în calcul posibilitatea de a candida împotriva lui Nixon, pe care îl disprețuia, în alegerile preliminare ale Partidului Republican din 1960, dar, în cele din urmă, nu s-a înscris în cursă. JFK era îngrijorat că, atunci când urma să candideze pentru un al doilea mandat, Rockefeller ar fi putut să fie un oponent puternic; însă acesta a divorțat de soția sa și s-a recăsătorit în mai 1963 cu o femeie mai tânără, ceea ce, la acea vreme, era un păcat capital în politica prezidențială.

[2] După campania din 1960, JFK i-a spus lui Bradlee că Nixon era „instabil mintal" și „dement, dement, dement". Când, în 1962, Nixon a pierdut alegerile pentru funcția de guvernator al statului California, Kennedy l-a sunat pe învingător, Edmund „Pat" Brown (1905–1996)… magnetofonul ascuns al președintelui era pornit… și și-a exprimat mirarea în legătură cu faptul că învinsul declarase în fața reporterilor din Los Angeles că nu vor mai putea „să-l terfelească pe Nixon", urmând să fie „ultima sa conferință de presă". JFK i-a spus lui Brown: „L-ai adus în punctul în care e numai bun să fie internat

Dar despre Scranton?

Ei bine, nu-mi amintesc să fi vorbit cu el despre Scranton[1]. Vezi tu, Scranton începea să se afirme, și cred că Jack considera că s-ar fi putut să aibă calitățile necesare. Dar nu-mi amintesc să fi vorbit cu el...

Aștepta cu nerăbdare campania din 1964?

Cu siguranță. Și o așteptam și eu cu mare nerăbdare. Era o companie pe care o puteam face împreună. Candidatura e mult diferită atunci când ești președinte. Nu mai ești nevoit să faci toate acele lucruri îngrozitoare, să te târăști prin Wisconsin, să silești pe cineva să dea mâna cu tine. Vreau să spun că aștepta cu nerăbdare campania, și să câștige, iar apoi să consolideze ce realizase. Înțelegi, a făcut atât de multe. Nu mai rămâneau multe de făcut, dar era nevoie ca lucrurile să se cristalizeze. Și mai era vorba de relațiile cu alte țări. Adică, situația Americii Latine, problema Rusiei, faptul că de Gaulle n-ar fi recunoscut niciodată China comunistă, toate astea... dacă ar fi trăit.

În legătură cu vizita în Rusia, a menționat vreodată dacă își dorea să vadă sau să facă ceva anume?

Doar că acolo avea să întâlnească mulțimi formidabile.

Se gândea... era vorba doar de Moscova sau avea să...

Cred că o vedea doar ca pe o călătorie în Rusia. Mă înțelegi, n-a apucat să aprofundeze problema. Și apoi, ce a spus? Când lucrurile s-au mai îmblânzit cu Hrușciov, știi, după acea *détente*[2],

---

la casa de nebuni". Brown a fost de acord: „Chiar cred că suferă de psihoză. E un om abil, dar e dus cu pluta".

[1] William Scranton (n. 1917) a fost un congresmen republican de orientare moderată, fiind ales guvernator al statului Pennsylvania în 1962.

[2] Se referă la destinderea relațiilor dintre Washington și Moscova, începută după Criza Rachetelor și ajunsă la apogeu odată cu tratatul de interzicere a testelor nucleare din 1963.

și tot restul, spunea... ei bine, îți amintești ce a zis după Viena, că e de fapt un gangster și că lumea nu trebuie să se lase păcălită. Dar dacă tratai cu el de pe o poziție mai relaxată... era diferit. Dar nu voia ca oamenii să creadă că Hrușciov devenise acum un individ simpatic, blând și inofensiv.

Vorbea vreodată despre scrisorile sale, despre corespondența cu Hrușciov?[1]

Ei bine, doar despre faptul că exista această corespondență. Dar nu mi-a spus niciodată ce anume conținea. Nu l-am întrebat despre ce își scriau. Dacă l-aș fi întrebat, mi le-ar fi arătat, pentru că, de fiecare dată când îl întrebam despre ceva, îmi spunea „Roagă-l pe Bundy să-ți arate". Bundy chiar făcea asta și, timp de vreo câteva luni, Bundy îmi trimitea toate informațiile de stat... rapoarte secrete și tot restul. Iar apoi, în cele din urmă, m-am plictisit îngrozitor citindu-le... nu, nu m-au plictisit, m-au descurajat. I-am spus „Te rog să nu-mi mai trimiți așa ceva". Iar când citeam toate documentele pe care Jack trebuia să le răsfoiască zi de zi, nici nu știam cum mai poate să fie atât de binedispus seara, cum mai poate să bea un pahar de ceva sau să se plimbe cu *Honey Fitz*. Citea câte douăzeci de pagini de probleme. Iar apoi m-am gândit „Cred că ar fi bine să nu le mai citesc, pentru că pot să citesc doar despre lucrurile bune și să încerc să fiu într-o dispoziție cât mai bună pentru el". Îmi amintesc că am organizat o mică cină... cu ocazia plecării din funcție a lui Ros Gilpatric, iar doamna Gilpatric i-a spus întruna lui Jack toată seara... era pe vremea scandalului TFX... „Când Ros vine seara acasă, îl întreb «Cum pot să spună toate lucrurile alea despre tine? Nu-i așa că sunt cu toții niște oameni îngrozitori?»"[2] Iar el i-a răspuns „Dumnezeule, sper că nu

[1] JFK a întreținut o amplă corespondență cu liderul sovietic, pe care Bundy o numea în glumă „scrisorile prietenilor prin corespondență".

[2] În 1963, Comisia Permanentă pentru Investigații a Senatului a cercetat atribuirea unui contract de 6,5 milioane de dolari către General Dynamics, cel mai profitabil contract de acest tip din istoria americană, pentru realizarea unui nou avion de vânătoare TFX. Înainte de a fi numit ca adjunct al lui

îi spuneți asta soțului dumneavoastră seara, când ajunge acasă. N-ar trebui să faceți asta. Gândiți-vă la un lucru bun care se afirmă despre el și spuneți-i «Nu-i așa că e grozav?» sau vorbiți-i despre ceva ce l-ar înveseli". Așa mi-am dat seama cum își dorea să fiu și eu și ăsta a fost momentul în care am încetat să mai citesc toate rapoartele alea, pentru că nu voiam să mai am motive de îngrijorare. Nu voiam, într-un fel, să mă las influențată de el și...

Unul dintre marile sale daruri era capacitatea de a trece de la o chestiune la alta și de a nu se lăsa afectat de probleme, de a le da deoparte, știind că nu putea face mai mult la acel moment, nelăsându-le să îl neliniștească.

Asta era... ți-am spus vreodată cum m-a făcut să-mi mut biroul?

Nu.

Ei bine, aveam biroul în Salonul de Vest, acolo unde stătea și el de obicei, și era plin de teancuri... mai ales în perioada în care Tish îmi trimitea afurisitele alea de dosare. Tocmai când stăteam și noi și ne simțeam bine, apărea câte un curier în fugă și cred că... mi-a spus „Trebuie să-ți muți biroul de aici". Credeam că ți-am povestit despre asta.

Mi-ai povestit. Așa e.

L-am mutat în Camera Tratatelor. Ei bine, iar eu nu reușeam să mă detașez de probleme. Dar el reușea întotdeauna să adoarmă ușor, ceea ce era important din punctul meu de vedere. El nu avea... înțelegi, reușea să se deconecteze de la tot. M-am tot gândit la un lucru, și cred că e valabil pentru Lyndon Johnson, dar cred că ar fi fost valabil și pentru Adlai Stevenson. Că te tot încarci cu tot felul de probleme și că ești măcinat de indecizii și de alte

---

McNamara, Gilpatric fusese consilier la General Dynamics și a fost criticat pentru că participase la decizia privind contractul TFX. Deși Gilpatric anunțase în martie 1963 că se întoarce la avocatură, a rămas în cadrul Pentagonului până în ianuarie 1964 în încercarea de a-și reabilita reputația.

asemenea lucruri… până când nu mai reușești să dormi. Ajungi… mi-am imaginat dintotdeauna că orice președinte ajunge un insomniac. Dar Jack era construit în așa fel, asemănător cu ceva ce mi-a povestit odată Ted Reardon[1]… precum soldații în tranșee. Când venea vremea să doarmă, putea să o facă fără probleme. Iar asta era una dintre cele mai mari… era norocos că putea să o facă. Cam asta e tot.

[John intră în cameră și începe să se joace cu magnetofonul]

[1] Timothy Reardon (1915–1993) a fost secretar administrativ al lui JFK în Camera Reprezentanților și în Senat, fiind secretar special la Casa Albă.

Mulțumiri

Sunt mulți cei ale căror susținere și încurajări au fost de un imens ajutor în timpul pregătirii acestui proiect. În primul rând și mai mult decât oricui, acum și întotdeauna, aș vrea să le mulțumesc soțului și copiilor mei pentru dragostea, devotamentul și interesul pe care mi le-au arătat. Aș vrea să mulțumesc familiei lui Arthur M. Schlesinger Jr., în special Alexandrei Schlesinger, pentru însuflețirea și delicatețea ei; lui Bill van den Heuvel pentru sfaturile înțelepte și atitudinea jovială, calități care l-au făcut să se numere printre cei mai îndrăgiți prieteni ai mamei mele. N-aș fi reușit să definitivez acest proiect fără ajutorul lui Lauren Lipani, cea care a citit, a ascultat și a verificat fiecare detaliu pe durata desfășurării sale.

Îi sunt recunoscătoare lui Tom Putnam, directorul Muzeului și al Bibliotecii Prezidențiale John F. Kennedy, dar și arhivarilor bibliotecii, Karen Adler Abramson, Jaimie Quaglino, Maura Porter și Jenny Beaton. Le adresez mulțumiri și lui Sharon Kelly, Jane Silva și Stephen Plotkin, pentru ajutorul pe care l-au oferit în munca de documentare. Recunoștința mea se îndreaptă și spre Tom McNaught, directorul Fundației Bibliotecii John F. Kennedy; spre Rachel Day, cea care a coordonat solicitările și noile tehnologii necesare în alcătuirea acestei cărți; spre toți angajații fundației, pentru devotamentul dovedit în încercarea de a atinge desăvârșirea prin toate eforturile pe care le depun pentru consolidarea moștenirii părinților mei.

Pentru sfaturile și consilierea pe probleme juridice și editoriale, le mulțumesc lui Bob Barnett, Deneen Howell, Jim Fuller, Tom Hentoff și Esther Newberg.

Oamenii nu au precupețit nici un efort pentru a o ajuta pe mama mea, iar acest proiect nu face excepție. Ar fi fost cu deosebire încântată să afle că echipa talentată de la Hyperion e alcătuită exclusiv din femei, printre care le-aș aminti pe Sharon

Kitter, Linda Prather, Kristin Kiser, Jill Sansone, Marie Coolman, SallyAnne McCartin și Ellen Archer. Pentru munca depusă pentru a recondiționa benzile de magnetofon, le sunt recunoscătoare lui Marcos Sueiro Bal, Paul Fowlie și Karen Dziekonski.

Mi-aș fi dorit ca și mama mea să fi avut norocul de a lucra alături de Gretchen Young, un editor cu nimic mai prejos decât era ea însăși; cu Shubhani Sarkar, care a contribuit la acest proiect prin creativitate și perspicacitate; și cu Navorn Johnson, care a administrat proiectul încă de la început. Le adresez mulțumiri și lui Ranny Cooper și lui Stephanie Cutter, care au dat întotdeauna dovadă de chibzuință și au avut sfaturi înțelepte de oferit, iar Debra Reed și Amy Weiss și-au pus cunoștințele și priceperea în slujba acestui proiect.

În cele din urmă, îi sunt îndatorată lui Michael Beschloss pentru Introducerea edificatoare și pentru notele cuprinzătoare în informații, cartea având mult de câștigat de pe urma efortului său.

Caroline Kennedy

Sursa citatelor

p. 20 „tânăr congresmen înalt și suplu cu părul lung și roșcat“: Carl Sferrazza Anthony, *As We Remember Her* (HarperCollins, 1997), p. 37.

p. 20 „a purtat-o de-a lungul unei mulțimi impresionante“: Charles Bartlett, document de istorie orală, Biblioteca John F. Kennedy.

p. 20 „curtat sporadic“: Robert Dallek, *An Unfinished Life* (Little, Brown, 2003), p. 193.

p. 21 „va începe din nou să plângă“: JBK către Lyndon Johnson, 9 ianuarie 1964, transcrierea înregistrării unei convorbiri telefonice, în Michael Beschloss, *Reaching for Glory* (Simon and Schuster, 2001), p. 22.

p. 21 „spiritul acid…“: *New York Times,* 1 martie 2007.

p. 22 „îți înapoiez scrisorile…“: JBK către Arthur M. Schlesinger Jr., 3 decembrie 1963. Scrisorile lui Jacqueline citate în aceste pagini provin din documentele ei de la Biblioteca Kennedy, fiind încă nefăcute publice, și, în majoritatea cazurilor, din arhivele destinatarilor.

p. 22 „după evenimentul din Dallas…“: *American Archivist,* toamna 1980.

p. 22 „ca problemă presantă“: *idem*.

p. 23 „miile“ de oameni: *New York Times,* 6 aprilie 1964.

p. 24 „unui istoric din secolul douăzeci și unu“: *American Archivist,* toamna, 1980.

p. 24 „din când în când, mă ruga…“: *idem*.

p. 25 „cocheta cu politica“: jurnalul lui Arthur M. Schlesinger Jr., 19 iulie 1959, Documentele Schlesinger, Biblioteca Publică New York.

p. 26 „nimeni nu se interesează…“: John F. Kennedy la micul dejun de la Camera de Comerț Fort Worth, 22 noiembrie, 1963.

p. 27 „să voteze o lege…“: David Finley, rememorarea unei conversații, 19 februarie 1962, Documentele Finley, Galeria Națională a Arhivelor de Artă.

p. 27 „distruse, iar în locul lor…“: JBK către Bernard Boutin, 6 martie 1962.

pp. 27–28 „practic nimic“: *White House History,* Nr. 13, 2004.

p. 28 „așteaptă o clipă…“: JBK către David Finley, 18 aprilie 1962.

p. 28 „ar putea fi singurul monument…“: *Time*, 20 noiembrie 1964.

p. 28 „jumătate de drum“: JBK către Edward Kennedy, 17 septembrie 1970.

p. 29 „stilul timpuriu de la Statler“: Mary Van Rensselaer Thayer, *Jacqueline Kennedy: The White House Years* (Little, Brown, 1971), p. 93.

p. 29 „instinctul meu de prădător“: JBK către Adelai Stevenson, 24 iulie 1961.

p. 29 „avea un magazin de antichități“: JBK către Lady Bird Johnson, 1 decembrie, 1963.

p. 29 „mediul prin care președintele…“: *A Tour of the White House,* postul de televiziune CBS, 14 februarie 1962.

pp. 29–30 „cameră de zi în stil New England“: *New York Times,* 29 ianuarie 1961.

p. 30 „nu se dădea înapoi de la muncă…“: Lady Bird Johnson, document de istorie orală, Biblioteca Kennedy.

p. 30 „e trist că, pentru multe dintre femeile din generația mea…“: revista *Ms.*, martie 1979.

p. 31 „este cel mai important templu…“: JBK către JFK, scrisoare în manuscris, nedatată, 1962.

p. 31 „o grămadă de stânci din Egipt“: Richard Goodwin, Forumul Bibliotecii Kennedy, 4 noiembrie 2007.

p. 32 „infernal“: *Look*, 17 noiembrie 1964.

p. 32 „o nouă viață într-un oraș nou“: JBK către David Finley, 22 august 1964.

p. 32 „acum este o legendă…“: *Look*, 17 noiembrie 1964.

p. 33 „anumite lucruri care cred că sunt prea personale…“: JBK către Arthur M. Schlesinger Jr., scrisoare în manuscris, nedatată, 1965.

p. 33 „dacă aș avea puterea…“: JBK către Lyndon Johnson, 28 martie 1965.

p. 33 „închide ochii, mami!“: *U.S. News & World Report*, 26 iulie 1999.

p. 40 „îl susținusem public…“: Ted Sorensen, *Kennedy* (Harper and Row, 1965), p. 80.

p. 40 „o întâlnire furtunoasă…“: *idem*.

p. 46 „casa mea dragă…“: Gordon Langley Hall and Ann Pinchot, *Jacqueline Kennedy* (Frederick Fell, 1964), p. 141.

p. 49 „o să intru în acea cameră“: William Manchester, *The Death of a President* (Harper and Row, 1967), p. 186. (*Moartea unui președinte*, Editura Politică, 1968).

p. 55 „ca și cum Jack ar fi fost președintele FRANȚEI“: Oleg Cassini, *A Thousand Days of Magic* (Rizzoli, 1995), p. 29.

p. 56 „Stevenson cu tupeu“: Dallek, p. 259.

p. 62 „îți amintești că în paginile istoriei orale…“: JBK către Arthur M. Schlesinger Jr., 28 mai 1965. Prima ciornă a acestei scrisori a fost vândută la licitație în 2009.

p. 69 „prietenii pe care îi prețuia…“: Ted Sorensen, *Counselor* (Harper, 2008), p. 399.

p. 74 „o sumă însemnată de bani…“: *New York Times,* 12 decembrie 1996.

p. 74 „Nu sunt un whig!“: James MacGregor Burns, *John Kennedy: A Political Profile* (Harcourt Brace, 1960), p. 268.

p. 76 „a fost singurul președinte…“: JBK către Edward Kennedy, 17 septembrie 1970.

p. 80 „cred că îl subestimezi…“: JBK către James MacGregor Burns, scrisoare în manuscris, nedatată, 1959.

p. 83 „uitase de Goschen“: Winston Churchill, *Lord Randolph Churchill* (Macmillan, 1908), p. 647.

p. 89 „că m-am lăudat în privat…“: Sorensen, *Counselor,* p. 150.

p. 90 „pot să fiu nașul copilului?“: Edward Kennedy, *True Compass* (Twelve, 2009), p. 24.

p. 92 „putea să vadă după colț“: Anthony, *As We Remember Her,* p. 60.

p. 97 „mergeți în Germania“: Michael Beschloss, *The Crisis Years* (HarperCollins, 1991), p. 608.

p. 105 „un bun democrat...“: Schlesinger, *Robert Kennedy and His Times,* p. 201.

p. 109 „se odihnise după toată agitația aia“: Schlesinger, *A Thousand Days,* p. 103.

p. 110 „retragă propunerea făcută cu toată sinceritatea“: Clark Clifford, *Counsel to the President* (Random House, 1992), p. 318.

p. 110 „atât de plăcut să fi fost tu și Stu“: James Olson, *Stuart Symington* (University of Missouri, 2003), p. 362.

p. 111 „ce mai face fetița mea?“: Lyndon Johnson către JBK. 23 decembrie 1963, transcrierea înregistrării unei convorbiri telefonice, în Beschloss, *Reaching for Glory,* p. 18.

p. 112 Johnson nu a pierdut ocazia „să profite“: Robert Kennedy, document de istorie orală, Biblioteca Kennedy.

p. 114 „asta nu mă surprinde“: John Connally, *In History's Shadow* (Hyperion, 1994), p. 10.

p. 115 „pentru numele lui Dumnezeu, Ralph, încetează!“: Manchester, *The Death of a President,* p. 116.

p. 133 „cel mai inteligent băiat de la Yale“: David Halberstam, *The Best and the Brightest* (Random House, 1973), p. 44.

p. 145 „țara nebunilor“: Manchester, *The Death of a President,* p. 121.

p. 147 „viața mea aici de care m-am temut“: JBK către William Walton, 8 iunie 1962.

p. 151 „dacă Jack reușește“: Letitia Baldrige, document de istorie orală, Biblioteca Kennedy.

p. 155 „președintele mi-a spus că ai fost singurul": JBK către David Finley, 22 martie 1963.

p. 155 „trebuie să fiu sincer…": David Finley către JBK, 27 martie 1963.

p. 155 „nu mi-am imaginat niciodată…": JBK către David Finley, 22 martie 1963.

p. 158 „dar veniseră cam cu o sută de mii mai mulți pentru Jackie": Sorensen, *Kennedy,* p. 383.

p. 159 „am învățat mai multe despre arhitectură…": James Abbott și Elaine Rice, *Designing Camelot* (Wiley, 1997), p. 86

p. 159 „capodopera lui Boudin": *idem*., p. 101.

p. 176 „cel mai intim loc la care mă pot gândi…": JBK către Eve Fout, iulie 1962, în Sally Bedell Smith, *Grace and Power* (Random House, 2004), p. 113.

p. 179 „de douăzeci de ori pe zi pentru a scăpa de teama mea de cai": catalogul *The Estate of Jacqueline Kennedy Onassis, April 23-26, 1996* (Sotheby's, 1996).

p. 180 „minimum de informații cu maximum de politețe": Mary van Rensselaer Thayer, *Jacqueline Kennedy,* p. 31.

p. 181 „la fel de entuziasmată ca un câine de vânătoare": *idem*., p. 318.

p. 181 „de ce sunt unii oameni atât de avizi de publicitate…": JBK către Henry du Pont, 28 septembrie 1962.

p. 191 „fir-ar să fie, domnule președinte, dar *suntem* implicați!": Beschloss, *The Crisis Years,* p. 122.

p. 196 JFK către Ruskin: Interviu cu Raskin și memoriile nepublicate ale lui Raskin, ambele citate în Beschloss, *The Crisis Years*.

p. 208 „un zid e oricând mai bun decât un război": *idem*., p. 278.

p. 211 „toate astea au de-a face cu toate lucrurile de care ne interesăm noi": JBK către William Walton, 8 iunie 1962.

p. 217 „netăgăduit, era rea de gură...": Serghei Hrușciov, ed., *Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953–1964* (Pennsylvania State University, 2007), p. 304.

p. 219 „ne oferi la schimb un măr pentru o livadă...": Beschloss, *The Crisis Years,* p. 325.

p. 233 „nous pensons a vous et nous sommes si tristes": Manchester, *The Death of a President,* p. 446.

p. 242 „cea mai nereușită vizită a unui lider de stat...": Arthur M. Schlesinger, Jr., *A Thousand Days* (Houghton Mifflin, 1965), p. 526.

p. 243 „în fiecare weekend de când m-am căsătorit": J.B. West, *Upstairs at the White House* (Coward, McCann, 1973), p. 235.

p. 247 „nu-ți poți ține nevasta în frâu...": Schlesinger, *A Thousand Days,* p. 28.

p. 250 corespondența JBK-Macmillan, Documentele Harold Macmillan, Biblioteca Bodleian, Universitatea din Oxford.

p. 261 „să-i interogheze pe toți...": Arthur M. Schlesinger, Jr., *Robert Kennedy and His Times* (Houghton Mifflin, 1978), p. 404.

p. 272 „se găsește întotdeauna câte un dobitoc...": Richard Reeves, *President Kennedy* (Simon and Schuster, 1993), p. 416.

p. 278 „câteva referiri emoționante la LBJ...": Sorensen, *Counselor* (Harper, 2008), pp. 408-409.

p. 281 „Lyndon a rămas fără energie": Benjamin Bradlee, *Conversations with Kennedy* (Norton, 1975), p. 22

p. 291 „sub dominația și controlul american“: Schlesinger, *A Thousand Days,* p. 842.

p. 295 „chestiunea asta cu Franța, Anglia și America“: Manchester, *The Death of a President,* p. 710.

p. 304 „într-o frază“: Ralph Martin, *A Hero for Our Time* (Macmillan, 1983), p. 431.

p. 305 „lovit la cap de un cal“: *Life*, 11 mai 1959.

p. 327 „frâul“: Schlesinger, *A Thousand Days,* p. 50.

p. 337 „instabil mintal“: Bradlee, *Conversations with Kennedy,* p. 32.

p. 337 „l-ai adus în punctul în care…“: înregistrare a convorbirii telefonice dintre John F. Kennedy și guvernatorul Edmund Brown, 7 noiembrie 1962, Biblioteca Kennedy.

Indice

A
Abboud, Ibrahim, 220, 307
Abu Simbel, templele de la, 16, 31
Acheson, Dean, 60, 154, 296
Adams, Abigail și John, 16, 29
Adams, John Quincy, 148, 160
Adenauer, Konrad, 202, 226, 237–238, 251, 253,
administrația Kennedy, 188, 204, 261, 314
Adzhubei, Aleksei, 214–215
Adzhubei, Rada Hrușciova, 214
Agnelli, Giovanni, 225
Ahmed, Aziz, 226
Ahmed, Bashir, 280
AID (Agency for International Development), 319
Air Force One, 32–33, 280
al Doilea Război Mondial, și Germania de după război, 77, 208
Alfred E. Smith, dineul Fundației Memoriale, 126
Algeria, 92–93, 311
Alianța pentru Progres, 204
Alphand, Hervé, 235
Alphand, Nicole, 231
Alsop, Joseph, 56, 111–112, 153, 167–168, 223, 323
Alsop, Stewart, 274–275
Alsop, Susan Mary, 56
America Latină, 204, 207, 307, 310
Anderson, George, 272
Angelo, Bonnie, 333
Arhivele Naționale ale Statelor Unite, 254
Arno, Peter, 77
Attwood, William, 302, 315
Auchincloss, Hugh D., Jr., 19, 170
Auchincloss, Janet, 108
Auchincloss, Nina Gore, 180
Ayub Khan, Mohammad, 300–301

B
Bailey, John, 120
Baldrige, Letitia „Tish“, 151, 179–180, 216, 304, 349, 353

Ball, George, 115, 314
Barnes, Donald, 202
Barnett, Ross, 263, 341
Bartlett, Charles, 20, 54, 274–275, 283, 310, 322, 324, 345
Bartlett, Martha Buck, 20, 54
Batista y Zaldívar, Fulgencio, 185–186, 190, 203
Battle, William, 301
Beale, Elizabeth Virginia, 180
Bell, David, 319
Berckemeyer, Fernando, 310
Berle, Adolf, 191
Berlin, 77, 97, 133, 205, 208, 219, 226–227, 237–240, 242, 249, 252, 329
Berlin, Isaiah, 256–257
Betancourt, Rómulo, 206–207, 307, 310
Biblioteca John F. Kennedy, 9, 11–12, 21–22, 32, 89, 149, 183, 202, 249, 262, 343, 345, 347, 349, 352
Billings, Lemoyne, 243
Biltz, Norman, 41–42
Blair, William McCormick, 301, 313
Blake, Robert, 160
Blake, Sylvia Whitehouse, 160
Blanch, Lesley, *The Sabres of Paradise*, 216
Blough, Roger, 261, 263
Boggs, Hale, 286
Bohlen, Charles „Chip“, 296, 316–318
Bosch Gaviño, Juan, 310
Boston Post, 101
Boudin, Stéphane, 156, 159, 294, 347
Bouvier, Jack, 20
Bouvier, Jacqueline, 19, 31
Bouvier, Janet Norton Lee, 19
Bouvier, John V., Jr., 170
Bouvier, John V. III, 176, 314
Bowles, Chester, 274–275, 314
Bradlee, Ben, 54, 106, 149, 203, 227, 281, 322–323, 337, 351–352
Bradlee, Tony, 54
Brandt, Willy, 252
Bridges, Styles, 164
Brown, Edmund „Pat“, 337–338, 352
Bruce, Evangeline Bell, 178
Buchan, John, 69–70
Buchanan, James, 153
Buckley, William F., 322
Bundy, McGeorge, 133–134, 139, 149, 169, 209–210,

223, 229–230, 258, 267, 270–271, 273, 276, 290, 292, 294, 311–312, 314, 327, 330, 339
Burin des Roziers, Étienne, 296
Burke, Arleigh, 191, 198
Burke, Edmund, „Discursul adresat electorilor din Bristol“, 68
Burke, Maud Alice, 257
Burke, William „Onions“, 40–41, 42, 44, 65, 101
Burkley, George, 330
Burns, James M., 66, 77, 79–80, 348
Burton, Richard, 74
Busch, Noel, 76
Byron, George Gordon, Lord, 160

C

Camelot, 12, 251, 346
Camp David, 71, 94, 133, 176,–177, 258, 269, 276, 332
Canada, 141, 173–174, 227
Cardona, Jose Miro, 190–191, 199–200, 204
Casa Albă, 10, 12–14, 16–17, 20–21, 23–30, 32, 38, 43, 46, 48–50, 54, 56–57, 67, 70–71, 88, 90, 95, 99, 116, 125, 133, 138, 147–148, 150–151, 153–159, 161, 163–168, 170–174, 176, 179–184, 190–192, 194–197, 199, 204, 206, 208, 210, 219–220, 222, 227, 230, 232, 234, 239, 244, 247, 255–256, 262–263, 265, 267–269, 281, 284–286, 299, 304, 306, 311, 315, 321–322, 324–327, 329, 331, 333, 341
Casals, Pablo, 31,
Cassini, Oleg, 55, 348
Castro Ruz, Fidel, 137, 185–187, 189–190, 198, 200, 202–204, 241, 293, 308
Cavanaugh, părintele John, 125
Celeste, Vincent, 65
Centrul de Arte Interpretative John F. Kennedy, 9, 31, 94
Childs, Blair, 59
China, 72, 292–293, 296, 338
Christina (iaht), 225–226
Churchill, Clementine, 225
Churchill, Randolph (tatăl lui Winston), 225
Churchill, Randolph (fiul lui Winston), 82, 288–289, 291

Churchill, Winston, 69, 75–76, 78, 81–82, 171, 224–226, 228, 231, 235, 253, 291, 348
CIA (Central Intelligence Agency), 137, 186–190, 193, 199, 209, 267, 277
Clay, Henry, 229
Clifford, Clark, 87, 110, 146–147, 155–156, 261–262, 346
Clubul de Presă al Femeilor, 333
Cohn, Roy, 101–102
Cole, Nat „King“, 163
Comisia Warren, 24
Condon, Elizabeth Guest, 180
Connally, John, 114–115, 349
Connally, Nellie, 115
Cooper, John Sherman, 58
Cooper, Leroy Gordon,
Cooper, Lorraine, 168
criza oțelului, 261
Cuba, 14, 43, 70, 94, 133, 185–190, 194–198, 201–204, 207–208, 218, 237–239, 256, 258, 267, 269, 272–275, 283, 287–288, 294, 296, 299
Cugat, Xavier, 201
Cunard, Lady Emerald, 257
Curtea Supremă a Statelor Unite, 91, 144–145, 319–322
Cushing, Richard, cardinal, 126–128, 164, 265

D

Dallas Morning News, 145
Daniel, Jean, 203
d'Argenlieu, Georges, 93
Davids, Jules, 74, 256
Day, J. Edward, 143
Dean, Arthur, 253
de Gaulle, Charles, 80–82, 210, 215, 229–237, 251–253, 259, 291–298, 338
de Gaulle, Yvonne, 230
Delon, Alain, 57
De Sapio, Carmine, 140
Departamentul de Stat, 63, 131, 134, 136–137, 186, 202, 213, 242, 254, 297, 301–302, 310–311, 314–317
Devonshire, ducesă de, 257
Diefenbaker, John, 227–228, 288, 290
Diem, Ngo Dinh, 209, 303–304
Dillon, C. Douglas, 138, 319

Dillon, Phyllis, 268, 276
Dirksen, Everett, 283–284
Dobrînin, Anatoli, 214
Donald, David H., 255–256, 303
Douglas, Paul, 100
Douglas, Stephen, 336
Douglas, William O., 320–321
Douglas-Home, Alec, 225
Douglas-Home, William, 224–225
Douglass, Adele Astaire, 222
Duke, Angier Biddle, 243, 313
Dulles, Allen, 186–187, 193–196, 198, 235, 240, 334
Dulles, John Foster, 240
Dungan, Ralph, 327
du Pont, Harry, 155–156, 181, 283, 350

E

Eisenhower, Dwight D., 22, 38, 73, 91, 94, 118, 133, 137–138, 140, 153, 164–165, 176, 185–187, 190, 193, 196–197, 212, 215, 229, 240, 264, 282, 305, 335
Eisenhower, Mamie, 151–152, 164
Eisenhower, Milton, 200
Elder, William V. III, 182
Elisabeta a II-a, regină a Marii Britanii, 32, 92
Evans, Rowland, 168, 322

F

Fanfani, Amintore, 298–299
FBI (Federal Bureau of Investigation), 135, 261–262, 264–265, 334
Feldman, Mike, 327
Finletter, Tom, 115
Finley, David, 150–151, 155, 346–347, 350
Fitzgerald, John F. „Honey Fitz“, 19, 52
Fleming, Ian, 70
Foley, Edward, 166
Ford, Henry, 140–141
Ford, John, 114
Forrestal, Michael, 63
Foster, William, 253
Fox, Charles James, 223
Fox, John, 101
Franța, 55, 235, 345
Frankfurter, Felix, 235, 320
Fraser, Hugh, 223, 258
Freedman, Max, 46, 168
Freeman, Orville, 142, 144
Freund, Paul, 320

Friedan, Betty, 26
Fritchey, Clayton, 276
Frost, Robert, 28, 161, 164–165, 167
Fulbright, J. William, 131–132, 137–138, 188
Fundația John F. Kennedy, 11, 107, 343
Furcolo, Foster, 65

G

Gaitskell, Hugh, 222
Galbraith, John Kenneth, 53, 209, 236, 241–242, 274, 299–300, 318
Gandhi, Indira, 243, 246, 248
Gavin, James, 196, 234–235
General Dynamics, 340
George al III-lea, rege al Marii Britanii, 223
Gielgud, John, 74
Gilpatric, Roswell, 144, 255, 260, 271, 289, 339–340
Glen Ora, Virginia, 72, 176–177, 188, 233, 268
Goa, 293
Goldberg, Arthur, 91, 144–145, 262, 320–322
Goldwater, Barry M., 128, 335–336
Golful Porcilor, 14, 43, 73, 94, 134, 137, 140, 186–187, 190, 193, 195, 197–198, 275, 277, 303
Goodwin, Richard, 235, 344
Gordon, Kermit, 319, 345
Gore, David, *vezi* Ormsby-Gore, David, 168, 220, 223, 225, 236, 249–250, 252, 257–258, 260, 294
Goschen, George, 82–83, 348
Goulart, Joao, 308–309
Graham, Philip, 111–112
Grant, Ulysses S., 179
Gray, Gordon, 140
Green, William „Billy“, 119
Grenara, „Juicy“, 44
Grewe, Wilhelm, 226, 237
Gromîko, Andrei, 218–219, 271
Gullion, Edmund, 302

H

Hamilton, Edith, 62
Hamilton, Fowler, 319
Hannan, episcopul Philip, 125
Harding, Warren G., 278
Harkins, Paul, 307
Harriman, W. Averell, 253–254

Harris, Seymour, 91
Hartington, William Cavendish, marchiz de, 206
Hastings, Warren, 223
Heckscher, August, 235
Heller, Walter, 318
Herald Tribune, 168, 322–323
Hickory Hill, seminarele de la, 44–46, 64, 170, 255–256
Hilsman, Roger, 272
Ho Și Min, 92–93
Hodges, Luther, 143–144
Hoffa, James, 90
Home, William, *vezi* Douglas-Home, William, 224
Honey Fitz (iaht), 73, 244, 332, 339
Hoover, J. Edgar, 135, 186–187, 262, 265, 334
Hrușciov, Nikita, 72, 133, 205–206, 208, 214–218, 229, 237, 239–241, 249, 252, 256, 271, 311, 316, 338–339, 351
vezi și Uniunea Sovietică
Hrușciov, Nina, 214–216
Humphrey, Hubert H., 58, 100, 105
Hutheesing, Krishna Nehru, 248

I

Ioan al XXIII-lea, papă, 128
Indochina, 92–93, 243, 302
istorie orală, 9, 10, 12, 15, 22–23, 25, 88

J

Jackson, Andrew, 21, 74, 76, 255
Jackson, Henry „Scoop“, 102
James, Marquis, 69
Jefferson, Thomas, 16, 28, 76, 99, 159, 232
Joe's Stone Crab, Miami, 210
Johnson, Andrew, 47, 179
Johnson, Lady Bird, 30, 346–347
Johnson, Lyndon B., 32, 57, 59, 61, 83, 85, 108–112, 114–115, 119, 131, 134–135, 139, 162, 171, 197, 201, 207, 262, 266, 276, 278–282, 286–287, 295–296, 310–311, 317, 334–335, 340, 345, 347, 349
Josephine, împărăteasă a Franței, 232

K

Karamanlis, Constantine, 192, 220
Katzenbach, Nicholas, 264, 334
Keating, Kenneth, 188

Kefauver, Estes, 35
Kennedy, Caroline, 9, 23, 46, 107, 130, 132, 161, 170, 183, 215, 236, 244, 329–331, 333, 344
Kennedy, Edward M. „Teddy“, 28, 41, 90, 126, 284, 346, 348
Kennedy, John F., Jr., 54, 123, 131, 272
Kennedy, Joseph P., Jr., 35
Kennedy, Joseph P., Sr., 38, 40, 77, 79, 101, 109, 119, 139, 170, 175, 178, 200, 220, 321
Kennedy, Kathleen „Kick“, 206, 224, 257
Kennedy, Patricia [Lawford], 243, 309
Kennedy, Patrick, 55, 205, 192, 221
Kennedy, Robert F. „Bobby,” 22–23, 33, 37, 42, 45, 97, 101, 111, 126, 135, 163, 198, 251, 256, 261, 265, 278, 280, 284, 349, 351
Kennedy, Rose, 37, 79, 216
Kennedy, Rosemary, 39
Kent Bill, 322
King, Alan, 163
King, Martin Luther, Jr., 135, 264–266
Kraft, Joseph, 277, 287
Kraus, Hans, 173–174, 330
Krishna Menon, Vengalil Krishnan, 244
Krock, Arthur, 154, 170, 306

L

Labouisse, Henry, 319–320
Lafayette, marchiz de, 226
LaLanne, Jack, 329
Lamar, Lucius, 88
Landrum-Griffin, legea, 91
Laos, 207–208, 276–277
Lattre de Tassigny, Jean de, 243
Lawford, Patricia Kennedy, 309
Lawford, Peter, 309
Lawrence, David, 250
Lawrence, William, 322, 324
LeMay, Curtis, 194, 272
Lemnitzer, Lyman, 190, 193
L’Enfant, Pierre, 27-28
Lincoln, Abraham, 16, 31, 150, 167, 255–256, 303, 336
Lincoln, Evelyn Norton, 203, 211, 315, 327–329
Lippmann, Walter, 323–324
Little Rock, integrare în, 264
Lleras Camargo, Alberto, 206, 307
Lodge, Henry Cabot, Jr., 118, 302
Loewy, Raymond, 30

Longworth, Alice Roosevelt, 76, 333
López Mateos, Adolfo, 205
Loveless, Herschel, 142–143, 146
Lovett, Robert, 136, 145
Luce, Clare Boothe, 178, 304
Luce, Henry, 178, 305–306
Lynch, Pat, 40, 42

M

MacDonald, Torbert, 40, 177
Macmillan, Harold, 83, 150, 206, 220–222, 224, 250–253, 259–260, 287–290, 295, 297–298, 345, 348, 351–352
Madison, Dolley, 27–28
Mafia Irlandeză, 43, 327
Magna Carta, 32
Mailer, Norman, 107, 185
Malraux, André, 231–233, 235, 292, 294
Manchester, William, *Moartea unui președinte*, 11–12, 24, 348
Mansfield, Mike, 59, 281–283, 286
Mao Zedong, 72, 193, 213
Marlborough, John Churchill, primul duce, 69, 75
Martin, John Bartlow, 310
Matthews, Herbert, 185
Maugham, Somerset, 125
Mboya, Tom, 107
McCaffrey, Mary Jane, 151–152
McCarran, Patrick, 41–42
McCarthy, Eugene, 59
McCarthy, Joseph, 90, 99–102
McClellan, George, 44
McClellan, John, 90
McCloy, John J., 145, 253
McConaughy, Walter, 301
McCone, John, 193, 199–200, 269, 276
McCormack, John, 40–42, 283–284, 286
McHugh, Godfrey, 259, 260, 280, 289
McMillin, Miles, 103
McNally, Jack, 157
McNamara, Robert S., 104, 131, 134–136, 138, 140–141, 144, 146, 260, 270, 272, 273, 276–277, 289, 312, 340
Meader, Vaughn, 332
Meany, George, 91
Meet the Press (TV), 118
Mellon, Rachel „Bunny“, 219
Mendès France, Pierre, 184
Mexic, 204–205, 207
Meyer, André, 183–184, 261

Mindszenty, József cardinal, 195
Miss Porter's School, Connecticut, 19
mișcarea pentru drepturi civile, 104, 264, 266–267
Mona Lisa, tablou expus în Statele Unite, 16, 31, 232-233, 235, 292
Monnet, Jean, 296–297
Monroe, James, 157, 159, 179
Morrissey, Francis X., 52–53
Morse, Wayne, 305
Mulkern, Patsy, 44

N

Nasser, Gamal Abdel, 31
NATO , 115, 231, 241
Nehru, B. K., 242, 300
Nehru, Jawaharlal, 206, 222, 234, 242–245, 248, 293, 299–300
Neustadt, Richard, 260, 289
New York Times, 19, 60, 93, 170, 185, 322–323, 345–346, 348
New York Times v. Sullivan, 144, 321
Nhu, Madame (Tran Le Xuan), 303–304
Nixon, Pat, 164, 325
Nixon, Richard M., 21, 39, 94, 118–119, 123–124, 126, 128, 154, 165, 187, 193, 218, 322, 326, 336–337
Nkrumah, Kwame, 211–212
Norton, Clem, 97

O

Obama, Barack, Sr., 107
O'Brien, Lawrence, 43, 281, 284
O'Connor, Edwin, *The Last Hurrah*, 52, 97
O'Donnell, Kenneth, 42–44, 52, 85–86, 126, 229, 286, 328
O'Leary, John „Muggsy", 294
Oliva Gonzalez, Erneido, 200–201
Onassis, Aristotle, 30, 55, 126, 225–226, 292
Ormsby-Gore, Alice, 236
Ormsby-Gore, David, 220–221, 259, 288
Ormsby-Gore, Sissy, 220, 222, 250, 258

P

Pakistan, 209, 248, 280, 300–302
Pandit, Vijaya Lakshmi, 300
Partidul Whig, 74, 223, 257, 348
Pascal, Blaise, 124
Paul, C. Michael, 200

Pearce, Lorraine Waxman, 157, 181–182
Pearson, Drew, 87, 89,
Pearson, Lester, 227–228
Penkovsky, Oleg, 199
Petty, George, 213
Piața Comună Europeană, 291, 298
Powers, David, 53–54, 158, 229, 276, 328
Prado, Rosita, 309
Profumo, scandal în Marea Britanie, 221

Q
Quadros, Janio, 308

R
Radziwill, Lee Bouvier, 55
Radziwill, prințul Stanislas, 108
Randolph, A. Philip, 266
Raskin, Hyman, 196, 350
Rayburn, Sam, 162, 283
Războiul Civil din Spania, 231
Războiul din Vietnam, 92, 131, 209, 276–277, 279, 303, 307
Războiul Rece, 25, 104, 133, 221
Reardon, Timothy, 341
Reston, James „Scotty", 60, 86, 323
Reuther, Walter, 200
Revoluția Americană, 159, 223
Rockefeller, Nelson A., 103, 323, 337
Romney, George, 62, 336
Roosevelt, Eleanor, 25, 27, 77, 200
Roosevelt, Franklin D., 2, 21, 36, 46, 56, 66, 76–79, 85, 105, 140–141, 179, 181, 191, 194, 207, 231, 253, 291–292, 333
Roosevelt, Franklin D., Jr., 55, 104
Roosevelt, Theodore, 76–77, 179
Ross, Edmund G., 47
Rosslyn, Anthony St. Clair-Erskine, al șaselea conte de, 223
Rostow, Walter, 227–228, 314–315
Rothschild, familie, 195
Rubottom, Roy, 186
Rusk, Dean, 131–132, 134, 137, 140, 144–146, 188–189, 194, 274, 276, 301–302, 307, 310–313
Russell, Bertrand, 250
Ryan, Cornelius, *Ziua cea mai lungă*, 121–122

S

St. Lawrence Seaway, 65, 93
Salinger, Pierre, 121, 163, 327
Salisbury, Lord, 83, 220
Saltonstall, Leverett, 65
Sanford, Terry, 283
Saxa, Mauriciu de, 73
Scranton, William, 338
Sedgwick, Charles, 202
Segonzac, Adalbert de, 293, 296
Selassie, Haile, împărat al Ethiopiei, 212
Servan-Schreiber, Jean-Jacques, 93
Shaw, Irwin, 234
Shaw, Mark, 191
Shepard, Tazewell, 176, 273
Shikler, Aaron, 21
Shorr, Ephraim, 47–48
Shriver, Eunice Kennedy, 39
Shriver, Sargent Robert, 139, 146
Sidey, Hugh, 322
Sihanouk, prinț al Cambodgiei, 242
Sinatra, Frank, 163
Skybolt, 150, 252, 259–260, 288–290
Smathers, George, 58, 154, 285–286
Smith, Al, 38, 127
Smith, Charles Aubrey, 227,
Smith, Earl E.T., 185–186
Smith, Florence Pritchett, 185
Smith, Jean Kennedy, 43, 188, 203
Smith, Stephen E., 43, 55
Sorensen, Theodore „Ted“, 17, 38, 40, 53, 64, 86–89, 120, 136, 262, 267, 278, 284, 327, 335, 347–348, 350–351
Spellman, Francis, cardinal, 126–128
Stalingrad, 238–239
Stassen, Harold, 278
Steinem, Gloria, 30
Stevens, Thaddeus, 88, 256
Stevenson, Adlai E., 2, 21, 35, 37–38, 40–42, 56, 59–63, 83–84, 104, 108, 115, 136–137, 143, 146, 246–247, 274–276, 301, 310, 332, 340, 346, 348
Stimson, Henry, 133, 145
Stockdale, Edward, 285
Sukarno, 212–213
Sutherland, Graham, 253
Symington, Evelyn, 58, 110
Symington, Stuart, 58, 102, 110, 349

T
Tammany Hall, New York, 140
Taylor, Edmond, 70
Taylor, Maxwell, 73, 140, 190, 196, 198, 276
Telstar, 251
Tey, Josephine, *The Daughter of Time*, 70
Thomas, George, 169, 328
Thompson, Llewellyn „Tommy", 316
Thorneycroft, Peter, 82–83, 259, 290
Tito, Josip Broz, 299
Toledano, Ralph de, 322–323
Tractoare pentru Libertate, 198, 200
Tran Le Xuan (Madame Nhu), 303
Travell, Janet, doctor 48–49, 161, 166, 172–174, 330
Trollope, Anthony, 271
Truman, Bess, 215
Truman, Harry S., 2, 22, 58, 60–61, 84–85, 87, 107, 113, 131, 136, 153, 155, 161, 165–167, 181, 333
Tuchman, Barbara, *The Guns of August*, 70
Turcia, 241, 312
Tuckerman, Nancy, 179
Turnure, Pamela, 180

U
U-2, avioane, 188, 267, 269, 272
Udall, Stewart, 141, 144
UNESCO, 16
Uniunea Sovietică, 79, 198, 208, 211, 249, 293, 316
U.S.S. *Essex*, 191
U Thant, 259

V
Valenti, Jack, 279
Vanier, Georges, 227
Vanier, Pauline, 228
Vargas, Alberto, 213
Venezuela, 204–207
Versailles, 159, 230, 233
Viena, 133, 205, 208, 214–217, 220, 229, 237–238, 249, 339
Vietnam, 92, 131, 208–209, 276–277, 279, 302–303, 307
VISTA (Voluntari în Serviciul Americii), 334

W
Waldrop, Frank, 92
Walker, John III, 151
Wallace, George, 264
Walton, William, 147, 211, 215, 349, 351
Warner, Caroline și Mary, 329
Warren, Earl, 24, 165
Washington Times-Herald, 20, 92, 170, 306
Webster, Daniel, 76
West, J. Bernard, 153, 156, 181–182, 351
Wheeler, Janet, 166
White, Byron „Whizzer“, 320
White, Theodore H., 11–12, 254
Whitney, John Hay „Jock“, 168
Wiesner, Jerome, 315
Wilson, Edmund, *Patriotic Gore*, 71
Wilson, Harold, 222
Wilson, Philip, 48
Wilson, Woodrow, 76, 78, 104, 118
Wirtz, Willard „Bill“, 115, 144
Wrightsman, Charles, 195–196
Wrightsman, Jayne, 195

Y
Yarborough, Don, 115
Yarborough, Ralph, 115

Z
Zidul Berlinului, 97, 249
Zsa Zsa (iepure), 327